

Т В О Р И
ВАСИЛЯ ГРЕНДЖІ-ДОНСЬКОГО

The Works of Vasyl' Grendzha-Donskyj

VOLUME XII

**ADDITIONAL WORKS
BIBLIOGRAPHY**

**Edited by Prof. WASYL LEW
Cover by MYCHAJLO MYCHALEWYCH**

**Published by Carpathian Alliance, Inc.
Branch in Washington, D.C.
1992**

Т В О Р И

Василя Гренджі-Донського

ТОМ XII

ДОДАТКОВІ ТВОРИ
БІБЛІОГРАФІЯ

Літературна редакція: проф. д-р ВАСИЛЬ ЛЕВ
Обкладинка: МИХАЙЛО МИХАЛЕВИЧ

Видання Карпатського Союзу, Інк.
Відділ у Вашингтоні, Д.К.
1992

ОБМЕЖЕНИЙ НАКЛАД

LIMITED EDITION

**Зібрала і впорядкувала
ЗІРКА ГРЕНДЖА-ДОНСЬКА**

**Compiled and arranged by
ZIRKA GRENDZHA-DONSKA**

Library of Congress Catalog Card Number: 80-68963

**UKRAPRINT Inc., Woodstock, MD
Mr. Print, Roseville, MN**

Printed in USA

ВІД ВИДАВНИЦТВА

З почуттям глибокого задоволення передаємо шановним Читачам 12-ий том серії творів Василя Гренджі-Донського.

В першій частині цього збірника зібрали ми твори поета, які з різних причин не попали в попередні томи. Деякі з них чекали на «більш відповідний час» друку, інші попали до нас різними дорогами від людей доброї волі, знову ж інші вдалося самим нам роздобути. Із Закарпаття одержали цього року багато цінних матеріалів з ранньої творчості поета, які, разом зі статтями про поета, що останньо часто публікуються в закарпатській пресі, несподівано дуже збільшили об'єм цього збірника. Це примусило Редакцію вибрати з нього частину матеріалів і подумати про можливість видання додаткового збірника в майбутньому.

Між одержаними матеріалами знайшли ми кілька статей, які вважаємо першими спробами публіцистичної творчості Василя Гренджі-Донського. Також одержали чи не першу поему поета «Князь Латорець», яка появилася друком вже в грудні 1922 року. Одержали окремими дорогами і п'єсу для дітей «Сиротина», опубліковану в 1925 році, яка вважається першою спробою драматичної творчості поета. Хоч з неї й бракує кілька сторінок, все ж друкуємо її тут для збереження, бо вона сьогодні вже є великою рідкістю.

Ранні твори поета публікувалися у свій час етимологічним правописом. Для легшого читання друкуємо їх тут фонетикою. Щоб зберегти автентичність тексту творів, друкуються вони без будьяких втручань з боку упорядника та редактора крім мінімальних мовних поправок. Хоч ранні поезії поета технічно далеко не дорівнюють його поезіям з пізніших років, — що і поет усвідомляв собі і старався їх з часом переробити, — публікуємо їх тут не тільки для того, щоб їх зберегти, але й тому, щоб уможливити майбутнім дослідникам побачити ріст у творчості поета.

Роздобули ми й кілька мелодій на слова віршів поета, написаних різними композиторами. Та і з цих не все вдалося нам зібрати. Згадує поет в листі з 1957 р., в якому описує святкування свого 60-ти ліття в Празі: «...Було до десятки віршів, на які написали музику різні українські композитори, найбільше Ольга Дутко... Я був приємно заскочений, бо навіть не уявляв собі, що стільки моїх віршів уже під нотами...» На жаль, з цих композицій маємо лише кілька. Так само не увінчалися успіхом наші старання роздобути музику до оперети поета «Скам'янілі серця», яку скомпонувала д-р Ольга Дутко (Прага) з приводу святкування 70-ти ліття поета. Цю оперету ставлено кілька разів на сценах Чехо-Словаччини.

Твори друкуємо в хронологічному порядку. Пояснення незрозумілих слів та висловів Читач знайде в останньому розділі цього збірника.

У дальшому відділі подаємо обширну бібліографію творів Василя Гренджі-Донського та бібліографію літератури про нього. Вони є досі єдиними і на сьогодні найточнішими і найбільш докладними бібліографіями і є вислідом нашої майже двадцятирічної праці.

Хоч ми й доповнили великою кількістю матеріялів серію творів В. Гренджі-Донського, все ж припускаємо, що не позбирали всього. Згадаємо хоч би його дальші статті та ті доповіді, реферати, промови, які він впродовж років виголошував на святах, зборах, між студентами, в читальнях «Просвіти», між січовиками та вояками на границях краю. Хочемо однак вірити, що в майбутньому вдасться нам роздобути хоч частину з них і видати їх в додатковому збірнику разом з матеріялами, які не увійшли до цього видання.

Видавництво Карпатського Союзу
Відділ у Вашингтоні

ПОДЯКА

Багато людей працювало над тим, щоб уможливити мені виконання монументальної праці — зібрання й видання 12-ох томів творів з літературної спадщини мого батька. Без їхньої помочі я була б не змогла цієї роботи розпочати, а вже тим більше довести її до кінця. Тож тут складаю всім мою глибоку і найсердечнішу подяку за їхній вклад праці:

сл. п. МАРУСІ ГРЕНДЖІ-ДОНСЬКІЙ (Братислава, ЧСФР) — мойй мамі, за велику та щиру моральну підтримку в мойй праці, за невтомні й успішні розшуки багатьох матеріалів;

Стрийкові ІВАНОВІ ГРЕНДЖІ (Виноградів, Закарпаття) — Патріярхові нашої родини, за його кожночасну велику моральну підтримку і за пересилку багатьох матеріалів;

сл. п. ЮРІЄВІ АВГУСТИНОВІ ШЕРЕГІЄВІ (Братислава, ЧСФР) — щирому другові мого батька, за поміч в написанні першого списка з матеріалів в архіві поета, за розшуки і пересилку матеріалів та оригінальних збірок; за пересилку нот до оперети батька «Як сади зацвітуть»,

сл. п. ЄВГЕНОВІ ШЕРЕГІЄВІ (Ужгород, Закарпаття) — другові батька, композиторові оперети «Як сади зацвітуть», за його спеціальний труд в переписанні нот оперети для мене і за пересилку їх мені через брата в Братиславі;

сл. п. Д-рові ЮЛІЯНОВІ ГУТНИКОВІ (Вашінгтон, ЗСА) — щирому другові моеї родини, за інспірацію, поради, заохоту в праці; за зібрання перших передплатників видань; за сталу моральну та матеріальну підтримку;

ВІДДІЛОВІ КАРПАТСЬКОГО СОЮЗУ У ВАШІНГТОНІ — під головуванням д-ра Юліяна Гутника, за надання спонзорату та за адміністративну працю, виконану у зв'язку зі здобуттям перших передплатників видань;

сл. п. Мистцеві проф. МИХАЙЛСВІ МИХАЛЕВИЧЕВІ (Філядельфія, ЗСА) — за прекрасну обкладинку видань та ілюстрації до I-го тому. Все це зробив він безкоштовно в пам'ять дружби з батьком. Спеціально вдячна йому за те, що, хоч тяжко хворий, ще останніми своїми силами зробив на моє прохання ілюстрацію до II-го тому творів;

сл. п. Д-рові БОГДАНОВІ РОМАНЕНЧУКОВІ — за змістовно написаний життєпис до I-го тому творів, за його поради та цінні інформації про укладання матеріалів;

Мистцеві ЮРІЄВІ ЛУЦИКОВІ (Міннеаполіс, ЗСА) — за приготування ілюстрацій до II-го тому творів;

Мистцеві МИРОСЛАВОВІ ГРИГОРІЄВІ (Силвер Спринг, ЗСА) — за виготовлення ілюстрацій до казок в III-му томі творів, що зробив безкоштовно в пам'ять знайомства з батьком;

Проф. д-рові ДМИТРОВІ ШТОГРИНОВІ (Урбана, ЗСА) — за велику поміч в розшуках матеріалів в архіві Університету Ілліной в Урбані; за випозичення оригінальних видань поета; за ласкаву згоду стати панелістом на Конференції Американської Асоціації Славістів у Чикаго і дати доповідь про прозу поета, чим збагатив огляд його літературної творчості в XI-му томі;

Сл. п. проф. д-р Василь Лев
редактор наших видань

З глибоким сумом прийняли ми недавно вістку, що нашого довголітнього редактора і співпрацівника немає більше в живих. Це глибоко приголомшило всіх нас, бо усвідомили собі, що роботу видань мусимо кінчати вже без нього. Для мене він був не тільки редактором збірників мого батька, але й моїм приятелем, моїм щирим дорадником, до якого я все могла звернутися за порадою. Назавжди буду йому вдячною, що в 1980 році ласкаво дав свою згоду стати редактором видань і впродовж майже 12-ох років з великою терпеливістю і витривалістю редагував збірники. Його зрозуміння та кожночасна поміч і поради, які мені давав впродовж цих довгих років нашої співпраці, допомогли мені пройти тою тяжкою — і часто повною перешкод — дорогою, яку я собі вибрала. З глибокою вдячністю і повною пошаною буду зберігати його пам'ять у своєму серці.

Проф. д-рові ЯРОВІ СЛАВУТИЧЕВІ (Едмонтон, Канада) — за випозичення оригінальних видань поета для використання в цих виданнях;

Проф. д-рові ВАСИЛЕВІ ЛЕНЦИКОВІ — директорові Українського Музею й Архіву у Стенфордї, Конн., за переслання творів та інших цінних матеріалів;

Проф. д-рові БОГДАНОВІ ЧОПИКОВІ (Салт Лейк Ситі, ЗСА) — за прихильні рецензії; за згоду стати членом панелю на Конференції Американської Асоціації Славистів у Чикаго і дати доповідь про поезію поета, збагативши тим матеріали про його творчість в XI-му томі;

сл. п. Проф. д-рові ПЕТРОВІ СТЕРЧОВІ (Нарберт, ЗСА) — за відшукування багатьох матеріалів з публіцистичної творчості поета; за прихильні рецензії; за цінну вступну статтю до VIII-го тому; за моральну підтримку та за щирі привітання, з якою він до мене ставився впродовж довгих років нашої дружби;

За прихильні рецензії щиро дякую також проф. ПЕТРОВІ ОДАРЧЕНКОВІ (Такома Парк, ЗСА), проф. д-рові ВОЛОДИМИРОВІ ЖИЛІ (Лубок, ЗСА), п. ДМИТРОВІ КОРБУТЯКОВІ (Силвер Спринг, ЗСА), п. Ф. КОВАЛЕВІ (Мюнхен, Німеччина);

Проф. д-рові ВАСИЛЕВІ МАРКУСЕВІ (Чикаго, ЗСА) — за згоду стати членом панелю на Конференції Американської Асоціації Славистів у Чикаго і своєю доповіддю там збагатити матеріали про поета в XI-му томі;

Проф. д-рові ЛЕОНІДОВІ РУДНИЦЬКОМУ (Філадельфія, ЗСА) — за його участь у панелі на Конференції Американської Асоціації Славистів у Чикаго;

Проф. д-р ОЛЕНІ ШАНКО (Клівленд, ЗСА) — за її труд і старання популяризувати ім'я поета в американському науковому світі зорганізуванням панелів на конференціях Американської Асоціації Славистів у Нью Орлінз (1986), в Бостоні (1987), в Гонолюлю (1988), в Чикаго (1989) і дати на них доповіді про творчість поета. Її доповіді у великій мірі доповнили матеріали XI-го тому.

Мг-рові ІМРЕ КАРДАШИНЦЕВІ (Страфорд, ЗСА) — моєму щирому другові, за моральну і матеріальну підтримку; за безкоштовну редакцію англійських текстів у виданнях; за щире ставлення і дружбу впродовж довгих років нашого знайомства;

Редакторові МИХАЙЛОВІ БАЖАНСЬКОМУ (Дітройт, ЗСА) — за написання спогадів; за випозичення цінних фотознімків з молодих років поета; за матеріали для доповнення бібліографії;

П-і МАРУСІ КУКУРУЗОВІЙ-КОРОЛЬ (Міннеаполіс, ЗСА) — щирій подрузі моєї родини, за передання цінних матеріалів; за написання спогадів; за кожночасну моральну та матеріальну підтримку і за щире материнське ставлення до мене;

За написання спогадів сердечно вдячна й панам: сл. п. д-рові ВОЛОДИМИРОВІ КОМАРИНСЬКОМУ, інж. АНТОНОВІ КУЩИНСЬКОМУ (Чикаго, ЗСА), ЙОЗЕФОВІ ГРУНІКОВІ (Палм Гарбор, ЗСА), ВАСИЛЕВІ ПАЗУХАНИЧЕВІ (Клівленд, ЗСА), МИКОЛІ ТЕСЛЕВИЧЕВІ (Фінікс, ЗСА);

Проф. ВАЛЕРІЯНОВІ РЕВУЦЬКОМУ (Ванкувер, Канада) — за доповнення покажчика в IX-му томі іменами та датами народження і смерті артистів та театральних діячів;

П-і ОКСАНІ СОЛОВЕЙ (Ст. Пол, ЗСА) — за поради у зв'язку з уложенням бібліографії і за кожночасну поміч в різних питаннях технічного порядку;

Інж. АНАТОЛЕВІ ГНОЄВОМУ (Міннеаполіс, ЗСА) — за безкоштовне професійне переписання нот до віршів поета в XII-му томі;

П. АНДРІЄВІ ЖУЧКОВІ (Міннеаполіс, ЗСА) — за безкоштовний прецизний друк тексту під нотами на вірші поета;

П. ІВАНОВІ КОМЛОШІЄВІ (Берегово, Закарпаття) — який кілька місяців перед виданням цього збірника сам зголосився, щоб мені допомогти доповнити бібліографію. Розшукав на Закарпатті багато бракуючих творів поета і матеріалів про нього. Переписував їх місяцями і прислав у листах — разом біля 200 сторін машинопису. Між матеріалами були вірші, поеми, оповідання, майже 50 статей батька і понад 20 статей різних авторів про його творчість. Зробив виписки з газет: «Русин» (1923), «Свобода» (1923-37), «Українське Слово» (1932-38), «Нова свобода» (1938-39) та з різних українських і чужих видань (газет, журналів, збірників з рр. 1922-1988). Своєю працею безмірно збагатив цей збірник і доповнив цінними інформаціями бібліографію поета та його архів.

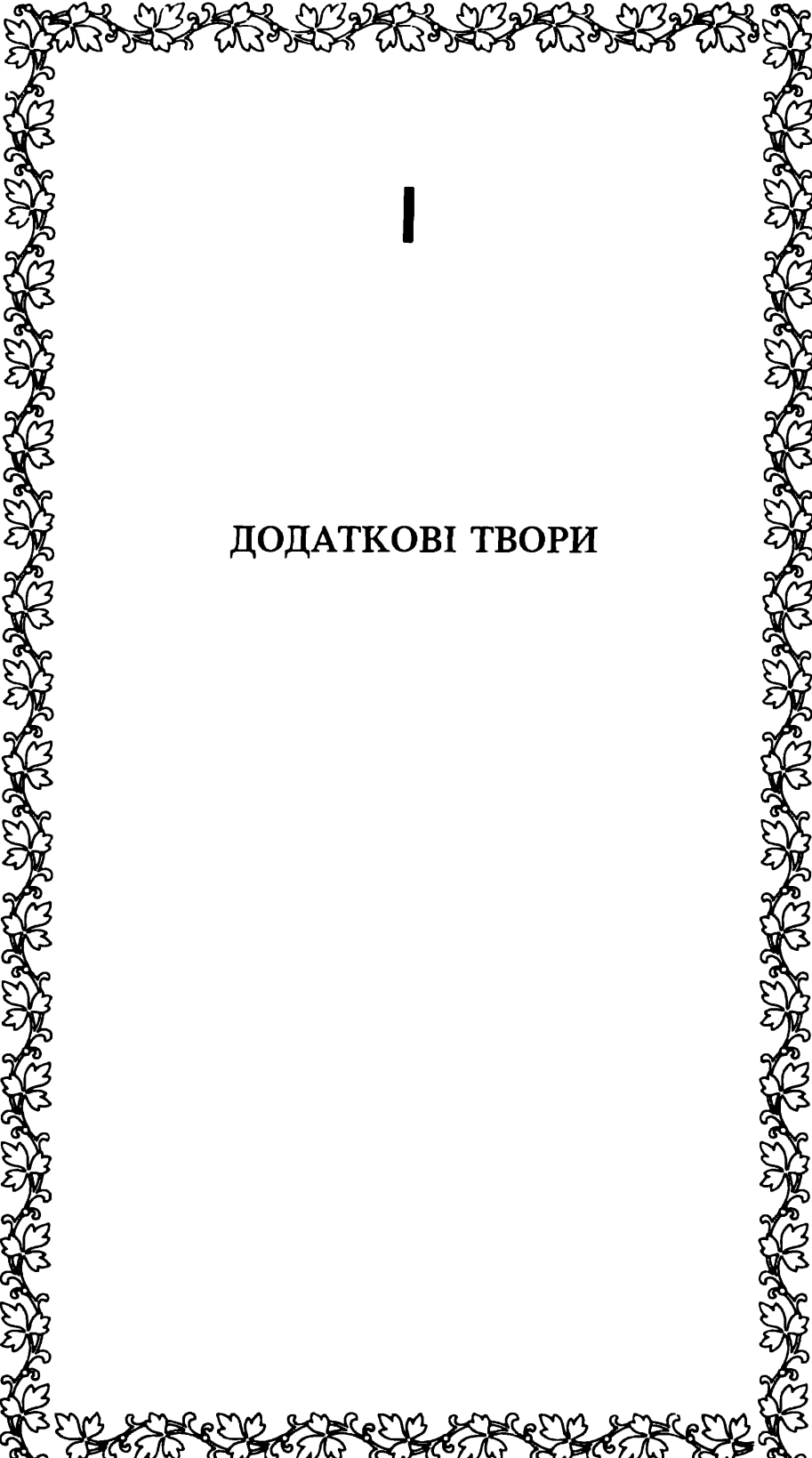
Також бажаю висловити тут свою подяку двом близьким друзям батька: Д-рові МИХАЙЛОВІ МОЛЬНАРОВІ (Братислава, ЧСФР) та д-рові ОЛЕКСІ МИШАНИЧЕВІ (Київ, Україна). Вони впродовж довгих років стояли біля батька «в погодні і непогодні», його морально підтримували і своїми статтями старалися тримати його ім'я в пам'яті українського народу. Сьогодні їхні огляди творчості і статті є цінними джерельними матеріалами для інших авторів і великою та важливою частиною XI-го тому цієї серії творів. Глибоко вдячна д-рові Мишаничеві і за те, що його стараннями видано в Ужгороді 1991 року збірник вибраних творів батька (606 сторін) — перший збірник його творів на закарпатській землі від 1938 року!

Моя щира вдячність належить і всім закарпатським авторам, які в останній час багато згадують батька у своїх статтях, поміщених в місцевій пресі; членам моєї родини та щирим знайомим, які ті публіковані матеріали мені прислали; письменникові ВАСИЛЕВІ ПАГИРІ (Мукачів, Закарпаття), за його щирі та невпинні старання якнайбільше популяризувати ім'я батька, за його тепле ставлення до мене; всім членам Товариства української мови ім. Т. Шевченка в Міжгір'ї, його голові МИКОЛІ КРАСНЯНИКОВІ, секретареві ВОЛОДИМИРОВІ АНТАЛОВСЬКОМУ, за систематичне популяризування поета в школах нашої Верховини, за прихильні статті, вислані знімки, публіковані матеріали, газети, за теплі і щирі листи, за їхню кожночасну моральну підтримку.

Свою глибоку подяку висловлюю і всім ПЕРЕДПЛАТНИКАМ ТА ЖЕРТВОДАВЦЯМ, що не зневірилися в нашої роботі і впродовж цілого часу щиро підтримували нас не тільки своїми передплатами, але й закупленням книжок для інших та додатковими пожертвами. Без їхньої підтримки ми були б не могли дійти до своєї визначеної мети. Тож наш успіх є і їхнім успіхом. Список шановних Жертводавців на Видавничий Фонд подаємо в останньому відділі цього збірника.

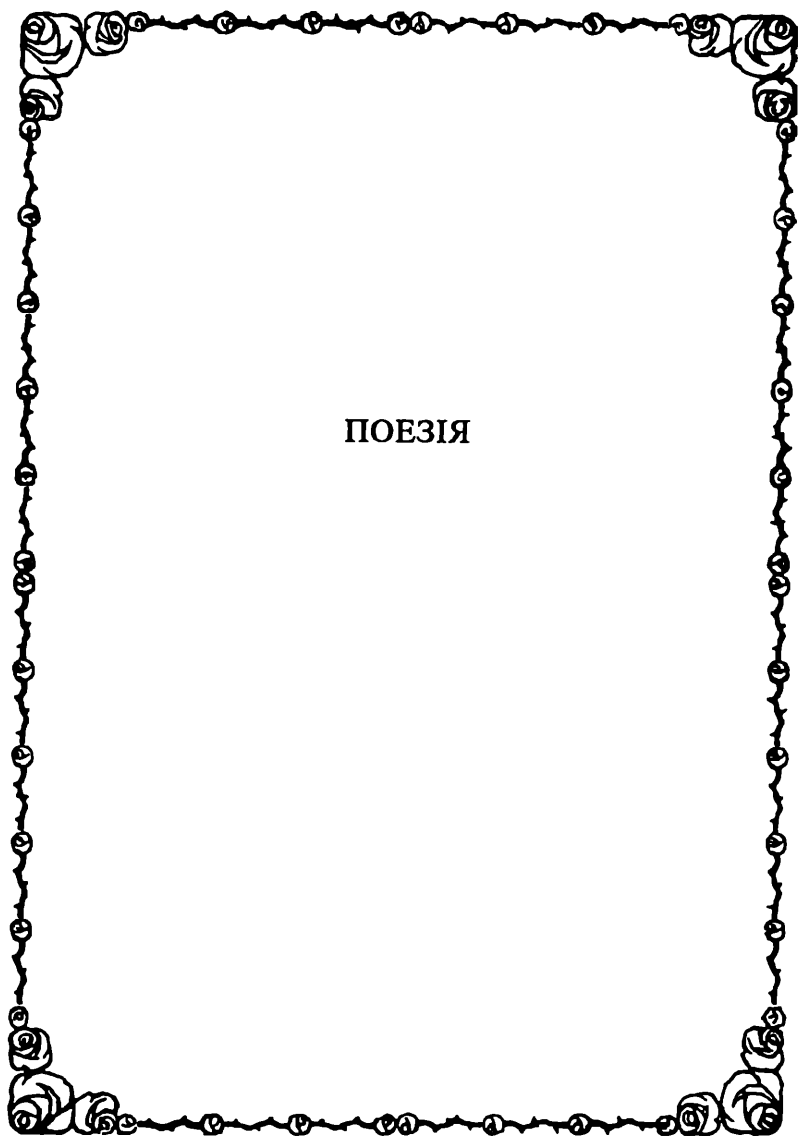
Бажаю тут ще раз групово щиро подякувати тим, які багато спричинилися до розшуків статей поета. Їхні прізвища наведені в IX-му томі.

Зірка Гренджа-Донська

A decorative border made of a repeating floral pattern, featuring stylized leaves and small flowers, framing the entire page.

I

ДОДАТКОВІ ТВОРИ

ПОЕЗІЯ

КНЯЗЬ ЛАТОРЕЦЬ *

Віють вітри з-за Боржави,
Надлетіли чорні хмари,
Сіють сльози - є по чому...
Тільки глухі стіни всьому
Довкола них смілі люди:
Хто то знає: жива буде
Город кліпки підтягав,
Восвода ще не лягав:

віють,
сіють...
зорять,
корять...
Варта.
завтра?...
курить...
журить...

Через поле широке
Плеще кінь дрібенський,
На конині старий дідич
Як той сніг біленький.
Уже поле перемотав
Дався на долину,
Но вже стиха припирає
Упрілу конину.

Добилися до заріччя
Побачили браму,
Та над нею виставлену
Синьожовту фану.

Завіяли буйні вітри,
Прапор колисався,
На порозі восвода
Від нього питався:

- Що чути знову за горами, друже? -

"Пане княже, зажурився дуже наш народ.
Одні на нову віру нарікають,
Другі чорнобога проклинають.
Ой, гори, гори високії,
Високії гори,
Підвищуйте ваші верхи -
Надходять вороги.
А хоч гори заломляться,
В землю пропадайте,

* Ця поема появилася друком кінцем 1922 року. Припускаємо, що вона є першою поемою в творчості поета. Див. перероблені версії п. н. "Князь Латорець", т. I, ст. 28 і т. II, ст. 5. - Ред.

Милу нашу країночку
Знищити не дайте!
Бо як вони сюди зайдуть
- Не дай, Божа Мати! -
Будуть мати що колоти,
Малих годувати...
Не встанеться лишень камінь...
Кажіть: Де ся діти?
Жінко моя, чорноброва,
Милі мої діти...
Якби мож' їх перестати,
Нападом розбити,
Та не дати на дорозі
Своїх погубити,
Якби мож' уборонити
Всю нашу громаду...
Що чинити, що робити?
Давай нам пораду.
Не встанеться лишень камінь...
Кажі, де ся діти?
Жінко моя, чорноброва,
Милі мої діти..."

- Вертай, сину, до громади скоро,
Та най буде готова до всього.
Кажі, сину, ніщо ся бояти,
Чи ж ми, видав, не білі хорвати?!

Чи ж ми, видав, не знаєм ся бити?!
Нашу рідну землю боронити?!
Наша сила розіб'є, прожене...
Вертай, сину, чекайте на мене. -

Як шелестить жовте листя
Та під копитами,
У діброві під сідими
Лисими горами.
Уже і сніг припадає
Галуззя біліє,
Із-за гори високої
Буйний вітер віє,
Тягне з тої полонини,
Тягне, не шкодує,
Смілих, молодих героїв
Малює, цілує...
Добилися до заріччя
Заду і не видно,
Воєвода щось веселий
Як коль другий нихто.
Ба чи він жури не має,
Чи лиш показує?
Поговорить то з цим, то з тим,
Із ними жартує.
Має він журу велику
І біль серця має,
Як не бачать хлопці, крадьком
Сльози утирає...

Поговорить, пожартує,
Засміється з ними...
Серце 'му ніхто не видить,
Як болить за ними.
"Боже милий, яка шкода..." -
Так собі думає,
Обернеться у другий бік
І знов починає...

*

Все готово, приладжено
Князь Латорець свиснув
І витягнув ostrу шаблю,
Сам на перед блиснув.
Подрожав той кавал землі
Де хлопці стояли,
Підкови ся погубили,
Іскри закресали.
Летять, летять острогриві,
Боками піхота,
Чи з косою, чи з колом із
Зваленого плота...
Підкови ся погубили,
Ліси загучали,
Як ся хлопці цілов силов
На малярів дали.
- Ріжте, хлопці, коліть, хлопці! -
Реве воєвода.
- Та най гине, пропадає
Ця проклята орда! -

Де би хлопці самі свого
Князя не слухали,
Нову якусь дику погань
Шабльов не стинали!
Істинають як капусту,
Гинуть дикі, гинуть,
Покинені баранячки
Долі водов плинуть.
Тут колеса, там колеса,
Онде кінь конає,
Послідний раз заіржав і
Ноги простирає...

Ба чий ото білогривий
На переді в'ється?
Ба хто то на тім конику
Нараз з двома б'ється?
Стремена позолочені,
В коня біла грива,
Він з двома шаблями... хочай
Бородонька сива...

- Ріжте, хлопці, коліть, хлопці!
І я ріжу з вами!
Док будуть лежати під
Нашими ногами! -

Де би вони не воювали
Та за свою долю,
Як оті голодні леви
По широкім полю...
Уже старий воєвода
Лиш однов молотить,
Потекла 'му кров із плеча
Но він не відходить.
Ліве плече посічено,
Він молотить далі,
Нехай гинуть, пропадають
Погани-мадяри!

Гинуть вони, гинуть наші,
Вони сто раз гірше,
Є між трупами і наші,
З поміж них ще більше...
А герої героями,
Взад не позирають,
Що допали, розметали -
Ачей пощезають...
Дарма мислиш, воєводо,
Що їх нема більше,
Побив ти їх тепер - вони
Поб'ють тебе гірше.

Диви, диви, із-за вершка,
Диви, що їх суне!
Щось шість груп і кожна з них
До бою парусь.
Хоч парус, не парус,
Уже все пропало,
Бо їх много, тменна сила -
А вас дуже мало.
Вас, хлопчики, одна жменя,
До сили слабенькі...
Ой, Боже мій! Пропадете
Хлопці молоденькі!

*

Іще хлопці не спочили,
Котли не кипіли,
Коли більші части орди
До них прилетіли.
Іще хлопці у стремена
Ноги не поклали,
Коли дикі зі всіх боків
Колоти почали...
Боронитись, небожата,
До смерти уміють.

Ой, як падуть із коників!
Острогриві пріють,
А що капля води в море -
Мало, дуже мало...
Що їх сила проти тої!
Много з них пропало...
Падуть хлопці небожата,
Хлопці як калина, -
Ой, Боже мій, погинете,
Пропаде країна...
Уже лишень щось три сотні...
Шаблі свищують, грають,
Б'ються хлопці як ті тигри,
Диких припирають
Такой-такой під городом
На широкому полі,
Що чекали й не діждали
Сильну поміч свою.
Бо погани діявольські
Цього не чекали,
Обкружили зі всіх боків
Та їх постинали...
Іше тільки воєвода
З-поміж них лишився,
Дармо плече посічене -
Двома боронився...
Та що один проти товпи, -
Уже все пропало...
Прискочили, закололи,
Пробили 'му серце...

Іздичівся білогривий
Через поле плече.
Похилився воєвода
В стремена запнявся,
Білогривий нич не бачить,
Дуже розмотався.
Не дивиться на дорогу,
Через яроч скочить,
Свого князя, свого пана
За собов волочить.
Снігом, снігом, куди ближче
Учинив дорогу,
Біжить туди, де був рано...
Іде пити воду...

Чому сте ся полонини
Та не розвалили?!
Чому сте сяке нещастя
На нас допустили?!
Бодай були сте ви гори
У землю пропали,
Бодай би лиш на вашім місці
Филі колисали.

Уже буйний перестас,
Сніг ся далі сіє,
По тім білім та сніжику
Кров ся червоніє.
Лежать хлопці кучеряві
По білому полю,
Забули вже за країну,
За її недолю...

*

Як прийшли селяни в празник
На Йордана святу воду брати,
Ввиділи князя Латорця
На зарінку мертвим лежати.
І святочно, як належить,
Тіло у землю поклали
І від того дня ту річку
Латорицею назвали.

Ужгород, 30-го липня 1922.

* *

*

Вставайте. невольні, вставайте,
Кайдани важкії зривайте,
Стотисяч багнетів як стане на полю,
Країні здобудем і щастя і волю.

Наш прапор роздертий повстане.
Погинете, вічні тирани!
Як наші гармати завиять,
Мільйони повстануть, що так сльози лиють.

1923

ПЛАЧЕ АРФА, ПЛАЧЕ...

Плаче арфа, плаче
В золотій струни,
Рвуться з мого серця
Тяжкі мої думи.

Видав, не позбутись
Тебе, ти мій болю,
Щастя раз приснилось...
Розвіялось в полю.

Плачте, срібні струни
Горем Верховини,
Як мати при труні
Мертвої дитини.

1923

НА ЧЕСТЬ Т. Г. МАСАРИКА

Вже нас тирани не катують,
І нашу силу не розбивають,
Гроби, тюрми нам не мурують,
З кісток ті гори не складають.

Вже не нищить давня незгода,
Мелізо не гризе вже руки голі,
Не цісар вже, а син народа
Сидить над нами на престолі.

Давній престол Гріхом розбитий,
А сей, новий, Славов піднятий,
Гріхом, Нечестю не покритий,
Ангел свободи не розп'ятий.

Над ним корона не блищиться,
Над ним сяє свята свобода,
На нім Грім з неба не спиниться,
Бо там великий син народа.

1923

ЦИ ВИ ЗНАЄТЕ...?

Чи ви знаєте, що народ?
Народ - велика сила!
Не залляло нас море вод,
Ні буря не звалила.

Стоїть вам, як скала, на страх,
Вглибивши в землю корінь,
Хоть і приліг 'ю мраку жах,
Але не змила повінь.

Ви оддаляйтесь, йдіть у блуд!
Скала і далі там зістане,
Во той, з заліза сильний люд
В боротьбі не зів'яне.

1923

РУСЬКИМ ДАМАМ

Ой, ви, так звані "руські" дами,
Позвольте мні питатись:
Чи не болить вас серце в грудях
Від своїх відрікатись?
А де та ваша руська гордість,
Що має бути зроду,
Чи в вашім серці іскра згасла,
Іскра любови д народу?

Чи вам і досі ще не милі
Солодкі руські співи,
Чи ще й до нині не лишили
Ваше серце сумніви?
Чи ганьбитеся тим, що наше,
Чи вам чуже миліше,
Чи може стоїть воно вище,
Або може модніше?

Тож, чесні дами, ви мусите
Усюди перед вести,
Лиш вам належить - й більш нікому
Наш прапор дале нести,
І ті прискіпи дозирати,
Щоби росли і розцвітали,
Щоби їх бурі до землі не гнули
І вітри не ламали.

1923

БУЛО КОЛИСЬ...

Колись наш край простягався
Аж на Дебрецин,
Всюди руське слово жило,
Де лиш жив русин.

І дівчата так співали
Як тепер у нас,
Вівчар грав лиш руську пісню,
Коли стадо пас.

Русином був земледілець,
Русин був і пан,
Добре жилось, поводилось
Нашим русинам.

І з другими русинами
Взаємність жива:
Войки ходять на роботу
До них у жнива.

Гуцули знов на бокорах
Тисою пливуть,
Долинянам за пшеницю
Дерево дають.

І лемаки небораки
Лишають Попрад,
Накачають грубі кльоци -
Гайда на дараб!

От так жилось, поводилось
Нашим русинам.
Але то не полюбилось
Мадярським панам.

Не любили руську пісню,
Що несе Попрад...
Вже і Тиса не хвилює,
Не пливе дараб.

Самі встали долиняни,
Аж доли ревуть,
Слова руські придавили,
В гори їх женуть...

Доли мої, милі доли,
А де мій народ?
Водай було вас залило
Грізне море вод!

РІЧНИК НА ЯРИ

Зима минає, прийде ярь,
Долина зеленіє,
З'явиться в полі господар,
Там оре й зерна сіє.
Ділить поле в борозди свіженькі:
"Вогов, мої волики сивенькі!"

Риплять чепіги у руках,
Сивенькі вол'ки в плузі,
Сопілка грає в берегах,
І чути її аж в лузі.
А по лузі голубки біленькі.
"Ча, мої ви волики сивенькі!"

Посіяв зерно хлібороб,
Дівчата заграпали,
Аж піднімаєсь той город
Вони як заспівали.
Поводячи очі ті чорненькі:
"Ча, додому, волики сивенькі!"

1923

ПРОРОКИ БРАТСЬКОЇ ЛЮБОВИ

І розіллялось крови море,
Обійшло гльоб, кулі страдань,
Ой, горе вам, нещасні, горе!
Хвилі печуть, немов та грань!

Гинуть кати, рвуться кайдани,
Борцям тонучим рветься груди,
Нема кому повити рани...
Громи над ними аж ревуть!

І раз летять ангели з неба, -
Люципер робить крик, протест, -
Летять 'д раненим, де їх треба,
Де змії кружать крови хрест.

Взяли на себе той хрест крови,
Принесли на рани бальзам...
Пророки братської любови, -
Приятелі і ворогам!

Не одну душу життю сперли,
Доки той старий світ горів...
Не одну слюзу з очей стерли,
Док голуб білий прилетів!

1923

НА ПАМ'ЯТЬ Д-РА РАШИНА

Дбав про народ і ніч і днину,
Народ устав, народ живе,
Любив його, любив країну,
Країні дав життя своє.

Добра бажав, хоч й не на Нині,
Але про Завтра ти думав,
Як той отець своїй дитині,
Щоб Голод очі не підняв...

Ти думав і про бідного,
Щоб мав хоч соли і муки...
Ти - бідна жертва Духа Злого:
Поляг від Чорної Руки...

Тебе Судьба у гріб погнала,
А ми з плачем так заревем:
"Твоя, знай, пам'ять й Твоя слава
Тут жити буде, док' живем!"

1923

* *
*

В сні, по скелях блука' душа моя,
На кровавих крилах,
Всі Карпати облетіла,
Облетіла й не наводить
Батьків у могилах.

Де ви, Духи померших батьків?
- Нас не дошукати,
Бо над нами ллються сльози
Й не дають нам спати...

1923

ЗАСВІТИЛО СОНЦЕ ЯСНЕ

Animato. Слова: В. Гренцма-Донський
Музика: Андрій Кершко

The musical score is written on three staves. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 4/4 time signature. The tempo marking 'Animato.' is above the first staff. The lyrics 'Зас- ві- ти- ло сон- це яс- не на ту Вер- хо- ан- ну, на мо-' are written below the first staff. The second staff continues the melody with the lyrics 'ю кра- ї- ну, ві- до- зна- ло світ-лом каж- ду гли- бо- ку до-'. The third staff features a first ending bracket labeled '1' and a second ending bracket labeled '2'. The word 'Coda' is written above the third staff. The lyrics 'ли- ну./ ли- - ну./ ли- - ну.' are written below the third staff.

Засвітило сонце ясне
На ту Верховину,
На мою країну,
Відознало світлом каждую
Глибоку долину.

Простирає свої лучі
По кожній долині,
По тій Верховині,
Цілюючи чорні очі
Молодій дівчині.

Цілюючи, малюючи
Личка, як калина,
Молода дівчина,
Брови чорні, вічка чорні,
Ротик як малина!

Як у тобі веселенько,
Мила Верховино,
Рідная країно,
Птичка літа', дівча співа'
По тобі, долино!

1923

Гремлять і рвуться ржаві кайдани,
В ярмі, в неволі народе, вставай!
В очах ще сльози... сльози і рани...
Тремтять, трясуться давні тирани.
Раби, до бою, за любий край!

Родина бідна в жалю, несити,
З костей по полю була би гора,
Земля святая кров'ю полита,
Країна рідна на хресті прибіта.
Раби, вставайте, вставайте, пора!

1923

ТІ ВСІ...

Ті всі, що торгували нами,
Робили всякі блуди,
Тепер зовуться русинами
І ніби чесні люди!

Тепер хваляться, б'ються в груди...
А де ж передше були,
Коли нас вішали паскуди
І голови нам гнули?!

Коли нам очі випікали,
На кіл надівали...?!
Отсі панове там стояли
Й убійцям помагали!

1924

* * *

У пустині дармо сіять, -
Впало все на камінь.
А що впало, - то пропало
На вік-віків, амінь.

Хоч би й цвітом засадив би
Всю країну милу,
Ніхто тобі не положить
Квіток на могилу.

1924

Карпати сині ще не наші,
Ані річеньки срібні...
Ховайте, хлопці, старі коси,
Бо ще будуть потрібні.

Й серпи й мотики придадуться,
Будем шаблі кувати,
Будем ці гори і долини
Наново здобувати.

А ви, дівчата, прибирайте
Прапори синьо-жовті,
На скарб, на славу, на перемогу
В боротьбу ідучій ровті.

Коли засвищать коси гнуті
Й прапори підіймуться,
Тоді настане наша правда
І хмари розійдуться.

1924

НА НАШІМ НЕБІ...

На нашім небі чорні хмари,
Ще все трима' поганий час!
А тут і наші яничари
З сміттям московським проти нас.

У них агентів легіони,
Снують роздори раз-у-раз,
Як кацапня так мадярони -
Усе-усе йде проти нас.

Нехай ідуть, ми їх поборем!
Хоч цілий світ нам ворогом,
Ми свою ниву й далі орем,
А їх заросла бур'яном!

1925

ВЕРХОВИНО, КОЛИСКО МОЯ...

Мене сильні бурі присипляли,
У колисці вітер колилав,
Німфи лісу мене доглядали,
Потік мені "добраніч" співав.

Я купався у дев'ятосилі,
Спав на межах, посеред дернин,
Мене повітруля підміняла, -
Я русалки-повітрулі син.

Дуб і явір - то мої брати,
На березу скільки я дививсь!
Чарувався громом, блискавками,
Видів, як від грому дуб валивсь.

Як сміються, - то нехай сміються,
Я дитина синіх полонин,
Я плекався в цвіту, у барвінку,
В темних зворах ходив сам-один.

Чув нераз вовків голодних вити,
Зашибався таємничий ліс,
Подивляв я оленя дужого,
Що корону-роги гордо ніс.

На долині олениці пасли,
У малинах форкотав медвідь,
Жалко було серну сірошерсту,
Що упала, бідна, прямо в кліть.

- - - - -

Що ви знаєте, міста прокляті,
Про природу й її красоту,
Про поточок і про гай зелений,
Про свободу первісну святу...

Де знайдете поезії стілько,
Як у гаю серед наших гір?
Ритми звора, трембіта, сопілка,
Сірак, чорний черес і топір...

І тому я люблю Верховину,
Гай зелений - колиска моя,
Міста й пусті доли прозаїчні
Дуже-дуже ненавиджу я!

Особливо ненавиджу дуже
Цих високих, проклятих палат,
Що повстали й піднеслися вгору
З сліз і крови бідних хлопських хат.

Рожева Гора, 1925

МРІЇ

Снував я мрії рожевії
Й мені приснився чудовий сон...
Тепер стою я без надії,
Довкола терня перепон.

...Там далі срібна річка в'ється
Й потік собі співа',
Ой, дармо, дармо пісня ллється -
В пустині скоро завмира'...

Диявол тут шаліє, віє,
І страх сидить серед пуття,
А чорна зрада ноги гріє
Й до річки кидає сміття.

1925

НЕ МИ БУДЕМО ЖАТИ...

Ми зерна сіяли не в час,
Треба було б ще ждати,
Пшениця родиться і в нас,
Не ми будемо жати...

Орали землю камінну,
Зломилось наше рало,
Росте жалива на лану,
Колосся десь пропало...

Сміється з нас чужий багач, -
У нього грубі млива...
Мізерний, бідний наш колач,
Жебрачі наші жнива.

Хуст, 1925

ПОХИЛЮЄ БУЙНИЙ ВІТЕР

Похилює буйний вітер
Високу тополю,
Де ти втратив, мій народе,
Свою руську долю?

Вже й природа зимну журбу
Скинути завзялась,
Твоя доля, чесний роде,
Ще все не озвалась.

Де ж та доля? Де та воля?
Все ще в гробі спить?
Загреми, святий ти громе,
Щоб її збудить!

Засвіти, ти ясне Сонце,
Крізь той мрак густий,
Хай не блудить у неволі
Вже мій народ руський.

Сміло встань, мій руський роде,
Скинь ту злу неволю!
Порви пута, розбий врага,
Не май в серці болю!

1925

НАШ ПРАПОР

За прапор наш ми страдали,
Проливали свою кров,
І тепер би ми віддали
Синьожовту хоругов?!

Ні! Ніколи! Скорше смерти
Ніж віддати наш прапор!
Це значило б: все то стерти,
За що бились з давніх пор.

Це значило б: знов упасти
У неволю, в рабський світ,
В ярмо панське шию класти
Як було за тисяч літ.

Ні! Це жах і в гадці мати,
Щоб знайшовсь такий народ,
Так нужденний, бідний, темний,
Що вбива' свій власний род.

Знов би пута дзенькотали,
Був б тиран, - були б раби,
Вовки б їли, роз'їдали
Трупів темної юрби.

Що?! З Москви... червоний? Білий?
Або давній трикольор?
Божевільні! То недоля,
То насильство і терор!

Там ворони очі колють,
Гниють трупи у багні.
О, нещасний мій народе,
Чи ти встанеш, або ні?!

В'ю, реву громами з неба,
Щоб збудивсь з тяжкого сна,
Ти байдужний, ти не видиш
Як всміхається весна.

Бач, як гріє ясне Сонце
По долинах наших гір,
Ясне небо видивляєсь
На зелений наш простір.

Ясне сонце в синім небі
Світ приносить нам усім,
Соняшно-блакитну фану
Хоч і кров'ю боронім!

І не даймо розірвати,
І набути знов незгод,
Наш прапор нехай славиться,
Най живе наш весь народ!

Най щеза' ярмо й неволя,
Най минає тяжкий сон,
Най живе народ шасливо
Від Попрада - поза Дон.

1925

* * *

Вітер повіває,
Тягне понад ґрунь,
Щиро здоровляє
Повітруль-красунь.

А полониною
Шелестить шувар,
В небі над горою
Ряд кудрявих хмар.

Гонить вівці-зорі
Ночі блідий пан,
У ґруні-Припорі
Лісовик-титан.

1926

ОТАК ВОНО ЖИЛОСЯ

(С. Черкасенкові)

Отак воно жилося,
Отак воно було,
Понад нужденні скали
Жаром, вогнем гуло.

Ніхто тут не розплакався,
Ніхто тут не ридав,
Нікого не боліло,
Коли народ страдав...

Породила дівка сина
В ярку під вербою,
Під вербою і лишила
Його сиротою.

Пани туди ішли возом,
Підняли дитину,
Щоб бездольниці якоїсь
Синок не загинув.

І повезли... І навчають...
Хлопець підростає.
Свою матір, рідну мову
Ні чує, ні знає.

В село рідне повернувся -
Буде панувати,
Його думка, його мрія:
Мадярщина - мати.

І панує і... невинних
Вішає, катує,
Диким звірем, кровопійцем
Вбиває, мордує.

І слідами ренегата
Сльози, кров ся лила,
Проклята будь і та мати,
Що його зродила.

І ті попи, що хрестили
Отаку дитину,
Що копає гріб країні,
Теше домовину.

Прийшла його рідна мати,
- Сину, рідний сину,

Нащо мучиш ти нарід мій?
За яку провину?

- Вбий мене замість невинних,
Не руйнуй країну,
А катуєш? Мучиш далі?
Прокляну й хвилину...-

Дубнув син та до гайдуків:
"Пов'яжіть прокляту!
Підтягніте на он тую
Вербу росохату!"

...Повісили... на ту саму,
Де його зродила,
Кров невинних лилась далі,
Гори затопила.

1922/1926

В ЗЕЛЕНУ СУБОТУ...

В Зелену суботу
Прийшла повинь вод,
В Зелену суботу
Стріляли в народ...
А трупи народу
Метали у воду...
В Зелену суботу
Стріляли в народ.

Пушений скоростріл
І кістки потер...
Отой повалився,
А той ще не вмер...
Кров мого народу
Стікала у воду...
В Зелену суботу
Стріляли в народ...

І виростуть діти
Убитих людей,
Пригадають рани
Батьківських грудей...
І буде тим горе,
Що дали прикази
Стріляти в народ...

1926

(З приводу 76-их уродин През. Т. Масарика)

Був народ, не було волі.
На землі слов'янській горе
Панувало, чуже море
Заливало край слов'янський...
Брами Праги рве німота,
Вежі золотої Праги
Жмурять очі, щоб не бачить
Людську кров серед болота
чорної землі...

Що то кров!... То ще нічого!
Ще страшніше бачить сльози...
У болоті, у нуждоті
Чисті сльози свого люду
За неправду, за остуду.

Вежі золотої Праги
І гордились і пишались
Сивим скарбом, красою
І кланялись Вратиславу...
Виділи і силу й славу
Могучого Оттокара...
Приймали в свої брами
Жіжку, героя народу,
З честю, славно, тріумфально
Привітали воєводу...

І Коменського плекали
На своїх грудях...

Нема Жіжки, нема Гуса,
Нема правди, нема волі,
Поховали її в полі,
Льва убили, фану звили,
Поховали до могили
І закони попалили
Чеської землі... Думали,
Що ніколи не воскресне
Чехія, коли покрийть
Її Білою Горою
І книгою Історії...

Гора Біла червоніла,
Червоніла, як троянда, -
Кров червона там розлилась
На неславу Фердинанда,
Що країни Вячеслава
Силу й славу поламав,
Що здавив свободних чехів
Й чоботом їх притоптав...

Гора Біла придавила
Вільний воздух тягарами,
Як пропала чеська сила
В імені Господнє клали
Тяжко пута на народ,
В імені Господнє били
І стріляли... затопили
Їхню лодку серед вод...

*

В коваля, старого чеха
Учень, молодий Тома,
Б'є залізо, б'є гаряче,
Б'є руками обома...
Руки у чорноробочих
Не гладкі, а з мозолями,
Трудячись ночами, днями.
А натомість серце біле,
Повне скарбу і свободи,
Тасмниче і широке,
Як широкий світ природи...
Б'є залізо, б'є гаряче,
А кровавими шляхами
Сумно йде його народ...

Йде шукати свою правду,
Йде на славу, на життя,
Але на його дорозі
Терня і гора сміття...
На дорозі сум, жалоба,
Страшні скали і провал,
За скалою, за провалом,
Його воля, ідеал.
Але як те все здобути?
Три століття як шукають,
Каменярі ламлють скали,
За скалою ідеали,
За скалою сила й слава,
За сокровищем, з добром.

І каменярі страдали,
Одні впали, другі встали,
Все лиш ту скалу ламали
Ціле життя чеканом...
Через скали і провали
Міст і лавки будували
До всеслов'янської слави...
Тільки скали ті страшенні,
Грозять смертю, лявіною
Героям над головою...
Їх пробити не могли...

Палке серце заридало
В молодого коваля:

"Йде кровавими шляхами
Мій народ, іду і я...
Дотепер кував залізо, -
Від тепер буду кувати
Щастя-долю і свободу
Для любимого народу...
Йду ламати страшні скали
І поборем і здобудем
Вячеслава край!"

- - - - -
І ціле своє життя він
Ламав скали, гатив води,
Вів народ через пустиню,
До життя і до свободи.
Кував волю, щастя й долю,
Вів ціле життя корабель
Серед вихру, серед бурі
І ніколи не пустив,
І державу Оттокара,
Славну, сильну і могучу,
Він наново воскресив.

1926

ДАРМО ОРЕШ, ДАРМО СІЄШ

Дармо б'єшся, дармо мрієш,
Дармо ореш, дармо сієш,
Зерно правди не зросте,
Бо довкола все пусте...

Все боротьба, боротьба, роздори,
Темні скали, темні гори,
До них липне темнота,
Сам народ, як сирота.

Тут зродилося каміння
І негідне покоління
Славних русинів батьків,
Про котрих світ гомонів.

Мов би вили тут гієни,
Іскра вмерла... Діогени
Погасили ліхтарі
І блукають у марі...

1926

ПІСНЯ МОЛОДІ

Слова: В. Гренджа-Донський
Музика: П. Сич

Роз- ви- ли ми пра- пор на- ро- ду, пра- пор на- ро-ду, за на-

род, на йо- му на-пис: "За сво- - бо- ду!" Ми- неть-

ся кля- тий час нез- год, на год.

Розвили ми прапор народу,
Прапор народу за народ,
На йому напис: "За свободу",
Минеться клятий час незгод.

Несем його все далі й далі,
Ми діти Срібної Землі!
Проб'єм ми шлях крізь гори стали,
Граніт розіб'ємо в скалі.

Одної матери ми діти
Від Попраду аж по Кавказ...
Доволі радити, сидіти,
Народ від давна жде на нас!

Бо Слово вже загомоніло
З зелених гір, з сріберних вод,
Ми віддамо і душу й тіло
За нашу волю, за народ.

За наші гори, звори, ріки,
За їх долини й кожний гай!
Нехай живе народ по віки!
Нехай живе наш рідний край!

1927

ЗАЯВА: На писемне бажання композитора п.Л. Сича, редакція "Нашої землі" отсим заявляє, що музику до вірша Гренджі-Донського "Пісня молоді" (ч. XI, грудень 1927) підбрала сама, яка то композиція була написана на інші слова того ж автора.

Редакція

НАША ЗЕМЛЯ, р. II, 1928, ч.1, ст.20.

ЇЇ ПОБАЧИВ Я ІЗНОВ

Її побачив я ізнов
Й вона мене пізнала,
Прийшла і руку подала
І широко привітала.

Вона сподобалась мені, -
Приємна, мила, красна,
Така, як із поміж зірок
Найкраща зоря ясна.

І малиновії уста
І гарні, білі зуби,
І очі гарні, - хоч кого
Звели б і до загуби!

Я знов горю, я знов пропав,
В красуню закохався,
Один роман ще не скінчивсь,
А другий розпочався.

1927

ТИ ОБІЦЯЛА, ЩО ПРИЙДЕШ...

Ти обіцяла, що прийдеш,
На тебе я чекав,
І без плаща я мерз, як пес,
Та дармо виглядав!

Чекав, по вулиці ходив,
А тут бере мороз,

І я за той час покурив
П'ятнадцять папірос...

А ти мене тепер либонь
Вже хочеш примирить, -
Ну, так мирись! Гаси вогонь,
Що на устах горить.

Уста устами придуси,
До себе пригортай,
Вогонь цілунками гаси
І серцю волю дай!...

- - - - -

Твоє я личко цілував
Аж до кольору рож,
Бо ти, дівчино, не забудь:
П'ятнадцять папірос!...

1928

СМЕРТЬ РЕВОЛЮЦІОНЕРА

(Пісня буковинця)

Стоїть в'язень у кайданах
Придавлений гнетом,
Перед нього слідчий суддя
І жандарм з багнетом.

О, за що, за що скували
Руки деліквенту?
То за "бунт" серед народу,
То за "іриденту"...

- Ми здіймем тобі з рук пута,
Не гани державу,
Будеш мати, що захочеш -
Честь і гроші й славу.

- "Будьте прокляті, тирани!
Не піду на згоду!
Затоптали ви в болото
Всі права народу.

У тяжкім ярмі, в неволі
Діти України,
Тільки шибениці видно
Посеред руїни.

Не злякасте тюрмою,
Путами, терором,

Вилєсь ваша кров собака
Не одним ще звором..."

І підняв свої кайдани...
Хлябнув у колінах
І нараз замовк навіки...
Бризла кров по стінах.

Вже свободний, вже на волі,
Вже він не під гнетом -
Зняв жандарм з плеча рушницю
І пробив багнетом...

1928

ХТО ТИ, ХТО ТИ?

Хто ти, хто ти, звідкіля ти,
Чи свободна, чи вже ні?
Чом ти дивишся на мене,
Чом сподобалась мені?

Чом струнка ти, мов смерічка,
Та найкраща з-між ялиць,
Чом до мене усміхнулись
Гарні рожі твоїх лиць?

Чи тебе зродили гори -
Як мене полонина?
Колисали тебе звори,
Чи степи та рівнина?

У твої я чорні очі
Тільки з боку подививсь
І вже, мов на океані,
Впав у море і втопивсь.

Що буде, коли я прямо
В твої очі подивлюсь?
Своє серце знаю добре,
Їйже-богу, я боюсь!

Хто ти, хто ти, звідкіля ти,
Мов та рожа на весні?
Чом струнка ти, мов смерічка,
Чом сподобалась мені?

1928

* *
*

Ми віддані на глум, поталу
І на побої з панських рук,
То палиці, то трибунали
Нам завдають терпінь і мук.

Наїздник кожен від приходу
Гнобив нас, бив і зневажав,
А Голод, ворог наш ізроду,
Провадить, як і провожав.

Нас косять тут жандармські кулі,
І поліцейськії шаблі,
На спинах нам синців кривулі,
Болючі рани немалі.

Ми в їх очах "баласт", "завада",
Нам пута дзвонять на руках,
Не згинемо на барикадах -
То плісніємо у тюрмах.

1923/1928

БОРЦІ ІДЕЙ

(Вірш виголошений автором на святочній виставі
50-річчя голови т-ва "Просвіти" д-ра Юлія
Бращайка, дня 21. квітня 1929 р.)

Народ невільником зістанесь,
Посвіттям льохів і темниць,
Коли не має він героїв
І непохитних одиниць.
Бо тільки одиниці творять
Історію віків.
Щаслив народ, що зможе мати
Таких провідників,
Котрі задля свого народу
Принесуть жертву в дар:
Життя, талант, невтомну працю
Поставлять на вівтар...
І котра нація провкaje
Таких працівників,
Вона ніколи не загине,
А житиме во вік-віків.

Якраз минуло десять років,
Коли Дніпро красуню-Тису заручив...
Хай прославиться ім'я того,
Хто ті заручини робив.
Подія ця була благословенна,
Історик то зарис у граніт...
Щоби закон природи ізмінити -
Такої сили ще не бачив світ.
Бо хто посміє з уст проголосити,
Що ми не ми?!

Та дармо нам колотять мозки,
Нам наші очі не запруть,
Ми знаєм, що і за горами
Той сам народ, що й тут:
Премила пісня, мова і звичаї,
Бажання звільнитись від пут, -
Ми знаєм, що й за синіми горами
Живе той сам народ, що й тут,
І там те саме синє небо, що й у нас,
А нам, що тільки наше, все те нам свят -
Той сам блакитно-соняшний прапор колишесь
повсякчас,
Бо небо синє, а на ньому сонце золоте.
І там те саме синє небо, що у нас
І сама та пшениця золота.
Я вірю: незадовго прийде час,
Настане воля, воленька свята.

Заручини Дніпра із Тисою-рікою -
І мимо перешкод усіх -
Вже запечатані і кровію й дружбою
І вже ніхто ніколи не розлучить їх.

Чесць борцям, що першими були,
Що пробудили нарід цей
І скарб народний підняли
І сліпоту зняли з очей
І показали правий шлях,
Куди, котрою нам іти,
Щоби добитись наших прав
Й пропащу волю нам знайти.
Чесць борцям!

Горі носімо голови і будьмо горді,
Що ми сини великого народу.
Колись народиться і наш Наполеон,
Що принесе і щастя і свободу
У нашої боротьбі із ворогами.
Лише ми переможемо, бо правда є за нами,
За нашими плечима муром
Стоїть увесь народ!
Ми переможемо!
Ми живемо!
І жити будемо!

ХРИСТОС ВОСКРЕС !

Ударить в дзвони "дзень" та "дзень",
Прийде й для нас Великий День,
Засвітить сонце із небес,
Христос воскрес! Христос воскрес!

Прийде - я вірю - близький час
І Він воскресне і для нас,
Ми не чекаємо чудес -
Христос воскрес! Христос воскрес!

А ми чекаємо той день,
Як пута кинемо в огонь,
І загудемо до небес:
Христос воскрес! Христос воскрес!

1930

ПЕРШЕ ДЕСЯТЬЛІТТЯ

(Ювілей "Просвіти")

I.

Здавалося, що вже навіки
Заснув народ спокійним сном
І висохли сріберні ріки,
До Тиси вже не б'ють чолом...

За десять соток літ над нами
Стояв із батою тиран
І кров із серця потоками
Текла із мільйонів ран.

А хто відважився на битву,
То він одразу зацімів,
Жандарм, хочби і за молитву,
Вже попід вікна дубонів...

* *
*

Почало сонечко сіяти
Крізь олов'яний наш туман,
Пора, пора ярмо ламати,
Живе, живе народ-титан.

Повстав народ, в ряди горнувся,
Нашу країну будував,
Щоби вже раз ярма позбувся,
Щоби в тюрмах не пропадав.

І раз в одну прекрасну днину
Проти гнобителів повстав,
Хоч лютий ворог домовину
І хрест дубовий нам тесав.

Свій скарб підняв він із болота,
На злість, ненависть ворогів,
Й почалась чорная робота:
Збудити сплячих ще рабів.

Сліпий - прозрів, німий - промовив,
Похований ізнов ожив,
А другий ворог як готовив,
Щоб нас і тут приголомшив.

Отрую має він готову,
Брехні, неправди арсенал,
Убити хоче рідну мову
І нас здавити у провал.

Чи раз були криваві здвиги,
Чи раз катовано братів,
Не тільки їх, а й їхні книги
Палить на кострі він звелів...

Чимало їм прийшлось страждати,
Чимало пережити мук
І довго будуть пам'ятати
Варварських азійських рук.

Та чи один історик, вчений
Криваві літери писав,
Що скільки той вампір скажений
З народу крові висисав...

II.

Брати мої, у кого серце
Ще трохи б'ється за народ,
Той на дорогу до свободи
Не буде ставити колод.

Нехай ті зрадники ступають
Про нас на воду хоч чию,
А ми будемо боронити
Не чужу мову, а свою.

Як рідну мову пошануєм,
То нас ніхто не поGREбе,
А хто наш скарб ногами топче,
Той убиває сам себе.

Але ми скарб наш обороним,
Хочби прийшлось і лити кров,
За наше миле рідне слово
Будь котрий з нас на смерть готов.

Та хоч нам смерти забажали -
Живем і жити ми будем,
Святий прапор наш синьо-жовтий
Ми знову вгору піднесем.

На протязі століть неволі
Доволі зазнавали мук,
Але тепер уже прапор наш
Ніхто не вирве нам із рук.

За Рідний Край - Карпатські гори
Ми вже ішли раз до боротьби...
Вітаєм вас, святі прапори,
Символ нової боротьби!

В тюрми нас можуть посадити,
Та хоч і в пута нас скують,
У наші душі не заглянуть,
Живу ідею не уб'ють.

Жива ідея не загине,
Її плаче сам народ,
Вона з колискою з'явилась
І жити буде з роду в род.

1930

МАДАЧОВІ *

Нарешті, батьку, дочитавсь
І зрозумів тебе,
З-поміж рядків - трагічних слів
Пізнав я сам себе.

Нема любови, брате мій,
В жінок любов мина',
Чого-ж співати про любов,
Коли її нема?

Зневіри арфу й я беру
І прокляну любов,
І прокляну її на вік,
Щоб не звела ізнов.

Любов мені післала в груди
Отруйную стрілу,
Післала в душу мою біль
Крізь рану немалу.

* Імре Мадач - мадярський поет

Волюча рана так пече,
І в лиця тисне кров,
Нема любови, ох, нема,
Я прокляну любов!...

1930

ТРАГЕДІЯ ЛЮБОВИ

Душею, серцем я кохав,
Я так тебе любив,
Тепер немов би я тебе
В могилу положив.

Я чистим серденьком своїм
Кохав і оженивсь
І ось тепер на вік-віків
З тобою розлучивсь.

І більш ніколи вже мені
Тебе не віднайти,
В моїх очах, в моїй душі
Уже померла ти.

Перед скандалом не втекти,
Не скритись від людей,
Мене їх усмішки болять,
Аж сльози йдуть з очей.

Хотів би вирвати з душі,
Щоби вже раз забув,
Щоби тебе й твоє ім'я
Я більш не спом'янув.

Щоб більш ніколи у життю
Тебе і не згадав,
Щоби душею не страдав
І серцем не ридав.

Але так тяжко забувати
І груди тисне щось,
Де бідне серденько мос
Тугою повилось.

1930

НЕ ДАМО !

(Присвячую культурній боротьбі)

І розлилось море крови,
Буря світом потрясла
І похованим народам
Воскресіння принесла.
Дух свободи розбудив нас,
А ми спали до тих пор,
Із ворожого болота
Підняли ми свій прапор...

- - - - -

А тепер ізнову топчуть,
Як колись давно,
Але ми прапор стоптати
Більш ніколи не дамо!
Не дамо!

У грудях нам серце б'ється
До народу, за народ,
Не затопим власний човен
Серед бурі, серед вод.
Не підем у яничари,
Проти рідної сім'ї,
Ми не зрадим крові й кости,
Що спочили в цій землі.
Честь народна більше варта,
Чим ті гроші, чим весь світ, -
Бережіте честь народу,
Рідне Слово бережіть!

Не московки нас зродили
І батьки не москалі,
Ні пісні нам по-московськи
Не співали матері.
Дармо нам сліпочуть очі,
Більш зводити не дамось!
Українського ми роду,
Українцями зветось!
Досить із зневаг, понижень,
Із погорд!
Не цигани шатрові ми,
А народ!

Вороги народу, знайте,
Пам'ятайте раз на все:
Не дамо собі від нині
Більш плювати у лице!
Бо цей край - земля то наша!
Наш народ на ній живе,
Рідні гори, рідні води,
Рідна пісня тут пливе
І лунає і голосить
Вже давно...

Рідне Слово, рідну Пісню
Не дамо!
Не дамо!

Ми живем і будем жити,
Вороги нам не страшні,
Бо вся Правда і Наука
Є по нашій стороні.
Вічна Правда переможе,
Ми вперед ідем,
Воріг хоче задавити,
Але ми
живем!

Чи нас доля б'є, чи гладить -
Станем твердо, як ґраніт,
Присягасм не покинуть
Рідне Слово, рідний цвіт.
Не злякають нас ні пута
Ні ярмо, -
Рідне Слово,
Рідну Пісню
І прапор наш синьо-жовтий
Не дамо!
Не дамо!

1929/1932

ЗИМА

Зима... не видне небо синє,
Усе в тумані... сніг паде...
А Верховина в злиднях гине,
Роботи тут нема ніде!

Зима... неначе біла панна -
Природа в біле одяглась,
А наша доля безталанна
Бідою-горем повилась.

Пани всі в кожухах одіті,
Реве в фіякрі п'яний спів, -
А люди - маса в безробітті,
В онучах, ще й без постолів!...

Вельможні пані як цибулі:
В жоржетах, шовку, у хутрах, -
А робітниці як кривулі
Від холоду...морозу... - страх!

В срібло-дзеркальнім ресторані
Пани собі шампанське п'ють,
А попід вікна, наче п'яні
Нешасні з голоду падуть...

Пришелець тут товстий як бочка,
Людей із фабрик геть жене,
В них дома діти без шматочка,
Туберкульоз їх не мине!

А як вони запротестують,
Задemonструють злість і гнів, -
Жандарми панські їх збиткують,
Падуть від куль і від штиків...

Зима чудова і прекрасна,
І гарний і здоровий час,
Для безробітних, ох, нещасна!
Приносить горе лиш для нас!

1932

ОЙ, ЧОМУ БІЛІЄ ВІЛА ПОЛОНІНА...

Слова: В. Гренджа-Донський
Музика: Н. Аркас

Ой чо- му бі- лі- - - - є бі- ла по- ло- ни- на

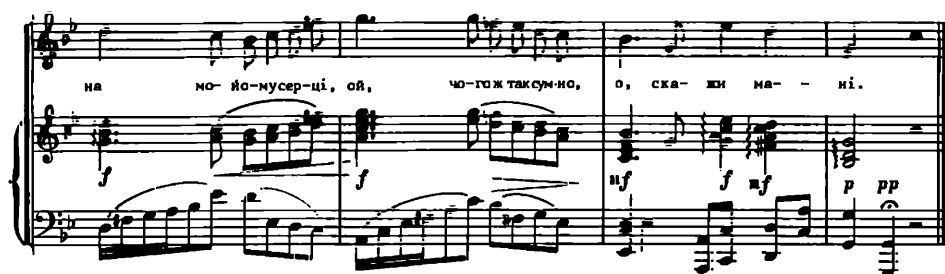
Чом мо- ро-чить о- - - ці світ- ло- бі- лія день?

Чом эн- - ма эн- мо- - ю сер- це при-да- ви- - ла,

Ой, чо- - го ж так сум- но чом не- ма пі- сень?

Вже не-ні не грають зо- ло-ті-ї стру-ни.

А ли-шень па- ла-ють у ду-шівог-ні, ой, чо- го ж-так тяж-ко

Ой, чому біліє біла полонина,
Чом' морозить очі світло-білий день,
Чом' зима зимою серце придавила,
Ой, чого ж так сумно, чом' нема пісень?

Вже мені не грають золотії струни,
А лишень палають у душі вогні.
Ой, чого ж так тяжко на моєму серці,
Ой, чого ж так сумно, о, скажи мені...

1932 (вірш)
1938 (музика)

НАРОДНИЙ ЗДВИГ У МУКАЧЕВІ

Анно 1933

Нарешті ми здобули цитаделю,
Послідну кріпость наших ворогів,
Тріумфу голос скрізь загомонів,
Вулькан давно ятрився в підземеллю.

І вибухла вогнем народна сила
І склала свій великий маніфест,
Проти сваволі свій протест,
А зрадникам загибіль присудила.

Упала башта, в зрадників тривога,
Розбіглися, немов щурі,
Ми голови й серця горі!
Бо вже на нашім боці перевага!

Вже їм на світі більше не допоможе
Брехня стара, брехня нова.
Ні Будапешт, ані Москва,
Бо Правда завжди переможе.

Цвіте наш цвіт, то сила величава,
Вона подібні гнізда кацапні
Змете на все з лиця землі.
За це тобі, народе, слава, слава!

Двоцвітний наш прапор вітрець колише
Луна ' бадьоро перемоги спів,
Капітулює Мекка кацапів,
Історія поGREBE і... запише.

Нарешті ми здобули цитаделю,
Шаблі однак до похви не кладім,
Але зі смолоскипами ходім
Ятрити дальші ті вогні у підземеллю.

1933

ЛИСТ ДО ЗОРЕСЛАВА В РИМІ

Позволь мені, товаришу пера
Тобі нарешті відповісти,
Віршем ушкварити листа,
Подати з Підкарпаття вісти.
Хоч буде не одна й пуста,
Але нехай вони летять.
І то віршем хай арфа ця гуде,
Співцеві ж бо співець шле тут листа.

Пишу Тобі віршем листа,
Бо знаю, що будеш радіти,
А прозою не хочеться мені,
Відай ми віршомазі... так, чи ні?
Чому тоді в трохеї, в ямби не гудіти?
Охота є в співців - буде тоді і стих,
Буде вечірня пісня під вікном.
А ще коли один з співців жених,
В меду йому і серце і уста,
Тоді він зможе і віршем
Ушкварити листа
І викресать на струнах мрій
Сріберні тони і з заліза...
Да Вінчі Леонардо тільки краску дав,
А душу дала Монна Ліза.

*

Стара в Карпатах, брате, новина,
Народ, бідака, мучиться, страждає,
На Верховині всемогутній Голод,
Ні бараболь, ані вівса,
Ні праці жадної нема.
Ходи, броди, проси, благай,
Чи простирайся і вмирай -
Все на одно виходить, брате мій.

За голодом найбільшим паном Тиф,
Повився край журбою,
Поїла ржа топір, сапіну, гриф,
Дараби, кльоци не гудуть рікою.
Порожня миска і пустий горнець.
І то отак ведеться не віднині.
Коли буде терпінню вже кінець?
Народ не просить милостині,
А тільки праці для робочих рук...

Одно, чим можемо хвалитись,
Оце: ославлений "язиковий вопрос",
"Скачи, танцюй, як пан велів".
Як літом так зимою на програмі,
Будь це дощ, спека, хоч мороз,
Улюблений то коник кацапів.
Ним їздити - це розкіш багатьох,
А навіть урядовий апарат

Його годус, кормить, щоб не здох...
"Діли, пануй, хоч брат, не брат..."
А наші "русскіє" рішили цей вопрос:
Говорять стало по-мадярськи...
Скажи, чи не дипльоматично?...
Отак ідем ми взад, як рак,
Бо все життя культурне, політичне
Вертить і точить цей хробак.

Спалив був божевільний Нерон Рим,
Ще й тишився руїнам свого вчинку...
А наші москвофіли йдуть слідом за ним
І нищать ту найкращую перлинку:
Народну мову, рідний скарб.
Ногами топчуть рідний свій прапор
І рвуть його на клаптики малі,
А той, кому потрібен цей прапор,
Сидить собі при повному столі,
"Нехай собаки на кістках їдяться!"...
"Вопрос" - це зміїне кубло незгод,
Пожар ненависти горить і не вгасає
І то руйнує нас, ослаблює народ,
А хтось із того користає...

*

Багато пишу, брате мій, тепер, -
І хоч думки бажали би на волю,
Нема де містити, бо все жерун пожер:
Ця криза - бестія! На нашу недолю
Холерою прийшла, убила все.
Книжки, журнали сплять блаженним сном,
Часописи - це ряд боргів, довги, клопоти,
Коли б ми друкували й слали їх даром,
То може - і читали б патріоти...

1933

БОРЦЕВІ

(З нагоди 60-річчя А. Волошина)

Загусли хмари, ясний світ губився
І в темряві упав зраний брат,
У поросі лежав, страдав, душився,
Бо сонце вкрали з неба до палат...

І жили ми в летарії, без бою,
Пов'язані, сліпі, німі раби
І ниділи, повиті темнотою,
Серед неволі, лиха і журби.

Сріберні хвилі Тиси зааніміли,
Потоки рідні більше не гули,

Лишень уста рабів загомоніли,
Щоби нарешті вільними були.

З багатого, оплаканого ґрунту -
Зістались лиш кривавії шматки...
Повіяло століття вихром бунту,
З'явилися борці, провідники.

А ворог тьмою світ хотів убити,
Щоб наш народ з лиця землі зник...
Але зродились рідні смолоскипи
І запалив світила провідник.

Довкола кров змішалась зі сльозами,
В провідника в душі вогонь кипів,
Промовив він вогненними словами,
До тих своїх окрадених братів:

- Вставайте, гей! Брати мої, до волі!
Новим життям вас кличе Рідний Край!
Терпіли ви аж тисяч літ доволі...
Вставай, народе гноблений, вставай!

І встав народ, прозрів і догадався,
Що це його земля, вода й трава,
До сонця, правди й волі поривався
Здобути знову всі свої права.

Не ставим більш ярмо собі на ший,
Нема, нема вже темної юрби!
Ми станем сильні тілом і душею,
Чи то до праці, чи до боротьби.

У поготові мускули сталеві,
Коли народ тюрму вже розвалив...
Хай буде слава нашому борцеві,
Що нам у темі світила запалив.

1934

ОДИ Й БАЛЯДИ

У таборі добре жити,
Вірте, любий пане,
Правда, часом на вечерю
Кулеші не стане.

*

Гнали "Бульбу" від дівчат,
Били як опришка...
У біленьке молочко
Впала чорна мишка.

Стали думать і гадать,
Як ту мишку рятувать.
Скликали велику раду
І зійшлися на пораду.

Довго думали і пріли,
Аж тут мудра голова
Стукнула себе по лобі
І рекла такі слова:

"Аще хочете імѣть
Молока й сметани,
Киньте мачку у горшок,
Вона не потане."

*

Склад команди скавт-табору
Цірка 20 душ,
Коли треба щось зробити,
Тоді ані руш!

*

"Батько"вранці у таборі
Руханку провадив,
Все братерство дуже схудло,
А він сам прибавив.

*

Ще із друку "Таборит" наш
Не вспів появитись,
Як прибіг пан комендант
Та й давай проситись:

- Світле панство, редактори,
Браття мої любі,
Бійтесь Бога, не доводьте
Мене до загуби!

- Я святочно обіцяю
Горнець масла дати,
Як не будете чіпатись
Й про мене писати.

Наші хвальні редактори
На це не згодились,
З уст же пана коменданта
Лайки покотились.

- Ах, нечесані панове,
Грішні репортери,
Будете ж ви горшки мити
За моєї ери!

*

Появився пан посол,
Хотів відпочити,
Щоби тутки у таборі
В спокою прожити.

Аж виходить "Таборит"
Та й давай кусатись.
Що робити: чи тікати
Чи тут зіставатись?...

*

Взялись наші кухарі
Гуляш нам зварити,
Попросили брата "Бульбу"
Кертиць наловити.

1934

Пластовий табір в Апші

(ВІД РЕДАКЦІЇ: Ці "Оди й балади" знайшли ми в унікальній таборовій газеті "ТАБОРИТ" з 1934 року, що була жартівливою хронікою правдивих (але майже завжди перекручених) і неправдивих подій таборового життя. Співредактором його був і поет. Одиноким примірником "ТАБОРИТУ" попав до нас завдяки бувшому комендантові пластових таборів Ю.А. Шерегієві. Див. Твори В.Г.-Д., Том X, ст.142.)

СИН ДАРАВАША

I.

В дарабах утопився гуцул-батько,
Полишив хвору жінку і сінка,
Жида забрали у довги і хатку,
Зісталися без хліба, без кутка.

Нещасна мати проливала сльози,
Не всилі вже на працю до людей.
Вона ридала, а туберкульоза
Сміялася крізь кашель із грудей.

Загостила зима, а з нею холод...
В тісній, старій коморі їх житла,
Де стали гості - нужда, плач і голод,
Крім голих стін нічого не було.

- Не бійся, мамко, я піду на працю,
Як то ходив у світ колись отець,
І все куплю тобі, що доброго побачу,
Я вже тринадцять-річний молодець!

- Буде у нас і хатка і корова,
Голодною вже спати не підеш!...
І ліки принесу і будеш ти здорова
І кашляти вже більше не будеш...

- Піду у світ, шукатиму рятунку,
Я вже легінь, мені тринадцять літ!
Куплю тобі найкращі подарунки,
Лишень пусти, пусти мене у світ.

Заплакала вдова і сина пригортає,
Та де ж би з ним прощалася вона!
Ніде свою дитину не пускає,
А вдома праці жадної нема.

Одного дня, як мати задрімала,
Поцілував крадьком її чоло...
Машина тягарова засвистала,
А він на ній лишав своє село.

II.

Бочки у місті з станції везли,
Качає бочку робітник порожню.
І от у бочці люди і знайшли
Напівживу дитину подорожню.

Взяли його на носі і несуть
До білої, великої світлиці,
Де бідні немічні рятунку ждуть,
Де лікарі і сестри-жалібниці.

І раз загостив строгий поліцай,
І не сказав про ціль свою нікому,
А взяв хлопчину і в голодний край
Провадив урядово, аж додому.

Хлопчина добре пам'ятав цей шлях
І втік від нього з потягу в дорозі,
Ходив, блукав по селах і містах,
Ночуючи в хлівах і на підлозі.

Одного разу сторожі ввійшли
І знов його з собою потягнули,
Та док' йому провідника знайшли,
В темницю з іншими замкнули.

Там гільтяїв компанія була,
Брудна в'язниця - пліснява, холодна...
- Пустіть мене на працю звідсіля,
Бо вдома мати хвора і голодна.

- Пустіть мене! Гей, чуєте?! Пустіть!
Бо я у світ на зарібки ладжуся,
Ще скорше хліба нам потрібен лік,
Щоби не кашляла моя матуся...

III.

Лісами, полями, з утіхою волі
Подався в дорогу далеку йому.
Іде самотою. Пошарпана доля
Його проводить в чужу сторону.

Нанявся у пана на ціле літо
І панську худобу на толоці пас.
В зеленому полі розвилися цвіти,
А він ходив сумно, журився весь час.

І вираз сумнений, і очі сумні...
"Ой, мамочко, мамко, так тяжко мені!..."
Пригноблене, бідне, обдерте воно,
Свою одежину зносило давно.

Давно "просять їсти" його постоята,
Він босий у будень і босий у свято...
Він бачить матусю, що сниться у сні...
"Ой, мамочко, мамко, так тяжко мені!..."

- - - - -

Як літо минуло, вертало хлоп'я,
В кишені хлопчини мізерна платня.
Вертав він додому, не йшов - а летів,
Побачити неньку чим скорше хотів.

Несе подарунки... Ось видно село,
Яка буде радість, як збачить його!

У дзвони так сумно ударив дзвонар,
Селом деревище несли на цвинтар...

1935

ГЕРОЇ, ЛИЦАРІ ІДЕЇ

Украли наше сонце з неба,
Велике, тепле і святе,
Бо для сліпих нема потреби
На світле сонце золоте...

І враз у брязкоті кайданів
У глуші темряви тієї,
Прийшли на світ нові титани -
Герої, лицарі ідеї.

Долини, гори залунали
Могутнім звуком рідних слів,
Потоки срібні заспівали,
Де рідний голос гомонів.

А ми, живі, за Рідне Слово
Підем до бою в кожний час,
Нам не потрібна панська мова
В сусідів зичена для нас.

Нам рідне слово - оборона,
Воно для нас значить: життя.
З своєї хати, з свого дому
Ми викинем чуже сміття!

Нам не потрібні їх романи,
Нам рідне слово дороге!
Ми з "коломийкою" до танцю,
Як рідна скрипка загуде!

І лихо темряви минулось,
Що з неба хмарами повисло,
Блакитне небо усміхнулось
І ясне сонечко заблисло.

- - - - -

Довкола дорогі могили,
В могилах лицарі часу,
Що рідне слово боронили
І слова рідного красу.

Вже світить сонце золотес
Колись заковане в імлі...
О, спіть, святі борці ідеї
В могилах Срібної Землі.

Спалили ви гнилу колоду
І от прийшла нова пора...
О, спіть, святі борці народу,
Герої, лицарі пера!

- - - - -

Чужим не будем бить поклони,
Що нас давили з-за незгод,
Нас є вже сорок мільйонів,
Ми не народець, а народ!

А хто за гроші, за вигоду
Продався нашим ворогам,
То він є зрадником народу,
На смерть він засудився сам...

Живе Народ, живе і Слово,
Велике, рідне і святе,
Воно огидну панську мову
Із нашої землі змете!

Бо ми підем за рідне слово
До боротьби в хоч котрий час.
Нам не потрібна панська мова
В сусідів зичена для нас!

1928/1935

ЛЕЩЕТАРСЬКЕ

У перуці білий ґрунь
Залицявся до красунь.
Залицявся бісів син
До красунь-полонин...
А сніжок на вершок
Падав, падав
Той біленький порошок.
Вітер віяв, снігом сіяв
І де густо і де пусто.
Затопилось і згубилось
Шуварове дерно,
Дві години, мов з перини
Сіялося зерно,
Срібно-біле зерно.

Вітер віяв, снігом сіяв,
Полонину, мов дівчину
В біле футро прибірав,
Білі щоки пудрував.
Каже ґрунь, бісів син
До красунь-полонин:
- Я їх снігом занесу!
А туристи завчасу
На лещетах полетіли

І сміялись і раділи
І додому повертали.
Білі рожі білих лоз,
Білий іней і мороз
Пишні гори малювали.
А туристи проминали,
Молодечі голоси
Любу пісню заспівали
До природи, до краси.

1935

ВЕЛИКЕ СЛОВО: ВОЛЯ

Велике слово: Воля,
Велике і пречисте!
Свобідні, вільніі народи
Святкують празник перемоги,
Свобідно, вільно, урочисто.
Во що ж то воля?...
Коли сліпі раби прозріють,
Німі прокльонами озвуться,
Глухі почують пісню Бунту,
Невільних руки піднесуться,
Злітають шиби із вікон,
Ото ж тоді народу воля
Рожеві крила розпускає,
Неначе вимріяний сон,
З туману гучно вилітає
У ясно-сонячну блакить.

Та над могилою народів
Лежать у крові, у калюжі
Три рідні сестри... всі недужі...
Це - чорноока Верховина,
Ясноволоса Буковина
І смуглява Галичина...
Крихітки долі в них нема!
Вони вік-вічно горе зносять,
Ридають, плачуть і голосять:
"О, де ж бо ти, чарівна панно,
Зрадлива Доле?! Чом мовчиш?
Чи ти осліпла в казаматах,
Страждаєш і терпиш?
Або десь п'яною під плотом
Цілунки іншим продаєш?!

Ох, доле, доле,
Колись яскрава і надійна,
Тиран і бестія єси!
Зрадлива, непостійна!
Одним ти з усміхом ласкавим
Падеш, мов з неба, ув обійми,
Але від других вимагаєш

Не тільки сліз, тюремних кар,
Але і шибениць...
Багато шибениць і крові
І гори трупів і хрестів
На той кривавий твій вівтар...
Тиран і бестія еси!

Та все ж, колись і нам
Ти усміхнешся - ми тебе примусим,
Хоч і кривава та дорога,
Ми доб'ємось до твого порога!
Терновії шляхи топтати,
У пліснявих тюрмах страждати -
Давно навчилися ми.
Народ важке ярмо вороже
Нарешті скине серед бою
І насміємось над тобою!
Народ порве окови, пута
Та з них скує собі шаблі,
Шаблі, мечі з твердої криці.
Тоді і ти у багрянлиці
Прийдеш ласкаво і до нас.
Бо ти, як вуличниця та,
Що продається для п'яниць:
Тебе або грішми купити,
Або за коси ізловити
І притягнути силоміць!

1935

МАРШ МОЛОДІ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

Йдемо шляхами сили і завзяття,
Залізним кроком ми вперед ідем,
Просвітимо незряче Закарпаття
І віковічні пута ми пірвем!

Ми для мети і для святого діла
Напружимо всі м'язи до зусиль,
З живучого, всенародного тіла
Ми змиємо всі струпи, всяку гниль.

Нехай в дощі, болоті, чи в морозі -
Назустріч сонцю волі ми йдемо,
А хто ще все стоїть нам на дорозі
Того, немов гадюку, здавимо!

Ми - криця-сталь, новітні титани,
Від пориву ніхто не здержить нас,
Загойться тяжкі, народні рани,
Бо ось надходить наш великий час!

Ми є сини великого народу,
Що ріками пролив за волю кров,
За Україну, за її свободу
До боротьби вже кожний з нас готов.

Повстав наш край із крові, із руїни,
Хай пропадуть роздори, ряд незгод,
Нехай живе Карпатська Україна,
Нехай живе вільно наш народ!

1928/1939

ЗІМЛІЛА КРАСУНЯ

Назлітались чорні круки,
Темні, як печаль,
Сіли на землі розпуки,
Чорні круки і гадюки
Спричинили жаль.

А стрільці лягли під дерно,
Впавши в боротьбі...
Знов живеться тут мізерно!
Сіють люди в землю зерно,
Сіють не собі.

Вже у кожному куточку
Дика сарана,
А красуня у віночку,
На горбочку у садочку
Мертва спить вона.

Ні, не мертва, бо щоначі
У пригожий час,
Відкриває карі очі,
Піднесеться о півночі,
Тепло гладить нас...

Хуст, 1939

В ТЮРМІ

Зісталась сиротою ти,
А я свій хрест несу.
Люблю тебе, Марусенько,
Як любить цвіт росу.

Той час, з тобою що прожив,
Був наче гарний сон,
Ще й Воля блисла золота,
Мов сонце до вікон.

Коли наспіє вістка та,
Що я вже не живу,
Сховай мій тризуб золотий
І шапку січову.

Мою могилу відшукай
І на хресті прибий,
Та знай: за справу згинув я,
За мною сліз не лий.

Коли могили не знайдеш,
Спали все на вогні
І попіл тризуба святий
До Тиси вкинь мені...

Тячів, тюрма, 21. III. 1939

МІЙ СИНУ !

Прийшов на світ і ти, мій Сину,
з утіхи-радості щасливий я,
нам на здоров'я вип'ю я в цю днину,
рости-кріпись, надіє ти моя!

Прийшов на світ війною збитий, бідний,
серед тяжких обставин ти прийшов -
та ти є тут, ти кров моя, мій рідний,
до тебе буде вся моя любов.

Коли рука моя з пером застине,
то може візьмеш ти... а може й ні...
Та все ж ім'я у тобі не загине,
що гартувалося серед борні.

А може пензлем будеш ти боротись,
а може нотами, або різцем...
Тобі від мене годі відколотись,
шляхом мистців обидва ми підем.

Як вибереш щось інше - радше меч,
служи народу своєму до загину,
служи ти Україні, як борець,
і за свободу йди у бій, мій Сину!

7-го лютого 1945

В ПАРКУ

Вже розцвіли троянди всюди в парку,
червоні, білі, жовті наче віск,
стоять фонтани, німфи,obelіск,
провадять водоприском перепалку.

А водограї в райдузі хвилястій
від променів дають барвистий вид,
ще й музики бадьорий кольорит
доповнює оптимістичний настрій.

Який світ гарний, барвами багатий,
і музики і квітів скрізь ген-ген,
коли б на світі не було гієн,
гадюк, шакалів і вовків зубатих.

Люблю природу, гарну і єдину,
у ній щоднини родиться краса,
природа справді творить чудеса,
та не змінила варвара - людину.

Людина все ще звірем-хижаком,
сама собі готує самогубство...
В занепаді, здається, ціле людство,
бо правду здобуває кулаком...

Який світ гарний! Квітів, барв усюди,
і скільки музики, поезії, утіх,
і насолоди, радости для всіх,
аби лише жили у згоді люди.

Петржалка, 1952

ПЕРСПЕКТИВИ

Колишуть гори смерекові
Мале, дерев'яне село,
Та чим його прогодувати,
І нагодувати чим його,
Хоч цілу зиму тут говіли...
Овесик потоптав ведмідь,
Картоплю кабани поїли,
Прокляті панські кабани!
А інше тут не зродиться
По цих узбіччях кам'яних.

І як не ми зробити встигнем,
То, певно, нове покоління
По неврожайному камінню
Поб'є ведмедів, кабанів,
Не тих, що наш овес толочать,
А тих, що кров із ран нам точать,
Не тих, що по картоплі бродять,
А інших - тих, що на двох ходять!
Із прадідівської землі
Повиганяють чорну зграю,
Біду що спричинила в краю.

Тоді швайцарці позавидять
Життя нової Верховини...
Її розкішні полонини
Зазеленіють шуваром,
Корови будуть там як печі,
Товсті, з багатим молоком,
І пасіки там заспівають,
Смоктаючи нектар пилок,
Сріблясто-білі водоспади
Творитимуть електро-ток,
Могутня сила пожене
Варстати, фабрики в долині
І запрацює, принесе
Хлібець убогій Верховині,
Віленькі подушки, верети...

Отак то буде без панів
Та їх ведмедів, кабанів!

1924/1952

МОЇ РОЖІ

Посадив я рожі гожі
Зрання поливав,
Хтось на дерня кинув терня,
Рожі поламав.

На горбочку у садочку
Їх щепив Бунтар
І плекав їх, доглядав їх
Волі на вівтар.

Не успіти вам дозріти,
Квітоньки мої...
Застогнали, заридали
В полі солов'ї.

1925/1952

ПОМЕР

(На смерть Сталіна)

Не нам сьогодні сумувать,
Нема за ким, нема чого,
Носив ягнята вовк зубатий,
Нарешті понесли й його.

Помер, туди йому й дорога;
Плачу не чуть нізвідкіля...
Хіба ж гукнем за ним з порога:
"Нехай тобою б'є земля!"

За кров, за сльози, за сваволу
Гукнем за ним от це лишень:
"Нехай земля трясє тобою
Бодай дванадцять раз за день!..."

1953

ДУМКА ПРО УЖГОРОД

Прегарний день - пишу я на балконі,
а сонце гріє і дає тепло,
за комашками ластівки в погоні,
а здалеку біліється село.

Довкола сад, рясні у ньому вишні,
прибрався в пестрі квіти ввесь город,
я згадую прогулянки колишні,
і згадую любий Ужгород...

Туди блукав я понад річку-воду,
І радо заглядав в розкішний сад...
І любувавсь я замком Ужгороду,
дививсь, як розцвітає й виноград.

Туди й тепер мої думки блукають,
свою там пісню творить мій народ,
згори в вузьку долину заглядають
на річку Уж, на любий Ужгород...

1953

СПІВАЄ ВСЕ...

Сьогодні сонце засвітило,
сьогодні гарний день,
сьогодні скрізь тут любо, мило
під звуками пісень.

Співають рож-троянд алеї,
співає пісню сад,
співають ямби і трохеї,
бо стільки тут принад!

Співають беріжки високі,
співає сірий лан,
співають простори широкі,
співа' старий каштан.

Усе сьогодні тут співає
і радістю гуде,
голубку голуб проводить,
в своє гніздо веде.

1954

ІГНОРУЮТЬ!

На пряшівський Парнас мене вже не пускають.
Це партія так?... З ідеологічних?...
Та ні! Це пряшівчани того не бажають,
Я ж конкуренція!... Чи не комічно?

Я ж "гегемонію" від них не брався виривати,
а тільки так, як робітник культури
хотів і я на світло витягати
прогрес, що в них застряг серед бакори.

Бо що ж їм там народ! Письменство рідне!
Пиши макулятуру, теревені,
нехай воно і коструbate, бідне.
Субсидійки і гонорари - до кишені!...

Ну, що ж мені робити без народу?
І як і що писати без стосунку?!
Нехай собі без мене каламутять воду,
а я писатиму, що лиш прийде на думку.

1954

МІСТО МУЗ

Курорт... Де гляне око -	Мистці сюди в'їжджали,
чудовий краєвид,	це місто - Муз терен,
і готика й барокко,	натхнення добували
прекрасний міста вид.	і Вагнер і Шопен.
Околиця розкішна,	Поети йшли до чуда,
а зелені тут скрізь,	до цих джерел і місць,
і прогулянка втішна	і Гете і Неруда,
у смерековий ліс.	Шафарик, Брукнер, Ліст...
Повітря тут чудове,	Тургенєв і Шалляпін
освіжило й мене,	і Гоголь... Горький теж.
чистеньке і здорове,	Думки на зміст багаті,
а в лісі - запашне.	як хочеш - набереш.
А води вуглекислі	Тут інспірацій повно,
потоками гудуть,	мов чуєш власний зріст,
струмки у трубки стислі	а ще як хтось любовно
здоров'я віддадуть.	дає натхненню зміст.

Маріянський курорт, 1954

КВІТКА НА СВІЖУ МОГИЛУ ВІТСЗЛАВА НЕЗВАЛА

В курорті, славнім на увесь світ,
де карлівські стоять чудові мур
неначе грандіозний моноліт
розкішної архітектури,
стояв в беретці темнуватій
поет моравської землі.
В сорочці був він, у строкатій,
і руку подає мені,
(знайомі вже від кілька днів):
"Колего, наздар!" - каже він.

І ми пішли по джерелах,
пили ту лікувальну воду,
і зустрічались у садах,
шукаючи там прохолоду.
Відпочивали, він і я,
для праці набирали сили
і про письменство говорили,
про Ольбрахта, про "Шугая".

Карло четвертий з бронзи мов кивнув,
і ми прощались, наче друг від друга.
"Здоровий будь! Пиши, твори! - гукнув, -
для тих, які від молота і плуга..."

Отак воно було,
та ще й не так давно!

- - - - -
І ось тепер про твій фінал
страшна Косарка та рішила,
літературі спричинила жаль,
і "злату Прагу" мов приголомшила.
Пішов і ти до Ольбрахта, до Волькра,
безсмертен ти, так само, як вони,
і ваша мова з вами не замовкла,
її ще більше загартують
прийдешній віки...
В письменника думки -
священні, променисті
для тих, в яких серця пречисті,
а руки мозолисті.

10-11 квітня 1958

І ДОКИ ЩЕ?!

Ще промені з цілої сили
Дають нам сонця благодать,
Та все ж цей гльоб наш нещасливий
Зачав у темряву впадати.

В середньовіччя повернувсь!
Дзеленькає залізо пут,
В одні серця сам страх згорнувсь,
А в другі - лицемірства бруд.

О, ви диктатори! Вампіри!
І доки ще такий ваш лад,
Що skonфіскованої ліри
Нам не звертаєте назад?!

І доки ще криваві роки?!
І доки ще терор і страх?!
І доки ще, скажіть-же, доки
Співцям колодки на устах?!

1961

В СТОРІЧЧЯ СМЕРТИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Сто років спиш, великий наш Тарасе,
в священній, рідній, прадідній землі.
Твій геній і свобода - визволення наше -
одно поняття у великій цій сім'ї.

Тебе, пророка, в пута закували;
раби серед неволі, горя і біди

терпіли та шукали й цілували
твої страждальні сліди.

Тарас - кріпак, та велетень він духа,
священну книгу написав він нам,
ніколи не змете її ніяка завірюха,
бо не омана це, а наш Коран...

"Кобзар" - це піт, кріпацькі сльози, пута,
це Україна у нерівній боротьбі,
обшарпана, пригноблена, закута,
замучена у царському ярмі.

"Кобзар" - це образ героїчних боїв,
кривавих оргій деспотів-панів,
"Кобзар" - це клич до боротьби за волю,
"Кобзар" - це меч на лави ворогів.

"Кобзар" - історія, картина небувала
гетьманських досягів, незгод,
"Кобзар" - це бій і гайдамацька слава,
і гордість, що великий ми народ.

Рука ота, що все це написала,
давним-давно розпалася, мабуть.
Вона усім нащадкам показала
й покаже й далі справжню путь.

1961

В ТАТРАХ

І знову тут розкішні Татри
знов Штрбське плесо і краса,
перлинка Татар, а гіганти
ось прямо пнуться в небеса.

День соняшний, на небі ясно
і хмароньки ніде нема,
спокійно, тихо і прекрасно,
яка ж чудова тут зима!

Високі шпилі скель гігантів
їм робить чистий фон блакить,
картин тут різні варіанти,
бо й сонце їхню тінь мінить!

Любуюся, ходжу, гуляю,
на краю озера стою,
красунь "Кривань" немов моргас
на любу "Патрію" свою.

А мстивий "Сатан" мабуть заздрить,
лявіною він сипнув знов
туристові і напис радить,
щоб він "долішньою" ішов...

"Хопки", "Висока" й дальші шпилі
у сяйві сонця... Похвалив.
Туман пригнали вітра хвилі
Й "Кривань" мов люльку закурив...

Все інша й інша панорама,
чергується зі світлом тінь,
й закрила хмара препогана
гранітну, білу далечінь...

Високі Татри - це ж перлини
Карпат із давнього часу,
здоровимо граніт-вершини,
їх велич, гордість і красу.

Високі Татри, 1961

СТОЇТЬ СТАРИЙ КАШТАН ВИСОКИЙ

Модерато.

Слова: В. Грендла-Донський
Музика: А. Каренко

Сто- їть ста- - рий каш- тан ви- со- - кий, но- гут- ній

ве- ле-ть -ти- тан, в са- доч- ку цьо- му о- ди- но- кий,

ста- рий каш- тан, ста- рий каш- тан, тан, ста- рий каш- - тан.

Стоїть старий каштан високий,
могутній велетень-титан,
в садочку цьому одинокий
старий каштан, старий каштан.

Під ним багато їх сиділо,
чи то на довше, чи на мить,
але йому яке там діло?
Про це старий каштан мовчить.

Пішли і ми у той садочок,
по зелені, попід паркан,
і нам уділить холодочок
старий каштан, старий каштан.

В думках і мовчки ми сиділи,
в очах я сльози бачу знов,
листки таємно шелестіли
про наше горе, про любов.

Мовчать уста, говорять очі,
а в них страждання океан.
Важкі дні, безсонні ночі,
це знає все старий каштан.

Мене напевно розуміє
оцей зелений ветеран,
киває листям, нас жаліє
старий каштан, старий каштан.

1954/1962

НЕГІДНЕ ПОКОЛІННЯ

Я циганів ціню і поважаю
за те, що всі вони своє шанують,
своїм, хоч і убогим, не кепкують,
своє циганське люблять, дорожать,
хочби стояв і сам міністер,
вони лише по-своєму говорять.
А наші несвідомі русначки
від рідного, від свого утікають,
без розуму і без причини й рації
і рідну мову, й рідну школу
як непотрібну покидають,
за що боролись цілі генерації.
Дурне і нерозумне покоління,
що власними руками все своє руйнує,
в його грудях не серце, а каміння,
коли свою культуру не шанує.

Євреїв теж, насправді, подивляю
за їхню солідарність між собою,
за їх розумну працьовитість.
Тверезости навчені долею самою,
і хліб для них у році завжди стає, і
і не пішли у корчму пити й битись,
бо жида п'яного ніколи я не бачив.
Від них багато мали б ми навчитись!

А наші русначки й отруйну "миндру" п'ють,
і часто у шинках виблискують ножаки,
однієї другим жити не дають,
жеруться між собою, як собаки.
Брат брата утопив би в ложечці води,
дітей своїх безстыдно окрадають,
і побратима стуснуть до біди,
про честь народну дуже мало дбають.

Завидую їм мадярам їх свідомість,
бо кожний мадяр любить свій народ,
шанує свого люду звичаї і мову,
і учиться, і прагне до висот.
А русин наш не знає, чим він є,
і відвертається від свого люду,
у сліпоті соромиться, що він
є сином українського народу,
преславного, великого народу!

А рідна мова - це найбільший скарб,
неоцінний скарб людського роду,
на скарб цей право маємо і ми.
Немає мови - то нема й народу!

Як хочемо народом називатись,
то сміх і сором нам свого встыдатись!
Великий наш Шевченко написав,
премудрими словами нас навчав:

"...і чужого навчайтесь,
свого не цурайтесь!",
а ми чуже хапаємо, вивчаємо,
своє священне залишаємо,
хоч нам своє любити, дорожити
не заборонює ніхто!

Батьки, діди і прадіди віками
зуміли мову й школу боронити,
а недостойні їх потомки
готові все те у багні втопити.

О, як назвати покоління,
якого не гризе сумління,
що на пропаще кидає своє,
що рідній матері своїй
в обличчя наплює?!
Назвати розумово бідним,
обмеженим, або негідним?!

1965

ЦЕ АВТОНОМІЯ?!

Зійшлись, як гайвороння в бідний кут
нові пани, ці ненаситні бюрократи,
мабуть до сорок тисяч є їх тут,
будують - нам тюрми, собі - палати.

"Брати" колонію зробили тут собі,
нас кинули у злидні, в безробіття,
пістолі, палки роздали своїй юрбі,
щоб нас давило й било панське сміття.

Правдивим іменем своїм
не сміємо ми навіть називатись,
посаду і роботу - тільки їм!
А нам без праці скрізь поневірятись.

Мов паразити наживаються
(на віллі в "історичні" грошики потрібні!)
Іще й служниці-чешки пхаються,
бо наші шовіністам цим "не здібні"...

Не автономія це, а висміх, глум,
колонія, сметанка тут панує,
от через що пригноблення і сум
у цій "країні без ім'я" панує.

1928/1966

ТЕЛЕГРАМА ШЕФРЕДАКТОРОВІ Ф. ІВАНЧОВУ
НА НАРОДИНИ

Милий друже, наш земляче, Ох, коли б я міг писати
ти нам наче брат, й гумор слати в світ
так і ти вже, небораче, так як Вишня, щоб сказати
пишеш п'ятдесят! весело привіт,

Шлю тобі цю телеграму, то сказав би: Не журися
це властиво лист, як не рве гостець,
та, до бісової мами, на дівчата не дивися,
я не гуморист! досить молодичь!

Кличу: "На многая літа"
й менше чорних хмар,
жйй, пиши на цьому світі
гундертцванціг яр!

1966

ЗОЛОТОВЕРХИЙ КИЇВ

Ось і Київ!... Київ наш преславний,
в ньому я схвилюваний чогось.
Задум - бути в ньому - в мене давній,
Лиш тепер мені це повелось.

Кисве розкішний, будь здоровий,
я тобі вклоняюсь до землі,
скрізь, де гляну, ти такий чудовий;
сяє радість із очей мені.

Славний Київ - гордість України,
подивляю, бачу вперш його,
бачу історичні славні стіни,
Лавру і Софію і Дніпро.

Тут сліди нащадкам залишили
Володимир, Нестор, Ярослав...
Під Шевченком, що на п'єдесталі,
з голови свою крисаню зняв.

Здоровлю залізного Богдана,
що сидить на гордому коні...
Пригадалися України рани,
як не раз горіла у вогні...

Бачу люд свій, бачу юні лица
при останках Золотих Воріт...
Злотоверхий Кисве - столице,
я тобі складаю мій привіт!

Київ, 1969

РІДНА ПІСНЯ ПЕСТИТЬ ДУШУ

Українцям у цілому світі

I.

Чи є щось краще у природі,
як те мистецтво? Ох, нема!
Воно живе в самім народі,
і родиться і процвіта'.

Природа - хмари в полонині,
стеги і ріки і ставки,
природа - наші гори сині,
мистецтво все - і я і ти.

Мистецтво рідне, найцінніше,
для нас дорожче всіх скарбів,
таких нема на світі більше,
це наша вишивка і спів.

Це наша та архітектура,
що з Україною зрослась,
а музика - така бандура -
вона на світі тільки в нас.

II.

До Свидника зійшлися лемки -
велике свято це у них,
сходились завжди як тенорки
на празник свій із сіл близьких.

Завидують сусіди бойки
і мріють хоч подати звіт,
і радісно про свято йойкнуть,
хай знає український світ,

що в Свиднику народ наш рідний
милує, любить він своє,
хоч і куток цей досить бідний,
а все ж на пісню він прийде.

Бо рідна пісня пестить душу,
це знає український світ,
голубить серце і зворушить
і притягає мов магніт.

Свидник, 1969

ЗАПРОДАЛИ ВИ РІДНИЙ КРАЙ!

(Нашій інтелігенції)

Говорите, що ми тут вільні,
що злиднів тут, мовляв, нема,
а гляньте ви на села бідні,
що в нужді топляться до дна.
Добра пани нам не бажають,
вони для себе творять рай...
Я вас, ви дурні, проклинаю,
запродали ви Рідний Край!

Хто з рук живе, то голодує,
по селах злидні і біда,
а світле панство бенкетує,
дависти слабших - їх мета.

Ви приглядаєтесь без сили,
на все махнули ви "Нехай"!
І рідний люд занапали
дали в пропаще Рідний Край!

Чому ж ви руки запустили
і не бороните права?!
Та ви боротися не всилі,
ви лиш герої на слова,
не ви, щоб злидарям гукнути:
"Народе стоптаний, вставай!"
За люд готові ви забути,
в мізерію пустити край!

На рідне дивитесь лукаво,
ждете щось від чужих богів,
вам язики повивертало,
шукаєте ви панських слів.
Вони вам не дадуть спасіння,
історія рече "Здыхай!"...
Як і продали честь, сумління,
не продавайте Рідний Край!

1925/1970

ТВОРИ ДЛЯ ДІТЕЙ

ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ

СИРОТИНА

ДРАМА НА 1 ДЬЮ.

ДѢТОЧА БИБЛІОТЕКА НОВИНКИ
„ПЧОЛКА“
Ч. 10

ДРУКАРНЯ О. О. ВАСИЛІАН В УЖГОРОДѢ.
1925

ЛИЦЕДѢѢ:

КАТЕРИНА, сирота

МАЧОХА

I. ХЛОПЕЦЬ

II. "

III. "

КРИВЫЙ

} хлопцѣ розбишаки

БАБУНЯ

ДѢД-ЖЕБРАК

I. ДѢВЧИНКА

II. "

III. "

} школярки

ПОДОРОЖНЫЙ ЧОЛОВѢК

ПАН

ЖАНДАРМ

ОВЧАР

I. ПЛАСТУН

II. "

ДѢВЧИНКА-ПЛАСТУНКА

УЧИТЕЛЬ.

Пластуны, ангелы, дух матери сироты.

Мачоха:

Вже нѣ!

Сирота:

Чому?

Мачоха:

Тебе не стерпить та дитина,
А йди, збирай у лѣсѣ дров.

*Мачоха до хаты — сирота в лѣс. Хлопцѣ-розбишакѣ
надходять з криком, бючи кам'єм пташки.*

Первый хлопецъ:

Сюды, Стефане, сюды, Петре,
И ты, кривый, чи чуєш, гей!
Потрафив птаха, ледвы тепле.

Другий хлопецъ:

Ты видиш? — ось и соловей.
Та як он трѣпає крылами.

Третій хлопецъ:

Бий далѣ, скоро!

Первый:

Вже и впав.

Третій:

Кривый! гнѣздо там з ластѣвками.

Кривый:

Затикаючись.

Б-б-бачу, я вже го й р-р-розтопав.

Сирота:

Повертаючи з хворостом.

А що вы робите, шаленѣ!
И грѣх и шкода пташку бить,
А хто спѣвати ме долину,
А хто сѣ горы звеселить?
Пустошать шкодникѣв доволѣ,
И спѣвають гарно для утѣх,

Ци вы не вчилися у школѣ,
 Що пташку вбить — великий грѣх?
 Хлопцѣ:
Разом.
 Мы нѣ.
 Первый:
 Мы в школу не ходили.
 Другий:
 Я и не хочу, лѣпше сяк.
 Кривый:
 И т-тата в школѣ не учили.
 Сирота:
 И добрый з него розбишак,
 Тай будете всѣ такіѣ:
 Побийпсы, неробы гнилѣ,
 Бо вже лѣнивѣ, ще й злодѣѣ!
 Кривый:
 Т-ты ч-чуеш, Петре? — бий єѣ!
Она ховаєся в хатѣ.
 Всѣ:
 Чекай, чекай, тебе научим.
 Первый:
 Як бы не була хата та!
 Другий:
 Їй богу, имиме й замучим.
 Кривый:
 От ще й п-проклята с-сирота!
 Первый:
 Ты чув, мѡй друже, що казала,
 А в мене батенько богач.
 Третій:
 Але що мав — горѣвка взяла,
 Жиды взяли — хоть садѣ и плач.
 Первый:
 Орав мѡй тато чотырьома.
 Другий:
 И мѡй мав и по сорок кѡп.
 Третій:
 Але то всьо взяв хромый Шльома,
 А решту вѡзьме дяк и пѡп.
 Первый:
 А ты чого мѣшаєш дѣло?
Бються.
 Мѡй батько дужший од твого.

Другий:

Пок 'го напою не скортѣло...

Бються и плачуть.

Другий:

За що беш?

Первый:

Ты мене чого?

З лѣса надходить бабуня з дровами на плечах.

Бабуня:

Чого бетесь, дѣтоньки милѣ?

Кривый:

А вы ч-чому так т-т-рясетесь?

Бѣйка стає.

Бабуня:

Бо я, дѣтинко, вже не в силѣ.

Первый:

А мы як схочем, то й бємесь!

Бабуня:

Не робѣть зла один-другому.

Другий:

А вас чого тут чорт занѣс? —

Шкандибайте собѣ до дому.

Бабуня:

Иду! Ци є путь через лѣс?

Третій:

Нема...

Первый: *(на стор.)*

Нехай...

Третій:

Є, є, бабуньо.

Кривый:

Д-дорога добра через лѣс.

Первый:

Она в лозничу стратить гуню,

Бодай бы єѣ бѣс понѣс.

Бабуня одходить. То один — то друий торяє єѣ и лѣзе на терх.

Бабуня:

Та геть! от ще проклятѣ дѣти

Старой спокою не дають, —

Вас бы усѣх на паль надѣти.

Хлопцѣ: *(разом)*

Ха—ха—ха—ха...

Бабуня:

Ще й обсмѣють...

Одходить.

Первый:

Зазираючи в сторону пути.

Оттам якъсь сюды нагнали.

Кривый:

Ч-чотыри люде й два жида.

Первый:

Як бы дороги тут спитали,

Сюды покажем — не туды. (*Рейот*).

Но, хлопцѣ, добре ся покласти

Й жида и люде щось несутъ,

Може нам вдасться щось украсти.

Цить! тихо, хлопцѣ, бо вже тут.

Подорожнѣ:

Несуть в кошиках яблока, орѣхи, то що.

Добрый день, хлопцѣ.

Хлопецъ: (*разом*)

Дай вам, боже!

На стор. гримасы.

Первый: (*до кривою*)

Ануж за ними! Накрадись

Та выкидай.

Один з людей:

А ты, небоже,

Маєш вѣтъця?

Кривый:

Налягаючи на ногу, краде та выкидає з коша. Други вбирають.

Б-б-було колись,

Т-тепер я бѣдна с-сиротина.

Первый хл.: (*на стор.*)

Бреше!

Чоловѣк:

Ты мабуть нынѣ и не ѣв!?

Кривый:

Не ѣв я, се вже д-друга днина.

Чоловѣк: (*лапѣдно*)

Бѣдный! Коли ты охромѣв?

Кривый:

То так ще з м-малу. Так вродився.

Первый хл.: (*на стор.*)

До чорта змалу. Хтось одбив,

Коли по мѣстѣ волочився,

Й жидѣвскѣ курята ловив.

Чоловѣк:

Хлопчино бѣдный!

Ось ту маєш!

Дає йому хлѣба.

Скажи, ци добре мы йдемо ?
Дорогу мабуť добре знаєш
В ото маленькое село,
Що там лежить собѣ в долиниѣ.

Кривый :

Я знаю, знаю, ось сюды.
Туды мы ходиме не нынѣ.
Вказує противно, на стор. реидт.

Первый хл.: *(шепотом до Кривою)*
Дивись, що тиснуть тѣ жида ?

Кривый : *(з тиха)*
Несуть орѣхи й чоколаду.

Первый хл.
Ты вмѣеш, то й кради щобудь.
Люде одходять, хлопцы незадовою повертають з повными кешенями.

Первый хлопецъ :
Мы дали добру им пораду.

Всѣ :
Ха — ха — ха — ха !

Первый :
Що тѣ скажуть... ?
Але нехай. — Ходѣм дѣлится.
Геть. Сирота повертає, ставить вязку дров перед хатю. Бере книзку,

Сирота : *(стомлено)*
Дрова носи, дрова коли,
А менѣ конче треба вчитись,
Що нам учитель завдали.
Читала за Татара-хана,
Читати з давна люблю я,
О книжечко моя кохана,
У тобѣ є радѣсть моя.
Ты так красно оповѣдаєш
Про наш миленький, рѣдный край,
Про наши горы много знаєш,
Про кожде поле кождый гай.
Читає.

... Славный город Мукачево,
Там страшнѣ боѣ велись,
Ще славнѣйший замок его !
Там бував наш князь колись.
Там ходив наш князь по ганку
И думав про своѣй народ...
А позднѣйше терен замку
Став бойовищем незгод :

Нѣмцѣ нами колотили,
Мадяр нами володѣв,
Як лиш мож, — обрабував нас,
Дуже дуже надоѣв!
Аж одноѣ днины, з ранку,
Знявсь революційный бунт,
Выгнали Мадярѣв з замку,
Одняли батькѣвский грунт...
Лекше, князю, спочиваєш,
У могилонцѣ тепер,
Встав народ, ярмо й неволю
Крѣпкою рукою стер.
... И свобода знов повстала,
Щоб народ здобув своє,
Коріятівичова слава
Не пропала, а жиє.

— — — — —

Перестав читати.

Говорить красно книжка ся.

Перекидуючи пару сторѣн, знов читає:

Ой у горѣ полонина
А в долѣ долина, —
Така красна и весела
Наша Верховина.

У долинь в быстрѣм зворѣ
Пѣ з воды веселка,
Из долины в полонину
Лѣта перепелка.

Там у лѣсѣ зелененькѣм
Червона калина,
Серед поля та тополя,
З краю березина.

З захопленѣм:

Чудово! Се ще й не читала.
Ануж бо далѣ.

Мачоха: *(через окно)*

А ты знов?
Чому не робиш? чого стала?
Носи бо швидко з лѣса дров!

Сирота:

Уже носила, бѣльш не годна.

Мачоха:

Чому и далѣ не носить?

Сирота:

Я вже втомилась и голодна
Хоч трохи дайте одпочить.

М а ч о х а :

Ккдає тый кавалок хлѣба.

Ту маєш хлѣб, ѣдж, та до дѣла.

*Дорогою надходить старенький дѣд-жєбрак, сѣдає край
дороги, наставляє капелюх для милостинѣ.*

Дѣ д - ж е б р а к :

Ой тяжко, тяжко, лєдвы пру.

Нехай бы вже земля звелѣла

До себе взяти кѣсть стару.

Сирота пѣдбѣтає, дає йому хлѣба.

С и р о т а :

Ось маєте, дѣдусеньку,

Роздѣлѣм отсей кавал,

Вы старенькѣ и слабенькѣ,

А менѣ Вас дуже жаль.

Ж е б р а к :

Дякую тобѣ, дѣтино,

Рости и щаслива будь,

Будь весела и здорова

И за бѣдных не забудь.

С и р о т а :

А як маєте охоту,

Як ще пальцѣ в вас мѣцнѣ,

То про бѣдну сиротину

Заспѣвайте щось менѣ.

Ж е б р а к :

Ну добре, доню, заспѣваю.

Кашляє.

Та, бач, горло се щось не те.

С и р о т а :

О нѣ, дѣдусю, не жадаю.

Ж е б р а к :

Прокашлять треба, то й пѣйде.

Кашляє, одтак бере кобзу, грає и спѣнає.

Лѣта' орел понад горы,

Тай понад Карпаты,

Выганяють чужѣ люде

Сиротину з хаты.

Дѣвчинка плаче.

Ходить бѣдна сиротина,

Плаче и рыдає,

Анѣ батька, анѣ неньки,

Нѣкого не має.

Чужѣ люде назбыткують,

Мачоха налає...
На єѣ серденьку смуток,
Радости не знає.
Єѣ личко поблѣдѣло
Вже не румянѣє...
Тяжко тому в свѣтѣ жити,
Хто осиротѣє.

Сирота (*плачучи*):

Та годѣ, бо серденько плаче.
Прощайте! Йду. Спасибѣг вам.
Перестає плакати.

А як голоднѣ, мѣй спѣваче,
Заходѣте ид сим деревьям,
Кусочок хлѣба все знайдеться...
Вы прийдете? Скажѣть, ци так?

Жебрак:

Сей путь не дуже надається
Пѣд мои ноги. Я жебрак,
Старый, без силы до проходу,
Тай ты бѣдненька, сирота.

Сирота:

Здоровѣ будьте. До приходу!*)

Жебрак:

Отсе душечка золота.
Й сама бѣдненька голодує,
Бо неньки, батька вже нема,
А все старого почестує
Куском одним, або й двома.
Сяку дѣтину Господѣ любити
И любити єѣ свѣт увесь,
Она нѣкого не обдурити,
Бо має розум, має честь.
Она и старших пошанує,
У школѣ тихенько сидити,
Од себе слабших не збыткує,
Не несваритися, не кричити.
Она нѣкого не обсудити,
На запит гарно одѣзвесь,
Сяку дѣтину Господѣ любити
И любити єѣ свѣт увесь.

Хлопцѣ-злодюги надходять.

Первый хлопец:

До жебрака з насмѣшкою.

Чей ты, дѣду, за грибами?

Другий:

Не пѣдняв бы й лопуха.

* „До приходу“ — прекрасне старинне слово на Верховинѣ, замѣсть „до побаченя“.

Качався-б вон берегами
Як клубочок.

Всѣ хл.:
Ха—ха—ха!

Первый:
Може ты не маєш дяки,
Що мы є з тобою тут.
Стусають єю и смѣшкуються.

Жебрак:
От проклятѣ розбишаки,
Знов спокою не дають.
Дорогою йде пан, хлопцѣ розбѣгаються.

Пан: *(кидаючи єму до шапки золотою.)*
Молися, старый небоже,
Маю йти в далекий путь. *(Гет.)*

Жебрак:
Бог да прости, най поможе
Здоровенько повернуть
Из чужоѣ сторононьки
В своѣй миленький рѣдний край,
Межи милѣ дѣтоньки.
Хлопцѣ выкрадають золотою, стають на бѣк и радѣться.
Видно жандарма. Дѣд молиться даль на колѣнах.
... Иже єси там на небѣ
Святый боже, отче наш,
Тебе просим у потребѣ,
Крѣпость нам и силы даш...
Жандарм зблизуєся до хлопцѣв.

Жандарм:
От злодуги! Но чекайте!
Ще малѣ, а крадете...
Вяже их, они пробують вырватись.
Ну спробуйте! Не думайте,
Що од мене втечете.
Марш вперед!
Пошли.

Жебрак:
О, дѣти, дѣти,
Вас обѣбють и замкнуть,
У темници вам сидѣти,
А ще й ѣсти не дадуть.
Помалу збирається.
Ну пора уже до дому.
Гет. Дѣвчатки надходять в легкомъ бѣлѣмъ уборяню.

Перша дѣвчинка:
Сюды, сюды, дѣвоньки,

В лѣсѣ по горбоньку сьому,
Що за краснѣ квѣтоньки!

Сирота:

Выходить з хаты, стає серед сцены.

И я бы радо йшла за ними
Назбирати косичок,
Из квѣточок яворины
Я сплелабы вѣночок.

Друга дѣвчинка:

Чого плачеш, дѣвчинонько,
На що тобѣ вѣночок?
Ты сама, як березонька
В полю, серед косичок.

Дѣвчата: *(разом)*

Ты сама, як та тополя.

Перша дѣвч.:

На природѣ ты зросла,
Пташка грає пѣсню поля,
Тобѣ єѣ принесла.
Ци тебе тут не чарує
Смѣх веселый поточка
Й вѣтер буйный, коли дує...?
Що тобѣ из вѣночка?

Сирота:

Двѣ могилы там на горбѣ...

Дѣвчата:

А хибаж ты сирота?

Сирота:

Сирота я! Батько в гробѣ
Й мамка моя золота.
Понесла-б я на могилу,
Як настане темна нѣч,
Обкупала-б неньку милу
Слезоньками з моих вѣч.

Дѣвчата: *(лапѣдно).*

Ну ходиж, ходи за нами,
Погуляєм собѣ враз.

Сирота:

Мачоха не пустить з вами,
Побив мене гѣркий час!

Дѣвчата:

Ну ходиж бо, не побачить.

Перша:

Скоро майнем поза гай.

Друга:

Мачоха най перебачить,

А ты з нами погуляй.

Перша:

Перейдем отсю вершину,
Перебредем воду,
И побачиме долину,
Й чудову природу.

*Чути юлос сопѣлки. Дѣвчата зникають в лѣсъ. Овчар
входить грає сумну мелодію.*

Овчар (спѣває):

Гей яворе, явороньку,
Чогож похилився,
Циж ты може, явороньку,
Чогось зажурился?
Бож тобою буйный вѣтер
Все поколыхае,
А ще й быстра поточина
Корѣнь пѣдмывае.

Грає, за хвилинку знов спѣває.

А чому там высыхає
Высока тополя:
Зросла — далѣ й умирає...
Така наша доля!

Покликає на овцѣ.

Туды, туды бѣленькѣ овечки,
Там шувар и зелена трава,
Гайда, гайда понад бережечки,
Так скотарить дѣвчина сама.
Я подивлюсь в єѣ очи яснѣ,
Она гарно менѣ заспѣва!...
Туды, туды овеченьки краснѣ,
Там шувар и зелена трава.
Туды, туды. (спѣває.)

Вандрував я штыри роки
По чужому свѣту,
Тяжко було забувати
Овчарську трембѣту.
Тяжко було тай не грати
Вотсю сопѣлоньку,
Тяжко було не видати
Милу дѣвчиноньку.

З полонины чути юлос трембѣты.

Овчар:

О! Трембѣта од колибы.
На полудне гнати час,
До свѣженького обѣда
Старший ватаг кличе нас.

Мелодію трембѣты знов чути, єн за нею словами.

„Друже, милый брате,

Час гелету*) брати,
До струнги**) сѣдати.
Обѣд же готово
И парена жентиця...
Скоро, скоро!“.

О в ч а р :

Чудово знає ватаг дути,
Приємно слухати менѣ,
Його трембѣту не раз чути
Ген, ген далеко за грунѣ.
Нераз оповѣда й смѣється,
Як то овчарилось колись,
Як то було з медведем бється,
Овцю як вхопити ладивсь.
Медвѣдь пѣднявся на двѣ ноги,
А вѣн медведя на кулак,
Хоч жди, не жди, нема пѣдмогы.
Було оно и сяк и так :
Медвѣдь його, а ѣн медведя,
А все медвѣдь овцю не взяв,
Не взяв, ѣй богу, а тѣкав...

Весною, раз медвѣдь из ямы,
Овчар медведя на ремѣнь,
Веде його в село лѣсами,
Медвѣдь тонкий, слабый як тѣнь,
Голоден, пивбы сиротище,
Бо через зиму, спав, лежав,
Йому в жолудку вѣтер свище...
Колиб бодай воды допався,
Сейчас бы трохи подужав,
Але овчар сего не знав.
Аж переходять поточину
Овчар сказав : нехай напесь!
Медвѣдь напивсь, торг ременину,
И до нынѣ з овчаря смѣсь...
Ха, ха, ха...

А раз мав вѣн лиху годину —
Про тее зна' цѣле село —
Прийшли опришки в полонину,
Усьо забрали, що було.
Тѣлько лишилася трембѣта,
Узяв до рук, — затрембетав,

*) Гелета = судина, до якої молоко доять.

**) Струнга = вхѣд, ворота кошары стада. Пѣд струнгок = доять овцѣ. Автор.

Щоб чуть на всѣ стороны свѣта.
О чом йде рѣч — то кождый знав:

Знов мельодія трембѣты, он проводжасє словами.

„Тату, тату, тату,
Давай селу знати,
Най бере топоры,
Та через припоры*)
Бѣгом на лопату**)
Тату, тату“.
„Бо прийшли опришки,
Подошли стришки,
Гелеты розбили...
Гей в погѣн громадо,
Взяли твоє стадо...
Тату, тату!...“

Поланяє овцѣ.

Гей бо далѣ, бѣленькѣ овечки,
Одпочинѣте часок, або й два,
По обѣдѣ йдем над бережечки,
Там шувар и зелена трава... (нет).

Дѣвчата з цвѣтами повертають.

Перша дѣвчинка:

Гарнѣ китицѣ у мене
Там рѣсли, бѣля рѣки,
Чорнобрычник, незабудьки
Бѣла тырса, и дзвѣнки.
Отсю китицю дам мамцѣ,
Дуже зрадуєсь она...

Друга дѣвчинка:

А я дам сестрицѣ Гальцѣ.

Третя дѣвчинка:

Я положу до окна.

Перша дѣвчинка:

...Другу понесу до школы
Пан учитель, як зайде,
Збачить прикрашенѣ столы,
Гарно то оно буде!

Друга дѣвчина:

Гей у моѣм городочку
З раня вже веселый смѣх,
Двѣ грядочки барвѣночку
Полю мамцѣ для утѣх.

*) Припѣр менший берег од бѣльшого, який гейбы при-
пирався до бѣльшого.

**) Лопата — сѣдло, яма межи двома вершками полонины.
Для стада пригодне з огляду на вѣтры. Автор.

Третя дѣвчинка:

Наш городець на горбочку,
Тут черешня, — там орѣх,
Цвѣтѣвъ в кождоу куточку.
Маю сръбну короночку,
Поливаю-ж бо я их.

*Сирота стоить зажуриена з недоплетеным вѣнчком.
Дѣвчинки берутся за руки и танцюють в коло, спѣ-
аючи :*

Ой гай, через гай,
Та через долину,
Поганяе овчар ѓвцѣ,
Жене в полонину.

Ой гай, через гай,
Лѣта' соловейко,
И гуляе и спѣвае
Мило, солодейко.

Ой гай, через гай,
Гуляе рѣченька,
Прилѣтае воду пити
Голубка бѣленька.

Друга дѣвчина:

В лузѣ, по травици, з краю,
Поганяли мотылѣвъ,
Гомонѣвъ в широком гаю
Смѣх и радощѣ и спѣвъ.

Спѣваючи танцюють.

Ой гоп, гейже гоп
Дѣвки як косиця,
Док не впаде на травицю
Холодна росиця.

Перша дѣвчина:

И соколы настрахались,
Злопотали журавлѣ,
Мы у полю грались, грались,
Як маленькѣ мотылѣ.

Танцюють далѣ спѣваючи.

Ой гоп, гейже гоп,
Пташка на голузѣ,
А на том широком лузѣ
Волы штыри в плузѣ.

Перша дѣвчинка: *(до сироты)*

А чогож ты зажурилась?
Чогож покидаеш нас?
Чом сама там зупинилась? —
Ходи танцювати враз.

Сирота:

Вам добре, є чому радѣти.

У вас родина, — в мене нѣ,
Вы любимѣ у мамки дѣти. —
Тяжко на серденьку менѣ.
Радѣла й я, пок' мамка жила,
Тепер зазнала тяготу,
Хибаж студеная могила
Обгорне бѣдну сироту...
Потѣху я лиш тодѣ маю,
Коли збираю квѣточки,
Й плету, — косицями вбираю —
На могилоньку вѣночки.

Перша дѣвчинка:

Даймо бѣднѣй отсѣ цвѣты.

Друга дѣвчинка:

Вдячна буде нам усѣм.

Всѣ:

Даймо!

Перша дѣвчинка:

Ще й барвѣнку рвѣте

У вѣночок заплетѣм.

Збирають барвѣнок, сьдають и плетуть.

Сирота:

За ласкаву послугу вашу

Я дуже, дуже вдячна Вам.

Перша дѣвчинка:

Прийди, побач забаву нашу,

Що маєм — вдѣлим по полам.

Друга дѣвчинка:

Що ты бѣдуєш, то мы знаєм,

Побив сирѣтку гѣркий час,

Прийди, даме, що тѣлько маєм.

Третя дѣвчинка:

Прийди, сирѣтко, и до нас.

Сирота:

Спасибѣг Вам, милѣ дѣвчата,

До вас далека менѣ путь,

Дивиться, ци в порядку хата,

Инак налають и набють.

Перша дѣвчинка:

От и вѣнок! *(передає сирѣтѣ).*

Друга дѣвчинка:

И гарно вдався.

Третя дѣвч.:

Придався барвѣнок д косичкам.

Перша дѣвч.:

Мы йдем!

Всѣ:

Здорова зѡставайся!

Сирота:

Дѣвчатовька, спасибѡг вам.

Дѣвчата цѣлуютъ еѣ и одходятъ.

Сирота:

Вѣнок понесу на могилу,
Розплачусь, — може и на все,
Пробуджу мою мамку милу,
И мене нехай там понесе.

З вѣнком геть. Чути мелодію: „Гей пластуны, гей пластуны, мы дѣти сонця и весны“, бѣтак „Гей там на гору Сѣч иде“. Пластуны надходять, одпочивають, спѣвають пѣсню.

Першій пластун:

Час до дому, звийте фану.
До хатины ще загляну,
Такъ краснѣ божѣ дни,
Може схоче ся хозяйка
Свою дѣвчину школярку
Записати в пластуны.

Другий пластун:

Дармо, брате.

Першій пластун:

Спробувати!

Другий пластун:

Мачоха се, а не мати!
Чужѣ люде — не свои.
Личко еѣ вже блѣднѣе,
Сохне, вяне и марнѣе,
Шкода, шкода нам еѣ!

Пластунка:

Без повѣтря и без сонця
Все в роботѣ и в клопотѣ,
Мачоха ще й насварить...

Мачоха в хатѣ воркоче.

Першій пл.:

Нуж, клопнѣть бо до вѡконця,
Може втихне та запише.

Мачоха: (з хаты)

Хто так грѡзно дурконить?

Выходить из хаты з кочерюю.

Першій пл.:

Добрый день вам, господиньо,
Запишѣть свою дѣвчину
В наши славнѣ пластуны.

Мачоха:

Вынаходятъ новѣ штуки

Й чорт зна' що. Вы всѣ неукѣ,
Вы ледащѣ, пустуны.
Геть од хаты, забирайтесь,
Бо кочерга буде гратись
Не одному на спинѣ.

Сердито вертає до хаты.

Перший пл.:

Нерозумно, стара бабо.

Пластунка:

Дѣвчина йшлаб до нас радо.

Другий пл.:

Шкода, шкода нам єѣ.

Вечертьє.

Перший пл.:

Хлопцѣ в ряд! Пора в дороту.

Другий пл.: *(з насмѣшкою)*

Може ще одбити ногу

Отся баба проклята.

Смѣх.

Пластунка:

Я попрошу мамку рѣдну,

Вѣзьмемо дѣтину бѣдну,

Бо тут згине сирота.

Пластуны одходять при мелодіи: „Гей пластуны“.

Мачоха *(выходить, голосно)*:

Вынаходять новѣ штуки,

Кажуть, що то для науки.

От немудрѣ, от дурнѣ.

Було тато говорили:

От навѣщо вчитись нам?

Школу хоч и нам робили,

А она не простакам!

Школу паны пригадали

Непотрѣбную для нас,

Щоб дѣтей туды загнали

Дармовати божий час.

Пластунка *(повертаючи)*:

Мусѣла я ряд кидати,

Щоб ваш погляд измѣнивсь,

Хочу вам потолковати,

Що ваш батько помиливсь.

Бо не можна голосити,

Що наука — то пусте,

Нѣщасливо буде жити —

Хто у глупости зросте.

Бо наука — свѣтло боже,

Розганяє темноту,
Ніч, темряву переможе,
Подасть долю золоту.
Як будем учитись стало —
Бѣднота змѣниться в рай,
Знайдем щастя, що пропало,
Розцвите наш рідний край.

Мачоха:

Як будем усѣ панами,
Хто буде тодѣ робить ?

Пластунка:

Щастя не паде дарами —
Щастем праця обдарить.
Без науки — праця мука,
Бо наука божий дар,
Єѣ потребує кождий,
Ремѣсник ци господар.
Щобы знати, як орати,
То не штука, вѣрте, нѣ!
Але знати, ци то збйде,
Що поклали до землѣ.
А инакше худѣ жнива,
Дармо теплая весна!
Без науки — праця мука,
Без науки — праця мука,
Всьо пропаде без хосна.
„Учѣтєся, браты мои“!

Мачоха:

Наука панська не для нас,
Ой ненавиджу я вас!

Пластунка: *(в бѣк)*

Хата пуста, стѣны глухѣ.

До мачохи:

Одна просьба!

Мачоха:

Що такеє ?

Пластунка:

Запишѣть дѣвчину в пласт.

Мачоха: *сердито*

Ой запишу — поколышу
За волося, так горазд.

Пластунка:

Запишѣть, запишѣть.
Таке бѣдне, таке блѣде.
Не одмовте! вы свои,
Свѣжий воздух, жарке сонце
Оздоровилоб єѣ.
Запишѣть, ну запишѣте
В наши славнѣ пластуны.

М а ч о х а :

Не пушу тай годъ! Чуеш?
Вы ледачъ пустыны.

П л а с т у н к а :

Так добранѣч! (*одходить*).

М а ч о х а : (*зове до лѣса.*)

Катерино!

Де у чорта? От не лай.

Не сварися!? Ёй науки,

Школу, книжку — ну чекай!

Иди, розбери менѣ постѣль

И пѣдлогу уывай.

Катерино! де у чорта?

Катерино, — ну чекай!

Тут будеш ты ночовати,

Показує на лавку пѣд хатою.

Скачи, бався и гуляй,

Спи, зяби ще й без вечерѣ

За непослух, — ну чекай! [*в хату*]

У ч и т е л ь :

Приводить змучену сироту.

Ты дуже стомлена, дѣтинко,

Чоло у тебе аж горить,

Иди до хаты, Катеринко.

Цѣлує єѣ, отправляє до хаты.

Зябе, трясеться и дрожить.

Якраз иду на прохѣд з дому,

Через цвинтар я перейшов,

Аж на однѣм гробѣ пустому

Школярку свою я знайшов.

Вже нѣч не дуже тепла нынѣ,

Вже д осени, а не д веснѣ,

Дѣтина лиш в однѣй ряндинѣ,

Плаче й говорить мов у снѣ:

„О мамко моя, мамко мила,

Нехай отсе житя мине,

Возьми й мене там до могилы,

Коли ще любиш ты мене“.

Ой шкода менѣ Катеринки,

Розумне, чеснее дѣвча.

Нема вже лѣпшоѣ дѣтинки,

Любила єѣ класа вся.

Говорить до хаты через порѣ.

До лѣжка положѣть дѣтину,

В перину єѣ загорнѣть,

И легку страву на вечерю,

Одтак липовый чай варѣть.

Горячка тримає ще стало,
Рубатку мокру на чоло,
А як бы їй не полїпшало
Бїжїть за лїкарем в село.

Я завтра принесу забаву,
Як що до школи не зайде,
Забаву й книжочку цїкаву,
Ой що за веселїсть буде!
Добранїч, мила Катеринко,
Здорово в школу повертай,
Поводишся дуже гарненько,
Од мене книжочки чекай.

Гет.

М а ч о х а *(в хатї):*

Цїлий день що менї робила? *(бє)*
На тобї, на!

Тягне за волося, викидає на двір.

Ледащо, неробе. Иди.

Вечерї ты не заслужила,

До хати менї не зайди!

Що дня лиш бїгала по двору

Теперь вдає себї за хвору.

С и р о т а : *(стомлено)*

О Боже мїй милостивий,

Яка я нещасна,

Де ты, моя рїдна мати,

Зоре моя красна.

Припираєсь до стїны, зябе.

Як ты мене вще любиш,

Бери за собою,

Менї буде дуже мило

В могилї з тобою.

Зябе щораз їрше.

Мене ты не збытковала,

Мене ты не била,

На руках мене носила,

Пестила, любила.

Тож коли мене ты любиш,

Бери мня до себе,

Я буду така щаслива

В землї коло тебе.

Чужї люде збытковали,

Без провини били... *[паде.]*

Мати моя... рїдна мати...

Їти встаєш... з могили...

Идеш за мною... Умираю,

Не стерпїти болю...

Йду до тебе... мати... мати...
Кину ту недолю...
У могилѣ буде добре...
В путь... далекий рушу...
Ангели злетѣли з неба
Несуть мою душу...
Мамко... Мамко... Умираю... [вмирає].

Ангели надходять весело танцюючи, цѣлують єї и одходять. Незадовю приходить стомлено, тихо єї мати з роба, в смертельній бѣлій одежі. Піднімає дѣтину на рѣки.

Мати:

Дѣтино моя!
Лѣпше в землі спочивати,
Як на свѣтѣ бѣдовати,
Зоренько моя...
Цѣлує и з дѣтиною тихо одходить.

ЗАВѢСА.

Ужгород, 1925.

УМЕРЛА КОРОЛЕВА

Умерла в коші пчїлка-цариця,
Їх вся надїя, їх цариця,
Другим на бїль, на жаль -
В коші веселїсть в плач змїнилась,
Панує там печаль.

Ридають пчоли, її дїти,
А хто ж буде там володїти?
А хто ж пїде на трон,
Коли цариця - їх всїх мати
Заснула вїчним сном?

БІЛА КАЧКА

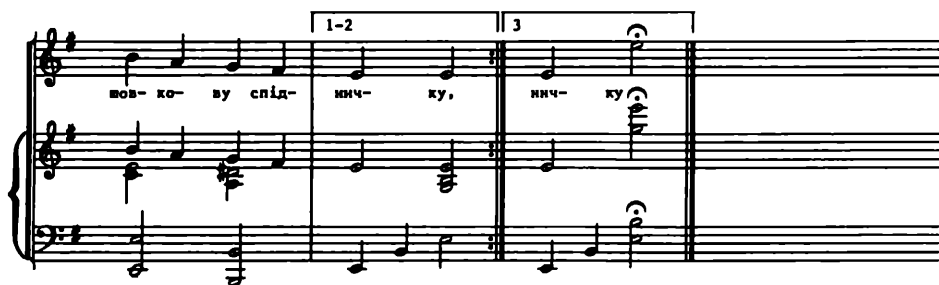
Слова: В. Грендя-Донський
Музика: В. Кассараба

Leggiero-moderato.

Вступ.

mf

Бі- ла кач-ка, на- че пра- ка,
хо- дить у во- дич- ку, по- - лос-ка- є, прос- ти- ра- є
шов- ко- ву спід- нич- ку, по- лос- ка- є, прос- ти- ра- є

(3-25-87. В.К.)

Біла качка,
Наче прачка,
Ходить у водичку,
Полоскає,
Простирає
Шовкову спідничку.

А лисичка,
Молодичка,
Захотіла їсти,
Мудрувала,
Загадала
В лічку ту полізти.

Скочив песик
У овесик
І прогнав лисичку,
Сушить качка,
Добра прачка
Знов свою спідничку.

1949 (вірш)
1987 (музика)

МАЛИЙ СПОРТСМЕН

Слова: В. Грендла-Донський
Музика: В. Кассараба

Весело-жваво.

Вступ.

mf *>* *leggero*

Всі співають

По-біг і-ван че-рез май-дан, і

Соп'ю

не-да-леч-ко шко-ла, а там си-дів і груш-ку їв ма-

Всі 1-2

лий шко-ляр Ми-ко-ла, а там си-дів і груш-ку їв ма-

1-2 3

ля шко- ляр Ми- ко- - - ла. 2. Ми- ро- так зно- ву
3.1

(крикнути)

голь дав ноль про- грав І- ван за- ба- - - ву

ff *a tempo* *ff*

Тут одна дитина піднесе таблицю 2:0

(4-10-87. В.К.)

Побіг Іван
Через майдан,
І недалеко школа,
А там сидів
І грушку їв
Малий школяр - Микола.

Микола встав,
"Вітай!" - сказав,
Микола чемний хлопчик.
"Ходім за двір
Аж ген під бір,
У мене є балйончик."

І почали
Там грать вони
Футбольну гру цікаву,
В воротах знову Голь:
Два ноль (2:0) -
Програв Іван забаву.

1949 (вірш)
1987 (музика)

НА ГОРБОЧКУ

Andante.

Слова: В. Гренджа-Донський
Музика: В. Кассараба

Вступ.

f *mf* *dim-* *roso* *rit.*

На гор-боч-ку під го-ро-ю клен роз-ріс-ся над во-до-ю,

p *mf*

ге-ей ге-ей! А під кле-ном бук по-хи-лий, а на бу-ці

го-луб си-вий, ві-тер силь-но ві-с ди-ше, лі-сом гой-да-

(4-1-87. В.К.)

На горбочку під горою
 клен розрісся над водою,
 гей!
 А під кленом бук похилий,
 а на буці голуб сивий,
 вітер сильно віс-дише,
 лісом гойдає-колише,
 гей!

В хмарах ген орел літає
 і в лісочок заглядає,
 гей!
 У орла широкі крила,
 в пазурах і в дзьобі сила.
 Зайчику, в кущах ховайся
 і спіймати ти не дайся,
 гей!

Й мила пташка не співає,
 бо орел її лякає,
 гей!
 Ой, коли б я мав гвинтівку,
 я б набив обидві цівки,
 та із неї я стріляв би
 і орла я відігнав би,
 гей!

1924/1952 (вірш)
 1987 (музика)

НА СОНЦЕ, НА ВОДУ

Слова: В. Грещма-Донський
Музика: О. Дутко

Походово.

1. Гей хлоп- ці і дів- ча- та
2. Вже тра- ва зе- ле- ні- с

ма- лі со- ко- ля- та, хо- ді- мо гу- ля- ти в при- ро-
і со- неч- ко- гри- с, а пташ- ка ще- бе- че спі- ва-

ду, по- ші- ра там чис- те та ще я про- ме-
с, де я віт- рик ше- по- че по- гра- про- ти- ся

нис- те, спі- ші- мо на сон- це на во- ду, по во-
хо- че і лис- тя о- см- ки го- да- да- да- е.

Гей, хлопці і дівчата,
малі соколята,
ходімо гуляти в природу,

повітря там чисте
та ще й променисте,
спішімо на сонце, на воду.

Вже трава зеленіє
і сонечко гріє,
а пташка щебече, співає,
ще й вітрик шепоче,
погратися хоче,
і листя осики гойдає.

Гей, хлопці і дівчата,
малі соколята,
в гулянні нам нині радіти,
в зеленому полі
поскачем доволі,
до школи принесемо квіти.

1959 (вірш)
1965 (музика)

МИ ВПЕРЕД ІДЕМО...

Allegro Energico.

Слова: В. Грендма-Донський
Музика: О. Дутко

1. Ми впе- ред і- де- мо, сла- ний стяг не- се- мо, ми й- де- мо, і- де- мо,
до сво- бо- ди, про- від- ник нас нав- чив дру- жи дух вже о- жив,
в нас не- ма- є сва- рок і нез- го- ди.

Ми вперед ідемо,
славний стяг несемо,
ми йдемо, ідемо до свободи,
провідник нас навчив
й дружби дух вже ожив,
в нас немає сварок і незгоди!

У труді за народ
шлях веде до висот,
щастя дасть нам праця лиш єдина,
ти працой і учись,
за народ ти борись,
щоб раділа наша Батьківщина.

1959 (вірш)
1963 (музика)

ДО ПОБАЧЕННЯ

Прощай, ти наша рідна школо,
вакації приходять,
нас не задержить вже нічого;
думки на мандри зводять,

Прогулянки в ліси, у гори,
чи будень, чи неділя,
пізнати рідні простори -
це в нас бажання, мрія.

Ми будемо в росі бродити,
на сонці вигріватись,
у казанах обід варити,
в потоках умиватись.

Ми будем в легені втягати
лише повітря чисте,
нас буде вітрик цілувати
і сонце променисте.

Ми літо матимем прекрасне,
вже плян ми розробили,
вода, повітря й сонце ясне
дадуть здоров'я, сили.

У праці будемо на полі,
здамо її готову,
то ж до побачення у школі
у вересні ізнову.

1959

ШКОЛЯРИКИ-ЖЕНЦІ

Провели розкішне літо
дружньо-гарно на селі,
працювали знаменито
і великі і малі.

Школярі всі особливо,
як годиться юнакам,
помагали радо, живо
і громаді і батькам.

Хлопці і дівчата смілі,
молодь славна на весь край,
працювали аж спітніли,
з піль збирали урожай.

Ще й колосся позгрібали,
не лишили й колосок,

молотарка заспівала,
в неї любий голосок...

А тепер пора збиратись,
настає осінній час,
на майбутнє готуватись,
рідна школа кличе вас.

Школу упорядкували,
наші учні - молодці!
Вже й книжки запакували,
застругали олівці.

1959

ВЕСЕЛО ДО ШКОЛИ

Літо промайнуло,
підемо до школи,
весело, утішно, радо,
як іще ніколи!

А ми за подяку
будем добре вчитись,
в школі, вдома і на людях
гідно поводитись.

Підем в святковому
і бадьоро й гарно,
всі книжки і все приладдя
нам дадуть задармо!

До своєї школи
принесемо квіти,
матимуть день урочистий
вчителі і діти.

1960

ПІСНЯ МОЛОДІ

Вперед до щастя Батьківщини,
до книг, до знань, до гір і вод!
Не боїмося хуртовини,
у нас немає перешкод!

З нас будуть згодом інженери,
учителі або мистці,
творці станків, або пілоти
й землі родючої знавці.

Над нами сонце й ясні зорі,
до щастя нам відкритий шлях,
в нас почини й думки бадьорі,
весела пісня на устах.

1960

ПРОЩАЙ, ШКОЛО!

І знову, діти, рік за нами, ми збудимся швидко зранку
в учінні він пройшов, й до сонця, до води!
і з зошитами та з книжками
прощасмося знов.

Одні із нас на села підуть, утіхи буде там доволі,
ще й до грабель, до вил, вона потрібна нам!
а другі в табори поїдуть
нових набрати сил.

А ті, що вдома - на гулянку ми подивлятимем природу,
підуть сюди-туди, її життя й красу.

1962

ПРИГОДИ ПІД ЧАС ВАКАЦІЙ

І знову в школі побратими
веселі, гомінкі, бадьорі,
розмова поплила між ними
серед перерви в коридорі.

- Ти як вакації провів? -
питається Петра Маруся.
- У дядька доглядав корів,
взяла мене туди матуся.
Я пильно буду вчитися,
щоб дальшого знання набути.
В нас чередам котитися!
Тваринником я хочу бути. -

Озвався далі і Панас:
- Я був пожарником ввесь час,
із хлопцями пішов у дружбу
та з ними взяв пожежну службу.
Дали шатро на кошеницю
і в суші стерегли пшеницю.
Враз іскри сипнув паровіз,
бо залізниця майже в межу,
горить пшениця, жито, ліс,
зробив той паровіз пожежу.

- Коли ми й жито загасили,
побіг я швидко у село
й кричу: "У ліс біжіть щосили,
біжіть, щоб пізно не було!"

- Побігли люди ген навскіс
і загасили гарний ліс.
Село мені за цей рятунок
дало годинник - подарунок...

- І я зажив одну пригоду, -
сказав Юрко. - Був край села,
мале хлоп'я полізло в воду
й течія в плесо занесла.
Хлоп'я топилось... Що ж тепер?
Я, так як був, побіг туди,
одягненим шубовсть у вир!
Дитину витягнув з води.

- - - - -

Для слухачів такі цікаві
пригоди хлопців і дівок.
Були б оповідали й далі,
але задзеленчав дзвінок.

1962

Автор невідомий

ПОТИХЕНЬКИ-ПОМАЛЕНЬКИ

(Переклад з невідомо якої мови)

Хлопець Петрик,
син Микити,
не спішить
на світі жити.

Переїде
в четверту клясу,
то й ожениться
відразу.

В ту же саму
першу клясу
поступає
він не зразу.

Потім переїде
у п'яту,
хоч борода
сивувата.

Помаленьки
він іде,
в третю клясу
путь знайде.

В шосту пізно?
Не біда!
Хоч і сіда
борода!

Він до стелі
доростає
та й нічого
він не знає.

Внук за бороду
смикне
і йому отак
гукне:

Як у третю
запишуть,
буде дядьком
він, мабуть.

Гей, дідусю,
не дрімай!
До науки
поспішай!

1963

ВЕСНА

Весна, весна, ізнов весна, Довкола розцвіли сади
тепленька і привітна, вишнево-черешневі,
весела, цвітами рясна, гуляють дітоньки туди
у днину повно світла. і личка в них рожеві.

Травичка із землі росте, Пускає й груша білий цвіт,
бо снігу вже нема, запрошує бджілок:
куди не глянь - зелене все, - І я вже розцвіла, ходить
бо скрізь гуде весна. на мед і на пилок.

Весна, весна, ізнов весна,
прекрасна, мов у сні,
всім радість принесла вона,
ми тішимося весні.

1963

ПІСНЯ ШКОЛЯРІВ-САДОВОДІВ

Слова: В. Гренджа-Донський
Музика: О. Дутко

Весело. F C7 C G V C

у са- ду - са- - - доч- ку яб- лу- - ні і сли- - ви,

C7 G V C7 F

це де- ре- ва шко- ля- рі в зем- лю по- са- ди- ли.

У саду-садочку
яблуні і сливи,
це дерева школярі
в землю посадили.

А ще посадили
саджанці тополі,
щоб здіймалися у вись
вітроломи в полі.

Край шляху черешні
розрослося гілля,
це садили школярі
у часі дозвілля.

1963 (вірш і музика)

ВІТАЙ, ШКОЛО!

Слова: В. Гренджа-Донський
Музика: О. Дутко

В шко- лі вже ряс-ні- ї, ряс-ні- ї кві-ти в даль пли-ве лу- на, лу- на пі-сень,
в шко- лу вже вер-ну-лись ді- ти ни- ні в шко- лі пер- ший день.
ни-ні в шко-лі пер- ший день.
в шко- лу зноу вер-ну-лись ді- ти ни- ні пер- ший, пер-ший день.
Со- неч- ко ще теп- ло грі- с тіль- ки ві- те- рець
тро- хи хо- лод- ні-ше ві- с спе- ці вже кі- нець.

В школі вже ряснії квіти,
В даль пливе луна пісень;
в школу вже вернулись діти,
нині в школі перший день.
Сонечко ще тепло гріє,
тільки вітерець
трохи холодніше віс -
спеці вже кінець.

Заспівала в хор і в сольо
та бадьора дівтора:
- Ой, вітай, ти наша школо,
мила, рідна, дорога.
Й вас вітаємо, дівчата
Й хлопчики малі,
бо й для вас сьогодні свято,
ви вже школярі!

ПЕРШИЙ СНІГ (Музична гра)

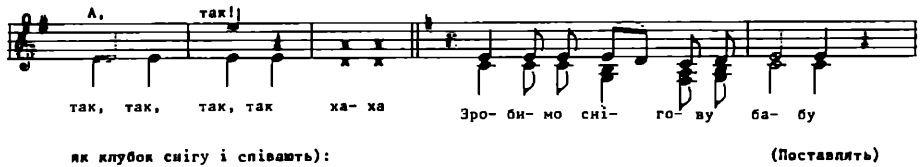
Слова: В. Грещина-Донський
Музика: О. Дутко

Allegro.

(Прикачують у плахті білія дівчину,

(Всі співають):

Хлопці, хлопці і дівчата,
випав, випав, випав сніг!
На санчата і на лижі!
Будуть наші личка свіжі,
то ходімо поковзатись,
у снігу погратись. Гей, гей!

(Прикачують у білій плахті дівчину, як клубок
снігу і співають):

Зробимо снігову бабу,
хай стоїть там на параді
серед днини й серед ночі.
З моркви - ніс, з вугілля - очі,
бабу треба ще й обути...
Помело дамо у руки.
Щоб не кострубата бабка
з миси буде в неї шапка.

(Дівчина в плахті співає):

Ой, дівчата, серце майте,
ви мене тут не лишайте!
Я хоч трохи і товстенька
і від снігу я біленька,
та зате люблю погратись,
пострибати, поковзатись,
тож беріть мене з собою
на ковзанку під горою.

(Співають всі разом):

Повозились, поковзались,
по снігу переганялись,
вітер личка нам цілує,
на рожеві помалює,
а в неділю на гулянку
підемо вже зранку.

1963 (вірш і музика)

ЗОЗУЛЯ В ПОЛІ

Слова: В. Грендя-Донський
Музика: В. Кассараба

Moderato.
Вступ.

Де зе-ле-на

я-се-ни-на, ку-ку, де сріб-лис-та по-то-чи-на,

ку-ку, там ку-ва-ла зо-зу-лень-ка, зо-зу-лень-ка,

та си-вень-ка ку-ку, ку-ку, ку-ку, ку-ку, ку-ку.

dimin... rit... pp rit. pp

1-2-3 4

The musical score is written for voice and piano. It begins with a tempo marking of 'Moderato.' and a 'Вступ.' (Introduction) section. The melody is in a major key with a 4/4 time signature. The lyrics are in Ukrainian. The score is divided into five systems. The first system contains the introduction. The second system contains the first line of the song. The third system contains the second line. The fourth system contains the third line. The fifth system contains the fourth line and ends with a double bar line. The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings like 'dimin...', 'rit...', and 'pp'.

(3-25-87. В.К.)

Де зелена ясенина,
Куку,
Де стібляста поточина,
Куку,
Там кувала зозуленька,
Зозуленька та сивенька,
Куку, куку, куку.

Зозуленька на яворі
Куку,
То в долині, то у горі,
Куку,
Серед ліса, серед поля
Скрізь весна, для неї воля,
Куку, куку, куку.

Рано з рання ще світає,
Куку,
Сонце зайде, спочиває,
Куку,
Ще й та гілка березова
Каже, що весна чудова,
Куку, куку, куку.

Закувала зозуленька,
Куку,
Вихваляла беріженька,
Куку,
Їй весело в ріднім краю,
Серед ліса, серед гаю,
Куку, куку, куку.

1924/1963 (вірш)
1987 (музика)

НОВИЙ РІК

Милі юнаки! Вже час рік новий вітати, хай він буде для всіх нас на добра багатий.	Хай нам успіх принесе, мов багата ловля, а головно - й то на все - щастя і здоров'я.
--	---

І у те мале віконце
хай засвітить сонце,
сонце радості, свободи
на усі народи.

1964

ПЕРШОКЛАСНИЧКА

В першу клясу поступила дівчинка мала, що не вміла ще гаразд написати "А".	А лічити знала лиш на руці до "5", і гляділа все кудись дошку оминать.
Другі діти вміли вже написати "Б", ця лиш олівець гризе, голову скубе.	"Дівчинко, ти не журись, будеш знати те, приглядайся і учись, легко все піде..."

Так минали довгі дні,
плив осінній час,
в лавці звикли вже й малі, -
все іде гаразд!

1964

ЧОМ НЕ ПИШЕШ ДО ГАЗЕТИ?

Узяв Івась свою газету,
статті і віршики читає,
шукає щось, та не знаходить
і зразу тата він питає:

- Читаю, все переглядаю,
по сторінках скрізь поглядом я броджу,
скажіть: чому у цій газеті
свого імени не знаходжу? -

- "А ти щось написав?" - питає тато.
- Та ні, хоч і в газеті закликали...
- "Ну, бачиш, як би щось був написав,
твое ім'я б у ній надрукували.

Пиши, малюй, про все, як тільки знаєш,
і прізвище своє знайдеш і прочитаєш."

1965

ВІТАЙ, ШКОЛО!

Школо наша, школо рідна,
Будь здорова ти і ми!
Ми вертаємось до тебе
Й далі чемними дітьми.

Там, де є гірське повітря,
Там, де сонце і вода,
Там вакації пробула
Пряшівщина молода.

На вакаціях гуляли,
Де повітря, де роса,
Тішилися рідним горам -
Наші гори - то ж краса!

Ми були ввесь час веселі,
І бадьорі і раді,
Що на сонці загоряєм,
Що купасмся в воді.

Відпочили ми всі добре,
Провели прекрасно час,
Та пора вже до навчання,
Школа знов вітає нас!

1967

ЗИМОВИЙ СПОРТ

Нумо, хлопці і дівчата,
в руки ви беріть санчата
і гайда на беріжок!
І спускайтеся в долину
будуть радісні хвилини -
випав скрізь пухкий сніжок.

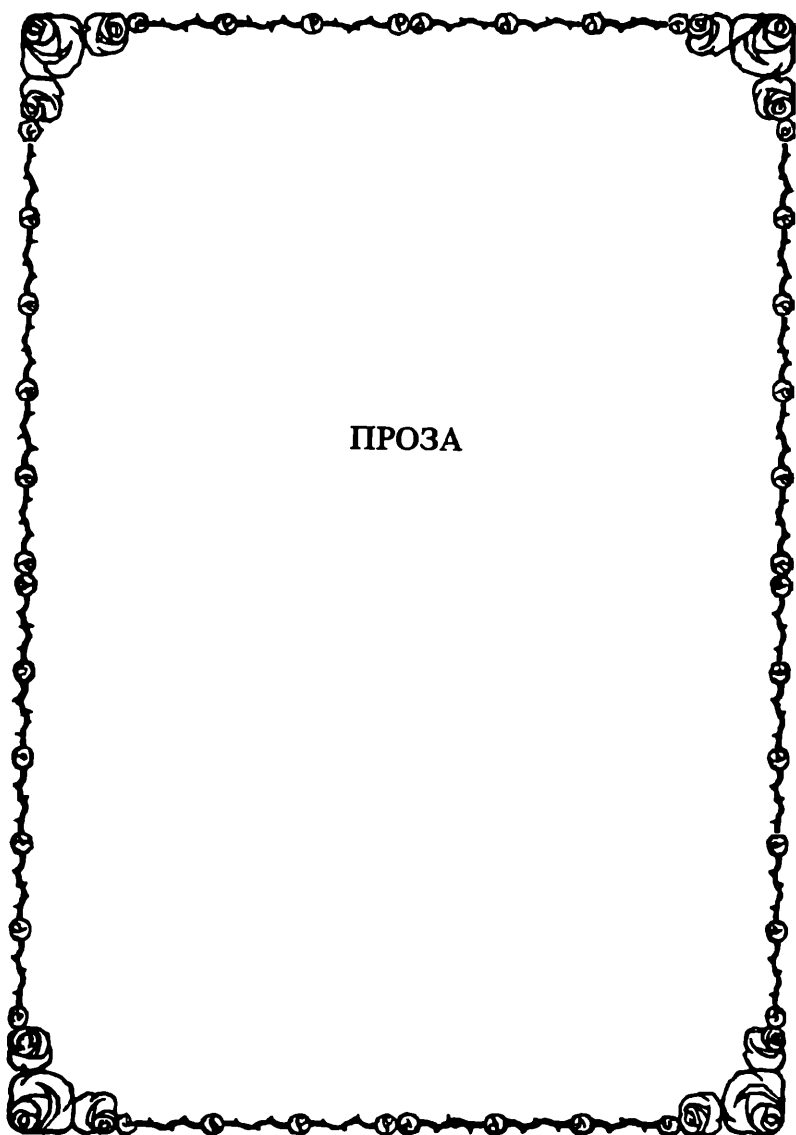
А хто хоче на льоди,
то беріте ковзани.
Ковзанка - це спорт чудовий,
знаменитий, ще й здоровий,
хто йде в сольо і в дуєт,
то дійде й до піруєт.

А гокей - чи не цікавий?
Він і бойовий і жвавий.
Голь в ворота забивай,
мускули ним розвивай!
Лещата теж добра річ,
їх обуї і їдеш пріч,
долі берегом - летиш!
А вночі чудово спиш!

Спорт прекрасний,
в ньому сила,
треба спорт любити,
він дає рожеві личка
й вовчий апетит.

1970

ЗІВ'ЯЛИЙ КВІТ

Оповідання

Миколу батько вже два роки тому записав до народної школи. Та не з доброї волі, а з примусу, бо прийшло з уряду, що "як ото ви сина не запишете до школи, то будете карані на стільки-то і на стільки..."

Пошкрябав дядько потилицю і нарешті... записав.

- Щоб їм очі повилазили, - говорив він, - а мені хто буде корови пасти?

Микола вже і читати вмів. Першого року навчання ще було затяжко, але на другий рік, як пішов та й пішов. Всі вірші читанки вивчив напам'ять і то з випозичених читанок. Книжки йому не хотів батько купити і протягом півтора року цілком її не мав.

Що чому не хотів, питаєте?

- Попом ти мені, гадино, не будеш, а коситимеш, як от і я. А до того не треба книжки. (Чого розумнішого можна чекати від темного бідного нашого верховинця?)

Книжку йому випозичав сусідський синок за те, що йому підшептував на лекціях, але, "чужими руками тільки грані вигрібати з печі", або "з чужого коня злізай і серед болота". Те саме і з чужою книжкою.

Нарешті під Різдво другого року добра мати таки змілувалася, продала жидові курку і купила Миколці книжку від учителя. Ще й двадцять яєць принесла "в подарунок", щоб "бив, та й знав як бити, а то часом від лінійки синці по хребту..."

Така, бачите, була тоді метода.

Ах, як він ту "Азбуку" любив! Перечитував і по де-сять разів з такою насолодою, з такою пильністю, що годі. Було, батько вже на ліжку спить, а мати вже давно положила веретено, лягла на піч, а він ще сидить біля каганця та й читає, читає... А "лямпка" без скла димить, димить, вже йому під носом повно чаду, а він ще читає...

- Та доки ти, бісів сину, будеш нафту випалювати, га?! - гойкнув тато, піднявши голову з дошок, що ті аж заскрипіли. "Дошками", бачите, називають "ліжко", бо воно справді голі дошки, особливо в такого господаря, яким був батько Миколи. Під заголовком положені собі вони на звичайного "цапа", а від ніг пристосовані до припічка. Рідко знайдеться на дошках і трохи соломи "під ребра", бо ягнята, забавляючися, порозтягають її з-поміж дошок.

І отак то цілу зиму свариться тато з сином, як тільки побачить книжку в руках. Про зошит чи олівець і

мови не було, хіба ж добра мати дала грейцар на "грифлик".

Прийшли вакації, золотий час для дітей. Другі діти кинули книгами – поламали таблиці, із-за яких вони стільки наслухались від учителя протягом десятих місяців і носили синці "на тому місці, де кісток нема". Поначісували з корів шерсти і наробили собі тверді м'ячі. Грались у "лоптанку", перескакували рови і розбивали носи та голови один одному.

Микола не любив їх забав і все ходив самотою з книжкою під пахою. Чи раз він через ті вірші дістав поза вуха від батька!

Одної днини погнав він корови на пашу. Корови собі пасуть, а він читає. Він читає, а корови в капусти... Він насолоджує свою душу, а корови свій "бе-бех" ще ліпше.

І раз – швак-швак-швак! – березовим прутом по руках...

- Щоб згоріла від тебе та проклятуша книга! А дивися: корови в капусті, га! – І знову швак-швак!

- Ой, не буду, батьку, більш ніколи не буду...

- Щоб я її більше не бачив у твоїх руках, щоб мені її і до хати не вніс, а то спалю!... До печі кину!

Попрощався Миколка з дорогою Азбукою, оглянувся, чи не бачать люди, щоб не насміялися з нього, поцілував її переплетену обгортку і вложив у сіно під копицю, таки там серед поля, щоб не впала жертвою полум'я батькової печі.

І надійшла слота. Два тижні прийшлося сидіти в хаті. Так скучно без книжки, так сумно!

Хлопець на все був цікавий. Все хотів знати. Було, питається матері, чому воно так, а не так, чому трава зелена, а чому небо синє... чому в лямпі нафта горить, а вода ні...

А мати все на те відповість:

- Бо так, дитино, Господь дав. (Що могла вона іншого сказати?...)

- Ну, а скажіть мені, мамо, з чого роблять папір?

А бідна мати слухає через цілий день і не знає, що й відповісти. Завжди не може сказати, "бо так Господь дав", треба чимось задовольнити зацікавлену дитину, а вона не всилі.

Щоб радикально, хоч на якийсь часок зробити всьому кінець, вона і скаже:

- А дай ти мені, чоловіче божий, спокій, не суши голови моєї... Запитайся тата.

Того він не зробить, а морочить голову мамі.

Сидить хлопець хвилю тихо, а далі знову:

- Мамо, а з чого зробили отой ніж?

- Зробили, то зробили, - а ти гляди, щоб пальця собі не порізав.

Порозбивав він металеві гудзики, потовк мамі пацьорки, щоб подивитися, з чого вони є.

Одного разу мати пекла хліб, а він собі тихенько сидить у кутку і щось "студіює".

Підозріла була матері ця його довга мовчанка, то вона й запитала:

- А що ти там, сину, майструєш?

А він:

- Нічого, мамо, нічого... - І далі собі мовчки "майстрував".

Підійшла мати до нього і за голову взялась:

- Боже ж мій, годинника розібрав!

- То я, мамо, хотів подивитись, що там в середині, що воно все "тик-так, тик-так"...

- Ой, буде тобі, буде від батька! - Зібрала мати в платок усі шрубки та колісця і відложила за грядку.

А коли муж повернувся додому, вона йому й каже:

- Яюсь ото годинник впав із стіни і розбився...

- А може то, часом, чи не Миколка? - гукнув старий.

- О, ні, ні! На власні очі бачила, що зломився цвях і годинник бренькнув на землю... - казала добра мати, щоб вирятувати пустуна з прикрої ситуації.

Сонце знову загоріло і Микола вигнав корови на пашу. Додому вернувся плачучи... Не плакав, а ридав.

- Що ти, хлопче, кривишся? - спитав його батько.

- Книжку миші погризли... Запхав її до сіна, а тепер, он, подивіться, все миші погризли...

- Краще хай її миші гризуть ніж ти, бо твоя робота - корови пасти, а не попасувати свої очі по тих листках. Щоб вони покурунджились!

* * *

Зараз біля них мешкав старий аптекар, що мав чудовий сад. Був він ще з тої старої генерації, в якій по столах і диванах валялися між іншими і книжки нашою мовою.

Надходила осінь. Пристигали грушки і червоні яблука. Старий аптекар зривав, вкладав поволі до білого плетеного коша і старечими руками таскав їх до хати.

- Я вам поможу, - гукнув Микола і вже перескочив пліт, щоб допомогти старому. Взяв за одне "вухо" і обидва несли кошик до хати. У куті громада книжок, які старий скинув з полиці, щоб зробити місце для овочів.

- Як ви мені дасте з отих книг зо дві, то я до вечора вам носитиму.

- Чи ти, хлопче, здурів? А не краще тобі одержати дві "шустки", як оті старі місяцослови, що ними тільки вогонь розпалювати?

Та Микола не дав себе перемовити. На вечір вибрав йому старий із скрині підходячу літературу, ще й грішми його обдарив.

Книжки Микола крадькома вдома виніс на стріху, зв'язав до купи і повісив на "банти", щоб їх миші не погризли...

Від того часу старий аптекар заопікувався хлопцем. Часто його гостив у себе, часом і бавились як два приятелі. Так і пробіг той короткий час навчання в сільській школі. Тільки багато клопотів було з батьком.

- Навчить його пан учитель "Отчєнаш" і "Вогородицю", от і досить було б, а то той старий "патикарош" якісь мудрощі його навчав, от і насилу відбив від мене хлопця...

Зустрілись два ворожо настроєні сусіди біля перелазу. Розмову почав старший:

- Панє сусідо, віддайте сина на науку, я його сам запишу і постараюсь...

- Го-го, щоб пак! А мені хто коситиме і хто буде хазяїнувати? Того ніколи не буде... - гукнув батько Миколи і пішов.

А хлопець стояв біля старенького і гіркі сльози втирав. Не пускав його батько.

- Ти, Миколко, нічого не журись, - потішав хлопця старий добродій і жартом почав до нього промовляти:

- Я тебе до гімназії поведу, а батькові скажу, що тебе цигани викрали.

Попрощалися два добрі приятелі і старий, покашлюючи, повертав додів, підпираючись на костур. "У хлопця розум гострий як бритва", думав він собі і серйозно мав на гадці допомогти хлопцеві, щоб вибився в люди.

Кашель мучив його цілою дорогою і старечі груди хрипіли.

- - - - -

Не довелося старому аптекареві викрадати хлопця - ліг до ліжка і тяжко занедужав.

І одного сумного осіннього дня видряпався худорля-

вий паламар горі вузькими сходами вежі і зателенькав у всі дзвони. Довгенько він дзвонив. Люди по вулиці питали один другого:

- Хто помер?

- Старий патикарош, - була відповідь...

І незадовго і аптека і гарний сад пішов "на бубен" за довги.

Не довелося бідному хлопцеві дістатися туди, куди його душа прагнула. Або він запізно вродивсь, або його опікун заскоро помер.

І зів'яв дикий квіт серед жаливи. Поколов його остеник.

І скільки геніїв от так пропадає, прямо серед дороги...

Ужгород, 1929

ДІРАВИЙ МІШОК

Оповідання

За що тільки не розстрілювано людей під час війни в Карпатах! Боже ж ти мій, скільки невинного люду терпіло і загинуло! Були часи, що одної днини і два раз змінювалися господарі села. Ну, а всі ж не можуть втікати, як пани та жида. Бо й куди бідному селянинові втекти, коли ж у нього коло хати ще "по хвості" лишилося з худоби, що не зреквірували німці або мадяри. Перед полуднем були в селі москалі, тоді вони були панами і гнали людей окопи копати та порозбивані мости направляти. Від полудня, або на другий день, лінія посунулася далше, прийшли мадяри або німці і вже забирали тих, що "москалям помагали". І так біда і так не гаразд.

Смертю карали тоді людей, на котрих впало найменше підозріння. Тільки хтось пальцем показав на когось, що він "шпiон" - і пропала людина. Забили без суду і закопали хоч і серед млаки, якщо не кинули в ріку, як от небогу жінку Марійку Вибканю.

Москалі заквартирували в її хаті польову пошту і на хату виставили прапор. Одного дня німці зробили сильний наступ, російську лінію посунули взад і москалі насамперед хапали свою таборову пошту. Нещастя так хотіло, що в поспіху забули на хаті прапор. Вже перші стежі давно зайшли в село, вже суне і мадярське

військо, а російський прапор ще все на хаті.

Вдерлися мадяри до хати, зловили бідну жінку, що тряслася в куті серед своїх діточок, повели над річку і під закидом того, що вона прапором знаки (сигнали) давала москалям, зараз на місці розстріляли. Її труп кинули в ріку і нещасну жінку виловили аж на 40 кілометрів далше, де вона й похована. П'ятеро дітей лишилося сиротами і то майже круглими, бо батько перед роками виемігрував до Америки.

Ота процедура не тривала більше півгодини, без жадного суду, без розслідування взяли та й стратили матір дітей.

Медведиха теж пішла зі світу через подібну провину, через діравий мішок. Через те, що мішок був незалатаний і мав дірку правдоподібно від мишачих зубів.

Вже три дні не було в хаті кусника хліба. Вдома четверо голодних дітей їсти просять, старого повели німці окопи копати, а старший вісімнадцятирічний син на війні. Одну корову взяв мадярський вояк і тільки записку дав, мовляв, як буде війні кінець, то цісар заплатить. Другу корівку перед тижнем у хліві граната вбила. От і зісталися вони безложки молока. Бараболю в ямі залила вода і вона погнила. Не було в хаті нічого, тільки в скрині на поді трохи вівса на насіння.

А діти їсти просять, драбуги голодні, що чорта би з'їли.

- Не плачте, діточки, не плачте, понесу я трохи вівса змолоти, напечемо вівсяних ошипків, от буде в нас хліб, - говорила Медведиха дітям, зацитькуючи їх гарною обіцянкою.

Набрала вона вівса в мішок і попросила сусідку, щоб пильнувала дітей, а сама рушила з мливом до млина. Та подорозі довідалася, що млин не меле, бо військо розбило гать, а старого мірошника шрапнель поранив і його відвезли до лічниці.

І пішла вона на друге село, що стояло в горах під полониною. Воно набоці, там і людей більше в селі і гранати хат не порозбивали, як то в її селі, де кожна друга хата стояла порожня, хіба німецькі коні обгризали одвірки.

А щоб дійти скорше, махнула вона пішою стежкою через гору. Воно так півдороги.

І от несе вона мішок на плечах, бреде босими ногами осіннім болотом, а крізь дірку зернятка по два та по три падають на землю. Отак цілою дорогою. Вже вилізла майже на саму гору, меливо, без того, щоб помітила, стало на два-три фунти легше, бо овес без перестанку сипався на пішник. Коли нагло почувла за собою тупіт кінських копит. Два гусарі бігли за нею, догнали її, щось почали "мондокати" по-мадярськи, ніби проклинали, і грубо скинули їй меливо з плечей, її най-

більший скарб. Здивувалася вона, коли один гусар пов'язав їй руки ременем і прив'язав до сідла, а другий взяв від неї мішок з вівсом і повертали з нею назад.

Дарма бідкалася, просила, молила, відпрошувалася, що їй конче треба до млина, бо четверо дітей хліба жде. Думала, що її пустять; хіба ж за те покарають, що хотіла дітям на хліб вівса змолоти?

Та вона, бідна, дуже помилилася. Привели її на команду, яка була в одній хаті недалеко старого млина. Офіцери почали розбирати її справу і дійшли до того, що вона навмисно розсівала зернятка вівса, роблячи доріжку, щоб тим показувати москалям путь до села, вкритого лісами, де находився склад набоїв.

І так нещасну жінку страчено. Її на місці розстріляли і кинули в млиновицю.

Не дочекалися діти вівсяника, а замість нього люди внесли на ношах виловлений труп матери.

1934

КОБЗАР

Оповідання

Вибирається Юрко з батьком у прощу до Гошова, до сусідньої Галичини. Приготування роблять здебільша стиха, бо мадярські граничарі не радо пускають до Галичини. А вже як повертають, то за книжками і галицьким тютюном фінанси прямо в пазуху лізуть...

Вирушили і перейшли границю. Лишили гори, а перед ними стелилися доли - рівнина, така широка та гарна! Десь-не-десь горбок, а все довкола рівно. Вигода... Долина... Белехів. І прийшли до Гошова, всього три дні ходу. В Гошові народу пребагато. Всі прямували на гору, на відпуст. А там в шатрах і медівники, і ножики, і пишала, і забави всілякі.

- Вибирай собі, хлопче, пам'ятку яку, - каже батько, - може онту гармонійку...

Юрко вибрав книжку, велику, щоб було що читати. Добре сховав під сорочку, щоб граничарі не знайшли.

Прийшли додому... Юрко розгортає. На першій стороні написано великими буквами: "Кобзар". Ох, що то була за радість! Юрко ані не думав, що є книжки на світі, що так писані, як люди в селі говорять... Перший раз бачив на свої очі таку книжку...

І взявся він читати. І читав, зі сльозами в очах читав рідні, золоті слова... З захопленням вимовляв святе ім'я - Шевченко, великий Тарас... Цілісенський день читає, ще й батькові розповідає про Ярему, про гайдамаків...

Ледве чекав, щоб минули вакації. Бажав чим скорше повернутися до міста у школу, щоб поділитися радістю, утіхою зі своїм найліпшим приятелем Петром.

Вакації минали. Юрко повернувся до школи. Петро вже прибув раніше.

Яка була радість Петрика, як довідався про книгу, що Юрко приніс з Галичини. Разом читали, хоч було заборонено навіть розмовляти по-своєму, тільки по-мадярськи... А вони читають, читають...

Та вийшла з того біда - велика біда. Мадярчуки довідалися і зголосили директорові, що "рутени" тримають у себе заборонену літературу. Та не тільки те, що вони читають, але й другим дають читати.

Сам директор зайшов до інтернату на ревізію. З валізки Юрка повикидав всю білизну і, нарешті, насподі виднілася дорога книга... небезпечна книга. Серцем здригнув малий Юрко, як директор своїми руками взяв книгу і відніс.

Юрка викинули зі школи.

- Не плач, Юрку, - потішав його Петрик, - ще колись буде і в нашій вулиці свято...

Батько нарікав і Юрко нарікав - батько за книгу, а Юрко на мадярів. Спровадив собі з Галичини іншого "Кобзаря" і багато всіляких книг. Добрі люди через границю завжди перенесли... І читав, читав...

Криваві хмари надходили...

І раз одного дня не стало й мадярів.

1935

Оповідання

І.

В Підберецької нині гостина в хаті, велика гостина. Чоловік, Іван Підберецький, повернувся з Америки і гостить людей. Довгенько побув він за морем, років з дванадцять. Туди виїхав бідолохою, а там доробився гарного мастку. Правда, тяжко бідував він у вуглекопах під землею, але заробив гарні гроші і посилав жінці додому. А жінка – господиня ошадна: прегарну хату побудувала, купила землю і господарила залишившись з синком, що ледве мав три роки, як батько виїхав до Америки. У їх тепер землі багато, мають хату, мов у пана і грошей у їх чимало. А одинокого сина Петрика до гімназії записала. Вже п'ятий рік ходить до школи. В Сиготі вчиться...

– Слухай, жінко, я пошлю телеграму за хлопцем, або сам поїду подивитись на нього, бо хочеться його мені бачити, – сказав Підберецький.

– Шкода турбувати хлопця, на днях приїде на вакації і зістане дома повні два місяці, – відповіла жінка.

– І хто ж тебе намовив, щоб ти хлопця записала до школи без мого відома?

– Життя намовило мене, і добрі люди. Майже від коліски до гробової дошки ми бідуємо і тяжко працюємо, тож хотіла я виховати з твого сина пана, щоб жилося йому краще, чим тобі... А порадив мені його вчитель, що знав хлопця. Він сказав, що таку голову шкода залишити невченою...

За декілька днів прибув додому Петрик, гімназист п'ятої класи. Другі, сусідські діти були смагляві, сонцем обпалені, а він був бліденький. Другі діти були непосидючими, а він був тихим і скорше сидів над книжками ніж у забавах.

– Сину, лишай до дідька ті книжки і сиди вдома, маєш на чому!

– Ні, батьку, я хочу вчитися.

– Дурний ти, хлопче! Ну, й чим ти хочеш бути? Писарем, урядовцем? А хіба ж воно значить щось? Сину мій єдиний, запам'ятай на ціле життя, що все тебе може зрадити, але земля, оця земляця свята, ніколи тебе не зрадить, вона завжди буде до тебе вірною. Посада, гроші, жінка, приятелі – можуть тебе ошукати, зрадити, але земля стоїть під тобою певно і вона тебе не зрадить. Хоч на якій високій посаді, ти завжди слуга, але як ти маєш землю, ти є господар і сам собі пан,

тобі ніхто на світі не наказує. А наскучало господарство, - заложи кооперативу в селі і торгуй. Пора поволі вже й нам братися до діла, щоб п'явки не висисали нашу кров...

- Ні, батьку, мене тягне наука і я хочу вчитися...

- - - - -

Тринадцять місяців минуло від цієї розмови, як загули криваві сурми і батька, Івана Підберецького, повели на різню воювати за пана цісаря. Спершу приходили рожеві полеві листівки, аж одного разу перестали і пропали всі сліди. Пішов на російський фронт і не чути про нього.

Війна вже другий місяць шаліла, як зійшлися учні сигітської гімназії, щоб розпочати науку. Зібрав директор старших учнів і проголосив до них патріотичну промову:

- Великий історичний час переживає наша мила Австро-Угорщина тепер. З нашим союзником розітремо ворогів на порох... Не годиться тепер молодим хлопцям сидіти в шкільних лавках, коли така потреба на здорових людей... Хлопці, зробіть славу нашій гімназії - ступайте в ряди фронтовиків. Хто зголоситься першим добровольцем?

- Я, - озвався там блідий хлопчина, що стояв збоку. Всі глянули на хлопця, що зняв руку. Це був українець Петро Підберецький. Директор похвалив його і сказав, що він був і є прикладом для кляси. Потім з історії пригадав, що й повстання Раковція розпочали русини-українці, оці карпатські вроджені стрільці... Ще декілька молодиків зголосилось, виставили документи і їх відправлено до полків.

Цих хлопців, сімнадцятирічних дітей, одягнено в "мундур". Петро був гордий на однострій і на те, що має щастя служити в армії і боротись за короля і за Угорщину. А в школі так гарно його вчили, що нема кращої землі над Угорщину, нема більшої культури над мадярську і кращих людей. Румун - то собака, словак - то не людина. Українців смердячими "бідеш русняками" прозивали, але він до них не признається, щоб його товариші не висміяли...

II.

Та дармо була там австро-угорська армія, російські війська перейшли Карпати.

- Москалі йдуть! Москалі йдуть! - гукали вздовж по селах. Пани та багатші жиди втікали, а селяни ховалися по хатах, боялися навіть на вулицю виходити. Деякі скривалися у зворинах по зимівках, у кого була. В колибах нема чого перебувати, бо вже осінь і вогню

не можна розпалювати.

Мадярські гонведські полки втікали суньголов. Російські війська ввійшли до села. Поперш порозбивали коршми, повиношували бочки з вином та плетенки з горілкою і почали пити, а потім ловили селян й насилу гостили.

- Пій, братець, тепер наша взяла, - підбадьорювали добродушних бойків.

"Мацкалі" здержувались уже місяць. Одні приходили, другі відходили. В бідному верховинському селі забракло кукурудзи, єдиної поживи гірського населення. Комендант російського війська мав інші клопоти, ніж старатися цивільним населенням. Але за те старалося його військо і він "жмури́в очі". Військо довідалося, що в склепах знаходиться кукурудза, відчинили склади і кукурудзу розділили голодним селянам. Тим власникам, що були дома, давали посвідки.

В порожній парохії замешкав полковник, декілька старшин в ліпших жидівських хатах, а решта товклася в селянських хатах та по стодолах. Понижче села стояла гарна, велика хата Івана Підберецького, що був в Америці. Вдома була тільки жінка, бо чоловіка взяли також на війну. Син, як був у сипітській школі, так і наступив до війська, не прийшовши додому.

До хати вдерлися якісь два москалі, добре оглянули хату, далі і сказали жінці:

- Забирайся звідси, бо твою хату потребуємо на полеву пошту...

- Куди ж мені йти з моєї хати? - плакала бідна жінка, але старший вояк взяв її за плече, вигнав з хати, а незадовго закотили до двора таборові вози з різними приладами і пакетами і почали в хаті урядувати, вивісивши на хату царський прапор.

Підберецька зібрала найпотрібніші речі і перебувала в старій, похилій хаті сусідки.

В стайні і стодолі вояки поприв'язували військові коні, а ті порозбивали двері, понищили підлогу і пообгризали одвірки. Все виглядає пустелею... ну, але війна...

Одного гарного дня почувися зблизька гармати. Російські війська відступали. Декілька днів по околичних горбах тарахкотіли скоростріли. Москалі наскоро забиралися, випорожнили і хату Підберецької, спакуювавши свою полевую пошту на вози. Ще тут-там почувся вистріл, але вночі все затихло.

Другого дня раненько село ще не прочунялось, а вже з'явилась перша розвідка мадярських гонведів.

Підберецька забігла до своєї хати і замкнула двері. Нікого до хати не впустить більше. Дивиться вона і бачить, що падають російські гранати, а боком про-

ходить австрійське військо. Мадяри недалеко її хати зразу полягали на землю і почали в хату стріляти. Одну куля просвистала вікном, а друга попала в дерев'яну стіну. Жінка перестрашилась і сховалась за велику глиняну піч. Мадяри ще декілька разів стрілили, а потім, побачивши, що ніхто не відповідає, підійшли під хату і почали дуркати та гойкати, щоб відчинили. Жінка перестрашилася, вискочила до сіней, а звідтам вилізла на стріху і сховалася за мурований комин.

Мадяри нарешті крісами розломали двері і вдерлися до хати. З нап'ятими штиками шукали в кімнаті, в сінях, в коморі. Потім вилізли на стріху і звідтам brutalно стягнули нещасну жінку, що з переляку дрижала, як лист на трепеті.

- Дайте мені спокій, чого від мене хочете? - плакала бідна жінка, але вони її не пожаліли, а поволочили до коменданта, що замешкав у жида.

Вкинули її в жидівський темний льох. Почала вона думати, за що ж її ув'язнили? Чого ж її привели сюди і що з нею хочуть? Боялася, що п'яні мадяри накинуться на неї і заподіють лиха. А мадярів вона добре знає, ті скотиною уважають русина. Будь-що-будь, але москалі поводитися бодай по-людськи, а це - звірі, а не люди!

Незадовго відчинилися двері, ввійшов озброєний воєк і вивів її на двір. Там був поставлений стіл, а біля нього сиділи три старшини п'ятого гонведського полку і розмовляли між собою по-мадярськи. Перед ними на столі горіла свічка і положено Ісусове розп'яття, вирізьблене в дерев'яному хресті.

Один старшина трохи розумів її мову і вона його запитала:

- Чого ж ви мене привели сюди?

- Не бачиш ту хату? - питався старшина і показав пальцем в напрям її будинку.

- Ну і що ж таке? Я її не вкрала, але поставила за мозолицю свого чоловіка, що тепер служить на війні, так само, як і ви...

- Не те! - крикнув старшина, - що є на твоїй хаті?

- Та хіба ж я знаю? Якось фана. Москалі її поставили, як була їхня пошта в моїй хаті. От і залишився той прапор на хаті. Як видно, поспішали і не мали часу її звідтам забрати...

- Брешеш! - гойкнув мадяр, - це ти її поставила - давала знак москалям, що ми приходили!

- Не правда! - боронилася нещасна жінка. - Я із страху вилізла на стріху, бо ваші воєки стріляли і розбивали двері.

- Свідки! Скажіть, що вона робила? - закликав грубий офіцер, що сидів збоку.

Приступили два вояки і сказали, що знайшли її на стрісі за комином біля отвору, де був причеплений російський прапор. У всякому разі вона мусіла москалям давати знаки, бо з гори "Кливи" вулицю обстрілювала російська артилерія.

- Присягаю на чому хрест, що я жадні знаки не давала! - божилася жінка, але їй не повірили і наглий військовий суд засудив Марію Підберецьку на смерть через розстрілення...

- Ох, сину мій єдиний, коли б ти знав, що вже свою неньку не побачиш більше... - ридала жінка, але на її сльози ніхто не звертав найменшої уваги. Навпаки, взяли її попід руки з двох боків і тягли над річку.

- Помилуйте! Я не винувата... Присягаю на гріб свого батька!

- Не винувата, каже! - сміялася жидівка, що цілий час стояла і щось підшептувала одному старшині, - а фана на хаті?... Кооперативи хотіла ти з чоловіком поставити в селі, відібрати від мене ґешефт!... Дадуть тобі тепер кооперативи!...

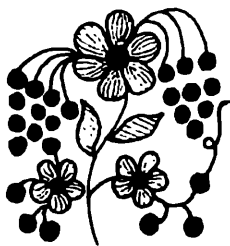
- Ах, так це ти, Суро, намовила... Будь ти проклята до сегого покоління! Щоб з тебе ворони тіло рвали!...

Вояки волочили її далі і притягли над річку. Один підняв кріс, поцілів у саме серце і випалив... Ще й тепер смішкувалися, пробивали мертве тіло штиками і копали черевиками. Потім вкинули до бистрої гірської річки, а самі відійшли.

І поплило покатоване жіноче тіло долі водою. Вилізли її люди аж у четвертому селі і поховали.

А муки, тортури і переслідування селян провадилися далше. Мадяри робили труси і ревізії, арештували людей, відводили їх у тюрму, відбирали маєтки... Тюрми в Хусті, в Сиготі, в Кошицях заповнилися нашими людьми...

1937

ПУБЛІЦИСТИКА

ПООДНИМ ПРАВОСЛАВНИМ *

"Чим даліше від заходу на схід, тим більше до темноти", - сказав один професор на Академії Учених в Парижі. Чим даліше віддалимось від заходу, від культури, від світлості, покинемо, що на нас лишили наші діди і прадіди, зійдемо із тої правої дороги, якою б нам приходилося йти, - заблудимо в колюче терня, поколемо наші босі ноги, зійдемо у ліс темний, не знаємо, в котрій хвилині надійде вихор і зломить порохнявого дуба над нашою головою... А якщо б хотіли повернути на праву дорогу - хоч вітер хмару розніс - уже пізно, бо наша Світлість вже ледве блищить: відхилилася від своїх блудних синів, пішла, зав'язала нам очі, спустила на нас темноту Ніч, а ота давня дорога заросла осетником...

Рим або Схід... Це питання стоїть перед нами як один великан, а наші люди бояться до нього приближатись, не бачать, що воно, якби не підперте одною або двома палками, давно було б упало на землю. А хто його підпирає? Всього кілька з них...

Не знаю, чи і другі люди такі, як я, чи ні. Мені, наприклад, ніщо до того, яку хто віру має, як хто молить свого Бога, в яку церкву ходить. Я маю свою віру, в котрій я народився на цей злий світ, тої і держусь.

Однак не можна пропустити без слова, що робиться по наших селах. Находяться такі малоумники, що перед одним хрестом шапку здіймуть, а вже перед другим хрестом ні... Чому це так? Чи один хрест не те саме розп'яття символізує, що і другий? Ах, люди, люди, які ви темні! Не дивуюся тому, хто і перед одним не здійме, бо знаю, що не вірує, але такого я ще ніколи не видів, та й обійшов я вже не одну країну.

* Припускаємо, що ця стаття є першою спробою публіцистичної творчості письменника. Це підтверджує і факт, що вона появилася друком 1-го червня 1922 року, дуже коротко після повороту поета на Закарпаття. - Ред.

Я сам чув із уст одного схизматика-селянина сліду-
ючу, дуже-дуже глупу відповідь: "Мені такого по-
треба, щоб його так воші їли як мене." (Простіть йому,
чесні люди, за це глупе слово, досить я цим ганьблю-
ся, соромлюся його написати, лише за те пишу, бо люб-
лю правду). Но дивись сюди, чоловіче! Якби священник
лише стільки знав, скільки потрібно, щоб молитися і
Євангеліє прочитати, тоді міг би бути попом хоч хто,
хто азбуку знає; бо учений священник дає пораду не
лиш у біді душевній, а й у світових ділах, горожансь-
ких правах, навчає дітей, навчає нас старших, словом
педагог. Він лікує, гоїть хворих не лише душею, але і
тілом, одним словом, слуга Божий, учитель, лікар і
доброжелатель своїх дітей.

Ті, що вписалися в православ'я, нехай пишуться, не-
хай вірує хто що хоче, в цьому ділі маємо повну сво-
боду, лише не треба смішуватися один з других, не
треба - невільно сміятися, лаяти їхнього храму Божо-
го, того храму, в котрому ще недавно ми на коліна па-
дали, просячи Господа о здоров'я, о поміч...

У Воловому готують нову церкву "православну". Ни-
ні-завтра вже готова. Добре! Одним Божим домом біль-
ше... І саяк і так уже тісно було в одній. Але то та-
ка ганьба, такий встид, що коли рубили стіни, один із
тих т. зв. православних голосно питався про греко-ка-
толицьку церкву: "Чи вже білять і бужню?" (синагогу).
А другі "учені письменники", замість того, щоб його
зганьбити, почали хохотати... Сяка то так звана хри-
стіянська любов...

Хто має честь - і дитині не скаже нечесного слова,
а наші люди деякі і свого священника, ученого, інте-
лігентного чоловіка, який між ними вже вісімнадцятий
рік - називають конем...

А то дуже добре знаю, що мої "православні" кривні
більше зі мною на слово не стануть, що я вхватав пе-
ро. Щоб стільки лише біди на світі!

Я не віру обороняю,
А лиш терор осуждаю,
Не лише я, - зі мною многі,
Котрі раді свободі.

А ви, чесні мої кривні, могу сказати, ви ще і не
знали, що то православ'я, коли я вже займався ним.
Чи не пам'ятаєте, коли мадярські бездушники прилягли
Ізу і невинних людей побили і в тюрму позапирали? То-
ді писав я:

... в Горінчові сльози ся котили,
Безбожники бідних людей били,
Село Іза жандармами повна,
Діти, жони, таки як головня:

Від ударів знаки попід очі,
Для них ніт ні днини,ані ночі,
Кров невинна тече по Тисині,
Нам, от, жили, боки, плечі сині...
Хустський город сумно позирає,
Як наш народ в ярмі погибає...

Який тоді був терор, такий і тепер ще, можна сказати, хаос релігійний, чиста анархія. Тоді чужинець, - тепер ми самі. Не можна допустити, щоб одні других мадярами, поганами, кіньми і хто знає ще як безчестили, бо то темний балканізм, - а ми, видав, Світлості чекаємо!

Ужгород, 18-го травня 1922.

-

СВОБОДА, Ужгород, 1. червня 1922, ч. 43.

ТАЙНА "КРЕМЛЯ"

Три-чотири місяці тому назад явилися в Будапешті плякати величини метра, що на різних вулицях відкриваються каварні, бари, гостинниці русских монархістів-емігрантів. Гарні рисунки і масні обіцянки і мене задурили в т. зв. бар "Кремль", тому, що до того часу не мав я ще щастя пити "водку" і покушати невдалих "пирожков", що москальські архикнягині зморквосили.

Зайду там. Цигани "ріжуть", архикнягиня склянки полоскає, а бувші генерали, полковники мов пси бігають, з рушниками в кишені. Коло круглого стола два побийпси гуляють, кожний зі своєю вимазаною "дамою". Один крикне "Кельнер!", а тамтой уже біжить як звітрений, здалеку відповідаючи, "...szék ra'ncsolni!" і стане перед столом як свічка. Подраний підійме очі, щось йому скаже, свариться з ним, питаючи "Понял?!" Він стоїть і оком не жмуркне, як колись солдатик стояв перед ним, тільки що не каже "Так єсть, Ваше Високоблагородіє" і біжить далі... Прийди рано або вечір, в кожному куточку по-двоїчко, а людина тужливо себе запитує: Ба ці сяк і в Москві?... Та ж вони православні!...

Познайомився я з одним грубим, вусатим кацапом, той мені багато розповів. Між іншими і то, що з них дуже

багато є в службі мадярського правительства, висланих сюди-туди на агітацію.

- В Мадярщині нам найліпше, - продовжав, - тутешнє правительство старається про нас (хто знає, може колись і з-поміж них прийдуть на вашу біду, - подумав я собі). Кожного першого точно дістасмо три мільйони корон підтримки, за пропаганду окремо. Сербії також можемо дякувати. В Чехословаччині є багато з наших, особливо на Підкарпаттю, в Ужгороді, що ведуть агітацію за підтримання мадярського міністра заграничних справ для прилучення Підкарпатської Руси до Мадярщини. Діло, можна сказати, трудне, не можна оголосити мету, мусимо чіпатися і до релігії, знаючи, що православ'я найліпший маслак. Підкупити, підюдити деяких з темних русинів і часописів, або заложити їх - не тяжко. Грошей є досить. Пан Гембеш дає скільки потрібно, лише щоб ми йшли. А ще знаєте, що? - сказав до мене, погладжуючи свою козячу бороду як увидів, що я притакую, - будете раді знати, що і комуністів ми платимо хоч політика проти них ведеться, лише щоб бунтували, гойкали, дубоніли проти теперішньої влади, боті є найздібніші приготувити анархію, а відомим є, що ловити лише у хаосі вдається. -

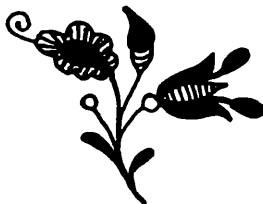
Сяк говорив москаль, а я не хотів вірити, доки сам не прийшов і не видів власними очима. Не можу зрозуміти, а зі мною й багато інших, звідки мають ці пани гроші на новинку, на пропаганду, коли чоловікові з чесною роботи годі вижити. Звідки має пан Гембеш і другі пани гроші на докладки, на машину? Хто платить тим чортівським агітаторам, що валяються по селах, заважаючи і докучаючи бідним людям? Члени партії напевно ні, бо убогі хлібороби і соли не мають за що купити. Десь вони мають тайну касу, хтось їх підпирає, - і то не може інший бути, лише наші давні вороги.

Добре буде попозирати, звідки прийшли (і для чого) ці шляхтичі.

Ужгород, 17-го червня 1922.

-

СВОБОДА, Ужгород, 25. червня 1922 р., ч. 50.

ЯК ВИБИРАЛИ ПОСЛА ДО МАДЯРСЬКОГО ПАРЛЯМЕНТУ В НАШІЙ ОКРУЗІ

Гей, німі Карпати, могли б ви оповідати дуже багато про нашу недолю в чужій неволі. Могли б ви, бережечки, говорити про свій бідний народ, якого предки привикли були до свободи - вам, полонини, вузькі долиноньки, любуючись природою і радуючися розкішними достатками, плекавши худобу... Небо над вами синіло, чаруючись земними полянками, а золоте сонце купалося в бистрих потоках... Але прийшов час і надійшла чорна хмара, заступила сонце і довго, довго блукала по-під вашим небом... Полонини відібрав пан, народ збіднів і помалу почали в панське ярмо гнати, відбираючи і то послідне сокровище, за яке народи гинуть: Право, Свободу... Відірвали провідників від маси і почалося злодійське катування. Хто стучав із ними, то кинули 'му дещо як псові кістку, а решту, як не муками, то горілкою перевели на свою руку...

Ще не так давно тому назад, вибирали посла в нашій окрузі, Ньєгра Ласлова, знаного людодіа марамороського. Вже тижнями наперед задзвонили, що кого треба вибирати. Хто смів проти цього навіть і слово сказати? Проти такого всемогучого пана хто смів сказати, що "Пане, досить було!"? Вже горілка замовлена, вже бочки качалися з пивниці наємника жида. Деякі люди, запоморочені напоєм, не хотіли і знати про другого, як за бувшого журата, а другі зідхнули і мовчали, щоб не попалися в руки журатських пір'яників (жандармів), щоб зберегти своє здоров'я. Але з-поміж цих найшовся один відважний чоловік, учитель з глухого Студеного, який смів підняти голос.

Прийшли і вибори. Ще в той час рідко коли хто видів авто, - "чортову колесницю", але пан Ньєгре вже на ньому приїхав. Народу сила по вулиці, під кожною хатою горілку міряють і роздають червоні фарби з зеленим листком. Заговорив і кандидат з переверненої бочки по-мадярськи, а далі, загикуючись, і по-руськи, обіцяючи всі добра, що є на світі (як звичайно...): ропу даром будуть діставати, робота буде, держава всі пасовиська віддасть, і так далі.

Я тоді ще був малим школярем. Але мене все те надзвичайно цікавило, щоб хоч бодай "чортову колесницю" бачити, про яку дуже багато мені мій дідусь говорив. Ми діти повилізали на росохату вербу і звідтам дивилися. Пан ще говорив, а накінець поклав руку на груди і присягнув, що все то сповниться, що люди жадають - тільки нехай будуть вірними королю і Угорщині...

І тепер сталося щось, чого я не можу забути ніколи. По лівій стороні стояли верховинці з довжанами і серед них один старенький учитель (як я пізніше довідався) і просив голос. Його очі кидали іскри і цілий

він дрижав, тремтів слухаючи всю неправду з уст кандидата. Піднявся і почав говорити. Його слова я не забуду і коли собі пригадаю того сивого старика, то сльози мене обливають.

- Іди, пане, - продовжав він, - і кажи, що бачив багатий народ, а цей багатий народ такий бідний, як на землі ніхто. Кажи, що знаєш здорову країнку, де люди з епідемії загинуть, свободну, де ланцюгами руки заковані у вашій неволі, але прийде час і цей маленький народ виросте великим, потрясе кайданами, що чути буде поза Карпати, і як за нас тепер світ не знає, як з нами не числитеся, так будете нас просити, але пізно буде. Щоб підняв голос за нас - на те не маєш відваги, щоб бився за нас, не чуєш любови до нещасного бідного народу, якого і ти сам катував! Твоя ціль одна: бути послом, а не післанцем населення руського. Брехливим був твій отець і мати і ти тим зістанеш...

Як заревіли на це верховинці з довжанами "Гурра!" - Боже ти мій! Але тепер замішалося військо, настала різня. Як топір капусту - ножами по голові, по плечах, аж верба дрижала піді мною. Все розігнали, люди порозбігалися, лишилася тільки жидівська нехарота і мадярські шляхтичі. Так вибрано "одноголосно" пана Ньєгра за посла, а маса невинних селян у темниці переночувала. Старого від того часу ніхто не видів.

Такими методами вибирали за посла під владою тих, які нині найліпше кричать.

1923

-

РУСИН, Ужгород, 1. лютого 1923.

АВТОНОМІЯ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСИ ПІД МАДЯРЩИНОЮ

І АВТОНОМІЯ ПІД СВОБІДНОЮ РЕСПУБЛІКОЮ ЧСЛ

Пан Каминський і його прихильники люблять хвалитися, що Угорщина під ерою Каролія дала "автономію" і то протягом такого короткого часу (sic!).

В тому часі, мадярська влада, бачучи катастрофу - розпад краю - інакше вже і не могла спинити повстання народів, які готувалися вже десятки літ тому назад. З цим і числився тодішній міністер народностей Ясі Оскар і, щоб задержати хоч бодай русинів, яких земля природньо для них надзвичайно багата, подав закон Х. з 1918 р. Хто знає відносини, той може здогадатися, яка завзята боротьба перепредила цей закон. Хоч нам

дано т. зв. "свободу", "нашого міністра" і т. д., переслідування не переставало і далі. Найвизначнішим нашим провідником русинам перешкоджено в дальшій праці і загрожено арештом. В урядах і далі урядували по-мадярськи. Хустську, ясінську і волівську околиці обсадили ардяльськими гонведами і передали їм наш народ для збитків.

Ліберальну еру перебрала радикальна, а по упадку тої наступив хаос та терор аристократії. Припустім, що ми лишилися з мадярами. Що на нас чекає? Скасування так званої нашої "автономії", арештування наших провідників і поставлення в таке саме положення, яке було перед тим. Якщо скасовано всі революційні закони, то напевно упаде і закон Х. 1918 р. Це може знати разом з паном Каминським кожний, кого так болить серце за "Мадярорсагом". Бачучи теперішні мадярські політичні відносини, знаємо, що погляд Ясія зовсім засуджений і то через закон Х. 1918 р., а майно Каролія сконфісковане за "зраду".

Якщо наші провідники не зроблять так, як зробили, то ми пропали і пропала наша свобода. Тож історик, який опише наше відродження, буде числитися з їх великими заслугами.

Нарікають, що чеська влада не сповняє своїх обов'язків. Та я посмію запитати тих: Чи мали ми під мадярською владою руські школи, гімназії, торговельні академії? Чи могли ми хвалитися хоч бодай одним підписом руським? Чи мали ми культурні товариства і руський театр?

Ми не є лизунами, але тут факти говорять, що нашіми правдивими приятелями є чехи. Народ наш нещасно бідує, але знає, що на будуче він пан у своїй хаті. Що така страшна біда на Верховині, то причиною є загальне господарське положення в цілій середній Європі. Доки валюта (гроші) і других держав не стабілізується, доти це буде тривати.

Тут всього ще не виконано, та з дня на день зробити все нараз не можна. В цьому і наша інтелігенція винувата, бо не орієнтувалася на народ, в якому є своя природна сила. Замість того, щоб помагати своєму народові, повтікала до Мадярщини, а решта не відноситься льояльно до республіки. Що ми не мали своєї вірної інтелігенції, то видно з того, що вона ще і тепер говорить мадярською, так їй солодкою, мовою. Тому не дивно, коли народ криво дивиться на них.

Цілком зрозуміло, що ще виборів не виписано, бо народ поперше треба просвітити, навчити, щоб воза нашого майбутнього не завів у болото, дати йому можливість заробітку, кусок хліба і аж так пустити його на політичну каламутну воду. Що мадяри і жиди дотепер стояли на вищому ступіні культури, то і самі бачимо, і нам нині, милі браття, треба старатися про те, щоб у соймі ми мали більшість, щоб мандати не попали у руки мадярські і жидівські, бо тоді ми пропали. І через це

не виписані вибори. Тож, браття чесні, в першу чергу вчімся: що то свобода, що то автономія, хто наш приятель, маймо кусок хліба, а відтак ідім вибирати послів.

Що тут культурні роздори ведуться, то і влада і ми винні. Влада тому, бо дала прибіжище галицьким москвофілам, яких люди повиганяли, дала горожанське право всяким пройдисвітам, демагогам, а ми винні тому, що даємо себе зводити пекельним духам і тратимо ту маленьку силу, яка нас все єднала у всякій біді.

-

РУСИН, Ужгород, 12. лютого 1923.

ЦАРЕСЛАВНІ МОСКАЛІ

Цареславні москалі походилилися з усіх сторін Московщини і гублять нашу душу і нашу рідну мову, а ми, із закритими устами терпіли дотепер і лише дивилися на їх культурний розвій. Звідки вони взялися, що вони тут хочуть на нашій рідній землі? Як може допустити влада, що, не питаючи нас, лізуть сюди на нашу шию? Хто їм дав право на те, щоб вони розпоряджалися? Ми є панами на нашій рідній землі, за яку ми кров проливали і страждали на шибеницях малярських за нашу волю, за наші права, за нашу рідну мову. І ніхто не має права вішати на нашу голову всяких пройдисвітів. Проч з монархістами, з царськими людоїдами! Ми терпіли досить, а далі годі! Як найостріше протестуємо проти такого порядку і покажемо навіть усім, що ми люди свободні! Це не Конго, це жадна колонізація в середині Африки, але це вільна країна, автономна частина демократичної республіки. Рівночасно заявляємо, що від сьогоднішнього дня жадної москвофільської й москвофільської агітації не стерпимо! Не можемо допустити, щоб нами ренегати, жиди бесарабські диригували! Ми наперед бачимо і наминаємо владу, що з цього не буде добра, а наколи влада протямиться, то уже буде запізно. Я маю честь запитати наших відповідальних чинників слідує:

1. Чи знає влада, що між цими людьми знаходиться маса шпівнів?

2. Чи знає влада, що наші москалі мають центр у Будапешті, між Врангелями, звідки вони і підтримку дістають на агітацію для цілі прилучення Підкарпатської Русі знову до Малярщини?

3. Чи знає про те, що Гембеш тайно найменував Кут-

кафалвія за губернатора "Руської Країни" на основі параграфу Х. з 1918 року?

4. Чи знає про те, що нам кацапня цілком непотрібна?

Ми своє сказали. Тепер влада має своє зробити, бо якщо ні, тоді ми самі зробимо порядок.

-

СВОБОДА, Ужгород, 11. березня 1923, ч. 9.

ПАНОВІ Д-РОВІ КАМИНСКОМУ

Констатую, що Вашу "відповідь" писали ви хмельною головою, бо інакше не можна зрозуміти, щоб такий "розумний і чесний чоловік" як ви, - кажуть, великої освіченості, - прозивав другого ослом! Вашого голосу я не боюся, а ваш тон ігнорую, бо, вибачайте, сяким тоном в журналістиці писати не можна. Дуже мені вас жаль, що ви присвоїли собі як тон так і стилістику "Карпаті футар"-а.

Пишете про мене тоном корчмарським; я таким самим тоном не буду вам відповідати, бо я по корчмах не валяюся, не мав нагоди навчитися, хоч я й бідного селянина син, а ви довели це до найвищого ступіня, до найвищої досконалості, бо практикуєтеся на тому полі вже, Богу дякувати, більше, як чверть століття.

Вас цікавить, чому я дотепер не публікувався. Я цього не зробив тому, бо боявся, що терористи Гортія арештують мою родину, яка недавно вернулася з мадярського пекла.

Що я заплачений наємник "Русина" - то брехня. Мені ніхто не платить. Я люблю свій, - вашими прихильника ми придавлений - народ і працю для нього, я маю ціль і то не для своєї користи, а маю переконання і в тому напрямі іду далі. Що я був листоношею - на те я гордий. Як хочете ще знати, то я і косив, і копав колись, як звичайний земледілець. Я тим не соромлюся, мій батько, брати - прості люди, ходять в бочкорах і все те мене не болить, досить того, що я тут.

Я воював, бо мусів, не я сам там був, але й мільйони інших і буду воювати знову, якщо прийдеться, і за нашу республіку, за нашу милу батьківщину.

Я вам уже раз заявив, що большевиком не був і на то маю свідків і документи, але що ви були комісарем большевицьким, то дійсно так і з вас це і вода не змис.

Де я скінчив торговельні школи, то перед судом покажу, а перед вами не мушу оправдуватися. Якби я не мав студій, то напевно в малярських інституціях не міг би бути урядником, де строго дивляться, чи хто має диплом чи ні, бо інакше не прийняли б.

Я не дивуюся, що ви сердитесь, бо правда очі коле, а не забудьте, що той сердиться, хто правди не має.

На всі ваші питання не хочу вам відповідати, бо на те є суд, лише хочу вам відсвіжити пам'ять, що Іван Рішко і Єно Рішко, про яких я згадав, дійсно живуть. Мені дуже дивно, що ви їх не знаєте, коли Іван в міністерстві, а Єно в один час при вас служив. А тепер ви їх не знаєте.

Я вас прошу, не денервуйтеся, на все прийде час. На суді будете чути свідків і зможете прочитати документи і тоді можете дати свої примітки.

Де я був і що я робив до 1922 року - прошу сміло звернутися до фірми *Első Magyar Általános Biztosító Társaság, Budapest IV, Vigadó tér 1 sz.*, і там вам скажуть.

Хто є Куткафалвій, Гембеш й інші - то ви мене не питайте, ви самі ліпше знаєте! Ви кажете, що зі мною на слово не стануть, бо я син простого чоловіка, то радуйтеся, що з вами, як з малярським "фе-уром" (головним паном - Ред.) там би дуже вдячно стали до розмови і так виглядає, що вони це й роблять, бо ваша рідня і ваш секретар даремно не навідується до вашого милого Будапешту, але напевно тому, щоб з вашими давніми "пусіпайташами" (друзями - Ред.) порадитися і перетрактувати справи. Як ви такий великий неприятель малярів, чому вони вас, до небес підношуючи, величають? Чому вам співають гімни? Тож ви даремно дурите народ - але не здурите, бо ніхто не сліпий.

Ви дуже обороняєте той малярський народний закон Пар. X. з 1918 р. і ніяк не хочете знати, що то і не закон, але просто міністерське розпорядження, чисто революційне, без жадної основи, якому не тільки найповажніша преса як "Пешті гірлоп" противилася, але і малярський народ, демонструючи проти нього. Чи це закон? Хто його ухвалив? Розпущений парламент, чи хто? Чи ви маєте чисту голову? (Хоч вам ледве вдалося за 8 років дістати диплом на університеті, а адвокатуру ще до цих пір не маєте). Чи ви маєте душу цим недійсним законом махлювати, коли і дитина знає, що він давно скасований як революційний і якщо і дотепер залишимося з малярами, то вже т. зв. "автономії" не маємо? Чи чув хтось під вашою автономією хоч лиш одно слово по-руськи? Чи говорили по-руськи в міністерстві, в жупанатах і урядах? Скажіть мені, чи була хоч одна таблиця, хоч бодай один напис по-руськи? Чи мали ми руські школи, гімназії, академію, чи мали ми театр і якусь бодай сяку-таку "Просвіту"?!

Та то вам автономія? Та то свобода? Такої автономії вам треба? Щоб завели в тьму ще темнішу, як бу-

ла? Щоб потому панували над сліпим, духово убитим народом? Щоб і далі ссали з нього кров? Щоб далі спустили на нього жидоту і келюхачів мадярських? Аби і далі по-мадярськи говорили і співали?

СЛУХАЙ, ВЕСЬ КУЛЬТУРНИЙ СВІТЕ, НАМ ТАКОЇ АВТОНОМІЇ НЕ ТРЕБА!

Ми боремося за чисту руську автономію, наповнену руським духом, котра свободна від мадярського протекторату.

Геть з фальшивими пророками! Геть з егоїстами, які лише в свою кишеню пхають, а народ голодує! Щезайте ви, демагоги, губителі нашого рідного, срібного материнського слова! Пропадайте як роса, вороги нашої милої верховинської пісні!

Ми, - бойки і гуцули, - покажемо вам, що ми живемо, що ми хочемо жити і не дамо себе знову завести в тисячолітнє ярмо, щоб над нами демагоги панували, і прийде час, що наші зрадники вилетять звідси - аж до Будапешту!

Хотів би ще більше зайнятися вашим інтерв'ю, яке появилось в американському руському щоденнику "День", де ви дуже хвалите мадярів і б'єте чехів, з якого всі можуть бачити, куди ваше серце тягне. Маю я, - "осел" і простак - у своїй простій тайстрі і другі примітки, але лишаю їх на слідуюче число газети, а доти - Господь з вами, здорові читайте.

Я маю часу і добрі нерви і буду мати нагоду спокійно проспатися.

В. Гренджа-Донський

-

СВОБОДА, Ужгород, 18. березня 1923, ч.10.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

...Довго йшов дорогою тяжкою,
Довго кров'ю й гіркою сльозою
Землю рідну він мочив...

Прошло вже 112 років, як народився в серці України на Київщині цей наш найбільший поет, найбільший борець за нашу народну свободу.

Народився він 9-го березня 1814 р. і, пробідувавши 47 років, помер 10-го березня 1861 року. Отож в ці дні - 9-го та 10-го березня - ми святкуємо: згадуючи його народження - радіємо, а згадавши про його передчасну смерть - сумуємо.

Тяжким було його життя, бо не був він сином вільних людей. Родичі його були власністю одного змосковщеного німця Енгельгарда - були кріпаками-рабами. Тоді взагалі мало було людей вільних на Україні, бо московські царі повіддавали руських людей у власність своїм панам.

Отож і Тарас Шевченко піс у такій біді. Кругом нього сльози розливалися, кругом нього били пани селян і тягли з них усі жили й кров, щоб самим можна було по-панськи жити та в золоті купатися.

А як Тарас трохи виріс, то побачив, що крім тієї всієї біди ще одна сидить на голові українських людей: їм не вільно було говорити своєю руською мовою; мусіли ламати свою мову на московське копито.

Через те у всіх віршах Тараса блестять сльози та і криваві сльози: не очима він плакав, але серцем.

Виростав Тарас і глибоко в серці ховав всю кривду народну.

* * *

Тарас Шевченко не був дитиною такою, як всі інші. Змалечку любив малювати, а коли навчився в дяка читати й писати, то все, було, щось переписує, а потому обмальовує різними квіточками (косицями) та і радіє з того.

Потому взяли його до служби в панський двір, але поганий з нього вийшов слуга: скільки його по наказу пана не карали, він все ж таки забіжить кудись до панського саду, змальовує дерево, або дивиться навкруги себе та щось думає.

Тоді вирішив пан, що з Тараса порядного лякея не чекати, то і задумав зробити собі з нього маляра. Потягнув з собою до Вільна, до Варшави, аж зрештою і в Петербург. Там доучувався Тарас малярству.

Придбав собі ширих приятелів. Боліло в них серце, що Тарас є кріпаком і вирішили вони викупити його від

пана. Зложили 250 карбованців і так викупили його, коли вже Тарасові було 24 роки.

І дуже радів би Тарас, зробившись вільним чоловіком, але ж згадка про те, що його народ стогне в неволі, терпить в московському ярмі, - наповняла його душу й серце вічним смутком, затроювала все його життя і поামалу направляла всі його думки на те, як би то допомогти своєму народові, розкрити перед цілим світом весь жах і несправедливість, в які затоптали москалі русинів.

Не міг Тарас удержувати своїх палких думок у собі. Палили вони його і зачав він списувати їх на папері, писати вірші.

А приятелі його зібрали ті вірші докупи та надрукували книжечку - "Кобзар".

Маленька та книжка наробила великого бешкету: У русинів вона всю душу перевернула, сльози гарячі викликала, підносила духа в тих, хто вже був попав у повну апатію. Навіть ті, що вже почали забувати свою матірню мову руську та одягати на себе блискучу шумовину польську або московську, навіть ті, кажу, задумались над тодішнім положенням свого народу і в них зачали блимати в душі іскри національної свідомости. І до них промовило гаряче слово Тарасове про колишню руську волю козацьку, що вітром гуляла по широких українських степах, чайкою носилася на Чорному морі, гордим орлом залітала на гори карпатські.

Але ж москалям "Кобзар" був страх не до смаку. Підняли вони гвалт: критики осміювали Шевченка за його мужицький (так москалі звали руську мову!) язик "малоросійское наречіє". Сміялися з нього, що писав про біду селянську; обурювалися, що протестував проти панування московського на Україні. Головне ж їх бісило те, що руська мова живе, творить, хоч вони вже більше як сто років старалися її вбити, знищити, а тим самим умертвити український народ.

Та Тарас звертав дуже мало уваги на їх слова та напади: тягнуло його дуже на Україну, на Дніпро, до рідного села.

І таки поїхав, але знайшов "рідну, не свою" землю.

Побачив, що на Україні - пекло, що сльози криваві й далі там ллються ріками, що "брат у брата шкіру лупить", а перевертні пани, які відступилися від руського народу, дуже добре себе почувають в "московських лаптях", золотом підбитих та кров'ю налитих.

Не відпочив Тарас душею вдома і його вірші ще більше наповнюються гіркістю, ще палкішим вогнем пробігають в душі тих, хто читав їх.

В той же час вступив Тарас до "Кирило-Методіївського Братства," якого ідеї-думки якраз підходили до його поглядів. Те Братство проповідувало вільне життя

усіх слов'янських народів, щоб один брат-слов'янин не сідав на карк другому слов'янинові, не душив його, а жили б собі дійсно як браття. Звичайно "Кирило-Методіївське Братство" було таємною організацією, бо москалі дуже не любили і не люблять тих слов'ян, котрі хочуть вільно жити. Адже ж московський поет Пушкін ще давно писав: "В русском морѣ сольются всѣ словянскіе ручьи..." (Та ще й недавно, наприклад в 1914-1915 роках, москалі хотіли зробити з Чехії "Пражскую губернію", вже губернатора були призначили!!!) Отже те "Кирило-Методіївське Братство", кажу, було таємною організацією. На нещастя, якийсь студент Петров довідався про нього, доніс поліції і "братчиків" заарештували й засудили. Шевченка за це все і за його писання засудили тяжко: простим солдатом заслали аж в Азію, в пустиню на ціле життя, до того ще заборонивши говорити й писати по-руськи, лиш по-московськи. Промучився Тарас у тому засланню 7 1/2 років.

Коли за дозволом царя повернувся до Петербургу, то був уже старим дідом, - лисий, прибитий життям, зломлений своїм тяжким хрестом. Мріяв ще про те, щоб побути на Україні, купити собі десь хатку над Дніпром та відпочити хоч трохи душею й тілом. Та не здійснилася та його мрія. Так і вмер на холодній півночі, в суворому Петербурзі, між ворожим народом, залишивши свою останню волю:

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого
На Вкраїні милій.

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.

Щоб лани широкополі
І Дніпро і кручі
Було видно, було чути
Як реве ревучий.

І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій
Не забудьте спом'янути
Не злим, тихим словом.

І споминаємо ми його, згадуємо, святкуємо, бо хоч і вмер він тілом, та душа його, його заповіді є з нами. Це є також частиною нашої душі. А його заповіді нам проложили певний шлях і, згадуючи Тараса, ми не зіб'ємось з того шляху, не звернемо в бік; будемо сповняти все те, що він заповідав.

І тепер уже весь руський народ кожного року духово зливається в одно велике широке море святкуючих і тим сповняє хоч останні слова з заповіді Тараса.

По довшій мовчанці дочекалися ми радісного моменту: відкриття сезону "Руського Театру Просвіти" в Ужгороді. Декілька місяців наш театр роз'їжджав по провінціальних містах, містечках і селах і з посвятою та самовідреченням розносив світло культури в найдальші кутки нашої милої країнки.

Сезон відкрито дня 1-го березня ювілейними виставами з нагоди 5-літнього існування театру, а це "Кавалерія рустікана", опера Масканьї і "Заручини при лямпах", оперета Оффенбаха. Перед початком вистав виголосив промову В. Гренджа-Донський, яку подаємо окремо.

Немає тут місця на подрібну критику, тому обмежимося лише декількома загальними увагами.

Скажу коротко: Ювілейні вистави пройшли бездоганно. І солісти (Анда Остапчук, Совачова, Певна, Базилевич, Рубчак) і хор і оркестра під умілою рукою капельмайстра Барнича цілком задовільнили публіку. У всьому було видно старанність підготовки і совісну працю.

Дня 2-го березня поставив театр комедію Карпенка-Карого "Чумаки". Публіка прийняла п'єсу дуже прихильно і багато разів нагородила артистів оплесками. І цілком заслужено, бо п'єса під проводом нового режисера п. Миколи Певного розроблена була до найменших деталей, видержана в стилі і солідно поставлена і відіграна.

Дня 3-го і 4-го березня поставлено мелодійну оперету Целлера "Пташник з Тиролю". Прекрасні співи, мальовничі костюми, живі сцени, багато здорового гумору, сміху, все те захопило публіку і запевнило оперетці великий успіх.

"Проданою невістою" святковано дня 7-го березня 76-ті роковини уродин Президента Масарика. Вистава пройшла бравурно. Про це свято згадали ми ширше в попередньому числі.

У вівторок, 9-го березня, мали нагоду бачити знамениту комедію Брендона "Тітка Чарлея" ("Княгиня Капучидзе") в постановці М. Певного. Публіка лягала від сміху і нагороджувала артистів бурєю оплесків.

Вже із цих перших вистав могли ми бачити, що маємо перед собою театр, яким можемо гордитися - пишатися. Дрібні недостатки технічного характеру не можуть затемнити цієї краси і приємності, яку ми дістали з перших вистав. Та за те тим більше неприємно вражав недостаток тих всіх інтелігентів, які мають добрі місця праці - високі посади, які вважають себе великими патріотами, які і про автономію "глаголюють", а як прийде до діла, то ховаються на піч і не показують но-

са. А чому? А тому, що то своє, руське, бо як щось є чуже, то один перед другим біжить, щоб показати себе, або тому, щоб ласки не втратити, або від культури не відстати.

Так, так, - колись історія запише таких "вірних синів Підкарпатської Руси". А шкода, панове патріоти! Ви навчилися б від молоді, від простих селян-русинів, як треба цінити свою культуру, своє слово, як ходити до театру і т. д. По селах трохи інакше приймають наш театр, - зала все повно набита, а по виставах приходять селяни та ще і дякують за представлення. І я вам скажу, що наш театр відновлений, доповнений новими силами; це добрий театр і вартий того, щоб прийти і подивитися. І мало в чому він гірший від других театрів, які тут грають, - повірте, в чому вони і кращі від інших (прочитайте лише критики новинок у Празі, коли наш театр там грав). А один американець п. Н., знавець співу і музики, сказав, що для Ужгороду є щастям, що п. Базилевич вернувся і знову тут співає. Він захоплений його м'яким шовковим ліричним тенором. А директор "Виходословенского театру" п. Гурт запрошував хор нашого театру для помочі в опері "Продана невіста", дякував, хвалив і просив на виступи в Кошицях. Також і директор мадярського театру п. Горват казав, що коли б йому стояв до диспозиції такий хор, то він зробив би рекорд.

Прекрасні рецензії подали тепер "Новое время" і "Келеті Уйшаг". Та досить цього. Тільки одному писавці з "Уй Кезлень"-у не подобається наш театр і він навіть радить розігнати всіх артистів. Рада розумна - дякуємо сердечно. Й Соломон такого не придумав би. Та ми знаємо причину і знаємо ціну таким "критикам". Тим панам подобалося б, коли б шез і театр і ті сотки читалень і хорів і драматичних кружків і всі вогнища культури, які "Просвіта" розсіяла по цілій Підкарпатській Руси для добра руського народу.

Так що ж, замалий рот, щоб все це проковтнути. А зате ми і радіємо з такої писанини "Уй Кезлень"-а, бо це найкращий доказ того, що "Просвіта" працює і її праця приносить овочі. А авторитетною для нас є і буде думка таких фахових людей і знавців, яких ми вище згадали, а не те, що продукують на коліні нефахові критики. "Не тяжко то пером махати, але тяжко щось розумного написати", - каже наша народна мудрість.

Ми вітаємо наш театр - нашу гордість і бажаємо йому найкращого успіху.

-

СВОБОДА, Ужгород, 18. березня 1926, ч. 11.

Дня 10-го ц. м. дав виставу "Руський театр Товариства Просвіти" в Ужгороді - народну драму Тобілевича, з нагоди 20-их роковин смерти автора "Наймички". Ролю Наймички брилянтно інтерпретувала наша відома артистка п-і Ніна Певна. Це є доказом наших тверджень, що найкращою артисткою нашого театру є п-і Певна. Вона знаменито виконувала чи то ролю наївної дівчини, чи старухи в драматичній п'есі, як і в оперетці, маючи при тому так само добрий голос. І коли вона справді виконає свій намір і покине Підкарпаття, то буде це для нашого театру великою втратою.

По довгій мовчанці і відсутності побачили ми знову на сцені старого нашого артиста п. М. Біличенка в характеристичній ролі Цокуля, яку відіграв знаменито. Пан Холодний в ролі жида - неможливий і через те зіпсував найкращу картину першої дії. Натомість п-і Н. Аркасова в ролі Янкіша заграла дуже добре, так само як і п. Базилевич в ролі Панаса. П. Ручко виробився на справжнього артиста і вже ролю діда-мельника ніхто за нього краще не заграс. Ще добре грали п-і Совачова, п. Аркас і інші. Публіки на цей раз було досить гарно, але начальних директорів та панів докторів і тепер ми не бачили.

-

СВОБОДА, Ужгород, 17. листопада 1927, ч. 47.

КОНГРЕС НАРОДНОЇ МОЛОДІ ПІДКАРПАТТЯ

7 липня 1929 р.

(ВІД РЕДАКЦІЇ: Початок цієї статті подали ми в IX-ому томі (ст. 73-77) із зазначенням, що її закінчення в архіві не збереглося. Завдяки п. І. Комлошієві, ми одержали недавно цю бракуючу частину, разом з кількома доповненнями конфіскованих речень - див. "Виправлення запримічених помилок" на іншому місці. Конфісковані речення в цій статті подаємо в дужках []. Починаємо тут статтю з 14-ої точки "Резолюцій щодо шкільництва".)

14. Жадаємо негайного усунення інспектора торговельних і фахових шкіл, як такого, [що нищить розвій нашого фахового шкільництва силою своєї урядової власти,] не маючи кваліфікації навіть на професора, бо є лише будівельним інженером, і котрий замінив самовільно наш український текст свідоцтв, уживаних в тор-

говельних школах на Підкарпаття від початку їх ос-
новання на безграмотно великорусько-чеський.

15. Жадаємо негайного усунення інспектора горо-
жанських шкіл, котрий настільки неграмотний, що не має
навіть поняття, який нарід живе на цій землі, і жада-
ємо заступлення його нашим чоловіком. До русько-укра-
їнських шкіл належить інспектор народности шкіл тих
дітей.

16. Жадаємо усунення культурного референта шкіль-
ного реферату, котрий предложив реферати нашої молоді,
передані йому до цензури, поліції з пропозицією їх
сконфіскувати, хоч у них не було нічого незаконного,
і заступлення його нашим чоловіком з відповідною осві-
тою на таке місце.

ЕКОНОМІЧНІ

1. Жадаємо, щоб наші землі не продавано чужим під-
приємствам (Латориця) й роздавано політичним агітато-
рам ("збіткові статки"), а щоб їх дорогою викупу пе-
редано нашому русько-українському селянству.

2. Жадаємо, щоб влада подбала про розвиток про-
мислу на нашій землі, щоб наші люди могли мати там за-
робок і не мусіли шукати кусок хліба за границями.

3. Жадаємо, щоб до всіх урядів на нашій землі при-
нимано в першу чергу наших русинів-українців, бо це
наша земля, котра в першу чергу нас має годувати.

4. Жадаємо, щоб влада і уряди у нас на Підкарпат-
тю підтримували в першій мірі наші руські фінансові,
торговельні і промислові підприємства і тим причини-
лися до господарського піднесення нашого краю, бо це
є їх обов'язок.

СОЦІАЛЬНО-НАЦІОНАЛЬНІ

1. З'їзд народовецької молоді взиває членів Крас-
вого заступництва, щоби в бюджеті на слідуючий рік бу-
ла вложена сума 2,500,000 Кч (два і пів мільйона ко-
рон) на засновання нашого університету в Ужгороді і на
інші культурні цілі, котру суму вже жадав краєвий за-
ступник п. Федір Ревай.

2. Жадаємо, щоб влада перенесла українську Госпо-
дарську Академію з Подєбрад до Ужгороду і тим причи-
нилася до розвитку нашої культури та допомогла нашим
студентам, котрі через матеріяльне положення не мо-
жуть студіювати в історичних землях.

3. Жадаємо, щоби всі уряди і школи на Підкарпаття
респектували наш народний гимн і наш синьо-жовтий пра-
пор.

4. Жадаємо уділення наглої допомоги нашому єдино-
му руському-українському театрові Т-ва "Просвіта" в
Ужгороді, котрий десять років працює на полі культу-
ри Підкарпаття, а його артисти вже одинадцять місяців

без заробленої платні.

5. Жадаємо усунення неграмотних написів на всяких урядах, інституціях і склепах, котрих ціль осмішувати і зневажати нашу мову, і заступлення їх руськими-українськими написами.

6. Звертаємося до шкільних урядів, щоби основували жіночі фахові школи, котрих у нас взагалі нема, а то промислові і фахові школи.

7. Звертаємося до Жіночого Союзу в Ужгороді, щоби постарався організувати по селах наше жіноцтво і тим причинився до культурного розвитку Підкарпаття.

8. Підкарпатська українська національно свідома молодь як найостріше протестує проти двояких-тройких граматик і задля зліквідування хаосу вимагає, щоби замість уживаних правописів заведено фонетику так у школах як і в урядах.

Молодь сподіється також, що і наші старші культурні працівники покинуть свій консерватизм і підуть шляхом цілого українського народу.

Цього домагається наша молодь, до того вона стремить, це задача її будучої праці. А вага цього велика, бо це не голос бувших мадярських і царських годованців, а голос чистої серцем і душею української національної молоді, голос цвіту нашого народу.

А тепер перейдемо на саме святкування.

Після Богослуження учасники стали в ряди, щоби взяти участь у поході. Прийшлося трохи чекати, поки зібрались, бо поодні прямо з церкви відходили, а поодні відійшли і стали по боках вулиці, щоби відтак приєднатися до походу.

Нарешті головний розпорядчик п. Шерегій підпорядкував народ до походу по три в ряд, а вслід за ним автор цих рядків пробіг та почислив. Виявилось, що було 326 рядів рази три - 978, а зо дві сотні на хідниках від старої "Просвіти" до кінця вулиці Раковця.

Люди питали, коли рушають. Впорядчики казали, що поїзд, котрим їде Кіральгаза (Королево - прим. Ред.), Берегово й Мукачівщина, спізнився і мусять ще на тих підождати.

Вже тут пора рушати, як прибігає післанець засапаний і з захопленням голосить, що від стації надходить цілий новий похід, щоби приєднатися до нашого.

- Скільки їх там може бути - 10, 20 чи ще більше?
- питався хтось.

- Дуже багато, - сказав той. Не хотілося вірити подяким і зараз п. Вайда скочив на колесо, щоби переконатись і сповістити про правдивий стан.

За пару хвилин і повертає і вже здалека голосить:

- Їх ще більше, чим нас!

З-за вулиці почулася оркестра і незадовго під звуком коломийки закружив похід вулицею та приєднався до нас. Хлопці з наших рядів попали в екстазу і зі сльозами радості в очах бурхливими оплесками привітали цей новий похід, що числом майже перевищив нас. "Слава! Слава!" - почулося здовж. На чолі цього нового походу до 20-ти членна кіральгазська оркестра, зараз за ним напис: "Великі Лучки", а відтак таблиця з портретом нашого пророка Т. Шевченка, з похиленими, селянською рукою написаними літерами: "В своїй хаті своя правда і сила і воля...", і "Селянська молодь Чинадієва". Так отже в поході взяло участь до 2,000 делегатів.

Похід рушив вулицею Учительською і закрутив на вулицю Раковіція та через "корзо" до площі Масарика. До нього приступали і ті, що чекали вздовж вулиць. Край шляху стояв наш завзятий ворог, п. Бродій з олівцем у руках і пильно числив. Спитали його про кількість і він таки признав - хоч помилився на чотири сотки - 1,400 учасників. (Його хлібодавці в "Русському вѣстнику" писали "нѣсколько сот", щоб якнайбільше зменшити число, а чеська преса та мадярські наші "приятелі" щось біля тисячки...). Один відомий кацап з борідкою стояв біля семінарії з глумливою усмішкою на устах. Це хлопців іритувало і якби не здержав їх один старший громадянин, покликуючися на святочність і цілу повагу походу, то був би він свій глум не поніс насуху.

На чолі походу гуцули в своїх чудових національних строях, за ними бичківська оркестра і знову гуцули - Ясіня, Богдан, Рахово, Росішка, Кваси і багато інших тільки з самої Гуцульщини. Вздовж синьо-жовті прапори і вишивки... Дівчата, хлопці, мов чудові весняні квіти в прегарних кольорових одягах. Вже і по вишивках зараз можна зорієнтуватися, з якої вони околиці: В Ясіню домінує барва переважно ясночервона, синя та жовта, в рахівчан червоно-чорна, в бойків майже сама червона, а веречани знову в білих полотняних вуйошах на сорочках з характеристичними чорними зубчиками. Хуст, Бережанщина та ужгородські околиці в напів чорному. Цілий Мараморш, як одна прибрана кошиця, як уквітчаний букет найкращих квіток... "Січовики" з Ясіня в вишиваних сорочках, з козацькими шапками та топірцями, а "Січ" з Перечина - то правдиве військо. Козаки хоч куди і по душі і по уніформі...

Оркестри грають на переміну. Похід пантликом вѣтсья, мов річка серед вузьких долин, а довгий-довгий! "Голова" вже обкрутила довжезну площу Масарика, а "хвіст" ще тільки коло "Корони".

Настрій скрізь бадьорий, в серцях молодечий запал, а в очах вогні палають. З обличчя кожного учасника можна мов з книжки вчитати пошану і безмежну любов до свого рідного... По вулицях змадяризованого і жидами переповненого Ужгороду замаяли синьо-жовті прапори

і почулися звуки української походової пісні... Таке захоплення, таке сильне почуття, що мимоволі духом ростеш все вище й вище. Вачучи перед собою таку масу борців за наші права, за наше рідне українське слово, стаєш зразу оптимістом. Не пропадем, вибором своє! А рівночасно серце перейняло задоволення, бо це, так би мовити, сатисфакція тим, що віддавна борються, що о-свідомлюють народ. Значить: зерно не пропало, живе! Наша ідея набуває і фізичного тіла, бо вона жива, бо народ живе...

Після зложення цвітів на пам'ятник Масарика і короткої промови учителя Ворона, похід прибув до палати "Народного Дому". На жаль, не всі могли приміститись хоч заля на 800 сидячих місць і багато людей з-за браку місця відійшли. Але все таки до залі змістилось біля 1200 учасників, заля була цілком набита: крім того ще й два коридори надоліни, а два нагорі (по 35 м довжини і по 2 м ширини) були переповнені. З цього видно, що як наші противники "числили".

-

СВОБОДА, Ужгород, 18-го та 25-го липня 1929.

ДО НАШИХ ПИСЬМЕННИКІВ І ЖУРНАЛІСТІВ

Ще перед двома роками подав був я ініціативу зробити, подібно як і в інших культурних країнах, організацію письменників і журналістів українського напрямку, без огляду на партійне переконання. Ця організація могла б дуже спричинитися до національного відродження і вирости в авторитет не в одному важному культурно-національному питанні. Після переговорів з багатьма колегами, ми таки прийшли до переконання, що така організація пекучо потрібна і вони мене уповноважили скликати товаришів пера на основуючі збори, які відбудуться дня 18-го травня 1930 р. в неділю, в 3-ій годині попол. в залі засідань Т-ва "Просвіти" (Народний Дім, 1-ий поверх), з такою програмою:

1. Відкриття зборів
2. Перечитання і прийняття статуту

3. Вибір президії організації.

Тому прошу всіх письменників і журналістів українського напрямку, а також і видавців, взяти численну участь.

Ужгород, 5-го травня 1930 р. За Комітет:

В. Гренджа-Донський

-

СВОБОДА, Ужгород, 8. травня 1930, ч. 19.

КОШИЦЬКИЙ РАДІОЖУРНАЛ НЕ ЗНАЄ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСИ

Як старого передплатника радіа, мене все цікавив цей культурний чинник, бо, фактично, в теперішніх часах нема кращого середника культури і виховання мас. На жаль, кошицький радіожурнал є, мабуть, іншої думки, коли про частину держави, тобто цілого Підкарпаття, нічого не хоче знати. Чуємо ми щодня з Кошиць словацьку, чеську, мадярську, а навіть жидівську мови, тільки нашої рідної ніколи не чути.

З фахової літератури знаю, що коли заділювали радіостанції, була резервована також радіостанція й для Підкарпатської Руси. Ще пару років тому говорилося серйозно, що висилаюча станція буде в ужгородському замку, однак того ми, відай, не дочекаємось.

Що зискала б Підкарпатська Русь, маючи власну висилаючу станцію, це можемо бачити зі слідуючого: припустім, що в Ужгороді працює станція хоч би і з пів кіловатом сили і тоді - оскільки не помиляюся - має 200 кілометрів обводової фреквенції кругом так, що радіові хвилі можемо в крузі 200 км ловити і звичайним дешевим апаратиком кристалового детектора. Радіоапарат коштує грубі тисячі, а кристалдетектор лише 80 Кч, так що й бідні мешканці Підкарпатської Руси могли б собі дозволити на такий важний радіоприймач, якого сьогодні не сміємо уважати за люксову річ. Особливо школи і взагалі народоосвітня праця з того багато зискала б.

Словаччина має аж дві висилаючі станції: в Братиславі і в Кошицях, однак для Підкарпатської Руси немає ні одної.

Ну, добре, припустім, що це тепер не можна технічно зреалізувати. Чому тоді не постарается кошицький радіожурнал про те, щоб був мікрофон в Ужгороді? Та ж ми теж живемо, ми теж продукуємо й маємо свою культуру, своїх письменників і свою літературу, маємо театр

знаменитих співаків, маємо наш славний красний хор, що й загроюницею мав дуже красні успіхи. Наші чудові народні пісні принесли б велику славу й кошицькій радіостанції.

З Кошиць чоловік щодня чує і мадярську мову, тоді, коли наші мадяри слухають переважно Будапешт. Але яке колосальне значення мала б кошицька станція, коли б задіювала й українську програму на експорт до Галичини. Це і з політичного боку мало б для нашої республіки значення.

В самому Ужгороді є нас радіопередплатників близько 800, а на цілій Підкарпатській Русі напевно буде 4,000 (коли б була власна радіостанція, то із-за кристалдетектора це число високо підскочило б). Дотепер Підкарпатська Русь, тобто 4,000 радіослухачів, платить річно 480,000 Кч, а за те не може дочекатися навіть того, щоб почути хоч бодай час від часу також щось свого.

Не знаю, звідки управа кошицького радіожурналу прийшла на ту думку, щоб для тих пару соток москалів, що вживають гостинности на Підкарпатській Русі, давала 2-3 години тижнево. Що ті панове говорять виключно до своїх земляків - це факт, бо ми ані слова не розуміємо. Як видно, тут далеко важніша невеличка громадка москалів, як ціле автохтонне населення, яке добровільно приключилося до братів і ніхто не може заперечити того, що ми маємо право до свого рідного слова.

Цю справу наша преса повинна держати на денному порядку і не допустити до такої ігнорації. Ми повинні запротестувати проти того! Це провокація! Ми чуємо щодня нашу рідну мову з Києва, Харкова, Одеси, навіть і з Варшави, але у нас по радіо її не чути! Не дивно, коли наші абоненти по селах слухають переважно ті станції, звідки чути рідну мову.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 1. травня 1932, ч. 6.

Ще ніколи не був наш український пластовий табір такий живий, такий голосний і рухливий, як цього року.

В таборі появилось рекордове число пластунів - було їх 198, - а також багато гостей. На таке число ніхто не був приготований. В неділю і свята прибуває багато гостей і приходиться їх помістити під голим небом, бо нема стільки шатер.

З року на рік наш Пласт росте, молодь цікавиться, бо і нема кращого відпочинку, як побути пару неділь в природі.

Сонце, повітря і вода, - це здоров'я для молоді, що повних десять місяців сиділа в порохах. Для міських дітей пластовий табір - це просто благодать. Знаменитий догляд, повна сепарація дівочого й хлоп'ячого таборів, забава, річка, дисципліна, здоровий харч - це все притягає молодь. Спершу родичі були з недовірою до таборового життя, тепер однак самі переконались і бувають родини, що на цілий час приходять: мати з дочкою в дівочому, а батько з сином (як не з двома) в хлоп'ячому таборі. На другий рік хай управа придбає більший інвентар, головно шатра.

Недалеко українського табору знаходиться також і табір "карпаторусского скавтингу". Стан всіх разом з рядовиками й комендантами - 12 (дванадцять!). Сокири прийшли позичати від нас. Але як попалися шатра українського Пласту до них, на це вже могла б дати відповідь Краєва Управа...

Учасники Пласту почувають себе знаменито. Думаю, буде цікавити не тільки родичів, але і ширшу публіку, коли опишу це гарне і цікаве життя.

Отже: Неділя, 10-го липня пройшла отак: В п'ятій годині рано почулася труба. Всі вискочили з шатер в плавках. Стали в ряд і гусаком два-три раз оббігли площу босими ногами по росі, а потому знаменита рання гімнастика, скомбінована після системи Нілера. За тим слідує обов'язкове раннє купання в річці. Незадовго вискакують хлопці з води, знову бігають по моріжку і йдуть одягатись. Далі, в повних одностроях стають у ряди, за тим проспівують пластовий гімн, при чому підтягають синьо-жовтий прапор. Потім снідання - молоко, або біла кава, - по сніданню спочинок, вільні забави, аж до полудня. Хор хустських пластунів з братом Горішком пішов до церкви відспівати Службу Божу. Пластуни переважно купалися, а пластунки грали у відбиванку. По обіді вільний спочинок до півчетвертої, коли ж то прибув о. Чейпеш посвятити табір і виголосив коротку промову. Табір відвідало дуже багато людей із села і для них була улаштована програма з танців і народних пісень, що надзвичайно подобалось селянам. З них багато залишилося і при таборовому вог-

ні, а деякі хлопці ночували недалеко табору. Взагалі табор - це тепер на Свалявщині сенсація. І дуже дивуються, що вони так гарно співають і танцюють і про те говорять по-українськи. Це ніяк їм не йде до голови. Після програми пластуни скочили в ліс і принесли дров для святочної ватри. По вечері розпалився вогонь, пластуни стали "позір", потім "вільно", посідали кругом і розпочалася програма: танці, співи, жарти. В таборі виходить сатирично-гумористичний щоденник на чотири сторони, в 70 примірниках, літографований, з карикатурами брата Жирафи. Можна набути по 20 сотиків. Виходить переважно для розваги молоді, тут-там жартом скаже і правду в вічі, часом і на команду. Всі до нього привикли і тільки розпінеться вогонь, а тут хором загуде: "Ми хочемо чути 'Таборит'!"

В таборі перебуває з родиною і пан посол Гуснай, який дуже зацікавився нашим Пластом. Також відвідало табор дотепер багато гостей з Ужгороду, Берегова і Хусту.

В таборі нема панів і нема слуг, - всі рівні, брати, службу виконують всі, кожний собі мис шалку сам і оце братерське відношення не впливає взагалі на карність. Носить дрова і професор, носить і ученик, на руханку ходить навіть сам комендант, а хоче хтонебудь відійти, то стає до звіту, просячи відпустку.

Кожний має свою пластову назву і цією користується. Наведу тут дуже характеристичний випадок, як то молодь горнеться до нашого Пласту. В неділю прибуло з Великих Лучок четверо малих "вовченят" (молоді пластуни) без грошей, без коців, без плащів, навіть їжі не принесли. Ішли вони пішком півтора дня через гори, пройшовши до 30-ти кілометрів тільки для того, щоб хоч побачити, як виглядає табор. Тут їх нагодували і розложили по шатрах. Прийшлося дати їм до диспозиції плащі, щоб не було їм студко в ночі. І тому ще раз тверджу, що пластове життя, де виховується найкращий наш цвіт - молодь, є надзвичайно багатостороннє, діти привикають самостійно думати, бо все мусять зробити самі. Роблять вони це залюбки і хто раз є пластуном, той пластуном залишиться на ціле життя.

Табор, 10-го липня 1932.

Сеньйор-пластун Орел

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 1. серпня 1932, ч. 12.

ЗАЛОЖЕННЯ ФАХОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІАЛІСТИЧНОГО ВЧИТЕЛЬСТВА

В неділю, 7-го листопада відбулися основуючі збори крайової організації українського соціалістичного вчителства на Підкарпатті. На зборах появилось 205 учителів і 35 гостей. Празька централь соціал-демократичної партії вислала навіть одного сенатора.

Головою вибрано посла Гусня, а за секретаря директора Паржізка.

Прийнято такі резолюції:

Збори вимагають, щоб вже раз розпочалося будування шкіл, зглядно переводилося більшим темпом;

Збори вимагають, щоб нас не називали неправильною назвою "русин" чи "карпаторос", але щоб назвали нас нашою правильною назвою великого українського народу;

Збори вимагають заведення до всіх урядів на території автономного Підкарпаття нашої рідної української мови.

З'їзд вповні одобрює розпорядок Міністерства шкільництва і освіти відносно заборони вживання неodobrenих підручників. Міністрові Дерерові висловлюють збори найглибшу подяку за зліквідування хаосу в народному шкільництві.

Вислано телеграми панові Президентові республіки й міністрові шкільництва. До організації вписалось багато вчителів, так що ця чисто фахова організація розростеться і буде мати в наших культурних питаннях рішачий голос.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 15. листопада 1932, ч.19.

ЯК ПОМОГТИ ГОЛОДУЮЧІЙ ВОЛІВСЬКІЙ ВЕРХОВИНІ

Вже багато статей писано на цю тему, багато говорено. Виринали й добрі пляни, однак зісталися вони й надалі тільки плянами. Ініціатива може вийти й від одиниць, однак корінну реформу можуть перевести не приватні особи, а сама держава повинна б розпочати широку акцію.

Головні джерела доходу Верховини - скотарство й де-

ревний промисл - не всілі нині виживити Верховини; скотарство не оплачується, а деревний промисл зазмер.

Треба отже знайти інші джерела доходу. Насамперед треба б зачати публічні праці, як регулювання трьох гірських рік, що рік річно спричиняють великі шкоди населенню. Дороги більше двадцять років не направлявані, нових не зроблено. Це було б наглою поміччю годуючому населенню.

Дальшою програмою мало б бути: привчити населення вести раціональну молочарську господарку. На полонинах Боржаві, Минчолі, Мирші, Кам'янці, Гропі, Бескидах й інших треба завести взірцеве скотарство, бо умови до того першорядні, на тих полонинах паша знаменита. Крім того - як вже "Українське слово" писало, - навчити населення їсти м'ясо.

Для використання цих можливостей, на волівській Верховині дуже потрібна господарська школа, в якій учили б взірцеве господарство сіножатей, плекання худоби тощо. Теж треба завести при осідках нотарських урядів господарські інспекторати з фахових людей, які на зрозумілій населенню мові устроювали б курси, лекції тощо. На цілій цій, на фльору небідній, Верховині, де є багато медодайних ростин, майже нема модерно заведеної пасіки. Пчолярят дуже зрідка й то примітивно, як перед віками, в кошах, хоч були б тут гарні прибутки, бо траву пізно косять. Годування свиней, годування гусей і взагалі плекання дробу тут майже невідоме, а ці галузі господарства могли б дати дуже гарні прибутки, як то є в інших країнах.

Верховина - ельдорадо грибів і прямо є для культурної людини незрозумілим, чому населення не уживає грибів. Коли й насушать, як є мало грибів, то тільки тому, щоб кілограм грибів продати жидові за тютюн...

Оці всі недостатки мала б направити господарська школа, в рамках якої можна б устроювати мандрівний курс варення, бо є фактом, що наші верховинки не вміють зварити. Врешті можна б дати почин до організування продуктів першої потреби й для їх збуту.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 15. травня 1933, ч.10.

"Přečtete mi ten dopis!"

Як може це терпіти кошицька дирекція пошти?!

Вже від довшого часу доходили чутки й скарги, що на головній пошті столичного міста автономної Підкарпатської Русі урядують люди неграмотні, що не вміють перекритати машинкою писаної адреси. Сталося не один раз, що служниця ледве не плачучи повернула з тим, що втратила багато часу, бо пан урядник не вмів перекритати і переказати урядуючій особі. Прямо не хотілося мені вірити, щоб пан директор ужгородської пошти, якого ми знаємо як доброго організатора, дав нам, українцям, такого поличника, що тримає для публіки неграмотних людей. Що воно, на превеликий жаль, є так, автор цих рядків сам переконався.

Дня 4-го ц. м., в неділю передполуднем, заніс я на пошту листа, щоб надати рекомандо. Урядник взяв, зважив і дав число 368, але кирилицю писану адресу не вмів перекритати і звернув лист з тим, щоб я йому перекритав. На те я заявив, що читати не вмію. Пан урядник втратив чимало часу, а все таки адреси не розібрав і ходив від стола до стола, розпитуючи. Публіка, яка стояла за мною в черзі, також стискала плечима, що вона не второпав. Нарешті адресу перекритала одна тутешня його колегиня й так, шасливо, після такої муки й тяганини "рецепіс" був шасливо виставлений і переданий мені з "надаванім" (докорою), як то можливо, що я не вмію читати...

Що були б сказали хорвати, коли б у Загребі урядовець не вмів перекритати їхньої правильно написаної і чіткої адреси, або, що були б сказали чехи, коли б якийсь німець сказав їм "іх ферштеге ніхт" (я не розумію). А це ж ми на Підкарпатській Русі, для котрої автономія готується не лише на папері, до того ми в столичному місті!

Пишіть адреси по нашому, інакше не навчимо урядовців пошти їх обов'язків.

ЧОМУ ДОРОГА КУКУРУДЗА?

Ще ніколи в такій страшній біді не було Підкарпаття як тепер, наслідком неврожаю і катастрофального безробіття. Холодне, мокре минуле літо не дало жадного врожаю. Біб, фасолі не дозріли, а бараболя, яка не була вибаглива на підсоння, навіть на засів не вернула. Весна вже зараз тут, а садити нема що. Тож треба без проволікань постаратися, щоб люди мали бараболю, вівса, кукурудзи на насів, інакше на дальшу зиму - як ми вже писали - будемо стояти ще гірше.

Одинокую виживою бідного населення є кукурудза, якої в склепах є досить, але нема за що купити. Кукурудза та однак терпка, мокра і пліснява, бо чекала по складах на вищі ціни.

Мало кому відомо, що румунська кукурудза на границі коштує по 38 Кч, але доки вона дістанеться до бідного, голодного верховинського населення, то коштує більше, чим ще раз стільки.

Є т. зв. Синдикат імпорту, котрий кукурудзу довозить по 40 Кч за метричний сотнар, а тепер та кукурудза була відкуплена для поживи по 89 Кч за метричний сотнар.

Повстає питання, чому та кукурудза стає такою дорогою? І то тоді, коли населення не має матеріальної можливості здобути меляу. Ясно, що коли б кукурудза не була змонополізована, то приватні торгівці могли б далеко дешевше її доставляти, чим робиться тепер, за посередництва уряду. Але припустім, що держава побибрала б ціло і надалі, все ж таки була б кукурудза дешева, якби дозволяли ввозувати приватним особам. Маємо докази, що лежить багато неполагоджених прохань на дозвіл довозу половини, одного чи двох вагонів кукурудзи, але таким малим імпортерам уряд дозволу не дає. Село чи громада легко могли б зібрати гроші між собою і заслати вози, а в нас є вже традиція їздити возами. Хай буде поставлений магазин у Великому Бичкові, в Хусті, бо, наприклад, чи не сумно, що ціла Гуцульщина приневолена чекати на Жіргерову кукурудзу в Вилоку, коли треба тільки перейти через міст у Бичкові і накупити подостатком меляу найліпшої якості.

Синдикат хоче заробити, держава ціло бере (10 Кч за м. с. обор. дань), склад теж коштує, посередник - торговець теж урве своїх 5-10 Кч від метра, перевіз автоматами чи возами теж підвищує ціну, зложення до магазину, складове, манко, міхи, детальний розпродаж і т.д. - все те підносить ціну і вийде таке, що доки меляу дійде, наприклад, з Королева до Волового, то його ціна піднесеться більше ніж ще раз стільки, як вона коштувала коло границі.

Цілу кукурудзову акцію можна було б перевести знач-

но дешевше. Тому, що розходиться про допомогу голодуючій Верховині, влада могла б цим разом не вимагати мита, дані й інших публічних оплат, щоб сама держава не здорожувала поживу, призначену для голодуючих.

Крім того треба було б конче постаратися за комори. Частинно можна б вживати і магазинів на станції, а крім того побудувати або винайняти комори по більших містах. Звідти могли б селяни самі брати товар.

Якщо не прийде негайна і дійсна поміч, то ця весна буде катастрофальною як ніколи дотепер, бо всі засоби вийшли і зісталися порожні комори. Помилки треба конче усунути хоч тепер, треба уділювати кукурудзу не тільки за готівку, але і на кредит, чи то в формі задатку на працю, чи інакше, щоб ця акція була справді рятунком, бо, не маюємо чорта на стіну коли скажемо, що Верховині грозить голодова смерть.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 22. березня 1934 р. ч.12.

ЖИТО ЧИ МЕЛАЙ?

Підкарпаття живиться кукурудзою, а через те, що дома не зродиться скільки потрібно, поневолені ми купувати на чужині. І то не абияка там мала кількість, але сотки і тисячі вагонів річно.

Якийсь панок при зеленому столі придумав собі, чому ж не можна б вжити жита замість кукурудзи, коли жита аж занадто багато в Чехах. От і пішли різні проекти: навчити населення їсти жито замість кукурудзи, щоб не треба спроваджувати споживачам мелай, а чеське жито. Навіть брали собі нас на сміх, що, мовляв, Підкарпаття заостало і не вмiє їсти білого хліба, як на заході Європи і т. д.

Автор цих рядків майже виріс на тій кукурудзі, отже дозвольте мені пояснити, чому Підкарпаття воліє кукурудзу, а не жито.

Щоби змолоти жито, до того потрібні модерні парові млини, яких на нашій провінції майже нема, а є примітивні водні млини, які здатні тільки до мелення кукурудзи. Були випадки, що з малярських жнив селяни привезли пшеницю і жито в зерні. Хліб з пшениці, молотої в наших млинах, виглядає темно-бурим, а з жита цілком чорним, бо ці млини зерно тільки розтовчуть, а не вичищають. Такий житний хліб несмачний, тяжкий до травлення і його селяни не люблять.

До житнього хліба потрібна велика, цеглами вимурована піч. Аби хліб добре впікся, треба піч роз'ятрити, а в нас таких печей нема, тільки вибиті з глини таким способом, що витешуть на півкулю до півтора метра довгого кльоца, його обіб'ють глиною, а дерево випалять. Ці печі замалі до житнього хліба.

Крім того, мелай далеко ліпший і вигідніший для нашого гірського населення, що працює по горах. Уявм собі одного селянина, що йде на цілий тиждень в долину. Може має він там вівці, чи маржину, або іде на цілий тиждень косити сіно. Зав'яже він собі вузол кукурудзяної муки, візьме трохи соли і невеликий кітлик на плечі. Хоче пообідати: підігрів трохи окропу, замішав муки, посолів і за півгодини знаменита, тепленька кулеша. До того солодкого молока і має чудовий обід. Або скотар: доки подоїв корови, окріп готовий, кулеша зварена, відразу обід. Вівчар так само має на полонині щодня теплий обід; або лісового робітника не можемо собі уявити без кулеші. Прийшов, підігрів, зварив, накраяв сала і стопив з бриндзею і має добрий теплий обід. У звичайний день: кулеша, бриндза, молоко, сало; в піст: кулеша, медівка, росіл, капуста. Одно віко (25 кг) кукурудзи одній особі вистачить на три тижні.

З кукурудзи можна виробляти різні страви. Можна спекти хліба в ошипок, а можна також і в паляниці з квасом, або дрожжами. Найліпше однак варять вище описаним способом кулешу (говорять ще й "токан"). Рідка кулеша називається "чир"-ом, її найрадіше їдять на тарілці з солодким молоком. Дещо густішу варять тоді, коли кладуть верству машеної кулеші, потім овечої бриндзі і знову кулеші. В піст замість сира - мармеляда. Цілком густа кулеша служить як хліб, її покривають ниткою на рівні квадрати, щоб брати в руки і їсти з квасним молоком, бриндзею, росолом і т. п. Можна також понести. В піст варять цілком рідкий чир, що служить мов поливка. Дуже добра річ т. зв. "підбивка": замість води, зварять на молоці і їдять її саму, або з бараболею, а також на густіше, з молоком. Дуже добра каша т. зв. крупа. Можна також пекти "богачі". Мелайні книші теж не зла річ: до кукурудзяного хліба дають вареної бараболі, овечого сира змішаного з петрушкою, часником і т. п. Недавно мав я в руках книгу варення, де говориться про дві мелайні страви: кукурудзяний завивач і кукурудзяні кнедлі, де поданий також і їх спосіб приготування. Ці дві страви, мабуть, вже не народні, а придумані тепер.

Супроти цього всього, з жита, поза одним сухим хлібом, не буде нічого. Бо зварити кулеші - з того буде клей, зачне те хорувати і від такої кулеші три дні різало б у шлунку. Можна б ще пекти сухарі, але вони не витримують конкуренції з кулешою.

Не дивно, отже, що ціле Підкарпаття протестує проти жита і просить мелаю. Кукурудза тут родить і вона не тільки що вже набула в нас горожанства давно, але

вона з цілим виживленням народу тісно зв'язана і через те з тим треба числитися.

В горішній Італії народ теж живе на "поленті" (кулеша), яка вважається більш національною стравою, ніж макарони. Але зате нікому не прийде думка запропонувати населенню околиці Удіне дел Фріюлі, щоб вона перейшла з своєї поленти на риж.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 22. березня 1934, ч.12.

МІНІСТЕР БЕНЕШ В УЖГОРОДІ

Приїзд до Ужгороду

В четвер, дня 3-го травня ц. р. в 12.04 год. в полудне, приїхав до Ужгороду міністер закордонних справ д-р Едвард Бенеш. На залізничному дворі вітали його красвий президент А. Розсипал, єпископ Олександр Стойка, начальник Ужгороду Константин Грабар. Дружину міністра Бенеша, яка теж завітала на Підкарпатську Русь, приймала пані Грабарова, а двоє дівчат вручило їй китиці квітів.

Від станції аж до готелю "Корона" заповнила вулиці шкільна молодь, а по вулицях та площах стояли тисячі цивільного населення. Молодь в національних ношах з прапорцями в руках робила гарне враження. Міністра Бенеша привітав Ужгород з захопленням. В 4-ій годині по полудні вирушив маніфестаційно з площі Масарика до будови бувшого жупанату цілий Ужгород, щоб послухати міністра Бенеша. Площу Жатковича перед жупанатом заляляли тисячні маси народу. На балконі бувшого жупанату знову вітав міністра начальник К. Грабар. Міністер Бенеш подякував за шире привітання так начальникові як і населенню а потім заявив, що прийшов по-вчитися від нас про наші потреби й вислухати побажання та - з огляду на різні вістки відносно ревізії - прийшов заспокоїти населення, що про жадну ревізію не може бути мови.

Реферат д-ра Бенеша у городському кіні.

Коротка історія Підкарпаття
і його прилучення до ЧСР

Того самого дня вечір в 6 год. 30 хв. виголосив міністер Бенеш довший, дуже цікавий реферат про акту-

альні справи нашого Підкарпаття. Насамперед заявив, що прийшов до нас в урядовому характері, як закордонний міністер, а не з якихось особистих, або партійних мотивів. Перейшов потім на нашу історію від найдавніших часів та підніс важніші події нашої історії, як напр., заведення унії та її значення в культурному і національному розвитку; участь нашого народу в повстаннях Раковця; наші культурні й політичні змагання по 1848 році. Згадав про епізод з р. 1848-1849, коли російські війська зайшли до Угорщини, що спричинилось до витворення русофільства у нас, але як на Словаччині так і тут, настала потім реакція, яка виявилася в переході до українства у формі повороту до народу пригнобленого економічно і соціально. Говорив про денационалізаційну політику мадярського уряду супроти нашого українського населення та ізоляцію його від галицьких братів, а вкінці про події з р. 1918-19 та прилучення наше до ЧСР.

Підніс, що мадяри числилися первісно із утворенням самостійної української держави, звертали велику увагу на розвиток українського руху і навіть почали видавати пропагандистський українсько-мадярський часопис про українсько-мадярські взаємини, але "угорських русинів" хотіли задержати при собі. Коли по перевороті наступив уряд Каролія, то й тоді міністер Ясі вів переговори лише з румунами та словаками, а українців Підкарпаття вповні ігноровано. Та події пішли своїм порядком. Організація американських русинів вступила в переговори з Вільсоном, а потім з теперішнім президентом ЧСР, Масариком, вирішила прилучитися до Чехословацької Республіки на засадах широкої автономії. Тимчасом в краю утворилися різні Народні Ради, з яких хустська висунула домагання прилучення до України. Коли однак здійснення цієї ідеї стало неможливим, дня 8-го травня 1919 року всі три Ради - хустська, ужгородська й прашівська - висловилися за прилучення Підкарпаття до ЧСР.

На мировій конференції - говорив далі міністер, - були головно три комбінації: Залишення Підкарпаття при Мадярщині, прилучення до України і прилучення до Чехословацької Республіки. За полишенням Підкарпаття при Мадярщині на мировій конференції не було нікого. Прилучення до України, або до нової Росії - не було також можливим, - говорив міністер, - і тяжко очікувати, щоб це було можливим і в майбутньому. Прилученню Підкарпаття до України стала на перешкоді Польща, яка домагалася для себе східньої Галичини; комбінація з Росією мала б за наслідок великі потрясення в Європі, які торкалися б Польщі й цілої середньої Європи.

Була ще й четверта комбінація, - утворити з Підкарпаття окрему державу, але ця комбінація скоро відпала. Всі союзники і всі політики були тої думки, що Підкарпаття не може бути державою цілком самостійною, бо не має для цього ні господарських, ні культурних

основ і стало б лише іграшкою сусідів.

Таким чином перемогла думка, щоб Підкарпаття прилучити до Чехословацької Республіки. Міністер заявив, що Чехословацька Республіка не зречеться вже Підкарпаття, не допустить жадного ревізіонізму та буде її боронити разом з підкарпатським населенням до останньої краплі крови. "Підкарпаття належить вам і належить нам: підкарпататоруському народу і Чехословацькій Республіці..."

Тому не треба вірити жадним поголоскам, інтригам, неінформованим або чужою державою плаченим журналістам та агітаторам. Доля Підкарпаття є дефінітивно вирішена на сотки літ.

В питанню автономії каже, що уряд Чехословацької Республіки не забув і не забуде за свої обов'язки. Автономія буде переведена в недалекий майбутності. Ще цього року будуть відносно цього прийняті деякі закони а в будучому році, по виборах, приступиться до поступовного практичного введення автономії в життя. Зазначує при тому, що справа автономії є тяжкою фінансовою проблемою. Автономії досі не заведено головню з тої причини, що мадярсько-жидівська меншість стояла в господарському й культурному відношенні дуже сильно і вона була б панувала над більшістю, треба було отже автономію підготувати через культурне і господарське піднесення населення.

Внутрішні проблеми Підкарпаття

Міністер знову підчеркує, що доля Підкарпаття є вирішена дефінітивно на цілі століття. До мадярів не вернеться, а не дістанеться ані до України, ні до Росії через сьогоднішнє й майбутнє становище Польщі. Відповідно до цього має зарядитися та поступати кожен громадянин. Міністер знає, що в нас є великоруська - (общерусска), українська й місцева орієнтація, якийсь русинізм, чи пак карпаторусинізм. Ці орієнтації спричиняють боротьбу мовну й релігійну. Уряд не хоче мішатися в ці спори, але треба, щоб в цих питаннях, головню мовних і шкільних, наступило взаємне порозуміння так щодо теорії як і практики. Коли не можна прийняти одну мову, треба прийти до компромісу і постановити, котра мова буде головною, а котра побічною - меншиною. При тім буде мати свої права й державна мова. Так само дістануть свої мовні права меншини - мадярська й жидівська. Міністер уважає за потрібне, щоб політичні партії різних руських (малоруських, великоруських) орієнтацій вже тепер витворили коаліцію державнотворчих партій, як то є в празькому парламенті. Зрозуміла річ, що Підкарпатська Русь має багато господарських й соціальних бід, але треба признати, що за останніх 15 літ зроблено великий поступ. Цей поступ найліпше видно в шкільних справах. Наприклад, 1917-го і 1918-го року вже лише в 34-ох віроїсповідних школах вчили по-українськи, а решта все було

мадярське. В 1932 р. мала вже Підкарпатська Русь 433 українські народні школи, крім того також свої гімназії й горожанські школи. Значний поступ слідно й на політичному й господарському полі. Діяльність уряду найліпше характеризує факт, що на спеціальні вимоги на полі шкільництва, господарства, публічних праць і здоровництва видано до 1933 р. 1,600 мільйонів Кч. Міністер вірить, що до 15-20 літ буде переведене повне відродження краю.

Значення Підкарпаття

Кінчаючи свій реферат, міністер підкреслює, що Підкарпаття має більше значення, як це досі думали. Прилучення до Чехословацької Республіки є запорукою миру на довгі і довгі літа в цілій середній Європі. Тут збігаються Чехословаччина, Мадярщина, Польща, Румунія і впливи українського руху і Росії. Дальшим завданням Підкарпатської Руси є творити зв'язок між Чехословацькою Республікою і Румунією, уможливити політику Малої Антанти і спільно витворювати таким чином історію середньої і східної Європи. Підкарпатський нарід може бути на це гордий і може зрозуміти, чому і "ми в Празі Підкарпаття і його нарід поважаємо та його історичні завдання так високо цінимо". Міністер стоїть на становищі, що із ситуації географічної, з сьогодишньої ситуації політичної й територіальної ситуації середньоевропейської, з сьогодишнього стану Польщі, Чехословаччини, Мадярщини, Румунії, України й Росії випливає, що жадна інша комбінація підкарпатської проблеми не була б для середньої Європи і для самого Підкарпаття так вигідна, як комбінація чехословацька. "Зв'язок з чехословаками не має нічого забрати з підкарпатської індивідуальности, яка полишиться в постійному культурному зв'язку з культурними цінностями загальноруськими й малоруськими, навпаки, він має її спасти та помагати у вирішенні одного з найтяжчих проблем слов'янства". Вкінці закликає до праці, вірить, що "підкарпаторуський нарід потрафить із ширшого погляду вирішити свої місцеві проблеми і спори і докаже позитивною працею, що й малі краї й малі зламки народу можуть своїми завданнями та їх вирішенням стати великими."

Спільна вечеря, депутації, від'їзд

По рефераті відбулася вечеря у залі "Корони" спільна вечеря, на якій промовляли Константин Грабар, єпископ О. Стойка, д-р Е. Бачинський, сен. Цурканович, о. Августин Волошин, д-р Дорняк і Юлій Фелдешій. На ці промови два раз відповів д-р Венеш. Вечеря затягнулася далеко поза північ. Рано приймав міністер різні депутації: журналістів, представників партій і товариств. Явилися, між іншим, депутації від "Просвіти", від Педагогічного Товариства, Пласту і т. д., подали свої домагання й побажання і передали відповідні меморандуми.

В полудне від'їхав достойний гість в дальшу доро-
гу до Мукачева, Севлюша, Берегова й Хусту.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 10. травня 1934, ч.19.

ЧУЖА ПРЕСА ПРО УЧИТЕЛЬСЬКИЙ КОНГРЕС ТА ЖІНОЧИЙ З'ЇЗД

Ужгородський мадярський часопис "Uj Kőzlöny" містить довшу статтю де каже, що москвофільський табір розбитий, а українці сконсолідовані і між ними панує єдність, - показав це як Конгрес так і Жіночий З'їзд. У гарному, маніфестаційному поході взяло участь до 2500-3000 людей, - пише згаданий часопис.

"Карпаторусській голос" пише: "Сезд, в котором трудно было определить, является ли собрание социал-демократической, или другой украинствующей партии, никак не удовлетворил ожидания устроителей. Самостійникам у нас не везет".

"Podkarpatské hlasy" пишучи про Учительський Конгрес, пишуть: "...На Конгресі взяло участь 700 учителів і гості, котрі проголошують підкарпатський народ за частину українського народу... Були прийняті резолюції, в яких домагається вийменування губернатора, уділення грошей на часописи (?) і протестується проти публікації "Шкільні відносини на Підкарпатській Русі і їх нещасливі наслідки" і т. д.

Той сам часопис, пишучи про Жіночий З'їзд, пише: "З'їзд націоналістичних жінок на Підкарпатській Русі власно і не відбувся, бо в попередніх нарадах рішено змінити на "І-ий З'їзд українських жінок з Підкарпатської Русі". В цьому дусі З'їзд і переводився. Головування взяла відома українська працівниця Грина Невицька. Присутні були всі важніші діячі підкарпатського публічного життя, польська (?) парламентарна працівниця Кісарецька (?), Рудницька і Павликовська і вище 1500 з'їздових учасників. На протязі Конгресу говорило більше 30 речників, котрі доказували, що українці живуть на території від Чорного моря аж до Пограду, що викликало в учасників симпатію і захоплення. Багато ще пише цей часопис, між іншим і те, що Грабар говорив, щоб ми зістали і далі русинами як досі. Нам можуть посвідчити тисячі слухачів, що Грабар цього не говорив, але "Гласи" ніколи не йшли до сусіда, коли йшлося про неправду. Називає п. "Кісарецьку" (Кисілевську) польською сенаторкою, хоч дуже добре знає, що

вона українка.

Цілком об'єктивні інформації про обидва з'їзди подала пражька "Narodní politika".

Також об'єктивно написали і "Lidové noviny": "Сьогодні під головуванням посла Гусная відбувся конгрес народовецького учительства (українського напрямку) за участю 781 члена з цілої організації 1318, 152 гостей, між котрими був і посол В. Бенеш. Надіслано привітальні телеграми президентові Масарикові, голові влади Маліпетрові, міністрові шкільництва д-рові Крчмарові і міністрові судівництва д-рові Дерерові. Великі овації зроблено почесному голові А. Волошинові, який сказав, що українські національні домагання повинні завжди погоджуватися з думкою чехословацької держави".

Далі пишуть про сенаторку Кисілевську, що вказала на приклад в організації чеського жіноцтва. Всякі вислови української ідеї були нагороджені бурхливими оплесками. Посол Бенеш підкреслив дрібну, жертвенну і чесну працю вишколеного вчительства. Головою вибрано знову посла Гусная. На Конгресі взяв участь і єпископ Стойка. В резолюціях закидається нешанування деякими вчителями розпорядків шкільної влади відносно мови навчання і відкидається анонімне подання москвофільських партій і груп, розданих недавно в парламенті. Те ствердження і цілий зміст Конгрес відкидає як неправдиві і жадає заведення української мови до всіх шкіл і призначення на місце директора при ужгородській гімназії українця (русина).

Ввечорі відбувся концерт Учительського хору для відсвяткування 15-ти річчя прилучення Підкарпатської Руси до Чехословацької Республіки.

При ламанню минулого числа випали цілі речення про те, що вози на Жіночому З'їзді були алегоричними возами і представляли чотири пори року: весну, літо, осінь і зиму. Галицький Жіночий Конгрес відбудеться в Станиславові а не в Перемишлі, як було помилково набрано.

Ініціатива заснування Жіночої Ради вийшла від пані І. Невицької, а не від п. сенаторки Кисілевської. Про плебісцит Пряшівщини говорилося тільки в проєкті резолюцій, а на голосування його не поставлено.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 7. червня 1934, ч.23.

"Карпаторусскій голос" розписався у числі з 8. УІ. велетенськими літерами: "Посвященіє українського фла-га в Новом Давидкове", де твердить, що "украсілі рус-скую церков сіне-жолтими лентами і флажками, та рус-ская молодьож єщо перед богослуженієм их сарвала". Я, як учасник Служби Божої, під час посвячення прапору в Новому Давидкові, а зі мною і сотки людей, можемо твердити, що ті ленточки не були зірвані, але ними бу-ло украшене ціле хорище, а також бачив я украшену ці-лу церкву і тую "маладьож" у церкві. В церкві крім менших було декілька великих жовто-блакитних прапорів і нікому вони не кололи очі. На посвяченню, що від-булося перед церквою, ніхто слова не сказав і ніхто не бачив, щоб "вибрасілі на уліцу і там потаптали".

Далі пише цей славний правдомовець таке: "Шествіє саправаждалось скандалом; населеніє і маладьож на-сміхалась над нім, но слава всім рускім г'ражданам Новаво Давідкова, за ісключенієм 9 (дев'ять!) челавск нікто не участвовав в шестві!..."

Отже довідуємося, що 9 людей робило "шествіє". Ко-ли це правда, то чого ж так гнівається, так злостить-ся "Карпаторусскій голос"?!

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, 14. червня 1934, ч.24.

З УЖГОРОДУ ДО ЯСІНЯ ГОРАМИ

Якщо хочете побачити щось прекрасного, візьміться в туристичну дорогу прямо горами і ви аж тоді впізна-єте красу наших гір. Чудесну панораму ніколи не за-будете і з приємністю будете згадувати той час, що ви перебули на свіжому повітрі.

Молодим туристам пригадаю хоч бодай найважливіші ре-чі, які повинні взяти з собою. Мандрівка розрахована на 5-6 днів. Денно не треба більш іти як 20-25 км. Спека не грає великої ролі, бо йдете лісами. З вели-ким гуртом пускатися в дорогу не вигідно. Найкраще йти 2-4-ом людям. Шатро не так важне, бо можна ночувати на оборозі, в зимівках, або під колибою. Потрібно ма-ти невелику сокиру, гострий ніж, компас, "спеціалку", або "генеральну мапу" і на 3-4 дні харчу. Добре го-дяться консерви, сухарі, сало, чай, цукор, решту мож-

на докупити в селян. Необхідні сильні черевики, які з вечора треба натирати товщем, аби в росі не розмокали. Дуже пригодиться електричний ліхтарик, годинник, а також мала аптечка. Іти треба повільно, багато відпочивати, особливо під час гарячого сонця. Найліпше походити зрання і понад вечір. По дорозі можна купатися. Шовечора бажаним є вимочити ноги. Та хоч би й тепло, в дорогу не забувайте взяти светер і покривець, не зашкодить взяти і старий плащ, - вразі непогоди дуже придасться.

З Ужгороду найкраще йти лінією Перечин-Верецьки. Добрий турист не обійшов би полонини "Рівної". Тут можна бачити прекрасну частину лісу. Найгарніше однак починає бути від Волівця. З Гукливого веде дорога на полонину Боржаву, звідки прекрасний вигляд на десятки кілометрів. Самим хребтом прекрасної гори можна йти яких 30-40 км. Перейдете цілий ряд полонин - Боржава, Жид-Магора, Мідяниця і доходите до Кука, це все біля 1400-1600 м. над морем. Цілу Керечанщину, Довжанщину, ба навіть Севлющину видно, річки гадюками крутяться, полянки зеленню манять, довкола низина повита пралісом, а ви йдете голим хребтом велетня і любуетесь красою рідних гір. Туди пасуться вівці, череди худоби і цілі табуни коней. У ніг велетня-гори, ви проминаєте села - з одного боку Подобівці, Річка, Тюшка, Лозянське, з другого Воловець, Лисичово, Керечьки, Довге. З Кука завернете на схід і впадете на потік "Козяй", котрим можна зійти до Волового.

Тут починається нова краса. Я радив би не оминати на полянській Озірні т. зв. "морське око". До нього можна дійти або серпентиною через Гереговище-Синевир-Озірня, або, ще краще, через полонину Кам'янку (біля 1500 м.). Туди йдеться через село Стригальні пішником на Кам'янку, потім на прекрасне озеро серед гір. До нього в'яжеться декілька переказів.

Переходите через село новітнього Довбуша. Миколи Шугая - Колочаву, через височеньку гору. Під горою, у стислій, романтичній долині, побачите великий збір води, це колишній "став". Гребля вже розбита, зате в збірнику води ще багато, в тихій воді відзеркалюється яскраве синє небо і гора.

Поганим пішником через гору Присліп доберетеся до села Німецька Мокра, а за декілька кілометрів і до села Руська Мокра. Тут можна порівняти ріжницю розвитку села німецького і українського при тих самих життєвих відносинах. Німецька Мокра не дармо носить назву "мокрої", бо ніде в Європі стільки дощу не паде як тут. Тут нема посухи, бо майже щодня паде дощ.

Ціла околиця зразу міняється. В тереблянській ріці (Синевир-Колочава) голі, куцаті горбочки, а тут ви входите у стислу ріку, по обох боках чорніють шпильчасті ліси, смереки, ялиці. Звідси є ще гарна туристична дорога через полонину Влизницю, прямо на Кваси і на Ясіня. Цікаво також йти через Врустуру на "Око-

ли" самим пралісом. Тут є ще ліси, де не втяла сокира. Особливо як скрутите вправо на "Клявзу", де можна добре переночувати. На "Околах" є туристична хата. Під час війни дорогу виложили деревом, ідете немов мостом добрих десятків кілометрів. Довкола густа природа, багато колод серед дороги, тут-там прийдеться перескакувати рови, що вода собі наробила. Нерідко бачити також звірину, серни, зайці і одного разу, трохи з боку, ми знайшли оленячі роги. Тут можна бачити справжнє джерело Тиси. З цього джерела починається зразу поточина, що згодом наростає в сильну, стільки раз оспівану, нашу ріку Тису. Звідси переходите через гарні околиці Ясінщини і прийдете до села Ясіня.

Все ж таки за найкращу туристичну дорогу вважаю - вийти з Квасів на полонину Минчіл, де пасуться корови (1300 м.). Тут виробляють ементальський сир на швейцарський спосіб. В гарній туристичній хаті можна переспати, можна дістати молока, сира. Вечером тут парубки влаштовують музику і забави, пастухи з пастушками танцюють до пізнього вечора.

Відразу над Минчолом здіймається високий шпиль Надії (Шешул). Дальші полонинські стайні можна знайти під Петросом (Рогнеска) і під Говерлою (Гармонеска), а при них турист знайде і відповідний нічліг.

Найкращою точкою Чорногір'я є безперечно Петрос (2038 м.) і Говерля (2092 м.). До Петроса дуже вигідно дійти з південного боку, бо з півночі є надзвичайно стрімка пропасть на декілька сот метрів. Турист годинами стоїть і любується чудесною панорамою, а видно далеко. Не можна описати ту красу, яку турист побачить з цих двох велетнів: полонини довкола малими купинами здаються, на сто кілометрів видно простори. Череди худоби на другому шпилі, здається порошинками, а ряди овець білими перлинками розсипаються на полонині. Тільки аби потрапити в погоду, бо лисе чоло високого Петроса та Говерлі дуже часто пов'ється хмарами і нічого не видно. За те в погоду велика приємність вийти і любоватись рідною природою.

Туристи, не жалійте часу, з приємністю будете згадувати.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, 28. червня 1934, ч. 26.

НАСКІЛЬКИ КОРИСНИЙ ЗАКОН НА ПІДКАРПАТСЬКІЙ РУСІ ПРО ЗБІЖЕВИЙ МОНОПОЛЬ

Державним розпорядком з 13. IV. 1934 р. (зб. з. 1, розп. ч. 137) заведено на три роки збіжєвий монополъ. На основі того закону продуцент не сміє нікому продавати зерна тільки державі за постановлену ціну.

Цей закон є великої ваги і створений для того, щоб боронив господаря перед визискуванням приватної торгівлі, яка закупила хліб дешево, нагромадила його з спекуляції і продала аж тоді, коли ціна була висока, - краще кажучи, штучно підвищила ціну, - щоб більше зискати. Тепер однак господар може продати державі прямо, або коли хоче пізніше досягнути ліпшої ціни, може зерно дати в заставу (залогу) і на нього дістати гроші вже наперед.

Безперечно, що цей закон є корисний для господарів, що продукують хліб, але, на жаль, на Підкарпатській Русі лише мала меншість має надпродукцію хліба і може частину урожаю продати. Велика більшість населення приневолена хліб купувати і купувати його за дорожчу ціну, бо наслідком монополію ціна значно вища.

Підкарпаття складається з 11-ти округ, а з них 5 таких, що хліб не родиться, взглядно не вистачає і самим господарям, що мають найбільше врожаю (Рахів, Волове, Тячево, Верецьки). З цих округ кукурудза родиться тільки почасти в тячівській окрузі (Брустура, Устьчорна, Дубове й інші вже ні), жита й вівса дуже мало і було б населення щасливе, коли б мало вівсяного хліба бодай до Різдва. З цих округ, отже, ніхто хліба не продасть, навпаки, приневолений купувати.

Дальші три округи: Хуст, Середнє, Ужгород - також не мають стільки урожаю, щоб могли прийти під увагу. В хустській окрузі сіють майже виключно кукурудзу, яка також не вистачає і для самого населення. Середнє - майже так само. Ужгородська округа трохи стоїть ліпше, як от напр., в околицях близьких до Ужгороду (Гейовці, Концово, Минай, Коритняни) і тут селяни якусь частину можуть продати.

Остаються тільки три округи: Севлюш, Берегово, Мукачів, що продукують збіжжя і стараються надвишку продати. Це досить добра земля і найбагатше населення на Підкарпатській Русі, переважно мадярське.

Що надзвичайно багато збіжжя і ці округи не мають, видно з того, що на заставні листи від кредитового відділу Дружественного Союзу взяли аванс тільки біля 2 мільйони Кч, хоч для тієї цілі стоїть до диспозиції 4 мільйони Кч. Також не назвожувано багато і до складів. ЧСР є і залишиться промисловою державою, що імпортує хліб із заграниці.

Монополем не захоплюються і самі продуценти і є ба-

гато нарікань. Відбирання збіжжя не зорганізовано належно.

Монополям отже обороняють дуже малу частину населення, а велика більшість на те доплачує. Монополі тільки тоді був би загальним добром, коли б було монополізовано й інші першорядні продукти як бараболя, м'ясо (худоба) і т. д. Але тоді, коли нині худоба не має жадної вартости (посередня ціна корови, напр., 500-600 Кч.), не є оправданою висока ціна кукурудзи. Перед тим було так, що той верховинець на весні зігнав з полонини худобу, якусь частину продав, за що купив собі в осені дешевого хліба на цілий рік. Але що тепер зможе купити? Для Підкарпаття було б далеко вигіднішим, коли б кукурудзу, як головну поживу, вийняли з-під монополію і дозволили вільну торгівлю, респективно вільний довіз із заграниці. Тим і продуценти не були б пошкоджені (бо продукують головню на Підкарпатті та головню для себе) і наші голодні верховинські села мали б дешевого хліба, головню серед такого безробіття.

Прошу уявити собі, що тут нинішня ціна кукурудзи є 97-104.50 Кч, а румунська кукурудза на половину дешевша. З огляду на непевність румунського лея, румунські продуценти дуже радо продали б метричний сотнар за 40 Кч. Але через те, що Кч не можна з республіки вивозувати, треба переміняти на леї через народний банк і тоді метричний сотнар румунської кукурудзи коштував би до 60 Кч. Отже якраз половину того, що у нас коштує. Приблизно така сама ціна і мадярської кукурудзи.

Монополіє приносить державі чимало шкоди, бо від заведення його буйно процвітає пачкарство мадярської пшениці. Почавши від Чопу до Вилоку, значна частина пограничного населення взялася до контрабанди й переносує збіжжя цілими транспортами. Ризико велике, але виплатиться, коли в Мадярщині на половину дешевше. Дарма погранична сторожа посилена і сталося декілька трагічних випадків. З Румунії досі пачковано через Тису спирт, а незадовго почнеться пачкування і кукурудзи, бо різниця на ціні велика і приваблива.

Земельна реформа не дала нам нічого. Скотарство на дорогих полонинах не поліпшилося, дерев'яний промисл убитий, безробіття велике і наші веховинські села знову заглядають голодові в очі. Треба вже заздалегідь шукати виходу і забезпечити відповідну скількість меляу для Верховини. А натомість в нинішньому числі Урядових Листів є розпорядок міністерства фінансів, що ціна заграничної кукурудзи для першого відбирателя звищується від метричного сотнара на 128 Кч (дотепер 110 Кч) ... Значить: кукурудза йде вгору - а це для нас дуже сумна подія...

-

Від часів Духновича до перевороту уплинув досить поважний час. Довго чекало на мовчанку засуджене Підкарпаття, але добилося до стола живих народів і крикнуло на весь світ: "Місця мені, бо я маю право на життя!"

Цього перелякалися наші вороги. Порвали нас на діалекти, повідумували і ще нині видумують для нас штучні, панські мови, що згори засуджені на загибель, бо не мають основи, не можуть впустити кореня у самому народі.

А тимчасом наше живе, рідне слово жило й живе в солом'яних хатах і вийшло переможно. Бо живого слова не скувати! Воно тривкіше людської злоби, тривкіше заліза і твердого граніту, бо воно проб'ється і крізь тюремні мури. Народ тільки так довго зветься народом, доки живе його рідне слово. Як того нема, то нація пропала.

І якраз оте рідне слово ми, підкарпатські письменники, взялись розвивати, щоб зникли діалектичні й ортографічні різниці з іншими частинами нашого великого народу.

Експерименти початків вже минулися. На пні селянсько-народної мови маємо вироблену літературну мову, що можна нею передати і найменші тонкості.

Не дивлячись на партійну приналежність, ми хотіли б стати трибуною всіх тих, хто напише дійсно твір. Нашим гарячим бажанням є те, щоб допомогти початкувачим, щоб навчити їх, як треба писати.

Ми свято переконані, що нас загал зрозуміє і вже в скорому часі дасть можливість перейти на більший об'єм теперішнього скромненького "Слова".

Редакція

-

"Слово", літературний додаток газети УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО
Ужгород; редактор В. Гренджа-Донський, 3-го січня
1935, ч. 1, ст. 1.

НАРАДИ КОМІТЕТУ ОБОРОНИ МІСТА УЖГОРОДУ

Як відомо, не тільки всі світові столиці держав, але і всі більші міста вже від десятків років радять, як боронити своє населення проти бомбардування газових нападів ворожих літаків. В Лондоні, в Парижі й ін. для цього збудовано спеціальні безпечні бетонові пивниці, цілі підземні цитаделі, з відповідною вентиляцією і знаряддями для очищення повітря. В Німеччині Гітлер видав наказ, що кожний німець повинен мати газову маску. В більших містах вже й появились торгівлі газовими масками. Не є жадним жартом, що в Берліні під різдвяною ялинкою найліпшим дарунком були газові маски... Бо ніколи не знати, коли може настати завірюха... Давніше мали люди на те часу, щоб днями, а то й тижнями приготувлятись до можливого ворожого нападу. Тепер треба рішати на протязі годин, бо може статись, що після півгодини по проголошенні війни, над містом появиться ціла ескадра ворожих літаків.

Міста готовились, тільки Ужгород лишився позаду. Правда, зорганізувався комітет, відбулося декілька нарад, але поза тим не зроблено майже нічого...

Небезпеки війни, покищо, нема. Але якраз під час мирного часу повинні ми думати про війну, щоб потім не були заскочені несподіванками.

Дня 1-го лютого знову відбулися наради. Справа набуває загального характеру, як видно, бо учасників нарад появилось багато.

Засідання відкрив президент Краєвого суду д-р І. Гаджега. На зборах зі сторони гарнізону був присутній майор Гольда, ініціатор цієї організації, а також газовий спеціаліст майор Вигналек. Секретар Ортутай перечитав цікавий реферат. З доповіді виходить, що якщо ходять про бомбардування, то Ужгород стоїть ліпше чим інші міста, маючи вразі потреби знамениті виничні пивниці.

Нарікалося на пресу, що справою мало цікавиться, хоч це інтерес загальний.

Гірше стоїть справа з газовим нападом. Населення поняття не має, як боронитися. На минулому засіданні радник Мілавц сказав, що в разі нападу можемо пустити в рух гідранти. Взагалі, водою можемо знаменито боронитися - сказав мені майор Вигналек. В хаті треба стало бризкати повітря водою і мокрими покрівцями закрити вікна і двері. Найкращу оборону однак дає маска. Нині порядна маска коштує до 5-700 Кч. Є і так звані народні маски за 150-170 Кч, але їх треба ще випробувати.

Запитав я, чому ще не бачити масок в торгівлі? На це мені відповіли, що дотепер попиту не було, але в Празі вже є центральні склади і їх можна набути.

Крок уперед зроблено тим, що незабаром буде в Ужгороді інструкторський курс, на який кожна організація може вислати свого чоловіка, а ті інструктори потім своє знання передадуть іншим.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 7. лютого 1935, ч. 5.

ЗАСІДАННЯ НАРОДОПРОСВІТНЬОГО СОЮЗУ

Дня 24-го березня 1935 року відбулося засідання Народнопросвітнього Союзу (НПС). Головував інспектор Федор замість д-ра Фенцика, що з головування зрезигнував ще в минулому році. Товариство "Просвіта" на це засідання вислало свого делегата в особі В. Гренджі-Донського. Із звітів виходить, що Союз, хоч мав багато канцелярської праці й листування, не виконав ані третини тієї дійсно корисної культурної праці, що мав виконати. Є це напівмертва, штучно створена організація, яку треба підживити, коли хочемо діждатись успіху.

Ухвалено оснувати шість секцій Союзу, з яких найважливіша перша - літературний відділ. На внесення делегата "Просвіти", відділ цей буде доповнений і трьома нашими людьми, куди звійдуть: Д-р Василь Гаджега, інспектор Юліян Ревай і Василь Гренджа-Донський. На пропозицію делегата, звійшли ще такі заступники: до другого відділу - о. Кирило Феделеш від Союзу абстинентів і п. Сопко від Театру ім. Садовського.

Новий вибір управи такий: Голова - губернатор К. Грабар, три заступники голови - д-р Михайло Брашайко, красний посол Машата і д-р І. Гаджега; чотири діловодчики - інспектор С. Федор, проф. Антал, Михайло Демко і п. Млада.

При виборі цих діловодчиків прийшло до гострої дебати, бо делегат "Просвіти" заявив, що між цими чотирьма нема ані одного заступника нашого напрямку, але замість того аж два діловоди (Федор і Демко) є експонентами великоруського напрямку. Доводив, що нас і числом більше, отже по справедливості нам належали б два місця. Поставив внесок, щоб замість пана посла Демка вибрати за четвертого діловода інспектора Юліяна Ревая. Але чехи голосували з нашими "руськими" і внесок не пройшов.

Після примітки В. Гренджі-Донського і д-ра Недзельського до видавничого пляну, рішено подати прохання до краського заступництва, до округ і городських рад

наших міст, щоб річно було призначено якісь суми на літературні премії, щоб заохотити місцевих авторів до праці. Мається порушити справу, щоб при купуванню книг до сільських і публічних бібліотек набувалося в першій мірі твори місцевих авторів.

Делегат "Просвіти" показав на аномалії при цензурі п'єс, коли ту саму п'єсу, що вже цензурована, намагається ще раз посилати на цензуру. Просить зробити кроки, щоб п'єси, які вже були цензуровані, були опубліковані в Урядовому Вістнику Краєвого уряду, котрий служив би документом, що п'єса вже цензурована. Також зробити кроки, щоб оплати вистав, які руйнують всяку виставу бідної читальні, були уневажнені, або бодай знижені на мінімум.

Секретар Чейка дає відповідь на це і каже: На цензуру ще раз не треба посилати, тільки заявити урядові п'єсу і число, під котрим була п'єса цензурована. Відносно оплат сказав, що оплати на асистенцію поліції вже не треба платити, тільки пожежні. Робляться заходи, щоб і ці видатки зменшити.

Загальні збори НПС рішено скликати на 14-го квітня 1935 р. До Союзу рішено покликати понад 200 різних українсько-русько-чесько-мадярських товариств.

Ми дуже цікаві, чи Союз хоч після цього викаже фактично якусь освітню діяльність.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 28. березня 1935, ч.12.

ЮВІЛЕЙ ПРОФЕСОРКИ МАРІЇ КАРЦУБ

Дня 5-го травня ц. р. в неділю вечером в учительській семінарії відбулося дуже гарне свято ювілею 25-ти річчя професорської діяльності пані Марії Карцуб.

У святі взяла участь Капітула на чолі з єпископом Александром, пані Грабарова, пані Волошинова, професорська корпорація, багато гостей, і студенти обидвох семінарій. Велика заля була набита по береги.

Гарячими словами вітало заслужену ювілятку ціле громадянство, промовляли між іншими: директор Алиськевич, фах. учит. Агій, а також письменно вітали інституції "Просвіта", Жіночий Союз, заступники громадянства, бувші і теперішні її учениці й ін. Хор директора Аркаса відспівав декілька пісень, між іншими, одну народну марамороську, яку на бажання публіки му-

сіли повторити. Маленькі діти школи при семінарії на чолі з Наталкою Брацайківною і Даркою Долинською дали танці метеликів з діялогами своїй милій "пані Марії".

Мало є професорів, щоб були настільки улюбленими, як заслужена ювілятка. Не дарма сказав один речник, що Августин Волошин дав семінаріям розум, а Марія Карцуб дала серце.

Телеграфічну ґратуляцію прислав Римський Отець і багато писемних побажань надійшло з цілого Підкарпаття. До свята ювілятки приєднується і редакція нашого часопису.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, 9. травня 1935, ч. 17.

"ДВА РАЗ У ТИЖДЕНЬ"

Відкрите слово до наших читачів

Деякі наші передплатники з провінції, особливо з рядів нашої свідомої молоді, що цікавляться своєю рідною пресою, а розвитком "Українського слова" зокрема, стало запитують нас, коли ми з тижневика перейдемо на часопис, який виходив би два рази в тиждень.

Не є це нова думка. Цим питанням редакційний комітет стало займається, але це можна зреалізувати лише тоді, коли наші шановні читачі будуть знати, що за часопис, що стоїть на своїх власних ногах, і платити треба... (Очевидно, честь виїмкам). Сто разів ми вже написали, що "Українське слово" живе тільки з тих бідних корон, що читачі нам пришлють у формі передплати, або скромних дарів на пресовий фонд. За нашими плечима не стоять ні консуляти ворожих держав, не стоять за нами субсидії цукрових баронів, ні допомоги влади, не одержуємо жадних субвенцій від різних організацій, ані не черпаємо із жолоба партій, як то робить інша продажна преса, на Підкарпатті зокрема майже вся... Працюємо чистими руками, працюємо чесно, наші книги відкриті для кожного, наші приходи хоч хто може перевірити, бо не маємо що скривати... Через те, отже, і боремося з видавничими труднощами. Кредиту нині ніхто не дасть, а папір, друкарню і марки треба заплатити відразу.

Та не мусіли б ми так бідувати, коли б серед нашого громадянства витворилось почуття найпримитивнішого громадського обов'язку до своєї рідної, незалежної

преси: "Як читаєш - заплати!" Бо що ж ми властиво просимо? Нічого більше, тільки заплатити передплату, вирівняти те, що нам належиться і тим дати можливість дальшого існування газети, що боронить такі наші власні інтереси. Але ми все спускаємось на інших, хай за нас працюють другі.

Цілком не по-справедливому, коли малий гурток людей візьме на свої плечі весь тягар редакційної праці, робить щотижня сходи і засідання, присвятить свій вільний час, енергію і відпочинок, та не тільки бігає до друкарні, але приневолений і грошево допомагати видавництву, а тимчасом широке наше громадянство сидить на вигідних посадах і дивиться із льожі на всю нашу боротьбу, на цілу нашу муравлину роботу і навіть стільки не зробить, щоб заслало передплату... А як з гіркою бідую і зашле, то зашле не вчас і треба благодати, просити і десять разів листами грозити, витративши четвертину передплати на порто, щоб шановні панове сповнили свій обов'язок. А скільки грошей, скільки енергії можна б заощадити, коли б читачі були точними і заплатили завчасу.

Теперішні вибори нарешті відкрили нам очі, що перед нами стоїть ще велика освідомлююча праця. Ні на кого нам сподіватись, ні від кого не чекати порятунку, тільки своїми власними силами можемо вибудувати базу нашого народницького напрямку, нашого рідного українства на Підкарпатті, а це зробити без своєї незалежної преси нам ніколи не пощастить.

Два раз у тиждень... Без великих коштів і труднощів можна це досягнути. Потрібно тільки доброї волі і певної порції національної свідомості нашого громадянства, потрібно тільки те, щоб вчас заплатити передплату і прислати ще одного передплатника, але такого, щоб не лише читав, але і заплатив...

Отже, коли хочете, шановні наші Читачі, щоб думка "два раз у тиждень" вже від нового року здійснилася, заплатіть без дальшого увізвання передплату і допоможіть тижневик гладко довести до кінця року. Цим і вирішите справу ви самі.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 20. червня 1935, ч.23.

НАСЛІДКИ ЧЕСЬКОЇ ПОЛІТИКИ НА ПІДКАРПАТСЬКІЙ РУСІ ВЖЕ ПОКАЗУЮТЬСЯ

Чеська політика завжди змагала до того, щоб на свою сторону притягнути мадярів і змадяризованих жидів. В тій цілі удержували чехи аж дві мадярські газети, декілька тижневиків, платили панів "редакторів", таким чином свідомо помагали мадярським ревізіоністам. Були готові вони помагати кожному, щоб тільки ослаблювати наш народовецький рух.

Тепер ця політика починає мститись і самі чехи прийшли до того, що вони своєю політикою гнали воду на мадярський млин. До публічних бібліотек не допускали майже ніякої української літератури, замість того терпіли вже всіляке, навіть напівпорнографічне мадярське дрантя. А наша молодь, не маючи під руками своїх книжок, хапалась чужих, чим збільшувала статистику читачів мадярської літератури.

Виявилось, що хоч в Ужгороді мають мадяри лише 17% населення, а в Мукачеві трохи понад п'ятину, мадярських книг прочитано в цих двох містах два рази більше як слов'янських. За це і вхопилась мадярська преса й доказує, що при переписі народів сталася помилка і - мовляв - чехи фальшиво виказали так мало мадярів, бо ось мадярів властиво є два раз більше...

Цього вже перестрашилися і чехи. І ось такий українножерний "А-Зет" вже признає і українську літературу. В статті з 14-го лютого під заголовком "Мадярський вплив на Підкарпатській Русі", між іншими, пише так:

"Забезпечення мадярської меншости книгами супроти інших є першорядне. Всі новості мадярського книжкового торгу можна набути в кожній книгарні і є вони в публічних бібліотеках. Супроти того з російської літератури бракують взагалі книги, що вийшли по революції, хоч і там знайдуться книги, що кожен слов'янин перечитав би радо. Це саме можна сказати і про українську літературу. То ж не дивно, що русини і жиди є засипані мадярською пресою, мадярськими книгами, мадярською радіовисильнею, мадярським театром, не читають слов'янської літератури, ані рускої, ані української. Необхідно зменшити приплив мадярського друку і поповнити публічні бібліотеки рускою й українською літературами..." (Підкреслення наше).

Трохи запізно прийшли панове до розуму, але ще все можна б направити, коли б була відповідна добра воля.

Не противимось заспокоєнню оправданих культурних потреб мадярського населення, осуджуємо лише нерозумну політику, яка переслідус нашу культуру і мову на шкоду державних інтересів і нашого народу.

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 20. лютого 1936, ч.7.

ДРАМАТИЧНА ШКОЛА НІКОМУ НЕ ПОТРІБНА

Дня 14-го лютого ц. р. дала "Красва драматична школа" виставу в честь президента д-ра Е. Бенеша. На програмі була перекладена на "русинську" мову "Мариша", братів Мрштіків. Виставу уладили урядово, з належною пресовою рекламою, протекторатами високих осіб, але публіки було дуже мало. З цього видно, що "Драматичній школі" ніщо не допоможе, бо нею не цікавляться ані "русскіє", ані українці.

Шкільний відділ і референт позашкільної освіти дають перекладати п'єси на "русинську мову", а це осмішусь, дискредитує прегарне наше рідне слово (наприклад фриштик, тенґериця, чадо моє, гді-ж мой петек і т.д.). Нещодавно задля ока дала "Драматична школа" також і українську п'єсу Карпенка-Карого "Сушту", але вже афіші української п'єси видрукували по-російськи, а запрошення й програми до редакції прислали по-чеськи.

Самі постановки неможливі. Режисер - чех, що не знає ні нашої мови, ні нашої душі і не всилі зрозуміти те середовище, в якому мала б та чи інша побутова п'єса відграватись.

Коли беремо під увагу, що "артисти" роблять по 50 проб, то цей їх рівень не перевищує навіть аматорів. Справді є декілька талановитих хлопців і дівчат (Бідяк, Лакатошівна, Попович й інші), але бракує руки доброго режисера.

Ця школа в нинішній формі нічого доброго нам принести не може. Українські п'єси вона не буде грати, а на її тарабарщину ми не цікаві. Шкода проб з такою драматичною школою і мовою. Треба зробити те, що природне, що життя диктує. Як вже хочете мати драматичну школу, заведіть там українську мову та дайте до неї українських доповідачів і режисера-українця.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 27. лютого 1936, ч. 8.

Дня 17-го квітня ц. р. заложили наші кошицькі громадяни філію "Просвіти". До виділу вибрано: Голова - Іван Чобан, заступник - д-р Іван Комаринський, секретар - Олекса Пуйо, касир - Петро Сливка, бібліотекар - Володимир Кишка. Члени виділу: Д-р Августин Дутка, д-р Іван Попель, д-р Олекса Ластовецький, Осип Ярош. Надзвірна комісія: Інж. Денис Яременко, Атанас Гладій. Господар - Осип Гірняк.

З радістю подаємо цю вістку. В Кошицях живе до 5-6000 греко-католиків, тобто українців, але найбільша частина їх національно зовсім байдужа. Філія безумовно спричиниться до збудження їх національної свідомости і гордості.

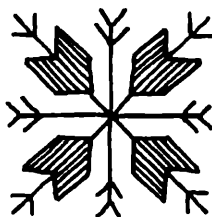
Треба похвалити наших свідомих земляків, що в цьому, найдаліше висуненому, українському острові утворили вогнище для рідної культури. Члени філії ще перед загальними зборами зорганізували хор, який підведенням відомого співака і диригента п. Осипа Яроша вже мав кілька виступів на словацьких та чеських вечірках і здобув собі признання та симпатію не тільки серед нашого громадянства, але і серед чужої кошицької публіки. Само собою, що це викликало серед москвофільських кіл переполох і їх преса підняла гвалт.

Філія задумує заложити драматичний кружок, давати відчити і курси мови та читання і писання по-українськи. Читальнею найбільше цікавиться наше вояцтво з Підкарпаття, що служить в Кошицях і рідко чує своє рідне слово.

Є повна надія, що кошицька філія поширить культурну працю і на інші місцевости занедбаної дотепер Пряшівщини.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 7. травня 1936, ч.17.

Мусимо признати, що туристика самому українському населенню на Підкарпатті дотепер приносила дуже мало. Готель в Ужку, у Волівці, в Рахові, а найновіші всякі "ноцлегарні" по наших селах є не в наших руках, з них наші бідні русини на селах великої користи не мають.

Правда й те, що туристикою займалися в нас чужі люди, що прийшли подивитися на наші гори, цікавилися красою нашої природи й етнографії, але спати пішли й купували всякий товар у своїх.

На другому місці правда й те, що наш селянин дивився на туристів як на панів, що не мають іншої роботи лиш траву місити, до них боявся підходити ближче, відмовляючи прислуги часом і за заплату.

Натомість бачимо в Альпах, в Італії, а навіть на Словаччині біля Татар, що цілі околиці живуть з туристів; продають свій продукт, приготівляють здорові і вигідні нічліги і проводять чужих людей по їм незнайомим місцям. А ті ж радо заплатять.

Радісне явище, що й наші люди починають цікавитися туристикою, особливо молодь. Два табори на Підкарпатті літують впродовж місяця і я сам бачив на свої очі, які втішені були околичні селяни, що й хоч бодай деякий продукт купували у них заряди таборів. Шкода кожного геллера, що з нашої кишені помандрує в чужі руки. Крім пластунів відбувають наші люди й більші мандрівки по горах і вони могли б зробити добре діло, коли б зацікавили селян використати туристику, щоб і наш селянин мав з того бодай сякий-такий прибуток. На-самперед було б потрібно зорганізувати в селах на підгір'ю спальні. Є на те просторі стодоли, добрі оборози з сіном, де можна б переночувати за мінімальну оплату. Нема такого бідного туриста, щоб не заплатив корону чи півтора за нічліг на оборозі. Кожний правдивий турист не буде спати в готелях, але старається спати в природі, де найздоровіше. В селі потім можна б виписати, що під тим і тим числом можуть туристи на оборозі чи в stodoli переспати. Це не вимагає жадного вкладу капіталу, навіть простирал і покривал не-потрібно, бо туристи звичайно мають їх зі собою.

Статистика виказує, що минулого року відвідало Підкарпатську Русь близько 80,000 туристів. Коли б з того тільки кожний двадцятий переспав хоч декілька ночей на отаких леговищах, то це принесло б нашим селянам деякий гріш. А є села, якими цілими роями проходять туристи, витрачаючи чимало часу на підшукання собі нічлігу. Змучений турист радо зрезигнував би зношення шатра на плечах, коли б знав, що серед природи знайде собі нічліг. А ще до того наші селяни консерватисти й недовірчиві. Минулого року в Синевирі я сам

за гроші не міг допроситись на стодолу і мусів іти аж до знайомого під Товчку, щоб переспати.

Купуймо всі продукти тільки від нашого селянина. В кожному селі свіже молоко, яйця завжди знайдемо, а навіть сала, бриндзі, не говорячи вже про бараболю. Можемо мати також свіже м'ясо з домашнього дробу, а з того кожна господиня нам продасть радше ніж жилові, ще й заріже нам та обчистить. А на горах та полонинах в кожному салаші радо продадуть нам доброго, густого овечого молока та сира.

Не використовуємо нашого селянина, але скромно заплатім йому за кожную допомогу, тим навчимо його цінити свою працю. Наші селяни добрі і скромні, на нічліг чужинця нерадо беруть, але як вже приймуть, то грошей не беруть. Однак безплатно не берім від нього нічого. Вони такі бідні, що кожна корона придасться.

І коли наш верховинець буде бачити, що туристи не тільки лазять по його полю, але й користь йому приносять, то будуть і добрі гірські провідники, будуть чисті здорові нічліги і таким чином і туристи і населення буде задоволене.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, 14. травня 1936, ч.18.

СВЯТО ВЕРХОВИНИ

На Русалля (30-го і 31-го травня) відбулося свято волівської Верховини: В Ізках посвячення читальнянського синьо-жовтого прапора а в Студенім посвячення фундаментального каменя під Народний Дім і посвячення прапору.

Прологом хай буде те, що деякі панки з волівського окружного уряду, про яких багато ще нам доведеться писати, повишукували всілякі причини, щоб тільки цю маніфестацію народу заборонити. Винайшли, що "Просвіта" не має статутарного прапору; що прапор є прикрашений, бо на ньому вишитий напис і він занадто декоративний... От і не дозволено цих народних зборів. Почались інтервенції, біганини й декількаразове телефонування, аж взяв справу в руки сам начальник округи д-р Вацек і дозволив похід як також і посвячення прапору, але виразно написав, тільки красивого синьо-жовтого, без жадних написів та прикрас. Просвітяни з Рекіт та Розтоки забули в проханні навести, що маршуватимуть під прапором і коли станули до походу, їм

нести прапори заборонено... Та хоч ставлено колоди на дорогу, це свято Верховини вдалось якнайкраще.

Труднощі в Ізках

Свято почалося вже в суботу вечір. З Ужгороду прибув на посвячення прапорів із спеціальним дозволом Преосв. єп. О. Стойки звісний народовець проф. д-р Е. Дунда, а централь "Просвіти" вислала як свого делегата автора цих рядків. При таборовому вогні до селянської молоді виголосив делегат централі довшу промову про завдання молоді.

Після програми Службу Божу в Ізках мав відслужити проф. д-р Дунда, але співаної Служби Божої місцевий парох о. Яцькович не дозволив відслужити і проф. Дунда приневолений був задовольнитись тихою Службою Божою, хоч в кишені мав дозвіл єпископа на посвячення прапору. Також не позволено було урядом посвятити чудово прикрашений т. зв. стандартний синьо-жовтий прапор і д-р Дунда з тяжкою душею посвятив лише наш звичайний синьо-жовтий краєвий прапор...

В ізянській церкві проф. д-р Дунда виголосив знамениту патріотичну промову про значення синьо-жовтого прапора.

Похід до Студеного

Під проводом перечинської просвітянської знаменитої оркестри рушив похід з Ізок до Н. Студеного. На переді ішли роверисти, за ними пластунки, пластуни, а потім селяни. До їх присєднались просвітяни з Волово-го, з Келечина, з Пилипця, з Подобівця. В брамі Н. Студеного чекала вже кінна бандерія і делегація читальень "Просвіти" з Н. і В. Студеного. В імені студенських громадян теплими словами привітав гостей М. Петричко. До походу прилучилися і студеньки і всі рушили на місце, де лежав фундаментальний камінь майбутньої святині нашої рідної культури - Народного Дому. Якраз вийшли з церкви студеньки і місцевий намісник о. Євген Медвецький посвятив камінь.

Святочні збори. Промови

Похід, в якому було понад 3,000 учасників, ішов далі і дійшли до пластового табору, де вже стояла трибуна. Тут о. намісник посвятив синьо-жовтий прапор і виголосив до народу дуже гарну, обдуману, одушевлену промову релігійно-патріотичного змісту.

Місцевий голова читальні п. Петричко відкрив на-родні збори і вибрано святочну президію.

Перше слово взяв делегат централі "Просвіти" з Ужгороду В. Гренджа-Донський і сказав, між іншим, що жи-ва ідея не загине. Дарма віками топтали в порох наш прапор, він знову піднявсь... Ми є ті самі українці, що й за Карпатами... Ніхто нам не може заборонити так себе називати... Може бути іредента мадярська, польсь-

ка, румунська, але української іреденти нема. Ми є льюальні горожани республіки, але домагаємося своїх прав.

Добру, змістовну промову проголосив пилипчанський учитель Василь Потушняк. Сказав, що ми не є іредента, нехай докажуть, що хоч одна українська партія на Підкарпатській Русі була плачена із заграниці... Але що деякі табори "з противного боку" були на услугах чужої держави, це вже доказано.

Д-р М. Новаківський, веречанський адвокат привітав збори від імени українського населення Веречанщини. Сказав, між іншим, що дуже дивується, чому деякі чехи виступають проти українців, коли якраз чехи з українцями мають двох спільних смертельних ворогів: Польщу і Мадярщину, з котрими ці два народи бились разом і ще можуть битись.

Від мукачівської філії "Просвіти" виголосив привіт д-р Бандусяк, від берегівської читальні М. Петричко; за Етнографічне товариство в Мукачеві говорив проф. Шиналій, а від Союзу українських студентів у Братиславі студент Дзямка. Потім були привіти від волівської філії і від читалень. Гарну промову виголосив також талановитий, щирий і рухливий просвітянин Василь Шадей.

Домагання

Інж. Метельський просив звернути увагу на культурно-виховну сторону. Поставив внесення домагатися заснування для округи господарської школи (для піднесення скотарства і взагалі раціональної господарки), що збори з великим захопленням прийняли. Потім прочитав меморандум до пана президента д-ра Бенеша в справі берегівської гімназії. Збори протестують проти заміру перенести берегівську гімназію, яка була відкрита там для того, щоб відмадяризувати мадярське місто наповнене "гереґ-католикуш"-ами (греко-католиками - змадяризованими українцями). Народні збори домагаються залишити гімназію в Берегові.

Народна забава

Після полудня почалася народна забава. Виступили різні хори і були також народні танці. Навіть і погода гейби з нами умову заключила - дощ почав падати аж понад вечір. Ввечорі дала читальня виставу "Нахмарило", а потім були танці до рана.

На свято зішлося і багато гостей. Крім вищезгаданих, з Ужгороду прибув голова ужгородської філії, судовий радник д-р Пежанський з дружиною, адвокат д-р Охримович з Мукачева, п-і Вімерова (з Пластом), п-і Комаринська, волівський адвокат д-р Дудикевич з цілою родиною, Іван Грига з В. Верецьких та багато інших.

На святі інтелігенції було багато, але було це в першій мірі святом самого селянства. Делегати прибу-

ли почавши від Синевира через Волове, Вічкове до самої границі аж по Веречанщину. Самі селяни занялись справою: Шадей, Мазури, Іваницький, Петричко, Клепар, Чорней й інші. А що то за щирі душі ті селяни зі Студеного! Кожного пластуна, пластунку та гостей порозбирали по хатах, гостили, годували чим тільки могли.

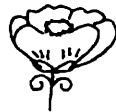
Та й найбільшу заслугу має молодий, енергійний учитель Пельчарський, що тижнями працював та бігав по волівських інтервенціях. Йому допомагали п. Л.Стрипська, Медвецька, Потушняк й інші.

Малі розміри нашої газети не дозволяють нам описати весь той ентузіазм, велике захоплення, яке панувало на цьому святі. На протязі 18-ти років Верховина щось подібного ще не бачила.

Це, безперечно, буде мати вплив на дальший культурний розвиток, а також і наші вороги приневолені будуть з нами числитись інакше.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, 11. червня 1936, ч.22.

СПИРИДОН ЧЕРКАСЕНКО - 60 РІЧНИЙ

Дня 25-го грудня 1936 р. святкує визначний український драматург Спиридон Черкасенко свої 60-ти річні уродини і рівночасно 35-літній ювілей літературної праці.

Спиридон Черкасенко добре знає й Підкарпаття, де він пробув між нами п'ять років. Та хоч до політики не мішався, в 1928 році відібрали йому побут на Підкарпатській Русі і він виїхав у Чехію (Черношиці), де перебуває й досі.

Спиридон Черкасенко є видатним мистцем українського слова. Його поезії, а особливо драми забезпечили йому світле місце в українській літературі. Його п'єси є і будуть незабутніми.

Народився поет в 1876 році на Херсонщині, в родині селянина. По скінченню учительської семінарії в 1895 році, стає вчителем і розпочинає культурну та літературну працю. Його вірші появляються на сторінках "Літературного наукового вістника" та ін. Працює серед українських робітників, за що його москалі звільняють з посади вчителя і він переходить до Києва, де цілком віддається культурній та громадській роботі. Бере участь в усіх українських часописах, пише публіцистичні, критичні статті, поезії та фейлетони. Виходять його

го збірки "Хвилина", "На шахті", "Вони перемогли", а потім п'єси: "Хуртовина", "Петро Кирилюк", "Повинен", "Земля" та незрівняно гарна "Казка старого млина" і козацька, напівісторична драма "Про що тирса шелестіла". Ці дві останні драми не сходять зі сцени українського театру. Згодом видав збірки для молоді "Діткам", "Маленький горбань" та інші оповідання.

Був одним з основників педагогічного щомісячника "Світло", де містив багато статей. Був гарячим пропагатором української школи і склав два підручники ("Рідна школа" і "Короткий курс правопису").

Після катастрофи українського народу в 1919 році виходить на еміграцію до Відня і тут видає перші три томи своїх поезій (П. Стах).

В 1923 році переходить він на наше зелене Підкарпаття, де написав багато цінних творів. Дрібні вірші виходять у "Пчілці", "Пластуні" і в окремих збірниках. Написав дві більші поеми: "Зелені жупани" й "Про вдову та трьох синів". Переклав на українську мову велику працю чеського професора Ф. Крейчі: "Позитивна етика". Написав гімн пластунів "Гей, пластуни, гей, юнаки", який перебрала й Галичина. Та найбільшу заслугу має в тому, що тут поклав основи діточого театру, написавши для нього аж десять п'єс, з них три прозою: "Бідний Лесько", "Страшний професор", "Грубий жених" і сім віршем: "Вечірній гість", "Лісові чари", "Нехай живе життя", "До світла, до волі" (життя Тараса Шевченка), "Лібуша в таборі" і "Чудо святого Миколая".

В 1928 році приневолений покинути Підкарпаття, на якому полишив для нас такі цінні сліди. Але контакт з нашою молоддю не переривав й досі. Покидав він нас тільки з примусу. Всі ми зі сльозами в очах прощали дорогого нашого Спиридона Теодосієвича.

Останніми роками написав і дав опублікувати: "Ціна крови", "Дон Жуан і донна Розіта", "Гази професора Кравса" та історичні драми "Северин Наливайко" і "Коли народ мовчить" (Мазепа). Найновіший історичний роман друкується тепер фейлетонами в "Українських вістях" (Львів).

Хоч невідрадна доля занесла його далеко від своїх, він і серед чужих людей, серед тяжкого емігрантського життя працює й далі з молодечим запалом на добро і славу свого рідного народу.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 24. грудня 1936, ч.46.

Відомий нам інж. Андрій Кість, що вивчав по Підкарпаттю народні танці, придбав собі американське громадянство і після нового року виїжджає до Злучених Стейтів Америки, де вже жде його готова посада і ліпший кусник хліба, як ми могли йому дати. Інж. Кість був помічним учителем в різних околицях й своєю широкою вдачею та працею здобув для себе і для українців великі симпатії. Був надзвичайно популярний серед молоді. Танці вивчав звичайно безплатно і не раз траплялося, що коли хотіли його за труди нагородити, як напр., у Сваляві, то жадної нагороди не прийняв. Це є людина світлого характеру і визначних мистецьких здібностей, повна самопошваги і любови до свого рідного. Залишить у нас по собі добру пам'ять. Велика шкода, що ми його тратимо.

Як зачуваємо, курсанти пана інженера хочуть улаштувати йому прощальні вечерниці в Ужгороді зараз по святах. Звертаємо на це увагу нашого громадянства.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 31. грудня 1936, ч.47.

ПЕРЕГАРМОНІЗУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПІСНІ

"ВЕРХОВИНО, СВІТКУ ТИ НАШ"

Від декількох місяців на диригента оркестри пішого полку 36 в Ужгороді є призначений молодий композитор, поручник Фадргонс. Ще в аспірантській школі познайомився він з молодими підкарпатськими українцями (Губко й ін.) і ті звернули йому увагу на красу української пісні. В Ужгороді зацікавився він українською піснею ще більше. В останньому часі перегармонізував "Верховину". З цим твором, якому автор дав назву "Український танець Г-моль", виступив на академії, улаштованій в Ужгороді з нагоди уродин президента республіки дня 27-го травня ц. р. Молодий диригент цим виступом здобув для себе признання фахівців і симпатії громадянства. Є тут сильні акорди, зриви, що наслідують полонинську бурю і ніжні звуки полонинської сопілки. Гармонізація розроблена до нюансів на велику оркестру. Радіожурнал повинен звернути на неї увагу і взяти на грамофонні плити. Як зачуваємо, поручник Фадргонс зложив також з українських мелодій в'язанку пісень.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, 3. червня 1937, ч.22.

ІМПОЗАНТНІ МАНІФЕСТАЦІЙНІ ЗБОРИ В СПРАВІ ШКІЛЬНИХ КНИГ

1,700 учасників із цілого Підкарпаття, десятки тисяч підписів на протестах

Перед зборами

На маніфестаційні збори появилось стільки народу з цілого Підкарпаття, що й самі ініціатори були здивовані. Без пропаганди, без знижок на залізничних білетах, за свої власні гроші із всіх закутин прибуло стільки делегатів, що найбільша зала в Ужгороді показалася малою. Всі сидячі і стоячі місця в залі і на балконі і чотири коридори з обидвох боків були вщерть переповнені. Багато народу стояло в дворі Народного Дому. Цілий фойє, а навіть вікна горішньої частини будови кінової залі були наповнені людьми. При підрахуванні виявилось, що 175 сіл було заступлено, не згадуючи вже тих протестів, що надійшли поштою з різних сіл цілої Підкарпатської Руси, Словаччини, Праги. З Кошиць приїхала 5-ти членна делегація. На писемних протестах були десятки а навіть сотки підписів. Так, напр., протест із села Буштина має 220 підписів. Прийшло також на збори багато телеграфічних привітів, як напр., від студентів в Празі, Братиславі, від редакції "Пробосм" і ін.

Збори

Збори відкрив голова батьківського комітету при гімназії в Ужгороді, д-р Юлій Брацайко. З радістю вітав численно зібраних учасників. З того великого числа виходить, що справа рідної мови у школі стала пекучою справою вже і в селянських масах. В своїй промові торкнувся питання: Хто ми? Який народ? - Доказував, що ми є народом українським, що мовою навчання може бути і має бути лише українська літературна мова. Ціль цих зборів є - причинитися до усунення хаосу у наших школах та заведення одностайної української мови навчання до наших шкіл.

Прочитав далі листи пана губернатора Грабара і пана віцепрезидента д-ра Мезніка, які оправдують свою неprisутність урядовими перешкодами. Оба листи були написані чистою народною українською мовою і то лист пана губернатора правописом Панькевича, а лист пана віцепрезидента - фонетикою. Пан губернатор просив прислати йому резолюції з метою пороблення еventуальних дальших кроків. Вкінці прочитано лист посла Ревая, в якому він не погоджується з поступуванням Міністерства шкільництва.

Реферат Степана Клочурака

Редактор Степан Клочурак виголосив обширний річевий реферат. Вказав у тому рефераті на хаос, який па-

нує у нашому шкільництві, на причини того хаосу та на потребу заведення єдності, однастайності до наших шкіл, що можна досягнути лише так, коли викладовою мовою стане виключно українська мова. Ця мова є нашим найдорожчим національним скарбом і ми не можемо терпіти її усунення і калічення в наших школах! Гостро скритикував шкільну політику Міністерства шкільництва в новіші часи, яку вважає шкідливою не лише для нас, але і для самої держави. Говорив про давніше і новіше мадяронство у нас, про москвофілство в минувшині і тепер. Виказував, що на Підкарпатській Русі витворився протиукраїнський і протинародний фронт, який за всяку ціну хоче стримати природний національний і культурний розвиток нашого народу. Цей фронт творять агенти Польщі, Мадярщини, чеські народні соціалісти і "третьій напрям" під покровительством греко-католицького єпископа. Тут допоможе лише безпощадна боротьба. Народний український напрям переміг на всіх українських землях та переможе і тут у нас на Підкарпатській Русі.

По рефераті до слова зголосився д-р Іван Долинський. Говорив про справу московських книг як правник, а потім як батько. З правного боку подав, що розпорядки, якими апробовані московські підручники, противляться Сан-Жерменському договору, конституційній грамоті і мовним розпорядкам. Як батько, указав на ті труднощі, з якими ученик мусить боротися наслідком того, що навчання не відбувається в материнській українській мові. Уважає, що московська мова у нас абсолютно не є потрібною.

Жида можуть у нас вчитися по-жидівськи, навіть цигани по-циганськи, а нам накидують шкільні власті московську мову і московський правопис. Стверджував, що багато професорів і учителів не знають нашої мови і треба їх взяти на іспит або їх усунути.

По цій промові В. Гренджа-Донський прочитав проєкт резолюцій, а потім відкрито дебати.

Дебата над рефератом і резолюціями

Федір Ревай вказав на потребу виховання дітей дома, в українському патріотичному дусі. Коли б молодь була у такому дусі вихована, сама ставила б опір у робленню різних мовних експериментів. Підносить, що при даній ситуації мусить батько для своїх дітей окремо наймати інструкторів, щоб мову навчання, то є мову російську, розуміли і не провалювалися. Домагається усунення зі шкіл невідповідних директорів, професорів і вчителів. Пропонує вислання трьох-членної делегації на компетентні місця, щоб резолюції зборів були здійснені.

Августин Волошин погоджується з попередніми промовцями, подає, що в свій час згодилися представники українського напрямку на заведення російської мови як обов'язкового предмету в середніх школах з тим, що викладовою мовою буде українська. Тепер з огляду на те,

що того компромісу не додержано, маємо домагатися, щоб в середніх школах була московська мова лише факультативна, то є, щоб ученики не були зобов'язані учитися по-російськи, але хто хоче, тому треба дати можливість.

Андрій Ворон згадує про боротьбу Учительської Громади за рідне слово і домагається, так само як Федір Ревай, фонетичного правопису.

Микола Вайда підносить потребу і вагу дрібної праці для переведення великих принципів.

Промовляв ще з інтелігенції Віктор Желтвай. Подав, що будапештський журнал "Корунк сава" писав недавно: "Коли б Підкарпаття зукраїнізувалося, то ми, мадяри, втратили б його назавжди." Отже політика наших шкільних властей мусить стреміти саме до того зукраїнізування.

Іван Гриць підносив вагу народної культури і передав привіт культурних організацій Берегівщини.

Андрій Кузьмик говорив про справу бичківської гімназії і про жертвенність бичківців щодо народної культури.

М. Тулик вітав збори від селянської української партії і "Народної сили". Вимагав, щоб не йти на жадні компроміси.

Д-р Микола Бандусяк гостро критикував поступування міністра, наслідком чого відібрано йому слово.

Селянські промовці

З-поміж селян виголосили привіти Василь Щадей з Нижнього Студеного, Михайло Гренджа з Волового, Василь Клемпуш із Ясіня, Іван Грига з Вишніх Верецьок, Василь Скиба з Нового Давидкова, Андрій Маханець з Бедевлі, Юрко Добей з Перечина, Йосиф Данко з Баранинець, Юрко Руснак з Йоври, Василь Кнап з Гаті-колонія, Іван Ігнатко з Вілок і ін. Всі вони вітали збори, погоджувалися з резолюціями, обіцяли підтримку в боротьбі за наші права.

Селянин А. Маханець з Бедевлі навіть присягав "українському Богові" і висловлював свою непохитну віру, що той наш "український Бог" допоможе нашому народові вибороти всюди свої права і свої правди.

Юрко Довбей підносив потребу заснування народного фонду.

Василь Клемпуш сказав, між іншим, що маємо перед собою три святі завдання: боронити рідну мову, назву і наш історичний синьо-жовтий прапор.

Василь Лукач зазначив, що коли б наша мова справді не була розвинена і така гарна, то і тоді мали б ми її любити, боронити і розвивати. Та ми маємо прекрасну милозвучну мову, літературу і саме тому в тій боротьбі не можна нам вагатися.

Один з промовців підніс, що деякі наші професори вчилися на польській стипендії у Варшаві, а тепер тут у нас насаджують московську мову і культуру. Всі промовці підносили надзвичайну вагу рідної мови в житті нації та в її культурному розвитку. Говорили вони прекрасною чистою бездоганною мовою. Цікаво було, що в своїх промовах часто уживали цитати з Шевченка, Франка та інших українських поетів і письменників. Видно, що наші селяни поступили вже далеко вперед і що вони вчать, думають, читають.

Промова д-ра Михайла Брацайка

Накінєць промовляв д-р Михайло Брацайко. Передавав привіт Товариства українських журналістів і письменників. Висловив своє задоволення, що збори вдалися понад всі сподівання. З признанням висловився про об'єктивність промовців і про значний культурний поступ нашого селянства. Словами Шевченка: "Учітєся, брати мої, думайте, читайте" заохочував учасників до праці над собою та взагалі до читання та до науки. Згадав, що народовецька преса в загально-національних справах виступає одностайно і солідарно. В імені преси та товариства заповідав боротьбу і оборону наших мовних прав. Вкінці поставив внесення на прийняття резолюцій із запропонованими в час зборів доповненнями.

Д-р Юлій Брацайко дав резолюції під голосування. Збори прийняли резолюції одногосно і з захопленням.

Загальне враження

Збори були величаві і пройшли з захопленням. Показувалася охота до боротьби і відкинення всяких компромісів. Промовці за свої теплі і розумні слова були нагороджені довгими рясними оплесками. Головно, коли згадка була про український народ, про українську мову, то ентузіазм вибухав елементарною силою. Коли в 2-ій годині д-р Юлій Брацайко закінчив збори, учасники зборів спонтанно відспівали гімн і кілька патріотичних пісень, як "Не пора, не пора, не пора, москалеві й ляхові служить..."

Резолюції

прийняті на публічних маніфестаційних зборах дня 13-го червня ц. р. в Ужгороді

Мовний (язиковий) хаос у школах Підкарпатської Русі є найбільшою перешкодою поступу учнів у науці. Той хаос збільшився в новіших часах тим, що Міністерство шкільництва в Празі одобрило декілька шкільних підручників (учебників), написаних мовою великоруською, або мішаниною, якою на Підкарпатській Русі наш народ не говорить, і хоче одобрити ще й дальші підручники. Тим дається можливість противникам нашого народного відродження спиняти це відродження і примушуватися вчителів та учнів до вживання таких книг у школі, які не лише не спричинюються до досконалого знання нашої природної літературної мови, але ще й калічать місце-

вий народний матірний говір дитини.

Таке поступування противиться:

1. Мировому договорі, в якому сказано, що автономія дається РУСИНАМ - в оригінальному французькому тексті "Ruthenes" а не "Russes";

2. Конституційному законові, який перебрав услів'я мирового договору і забороняє всяке віднародовлювання націй, що живуть в Чехословацькій Республіці;

3. Противиться науковому ствердженню Празької Академії Наук, яка проголосила, що тут живе малоруський, або український народ, та що мовою навчання має бути українська літературна мова.

Тому:

Збори домагаються заведення української літературної мови як мови навчання у всіх наших школах;

З метою дефінітивного усунення хаосу у шкільництві та з метою досконалого засвоєння дитиною материнської мови, Збори домагаються заведення фонетичного правопису, який є вже науково признаний і вживається на всіх територіях, заселених українським народом;

Збори висловлюються, що російська (великоруська) мова може бути заведена в середніх школах лише як необов'язковий предмет. Рішуче противляться і протестують проти того, щоб цю мову заводжувано як мову навчання в наших школах;

Збори констатують, що язиковий хаос, викликаний заведенням великоруських, або мішаниною писаних шкільних книг, шкодить консолідації Підкарпатської Руси, викликає невдоволення родичів та й самої шкільної молоді, унеможливує засвоєння потрібного для учнів знання, вносить розклад в родину, в школу і тим і в ціле громадське життя;

Збори звертаються до п. Президента республіки, до правительства республіки і до культурної комісії парламенту та домагаються відкликання розпоряджень Міністерства шкільництва і народної освіти, які прямо чи непрямо причинюються до збільшення мовного хаосу в школах і через те до здержання культурного розвитку нашого краю;

Збори домагаються віддалення з наших шкіл всіх тих професорів і вчителів, що й дотепер не знають належно нашої мови і лише калічать правильну матірню мову дитини;

Школа має бути інституцією виховною і науковою, а не засобом денационалізації та партійно-політичної агітації;

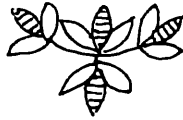
Вкінці Збори стверджують, що покищо немає жадного приказу, що одобрені Міністерством книги мусять вживатися в наших школах. Розпорядки дають лише можливість учителям завести ті книги до школи і саме тому

родичі мають право й обов'язок протестувати стало й енергійно проти заведення шкільних книг, написаних великорусською мовою або мішаниною;

Збори закликають наше громадянство до найгострішої боротьби проти заводжування чужої мови і чужих книг до наших шкіл. Нашим дітям належить наука в нашій рідній українській материнській мові.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, 17. червня 1937, ч.24.

СВЯТО ЛИСЕНКА В УЖГОРОДІ

Дня 27-го листопада ц. р. відбулося в Ужгороді свято з нагоди 25-ої річниці смерті найбільшого українського композитора Миколи Лисенка. Реферат дуже цінного змісту виголосила пані Софія Дністрянська.

Дальша програма була така: Мужеський хор виконав народні пісні М. Лисенка "Ой, у полі билиночка" та "Віє вітер коло хати"; фортеп'янове сольо рапсодій М. Лисенка з чуттям виконала пані Дутка-Туркинякова. М. і Ю. Лацаничі виконали дует народної пісні Лисенка "Ой, на горі козак воду носить". Хор "Бандурист" проспівав "Орися, нивко" і "Була колись Гандзя" — муз. Лисенка на слова Т. Шевченка. Сольо "Гетьмани, гетьмани" Т. Шевченка і "Безмежне поле" І. Франка виконав з великим успіхом Юрко Лацанич. Наприкінці заспівав знову Хор "Бандурист" дві народні пісні "Козаченьку, куди йдеш" і "Кучерява Катерина" і цим закінчилося це гарне свято. Фортеп'яновий супровід дала та диригувала хором п-і Россіневич-Щуровська.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, 16. грудня 1937, ч. 46.

ЧИ ІСТОРИЧНА ПОВІСТЬ "ПЕТРО ПЕТРОВИЧ"

Є ФАЛЬШУВАННЯМ ІСТОРІЇ?

(Відповідь автора
на "русску" і чеську тенденційну критику)

Тількищо вийшла моя історична повість "Петро Петрович (наприкінці минулого року), а вже з боку "руських" та чеських критиків появились "рецензії", які аж кричали своєю односторонністю. На гістеричні викрики в "Русском народном голосі" пана Лінтура (які можна б безпечно назвати денунціяцією), я дотепер не реагував. Українська фахова критика, як відомий учений М. Рудницький, д-р Л. Мидловський і інші, а також українська преса на чолі з "Ділом" (ч. 246 з 7.XI.1937), "Новий час" (ч. 231 з 18.X.1937), паризьке "Українське слово" (з 17.X.1937), "Вісник" і багато інших, оцінили повість надзвичайно прихильно. Деякі українські історики й письменники європейської слави, як наш покійний історик д-р В. Гаджега, відомий письменник С. Черкасенко й ін., висловили, між іншим, і писемно мені признання і ніхто мені не закинув, що я пофальшував історію, бо ж діяльність і героїчна боротьба Петра Петровича нам добре відома. Про Петровича більше знаємо, як, напр., про князя Корятовича, що жив значно пізніше.

Але коли, здається під впливом Лінтура, почав - не знаючи нашої історії - критикувати і такий "знавець" підкарпатської літератури як д-р Гартль (в "Лідових новінах", в альманаху письменників БЛОК і ін.), то це вже не можна пропустити без слова. Можна перестудіювати сучасну підкарпатську, ще досить слабу, літературу й бути й "знавцем", а навіть кар'єру зробити, але вже до історичного роману слід би перечитати бодай щось історичного, на чому автор опирається, і знати вік. Бо ні одну науку так не фальшують, як історію навіть ті "великі" народи. Я вам чорне на білому покажу, що каже, напр., про героїню Франції Жанну д'Арк англійська історія, а що каже французька. Тільки один дивиться окулярами француза, підносячи її на найвищий п'єдесталь, а другий пише пером англійця, майже нічим не відрізняючи її від звичайної пересічної дівчини.

В очах цих критиків найбільшим моїм гріхом (і то непростимим) є те, що я з Петра Петровича зробив українця, провідника підкарпатського українського населення, що йде в посли до галицького князя, щоб той зайняв угорський трон; бере від князя військову допомогу і вісім років провадить героїчну боротьбу з угорським королем-колонізатором за свою віру і за свій народ...

"Як можна Петровича назвати в 14-му віці українцем?" - питає мене д-р Гартль. А як його маю назвати, коли сьогодні вже й учень народної школи на Під-

карпатті знає, що наша стара "Русь" - це ж не що інше як Україна, а "русин", "руський" - це ж наша стара назва, яку москалі, погромивши Україну, украли від нас, взяли силою й нам не лишилось нічого іншого, як прийняти другу назву - "Україна", що вживалася рівнобіжно з назвою "Русь". Стара Галицько-Володимирська Держава, Червона Русь й ін., це ж якраз і є та Україна, а Київ, це наша українська столиця, що дала культуру москалям і цілому Сходові. Як же його маю назвати?

Я знаю, що це чехам і москалям не на руку, вони бажали б, щоб ми забули, що ми є тими самими українцями, що й наші брати за Карпатами: що нас в'яже одна мова, одна віра, одні традиції, кров з крові, кість із кості... Вони хотіли б витворити "руську" традицію, "руськіє" герої, "руську" історію й історичні романи. Через те й узявся "Рускій народний голос" знову критикувати мою повість (ч.78 з 13-го квітня ц. р.), вимагаючи написання "руської" підкарпатської історії, "руських" історичних романів, щоб "взбудить у карпатороссов патріотическое чувство не только в интересах карпаторусскаво народа, но і держави..." А потім: "В. Гренджі-Донскому критіка ставіт требованіє видержівать історическую правду..." При тому самі фальшують історію, демагогічно вводять у блуд чужинців і ногами топчуть історичну правду!

Смішна й дурна пропозиція "Русского народного голоса", щоб спершу виписати конкурс на історію Підкарпаття, бо "пришол час раціоналізуват (розумій:фальшувати) і патріотическое чувство карпаторосса", відтак на основі цих історій мають виховуватись "руськіє".

А тепер перейдім на "критику" пана Лінтура. Про "Петра Петровича" в ч. 235 з 10.XI. м.р. пише так:

"Буйная фантазія автора безканєчно расшірєят гра-ніци "Мархії Рутенорум". Ана занімаєт жупи: Бережанскую, Угочанскую, Ужгородскую, Земплинскую, Шаришскую ... до Мішкольца, Дебреціна, на васток поза Комітат Красна (Семигород), до Варадіна..." Пан Лінтур мені не може простити, що я аж такий, мовляв, імперіяліст, що заліз так глибоко в Мадярщину.

Отак "критикувати" може або цілковитий неук, або - мадяр, якого болить мій "імперіялізм". Але спинімсь трохи на цьому. Не треба нам іти назад аж до 14-го віку, але навіть і сьогодні околиця Ніредьгази в Мадярщині є чисто греко-католицька, навіть до самого повероту ходили ми на відпуст до Марія-Повчі з процесіями. До сьогодні маємо там монастир Василіян. Греко-католицька мадярська єпархія в Гайдудорогу була основана лишень коротко перед світовою війною (1909). Мадярський обряд завели в тих же часах; перед тим весь церковний обряд відправлявся так само, як і в нас до сьогодні - церковнослов'янщиною. Старші люди ще й до сьогодні вміють говорити по-нашому. В 1914 р. був я в Дебречині три місяці і добре знаю це місто. Є там

"Орос уцця" (Руська вулиця), навіть греко-католицька церква, досить гарна. І зустрічав я там старих людей, що ще "Отче наш" уміють по-нашому. "А мій батько ще й говорити вмів", - казав мені не один греко-католик в Дебреціні... Віля Мішкольца є й до сьогодні українські (руські) села: Мучонь, Сухокалов і ін. У Варадіні до сьогодні є греко-католицька церква. Правда, зрумунізована, але за часів Петра Петровича були там єпископами Володимир, потім Іванко, що їхав у послі до Копаса переконати його, щоб помирився з королем, про що докладно пишеться в мадярській великій мілейській історії (1895 р.)

Раджу цьому "критикові" перечитати цінну наукову працю д-ра Гіядора Стрипського: "Гдѣ документи староѣ Подкарпатської Руси", де наведено в колишній північно-східній Мадярщині та Семигороді цілий ряд сіл, що мають українські назви (Руське, Полянка, Красна і т. д.), цілий ряд меж і гір має наші назви, а це все свідчить про те, що я мав право на той свій "імперіалізм" у романі. Але нехай шановний "критик" перечитає також наукову працю відомого мадярського історика д-ра Карачоньї Яноша: "Oroszok a 12-13 évszázadban" (Русини в 12-13 віці), де знайде дуже багато матеріалу.

Пан Лінтур, за Петровим, сумнівається в існуванні "Мархії Рутенорум". Петров, родом москаль, не хотів визнати жадної "Рутенії", бо то москалям з їх інших міркувань не на руку. Крім того, черпав свої відомості з Будапешту, вивчивши мадярську мову. Але Петров на склоні свого життя вже тоді, як відкрилися на Земплинщині староруські могили княжої доби (дир. Павло Яцько), мусів і сам признати, що колись існувала "Мархія Рутенорум" на території сьогоднішнього Підкарпаття. Про "Мархію Рутенорум" як також і про те, як далеко сягала наша територія, нехай собі перечитають і пан Лінтур і Гартль таких учених європейської слави як професор д-р Нідерле ("Слованске старожитності"), а особливо цінну історичну працю професора братиславського університету д-ра Халупецького в збірнику філософічного факультету і тоді не буде пан Лінтур твердити, що "Петро Петрович" "прежде всево фальсіфікація фактов".

"Бунтов падобних бунту Пйотр Петровіча в угорской історіи безчісленное множество..." - Ні, пане "критику", бунт Петра Петровича - це справжня війна, яка велася вісім років і яку приневолений був ліквідувати на місці сам король Карло Роберт, зібравши велике військо. Мадярський історик Горват Мігаль каже, що на території північно-східної Угорщини вибухли "példátlan orosz lázadások" (руські заворушення, яким не було прикладу). Від Пор-а можна багато навчитися із історичної праці "Magyar-Ruten érintkezések" (Мадярсько-рутенські зв'язки). Земплинсько-ужгородський наджупан Петро Петрович хотів прогнати мадярського короля й посадити на угорський трон галицького князя. Знаменитий мадярський історик Пор Антал в уступі про Карла Роберта

(Історія династії Анжу - мілейська мадярська історія, вид. 1895, т. III, ст. 166) ось що пише про це посольство Петровича: "Петро Петенько, син Петра, співзлочинець у державній зраді надворного Копаса, закликав шляхту, щоб і вони напали на короля. Плян бунтівників був немалий: вони хотіли скинути короля Карла з трону і замість нього посадити на угорський трон галицького князя, родича Арпадовичів. Проведення цього завдання довірили Петрові Петенькові (синові Петра), який із сусіднього Земплина перейшов на Червону Русь у посольство. З приграничної твердині Магг чи Махк (догадуються, що це с. Модьорош, по-словацьки Страбське над річкою Топлею, як каже Грушевський в "Історії України", т. III, ст. 100) галицький князь стало нападав на сторонників короля. Король Карло настільки серйозно брав ці напади, що особисто командував військом при нападі на цей замок..." Про це говорить сам король Карло Роберт у грамоті з 1321 р.*

Панові Лінтурові не подобається, що я в повісті говорю так: "Мархія Рутенорум" - це князівство, держава в державі. Не якась там дика, війною занята територія, але приграничне князівство Угорщини..." Це пан Лінтур казав набрати жирними літерами, щоб тим більше бив ув очі мій "прогріх". Написав я це з двох причин: по-перше тому, що за династії Арпадовичів наші предки мали справді великі привілеї (бо ж угорські королі були споріднені з українськими князями); по-друге тому, щоб пригадати так нашому громадянству як і іншим панам, що не перший раз виступасмо тепер як нарід, і що не вони нас "відкрили" і дали нам автономію. Ми були вже народом під цими Карпатами вже перед восьми-десяти сотками років і мали широкі права. Сини королів як Емерих, син святого Стефана, потім брат короля Андрія Вейла й інші, носили гордий титул "Дукс Рутенорум" ("Князь Русинів", значить по-теперішньому - Князь Українців), не звертаючи уваги на те, чи то пізнім нащадкам тих "рутенів" - таким панам Лінтурам - буде подобатися чи ні.

Лінтура страшно болить, що про Угорщину я відважився сказати: "Угорщина - це бочка, що розпадається на свої природні частини..." А вже занадто його заболіло, що я навів таку "фальсифікацію фактов", що "наша ціла Вережанщина належала до Галицької Держави". "К етим словам не нада прибавлять коментарій, ані релєфно банаруживать заветния мечти наших українофілоф" - каже Лінтур.

А за ним і пан д-р Гартль в "Лідових новінах" (з 26-го Х. м. р.) пише, що "спісовател Гренджа-Донскі пржетваржіл дейіни, вклад до ліді а доб то, що в ніх

* In hoc presentim quod in regnum nostrum Ruthenorum ad detrimendum regii honoris nostri et serenissimi culminis de possessione pro Ficiscens, ducem, qui nobis viventibus nostro regio diademate, insigniretur, in nos superducere quamvis minime valuerit, niteleatur (Fejér VIII, 293).

небило" (перетворює історію, пхає до людей і часу те, чого в них не було), а потім питає у зв'язку з повістю І. Невицької, - але розумій під тим "Петровича"-: "Кам ма се карпаторускі спісовател обрацет? До доб, а до земі, с ктерімі лід подкарпаторускі нікди небил осудове споєн?...". (Куди має карпаторуський письменник звернутися? До часу, і до землі, з якими карпаторуський люд ніколи не був судьбою зв'язаний?) Аж занадто добре розуміємо. Ця моя "тенденційність" бо-лить як русотяпа так і чеха. "Спісовател ма се пржі-блжіт к модернейші концепці гісторіцкего роману, кте-ри уж непродукує мртві матеріал архівні, ані неподле-га цітовему встагу к гісторіцкім грдінум..." (Письмен-ник має зблизитися до модернішої концепції історично-го роману, що вже не продукує мертвий архівний ма-теріал, ані не підлягає чуттєвим зв'язкам з істо-ричними героями).

Чуєте, підкарпатські автори?! Не дай Боже, за чуба витягати якогось там героя Петра Петровича чи наджу-пана Григорія, що бажали злуки зі своїми українськими братами! Досить, що я вже "пофальшував"!

Ці мої "фальсифікації фактов" та "пржетвержені дс-йін" - думаю, будуть цікавити й наше ширше громадянс-тво, особливо молодь. Наш великий історик Грушевсь-кий в своїй "Історії України" (т. III, ст.98-99) опо-відає, що князь Лев, син галицького короля Данила, за-горнув був частину Угорської Руси (нинішнє Підкарпат-тя) і привернув її під свою владу. Це опирається на грамоті власників мармароського села Вишкова над Ти-сою, що належав до Угорської Столиці, які просять від короля нову грамоту замість даної їм королем Стефаном, бо їх грамота пропала під час нападу князя Льва. З тексту грамоти виходить, що цей похід не стався перед виданням грамоти а давніше, як каже Грушевський.*

Другу історичну записку про це маємо на сторінках холмської євангелії, де читаємо: "Коли ся женил Ге-оргій князь а отец єму в Угри ходил - тогди скончаша ся книга сія" (15.X.1283 - Грушевський, "Історія Укра-їни", т. III, ст.99). А третю, найважлишу грамоту ма-ємо про те з року 1299-го, коли наджупан цілої Береж-ської Столиці, Григорій, що мав осідок в Мукачеві, на-зивав себе урядником Льва, князя руського. **

Четверта відомість ще певніше й категоричніша - це грамота короля Роберта про конфіскацію маєтків наджу-пана Петровича. На основі цих переконливих джерел і наводить проф. д-р Василь Пачовський у своїй "Історії

* *Suo privilegio mediante, sed ipsum privilegium receptum fuisset per Ruthenos ducis Leonis, quitune comitatum Ugocha hostiliter devastarunt* (Fejér V, 3, 87).

** *Nos Gregorius comes de Beregh officialis Leu ducis Rutheno- rum et quatuor indices nobilium de eodem damus pro memoria a. D. 1299* (Fejér VI, II, 2167).

Підкарпатської Русі", що "Підкарпаття належало до Галицько-Володимирської держави від 1281 до 1321 р." (ст.73).

Ось вам історичні докази. Хто ж тоді фальшує історію?! Я, - чи ви, панове, що хочете вмовити в підкарпатського русина, що він нічого спільного не має з українством?

"Як можна Петра Петровича назвати українцем?" - каже пан д-р Гартль. А я кажу, що на тій самій основі, на якій всі чехи називають ровесника Петровича, короля Івана Люксембурзького, королем чехів, хоч він підписувався "Рекс Богеміє", а його нарід називають чеським, хоч його названо тоді "богемі". Одночасно обіцяю, що коли пан д-р Гартль напише публічно, що чехи на це права не мають, то я не назву більше Петровича українцем.

Не може мені простити "руській соціал'-демократ" пан Лінтур, що я не писав "Петровича" "с іної точки зріння - с соціальної..." Признаюся, що ані не думав написати соціальний роман. А ще з тих часів, після татарського нападу, коли соціального питання майже не було. Землі було багато, володарі на перегони закликали переселенців, щоб заселявати опущені краї. Якраз після татарського погрому, феодалізм був той, що "тягнув коротше". Було замало робочих рук, помічники короля Бейли ІУ блукали по лісах, стягаючи людей і приймаючи переселенців із-за Карпат... Від татарського нападу до часів Петровича - це зазедве кілька десятків років. Дай Боже, щоб сьогодні мали наші селяни стільки худоби, стільки землі, стільки добра, як у тих "поганих" часах. Молодий дослідник нашого минулого проф. Лелекач нещодавно опублікував, які русини були багаті і скільки мали добра ще навіть перед повстанням Раковця. В соціальні струни можна б заграти, але вже в пізніших часах, а не в добу Петровича, коли землі було подостатком, що аж чужа шляхта прибувала з Робертом, щоб її зайняти.

Пан Лінтур називає "курйоз"-ом, що я в повісті згадую, що при дворі королів з династії Арпадовичів розмовляли нашою мовою... Це не є жадний курйоз.

Коронаційний плащ короля св. Стефана, в якому до сьогодні коронуються мадярські королі, вишили наші Василіянки у Веспрмі. На цьому плащі вишитий золотом і самоцвітами іконостас, а вгорі написано нашими буквами: "Буди Г'ди милость твоя на нас нині і во вьки...", а внизу: "Г'ди, ущебри ни и благослови ни, просвьти лице твое на ни и помилуй ни..." Анастасія Ярославна, дочка українського князя, була угорською королевою. Вибачте, пане Лінтур, але вона певно не говорила мадярською мовою, коли ціле її оточення - придворники, стилники, погарники, священики - було українське... Це вже видно й з того, що Анастасія свого сина Соломона (1061-1704) виховала в своїй рідній вірі грецького обряду. А навіть уже за його сина

Володислава I (Святого) панувала в Угорщині віра східнослов'янського обряду. Це показують його закони про подружжя священників... Або, жінка Коломана Предслава (1095-1114), дочка київського князя Святополка також не розмовляла якоюсь там монгольщиною, виховавшись у високій староукраїнській культурі... Або може Евфемія жінка мадярського короля Бейли II (Сліпого), що була дочкою великого князя Володимира Мономаха, розмовляла по-мадярськи, коли вплив русинів при королівському дворі був такий великий?... Староукраїнська мова була тоді дипломатичною мовою цілої східної Європи. Ви знаєте, що в ті часи значила Русь-Україна? Принайменше стільки, як сьогодні Франція... Навіть більше... Хто ж тоді "фальсифікує" історію?!

Помиляється й пан д-р Гартль, коли каже, що в тих часах Східня Церква в Угорщині була лишень маленькими островками і не можна її назвати організацією. Навпаки, навіть сам мадярський восвода Булчу був охрещений у Царгороді. Цілий ряд єпископів були східного обряду. Та ж якраз закони Володислава I й говорять нам про те. Латинників було так мало, що Володислав I рішив на соймі їх виселити з Угорщини, коли не слухатимуть законів, належних обрядові Східньої Церкви.

Мені нема потреби виправдуватися. Я пишу повість, а не історію. А що я цю оборонну статтю написав, то цим захищаю не повість, але історичну правду, щоб наша молодь бачила, хто фальшує історію. В повісті я можу навести на історичному тлі все, що хочу, - і так мусять бути. Бо ось історичною правдою є, що надзупан Петрович після невдалого бою подався до Семигороду, але в моїй повісті він гине на місці... Мені в повісті потрібно, щоб центральний герой поляг в героїчній боротьбі. Цього вимагає романтика.

Фрідріх Рідль в своїй "Поетиці" (вид. з 1904 р.) каже, що історична повість вимагає тільки, щоб на історичному тлі розпустити фантазію автора. Історичні постаті - це тільки побічні епізодичні ролі, головна лінія й особа - це видумка автора. Українська теорія поезії також те саме говорить.

Але цим панам, що мене шарпають за литки, не те важне. Вони не можуть мені простити, що я пишу по-українськи і що мене наша молодь читає. Такий "Петро Петрович" на протязі півроку майже розійшовся... Ось, що їх болить! Хоч би встав із гробу сам Шекспір, Байрон чи Віктор Гюґо й писав по-українськи, в очах цих панів був би так само "фальсифікатором", як і моя скромність.

Нехай собаки гавкають, але каравана йде вперед!

В. Гренджа-Донський

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, друковано в продовженнях: 30. квітня (ч.25), 8. і 14. травня (ч.27 і 29), 8. червня (ч.36), 1938.

Знову стало одним громадянином менше. Знову поховали ми людину, що була взірцем, що була прикладом для всіх як своєю скромністю, так і патріотизмом.

Дам'ян Гадяк, що народився в Самбірщині (в Галичині) 1887 р., перебувши лихоліття і героїзм по-перше світової, відтак українсько-польської війни, після перевороту переходить між свої люди на Підкарпаття, яке він полюбив з душі. Зразу працює в державній горожанській школі в Мукачеві, потім стає директором горожанки в Сваляві, а в р. 1928 переходить до ужгородської державної горожанської школи й тут виховує нове покоління аж до своєї смерті.

На молодь мав він невимовно великий вплив, всі його любили мов рідного батька. Індивідуально знав кожного учня, цікавився його родинними справами і вони мали до нього таке довір'я, що навіть у вищих школах, або на посадах дорослими вже людьми зверталися до нього за порадами. Він опікувався долею кожного свого учня навіть і тоді, як той вже вийшов з-під його крил. Оповідає мені одна вчителька, що Гадяк доти ходив "на шию" батьків, доки не напружили всі свої сили й послали її до семінарії... Не один із хлопців, не один із молодих людей, що покінчили семінарії, торговельні школи чи торговельну академію, завдячує свої студії покійному, бо без його моральної допомоги вони б не були всилі вибитися в люди. Як товариш, подавав він приклад своєю лагідною вдачею, тактовністю і зрівноваженим тоном.

Родина Гадяків поклала великі жертви на вівтар своєї Батьківщини: поляки брутальним способом вдерлися до хати старого селянина Гадяка, розпитували за молодшим братом, січовим стрільцем (що відтак поляг на рідному фронті), але що мати не хотіла прозрадити місця побуту сина, її в немилосердний спосіб побили і вона третього дня померла... Старий, 80-ти річний Гадяк втратив жінку, втратив молодшого сина, а тепер втратив і старшого. Сам живе, прикований до ліжка старістю й недугою.

Дам'ян Гадяк любив цей люд, немов би хотів віддячитися за те, що вдалося йому тяжкою працею - селянською мозолицею - вибитись з-під бідної солом'яної стріхи в люди.

Ще перед тижнем був у школі. На лиці йому з'явилася фурункульоза (чиряк). В п'ятницю пішов до лікарниці, але вже було запізно, бо дістав затросення крові й після чотириденних тяжких болів, у вівторок трагічно скінчив своє життя, залишивши дружину й трох малих дітей. Пішов у досить молодому віці і в найкращій фізичній силі.

В середу (18-го) відбулися імпозантні похорони з

міської лічниці. Прощальну промову виголосив о. С. Сабол (Зореслав), що зворушила до сліз кожного. Біля горожанської школи прощав покійного його колега, директор Павло Яцько від імени вчительської корпорації. Ціла школа спонтанним жалем, зі сльозами в очах прощала свого доброго вчителя, якого найліпше розуміла, бо він був кров із крові, кість із кости свій.

Від імени вчительського товариства прощав покійного голова товариства о. Августин Волошин, підкреслюючи його великі заслуги як громадянина, педагога і доброго патріота. Іменем головного віділу "Просвіти" прощав його П. Яцько, а за Товариство горожанських шкіл виголосив прощальну промову секретар Товариства дир. Микола Перейма з Мукачева. Член Губерніяльної Ради пан Росул попрощався з покійним за "Просвіту" в Невицькому, а проф. Голота від Комітету українських емігрантів.

Як ми його любили видно з того, що в похоронах взяло участь вище тисячки людей нашого громадянства.

Спи, дорогий Дам'яне, в цій землі, що стала Тобі другою Батьківщиною, що стала тобі рідною. Нехай вона буде тобі пером. Твоя пам'ять вічно буде між нами!

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 21. травня 1938, ч.31.

АКАДЕМІЯ НАРОДНОЇ РАДИ

Дня 29-го травня ц. р. відбулася академія Першої Центральної Української Народної Ради у великій кімнаті Народного Дому "Просвіти" в Ужгороді з приводу 20-ти річчя Чехословацької Республіки, 19-ої річниці прилучення Підкарпаття до ЧСР і з нагоди народин президента республіки д-ра Едварда Бенеша.

Гарну змістовну святочну промову виголосив редактор Степан Клочурак. Він підкреслив, що в ці важливі часи цілий підкарпатський український народ стоїть непохитно на сторожі цілості Чехословацької Республіки, але домагається респектування своїх прав. Теперішні часи доказують найліпше, які безпідставні й підлі були напади ворогів української народовецької ідеї, що нібито, цілий український рух є іредентський і протидержавний.

У концертній частині взяли участь хори: "Бандурист" (диригент проф. І. Трухлий), хор вчительської мужеської семінарії (диригент інж. Дмитро Петрівсь-

кий), хор горожанської школи під керівництвом фак. учителя О. Мешка і мандолінова оркестра з Доманинець (вивчив студент Лях). Хори співали бездоганно, а також доманинська мандолінова оркестра викликала бурю оплесків. З великим успіхом протанцювали малі діти-танцюристи (дві пари) українські танці, а п. І. Кардашинець по-мистецьки протанцював "Чумака".

Академія випала добре й достойно. Велика кінова зала не була така повна як звичайно на наших різних святах. Сталося це наслідком короткого часу, який стояв до диспозиції комітетові і частина нашого громадянства про свято не довідалася. З чеського урядництва появилось на це державне і красве свято лишень кілька осіб. На академії були присутні теж американські делегати.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 1. червня 1938, ч.34.

ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ

Хвальна Редакціє!

В останньому числі "Пробосм" (ч. 5, за травень ц. р.) є стаття "За розбудову української літератури", адресована ніби до Товариства українських письменників та журналістів - у дійсності ж, щоб мене вдарити.

Відповідаю тільки на слова, якими мене б'ють. У статті є, між іншим, висказане домагання, щоб Товариство письменників подало до прилюдного відома звіт про фінансовий стан дотеперішньої видавничої діяльності, та щоб Товариство видавало твори не тільки одного письменника - отже не тільки мої.

Кожній людині доброї волі відомо, що Товариство письменників, як і кожне інше статутове товариство, здає звіт із своєї господарки тільки на своїх загальних зборах і тільки перед своїми членами. Публічно звертається член товариства до свого товариства тільки в двох випадках: Коли вичерпав всі легальні способи і ніяк не був всилі довідатися про господарку товариства, або коли хоче кинути публічно підозріння, що в товаристві щось не в порядку.

На підозріння, яке кинув д-р Росоха на Товариство українських письменників з нагоди моїх книжок, відповідаю: Товариство українських письменників не мало і не має жадних фондів на видавання книжок. Його доходи складаються тільки з членських вкладок і то пла-

чених неточно. Мої книжки, які вийшли під фірмою Товариства за його дозволом, видав я на свій власний рахунок і на своє ризико. Отже, Товариство не було фінансово заангажоване і не могло понести жадних втрат. Під фірмою Товариства видав я книжки задля того, щоб Товариство виказало якусь культурну працю; щоб спонукати й інших, ліпше ситуованих авторів робити те саме та щоб дати почин до організації майбутнього видавництва.

Але коли це цікавить пана д-ра Росоху, то можу подати й звіт про грошовий стан, хоч це цілком приватна справа. У три книжки вложив я такі суми: 1. "Тобі, рідний краю" - 1,623 Кч; 2. "Петро Петрович" 5,170 Кч; 3. "Червона скала" 4,842 Кч, - всього разом вложив я на власне ризико 11,635 Кч. Позичив де міг, але за книжки заплатив, не зістався нікому винен, ані Товариство не завів у довги і всі фактури маю виплачені. Скільки "зарібку" на цьому зискаю, то найкраще знають наші видавці... Був я наївним, коли думав, що своєю працею і своїми матеріяльними жертвами заслужу бодай крихітку похвали, бо чейже не є тайною, що з літератури на Підкарпатті розбогатіти не можна. Видавець тішиться, коли зможе друкарню покрити. Але брав я це з ідейного боку. Людина сидить над рукописом роками, з урядничої платні відірве від уст родини, щоб видати і ще така подяка!

Додам при кінці, що п. д-рові Рососі за його недавнього побуту в Ужгороді я вияснив цю справу. Коли він, крім цього, ще й уважав за потрібне публічно звернутися з запитом, то хіба тільки тому, щоб кинути на Товариство безпідставне підозріння.

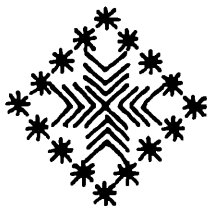
В цьому моєму виясненні вже є й відповідь, чому Товариство видавало тільки мої книжечки. Лишаю цілком на боці, кому потрібне кидання таких підозрінь - це нехай сама суспільність осудить. Лишаю теж на боці питання, чи кидання таких підозрінь може кого заохочувати до праці.

З високим поважанням,

В. Гренджа-Донський

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 18. червня 1938, ч.39.

ЗНОВУ ВИСЕЛЯЮТЬ !

Цими днями пані Равичева р. Макаренкова, з Перечина, дістала виповідь, щоб до 26-го ц. м. забралася з республіки. Урядове виповідження причини не подає. Наше громадянство дуже здивувалося - за що, за яку провину дістала пані Равичева виповідь з республіки, коли ж вона нікому не стоїть на дорозі? До політики не мішається, цілим її завданням є заробити собі й своєму шости-семи-річному синкові бодай на сухий хліб серед нинішніх тяжких обставин, коли й чоловікові тяжко добитись до праці.

З україножерного "А-Зет"-у вичитуємо, що виселяють її за те, що її чоловік у Відні "у справодайське службе немцу". Як нам відомо, її чоловік сидить у Відні без праці (його чехи також вигнали) і коли б йому його дві сестри час від часу не переказали деякі суми на прожиття, то вмер би з голоду... Крім того, з ним пані розводиться, отже за що її виганяти? "Має зв'язок з ворожими республіці елементами" - пише "А-Зет". З якими? Може бути, що комусь у перечинському дружестві, де є ревізоркою, не вигідна, але поза своїми шефами вона ні з ким не має зв'язків.

Ми просимо вислідити справу й дати спокій людині, що після національної катастрофи, після стільки років тортур та родинних трагедій, знайшла сякий-такий притулок серед своїх по крові людей. Не мішається до політики, заробляє собі й дитині на шматок хліба чесною працею, отже чому не лишити її в спокої?!

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, 25. червня 1938, ч. 41.

ЗАВДАННЯ НАШОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Щирий та національно свідомий інтелігент - це ключ до народних сердець, то мозок села, дорадник, виховник, батько і приятель. Де є добрий священник чи учитель на селі, там село не є пустою забавою в руках ворожої політики, в руках тих, що хочуть перетворити нашу душу, що бажають нашої національної смерті.

Свідомо наша інтелігенція вже й дотепер виконала добрий шматок праці. Але найбільша праця, найбільше завдання ще її чекає і нинішня наша інтелігенція мусить направити хиби віків, мусить з тієї сірої маси нещасного "русина" зробити свідомий народ, щоб він

знав, хто він такий, щоб став дійсним паном і господарем на своїй землі, щоб ним не верховодила корчма і дешева політична демагогія, щоб він умів розпізнати зерно від половини і не дав себе водити за ніс... Щоб він знав історію рідного народу і щоб він почував прив'язаність до тієї цілості - української нації, яка єдина є покликана на те, щоб не дати потонути нам серед чужого моря... Якусь маленьку наційку скоро зможуть зденационалізувати, викрутити їй шию. Така мала наційка не всилі витворити своєї окремої культури і законсервувати її на будучі часи.

Француз із Швейцарії є таким самим французом як той в Парижі, німець таким самим німцем як й інші, італієць також не витворює собі щось іншого, спеціального, але є таким самим італійцем, як ті в Римі, чи в Венеції. Так само мусить думати й наш народ, а до того мусимо його вести й освідомляти.

Наш народ в матеріяльній біді. Верховина стогне під тягарем злиднів. Ми мусимо стреміти також до того, щоб і господарський рівень народу піднісся раціоналізацією праці. Америка і взагалі можливість виемігрування бодай частини нашого населення стає ілюзорним. Ми мусимо нашим інтенсивним господаренням і працею примусити цю землю, щоб вона вигодувала ціле населення, щоб ця земля дала хліб своїм дітям, дала варстат праці, та щоб не були одні пересичені, а другі голодні, одні любимці, а другі діти мачухи... Ця земля для всіх нас однака.

Міста ще все не наші, в ремісництві і торгівлі ми не заступлені ані двома відсотками. Ось куди направити русло і спрямувати надвишку високого населення. Раціоналізація в ріллі, експлуатація природних багатств, скотарство, ліси, промисл і торгівля - ось можливості, які треба захопити у свої руки, щоб народним добром диспонували ми, справжні власники цього клаптика землі.

Щоб ми це досягнули, залежить у великій, а мабуть чи не в найбільшій, мірі від нашої інтелігенції.

Інтелігенція мусить добровільно взяти цей тягар на свої плечі, якщо любить свій нарід. Указами, прагматиками цього досягнути не можна, бо можна, наприклад, бути вчителем - і не навчати. До цього потрібно широти серця, любови до того свого слабшого брата...

Як цей тягар здолає наша українська інтелігенція, то буде найбільшим добродієм нашого українського населення з цього боку Карпат. А історія золотими буквами напише славне ім'я керманичів, що доведуть нарід до національної свідомости, культури й господарського відродження.

-

НОВА СВОБОДА, Ужгород, 2. серпня 1938, ч.38.

НА МОГИЛУ ВОРЦЯ

КРОВ УКРАЇНЦЯ Й ЧЕХА СКРОПИЛА НАШУ ЗЕМЛЮ

Промова над могилою

ПРИМІТКА РЕДАКЦІЇ "НОВОЇ СВОБОДИ": Дня 28-го листопада в 2-ій год. пополудні в Хусті був похований фінансовий респіцієнт Йозеф Горт. Покійний був чеської народности, а поляг від кулі польського терориста-бандита при обороні границь нашої країни. Над могилою героя, що жертвенно обороняв границі нашої держави проти чужих наїздників, від влади Карпатської України промовляв наш відомий письменник і поет Василь Гренджа-Донський, якого промову тут містимо.

Недавно поховали ми нашого фінансового респіцієнта Івана Костя, українця родом із Синевира, а ось тепер лежить перед нами убитий чех, Йозеф Горт, син моравської землі, що поляг від кулі польського терориста. Кров українця і кров чеха покропили нашу землю, на яку зависні сусіди послали озброєні терористичні групи, щоб тут викликати неспокій. Задрісні сусіди, один з полудня, другий з півночі, хотіли поховати наш народ, нашим коштом хотіли досягнути свої імперіялістичні цілі. Народ, що протягом довгих віків бореться за своє національне "я", що протягом сотки років є погноєм чужих наїздників, нарешті доходить до свого національного воскресіння. Але вороги не хочуть примиритися з тою думкою й умовляються та посилають спільно підступом зорганізовану банду, яка нападає на життя наших людей, нищить наші мости й дороги та пошкоджує наш народний масток. Тим вони хотять випроковувати, щоб наш рідний край був знову прилучений до тих гнобителів, які знущалися над нашим народом.

Ми ще добре пам'ятаємо шибениці в Торуні, Бичкові, Ясіні... Ми ще добре пам'ятаємо, як мадари знущалися над нашими православними в Ізі й Горінчові, як їх судили, тягали по темницях, по тюрмах... Як відібрали від нас нашу кирилицю, як злучили свята... Як плювали в лице нашим дітям у школі, коли ті говорили по-своєму, а не по-мадярськи.

Ми мадярське панування над нашим народом добре знаємо і запевняємо як поляків так і мадярів, що жадні терористичні напади не відвернуть наше населення від своєї держави і від своїх національних провідників.

Так звані "слов'яни" - поляки - пішли разом з азійцями і готові своїх братів слов'ян кинути під чобіт монгольських варварів. Ніяк вони не можуть погодитися з тим, що мала Карпатська Україна стала вільною (у

федерації чехів і словаків). Вони готові українське населення віддати мадярським графам як дешеву робочу силу, як слуг, як поневолених рабів тільки для того, щоб могли і надалі гнобити вісім мільйонів українців у Галичині, яких доля кинула в ярмо.

Терористичні напади спричинили смерть багатьох хоробрих синів нашого народу, - українців, чехів і словаків, - та не зломили нас і інспіратори помиляються, коли думають, що провокаціями та терористичними нападами спричинять тут заколот.

Наша молода держава поховала перших своїх борців за рідну волю: Андрія Ригана, Івана Костя й інших, а тепер ховає чеха, слов'янина, борця за нашу Карпатську Україну, Йозефа Горта, що прийшов сюди з братської Морави і жертвував своє молоде життя, маючи всього 28 років. Своїми грудьми боронив він границі Карпатської України.

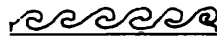
Кров наших героїв ще ліпше скріпить співжиття трьох братських слов'янських народів. Йозеф Горт поляг на полі битви за свободу, за волю нашої федерації.

Спи, Йозефе Горте, у сльозами і кров'ю політій, але тепер у свободній Карпатській Україні. Твоя мати і твоя рідня сумує за тобою, але нехай буде горда, що дала хороброго героя, дала борця, який поляг в обороні за свободу федерації. Куля згасила твоє молоде життя, але скріпила нас, трьох слов'янських народів, ще сильніше і цей союз жадні терористичні напади не розіб'ють.

Спи, Йозефе Горте, нехай тобі буде наша Рідна Земля легкою!

-

НОВА СВОБОДА, Хуст, 2. грудня 1938, ч. 127.

РОЗМОВА З ПРЕМ'ЄРОМ Д-РОМ А. ВОЛОШИНОМ

Після урядових візит та гратуляцій у пана прем'єра з нагоди новоіменування його другого уряду Карпатської України, приголосився і я, щоб запитати пана прем'єра про далші пляни влади.

Його Ексцеленція пан прем'єр з усмішкою здорового оптимізму прийняв мене і для преси та широкого загалу нашого громадянства був ласкавий заявити наступне:

- Мій другий уряд має ті самі пляни, що й перший, хіба з тою різницею, що тепер настали вже спокійніші

часи, доба авантур і терористичних нападів проти нашої країни минула й можемо приступити до конструктивної державотворчої праці. Коли ще й були в наших рядах деякі симпатії до зблямованого т. зв. "слов'яно-фільства", тепер воно вповні розвіялось, коли наші деякі слов'яни готові були нас кинути у нове ярмо. Що ми не опинились у найтяжчому поневоленні, можемо завдячувати в першій мірі Німеччині та сусідній Румунії. Особливо вдячні ми Румунії, що в найкритичнішому часі прийшли з допомогою і в прохарчуванні населення не надали труднощів. Населення на цілий рік забезпечене хлібом.

- Надіємось, що й слов'янський сусід вже не буде боротися проти нашої самостійності. Та ж ми хочемо жити зі всіма нашими сусідами у мирі і згоді і як мала країнка, не можемо мати якихось імперіялістичних планів.

- Хочемо піднести нашу країну господарськи і в тій цілі влада зробить все зусилля, щоб перемогти труднощі. Поперш мусимо налагодити перервану комунікацію і вже працюється, щоб зв'язати вантажні дороги на переваних лініях. Якби не була перед нами зима, то вже можна б приступити до будівництва залізниці. Великі інвестиційні праці розпочнуться вже ранньою весною, та ж перед нами найперше завдання вибудувати залізничні дороги й розпочати будувати столицю для приміщення центральних урядів. Велика, Німеччиною заповіджена, автострада також дасть тисячам наших людей працю й хліб. Земельна та лісова реформа буде переведена, повстане промисл і своя торгівля, загудуть фабрики, створяться інституції, зраціоналізується наше примітивне господарство, щоб кожний син нашого народу знайшов тут на своїй рідній землі прожиття. Влада в першу чергу буде старатися знайти варстат праці для працюючих рук. Наша кваліфікована молодь буде мати доступ до урядів без жадних перешкод і труднощів. Наш народ повинен знайти працю і хліб на своїй землі, бо перед нами стоїть так багато завдань, що праця для кожної роботящої людини є забезпечена на довгі роки, - закінчив пан прем'єр своє для нас цінне проголошення.

-

НОВА СВОБОДА, Хуст, 7. грудня 1938, ч.131.

Село Торунь

Торунь велике село під самою галицькою границею. Населення чисто українське, мова гарна, незіпсована, народ до щирости добрий.

Цей Торунь, - це бідне верховинське село, пережило найбільше як у старинних часах, так і тепер, бо стоїть воно при переході біля просмику через Карпати до Галичини. Пережило воно татарські напади, революції Раковця і всілякі бешкети розбишак, що нападали на цей бік Карпат. Під час Першої світової війни було базою австрійських військ і першою ціллю московських гармат.

Тут були перші шибениці, на яких мадяри вішали наших українців... Мадярську сваволу, знущання і страшний терор пережив тоді Торунь...

А ось і тепер, на цей сам Торунь найбільше нападали терористи з Польщі. Чотири великі напади були спрямовані на це село, при чому згинули і наші хоробрі оборонці Іван Кость й інші. Підмінували пошту, пошкодили будинки, вели напад за нападом, але село не здеморалізували, воно залишилося й надалі свідомим українським селом, яким воно було й досі. Шибеницями, терором, бандитськими нападами вороги не перетягнули наших сіл на свою сторону, навпаки, викликали в них ще більшу любов до свого рідного.

Чесць такому Торуневі, чесць таким селам!

-

НОВА СВОБОДА, Хуст, 3. січня 1939, ч.2.

НАША МОЛОДЬ І ВИБОРИ

Може ніхто не був за останніх двадцять років так покривджений, як саме наша молодь. З великими матеріяльними зусиллями, з великими труднощами покінчили вони школи, але державні посади були для них майже недоступні. Абсолювенти гімназій, торговельних шкіл і академії, не говорячи вже про ту масу нашої молоді з покінченими горожанськими школами, роками оббивали пороги урядів надаром. Нашому хлопцеві дістатися на службу було майже неможливо. Приватні наші інституції можна було порахувати на пальцях одної руки і наші

хлопці не мали куди приміститись. Цілі кальварії вони переносили, їх прохання купами лежали на бюрах різних панів референтів і вони майже всюди одержували ту саму відповідь: "Нені міста". Абсолювенти гімназій, торговельних шкіл і академії могли в крайньому випадку піти на помічного вчителя на село, але й то лише дочасно. А як ні, то роками мусіли висіти на шиї своїх ожебрачених батьків. Вислід такої політики показався аж тепер, коли бачимо, що, наприклад, майже на тисячу самих жандармів було наших лиш кілька десятків. Те саме з фінансами, те саме з поліцією і з іншими державними урядами.

Тепер, коли прийшов до слова і сам господар цієї землі - сам народ, буде він господарити трохи інакше. Його сини вже не будуть дітьми мачухи, наші посади належать дітям нашого народу.

Це наша молодь повинна пам'ятати і стояти тілом і душею за свій рідний уряд. Ніхто так не потребує своєї рідної влади, як саме наша молодь. І тому тепер, мила наша Молоде, підкоти рукави і до праці! Всю іншу працю - на бік, а йди туди, де найбільша потреба. Ваші батьки, сусіди, знайомі і незнайомі наші брати ще все не знають, яке то велике щастя мати свою Державу. Ще багато сплячих наших братів по тих зворах та по закутинах несвідомі того, не знають, що то Держава і яке то велике слово: Воля. Їх затроювали алькоголем, денационалізували, розбивали і деморалізували партійництвом, то ж їх треба відвідати, ходити з хати до хати і вношувати до тих маленьких хатин Воже Світло - світло святої Волі.

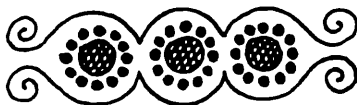
Від двох десятків років вже робимо різні "вибори", але правдиві вибори - то тільки будуть тепер. Ще ніколи перед таким важним кроком не стояв наш народ, як стоятиме 12-го лютого.

Тепер покажи ти, дорога Молоде, ти Авангарде нашого народу, що вмієш!

Всю працю набік, на пізніші, спокійніші часи! Цей останній тиждень - це тиждень праці, а день 12-го лютого, - це час переломовий в нашій новітній історії. Отже, Молоде, до праці для добра свого рідного народу, для добра нашої милої Держави.

-

НОВА СВОБОДА, Хуст, 4. лютого 1939, ч.24.

(Сконфісковано)... в Карпатській Україні і їх од-
нодумці в Празі довгі роки снували пляни проти прав
нашого народу. Вони висмоктували з нас останні соки,
а самі стало твердили, що доплачують на нас. Тепер,
після минулорічних подій, після славних виборів до
першого карпато-українського Сойму, наш народ ясно за-
явив, який і чий лад він бажає мати в Карпатській Ук-
раїні...(skonfiskovano)... Політичні хамелеони знову
пробують запустити своє коріння в наш народний орга-
нізм. Знову хотіли б нас роз'єднати, щоб легше вико-
ристовувати наші багатства...(skonfiskovano)... як і
інших шовіністів, що вже давно зневажають наш народ,
його мову, його традиції. Ми заявляємо раз назавжди
...(skonfiskovano).

Пани в Празі нехай спочатку зроблять порядок самі
в себе, а ми зробимо його й без них. Зробили в той
час, коли чеські урядовці втікали в історичні краї, а
нас залишали серед болота.

Карпато-український народ є приготований всякими
методами боронити свою волю, свою самостійність, коли
чеські провокатори доведуть його до цього.

Панове, не грайтеся з національною честю нашого на-
роду, бо наш народ є приготовлений пролити за неї
кров!

-

НОВА СВОБОДА, Хуст, 9. березня 1939, ч.52.

СПОГАДИ, ДОПОВІДІ

АВТОБІОГРАФІЯ *

Та хіба ж цікавить кого доля такого червяка, як моя скромність? Кого обходить, чи я живу, чи я взагалі не існую на цьому світі?

По моїх сальонах не висять портрети "славних батьків", бо в мене їх, в панському розумінні слова, взагалі не було - я, як кажуть, "народився на соломі". А, по-друге, в мене і сальонів нема, а є маленька, скромненька собі кімнатчинка, де я з родиною живу. Це і сальон, і спальня, і навіть редакція й адміністрація... На тому самому столі, де ми обідаємо, я пишу поезії. Купа всяких писанин: і свої, і чужі (до виправлення), всякі журнали, видання, книжки, а тут тобі жінка приносить поливку і ставить просто на папері... Чи це не поетично?

Свого родинного кореня не можу прослідити в глибоку старовину, бо, як я вже сказав, "в мене предків нема" - були вони кріпаками, а знаю я тільки про свого діда, що мав вісімдесят років, як умирив.

Батько мій, Степан, одружився молодим і точно мав двадцять п'ять років і два дні, як я вперше почав плакати. Батько в мене був дуже гарний. Малим хлопцем я все молився, щоб і в мене були такі сині очі, як у батька, бо мої були і є, як у kota, - сірі. Спробую батька змалювати: отже, трохи вищого за середній росту, гарний, стрункий. Волосся чорне, а очі дивно-сині, як синє небо. Вуси біляві, тобто "жовті". Якась дивна примішка. Цю прегарну красу задержав він до тридцяти п'яти років свого життя, бо пізніше праця і недуга знищили його разом з красою. Тоді, коли ненька, яка не була поганою, була завше сумною, ніколи в житті не чув я, щоб вона співала, а тільки ридала, - батько мій був веселий, як соловейко в полі. Було, як косить цілий день і цілісінький день співає, що аж

* Ця автобіографія появилася вперше друком у збірці поезій "Тернові квіти полонин", видана в Харкові 1923 р. Тому, що при передруку цієї збірки в першому томі творів поета цієї автобіографії не подано, а в десятому томі використано тільки уривок, друкуємо її тут в цілості. - Ред.

ліси дзвенять. А голос у нього був чудовий. Було, сусіди-косарі перекликають з ґруня і просять його, щоб іще співав. Додатково аналізуючи собі, - мав він тенор. Мене він учив співати, а я його дуже радо слухав. Його поведінка впливала на мене, що й мало наслідки на мій дальший розвиток. Тому, думаю, не будете дивуватися, коли я присвячу кілька рядків пам'яті того, кого я в житті так любив.

Він мене занадто любив і всюди за собою тягнув: я був з ним, почавши від третього року життя, на сінокосах, з ним спав разом на оборозі або в отаві, з ним разом і звірів диких відганяв від бараболь чи вівса... Було, під колибою накладе ватри, зготуємо вечерю. Батько жартує, бавиться зі мною й оповідає мені казки, а далі починає чудово співати верховинські, вівчарські пісні (які з дня на день пропадають, і ще ніхто їх не взяв під ноти), поки я не засплю. А рано - він тільки береється за косу - починає співати, а я в ряднині підходжу і люблюсь. Так, отже, мені не мати співала, а батько.

Від того часу ходив я багато по полонинах. Але я трохи збіг із дороги. Мушу ще вернутись до свого народження. Отже, друзі, я народився неживим. А що я тепер віршомазом, то можу завдячувати тільки тій бабі, що там асистувала і мною піклувалася. "Попробуймо, - каже, - в холодну воду положити його". Так і зробила, але я все собі неживий. Тоді намочила старуха рушник і давай бити мене по спині та по грудях. Такого, вибачте, свинства я вже не міг видержати й зачав плакати. "Живе!" - гойкнула старенька й тоді завинула мене в пеленки...

Не справляли мені ні бенкетів, ні всяких церемоній, а понесли до церкви й охрестили. Тільки як понесли записувати до метрики, то нотар Дулішкович дуже щиро "повіншував" батькові, щоб і з мене був такий добрий співак, як і з батька. (Не потрапив старенький - поганий в мене голос).

Мій дитячий вік пройшов весело біля батька. Він працював, мозолив ціле літо, але завжди був у гуморі. З гумору мені нічого не лишив, бо я, як і не меланхолік, то все таки більше ридаю, як сміюсь. Ціле літо я з ним разом ходив по полях під час сінокосів і жнив. А як батько був у гуморі, то положить мене на бика, або поставить на "пласт" сіна, щоб потім сіно завалилося зі мною... І як прийшла неділя чи свято, то повів мене на ягоди або на малини в зруб. Оріхів ліскових рвав для мене і бавився, як з товаришем. Не можу собі уявити ліпшої батьківської любови, через те я серцем і душею тягнув до нього.

Читати, писати він не вмів, але зате мав таку пам'ять, що міг пригадати собі події, які сталися перед роками. Казок дуже багато вмів мені розповідати. Йому можу завдячувати, що він мене навчив самостійно думати. Робив він це так, що завів мене в скрутне

положення, щоб я "з біди" вилізав своїми силами. "Побачимо, що з нього буде, чи дасть собі сам ради", - говорив він. Перша його спроба була: замкнув зимівку і сховався. Я голодний як собака, а пригадував собі, що в хаті на столі є свіженька кулеша й овече молоко. Я довго сидів і думав, а врешті зняв вікно(воно було тільки цвяхом причеплене) і вліз до хати. Тоді й батько надійшов... Друга спроба була: лишив мене на високому оборозі сіна, але забрав з собою й драбину. Тут уже й обід минає, а я думаю, що тут робити? Аж бачу: довга ношільниця приперта горі сіном. Я гарненько спустився і шасливо досяг землі. Батько собі обідав і сміявся...

Дітей я страшенно не любив, ні їх самих, ні їхніх забав. Як не було батька, то я сам блукав по берегах та лісах. Я любив приглядатися високим смерекам і гладким ялицям. А занадто любив я явора тому, що він такий "кудрявий". Часом у співі наслідував я батька, а чую: з-за куша здоровезно хтось сміється. Батько був. "Погано співаєш, треба ліпше протягати..."

Чотирилітнім "легінем" зробив я страшне діло - знайшов сірник і мало що не підпалив таки свою рідну хату. На щастя, батьки були дома й загасили... Ще тут мушу згадати сліпого діда Василя, батькового свояка, що в зимку розказував мені казки, які надзвичайно мене цікавили.

Одного осіннього дня повели мене до школи. Досить запізно, бо вже не було місця. Єдиний у селі український учитель Д. Вокотей не прийняв мене, а радив записати до мадярської елементарки. Та батько не згодився і прохав прийняти. Благов, просив, нарешті той погодився під умовиною, що батько зробить для мене лавку, бо вже не було місця. Ніколи не забуду, коли батько сокирою витесав дошку, повертів чотири діри на "ноги" і заніс те страховище до школи. Конструкцію вчитель ще другого дня, мабуть, з естетичних причин, спалив, а мене посадив між іншими.

Так і пройшов я елементарку, а що я дуже добре вчився, то сільський намісник М. радив батькові послати до вищих шкіл і вивчити мене "на попа". Батько сказав на те, що з його сина ніколи попа не буде (певно збагнув мою вдачу). Того ж літа батько в лісовій роботі перестудився, дістав запалення легенів і та хвороба мучила його повних вісімнадцять літ, поки, 1926 року й не понесла до могили... Впала стражна нужда на родину. Батько кожного року місяцями лежав, ще й до того астма мучила. Пропав усякий вигляд на дальшу науку, хоч я просто дурів за книжками. Не раз я бачив, як ридала рідна ненька, як побачила мене з книжками. Але зласкавився наді мною таки той самий учитель і взяв до себе, не то за слугу не то за помічника в дяківстві... Я співав над мерцями і читав псалтир. Та згодом надоїло мені бути напівслужбою і поступив я на службу до поштмайстра за листоношу. До-

ручував я любовні листи панночкам та паням, а що були в мене легкі ноги, то я район скоро оббігав, а поза тим брався до книжок. Увесь свій вільний час звернувся на читання, бо вже вмів я добре мадярську мову і кинувся до бібліотеки шефа. Це вони помітили і самі стали мені підбирати відповідну літературу, і навіть дозволили, щоб я на пошті і спав і мав змогу чим більше вчитись. Не раз ранні зорі заставляли мене над книжкою. А що вони були майже бездітні, то стали вони мені замість родичів і любили мене, як рідного сина. Хоч я мав "фікс" (20 зол. кор.), шефова ще до того уділювала мені безплатно обід, а часом і вечерю.

Вони і самі часом пояснювали незрозумілі мені місця. Тоді я перший раз читав Петефія, Міксата, а головню любувався історією. Поезії я не любив, а краще читав оповідання. Була це література чужа, аристократична, ніяких слідів чогось рідного я там не знаходив, ба навіть не думав, що щось подібного може бути. Я багато читав і чимало дечого понахапався, однак в мене плянового вчення не було. Та підпомогла мені панночка Б. Мольнар, яка й взялася, щоб перейти зі мною систематично увесь матеріал нижчих клас середніх шкіл. Їй можу я завдячувати дуже багато і вдячний їй на ціле життя.

Була це вихованка того самого поштмайстра. Її взяли ще маленькою бідною сиротою, вигодували і дали середню освіту. Згодом вона стала їх помічню і вони уважали її за свою. Була вона кілька років старша за мене. Вони всі мене любили й уважали за члена родини. Але любов і приязнь панночки до мене, як до бідного хлопця, ніяк не можу собі пояснити. Та ж вона була гарна і біля неї радо крутилися паничі; за одного з них вона пізніш і вийшла заміж. Цієї любови абсолютно не можна розуміти щось вроді кохання, але любила вона мене ліпше, чим сестра брата. Де тільки могла - всюди помагала. Вона, певно, відчула, що й вона бідна сирота, така сама, як і я, і що й вона вийшла в люди тільки при допомозі інших. Ото ж тільки вона взяла мене за руку, щоб показати шлях... Виписала за свої гроші підручники й вечорами почала мене вчити, так що під кінець 1915 року зміг я приватно скласти чотири класи середньої школи. Коли під кінець 1915 року взяли й мене на різню у війні, то бідна дівчина плакала як дощ, а навіть плакала і шефова. Метою їх було, щоб я приватно відбув школи і став поштовим урядовцем, таки в їх домі. Відтоді такого широкого серця ніде я не находив. А коли я вже був на війні, то вона стало мені присилала журнали та всяку лектуру. А коли мене привезли в шпиталь з тяжкою раною у грудях, то вона була перша, що мене потішила своїми листами. В серці мені до неї почало щось шепотіти, але хіба ж про кохання й не думати, коли між нами стояла величезна стіна класової різниці... Про те я й не думав, хоч переді мною з'являвся образ її білого личка.

Ще перед тим, 1913-го року, скочив був я до сусід-

ньої Галичини на прогулянку. Звідтам я вперше приніс українську книжку. Були це "Гайдамаки" незабутнього нашого пророка Т. Шевченка. Ця книжка зробила на мене величезне враження, особливо від того часу, коли 1914 року мадярські війська (5-ий полк) розстріляли мою своячку, бо закинули їй, що вона "показувала дорогу москалям", як ті зайняли Карпати...Нешасну жінку повели над річку, вбили, а мертву кинули в воду. Труп плив до 40 км і аж у селі Г. виловили та поховали.Лишила дрібні діти.

Вісім місяців лежав я в окопах на Україні, а потім в шпиталі в Будапешті майже два роки. За той час зложив я приватно дві кляси торговельної академії, а решту вже аж після війни. Тоді поступив на банкову службу, де перебував аж до 1921 року, коли ж то повернувся додому на Закарпаття. Багато дечого трапилось протягом того часу, але пощо описувати цілі романи та мучити бідного читача?...

Від того часу моє життя - відкрита книжка, про яку всі знають тут, на Закарпатті. З Будапешту приніс кілька поезій і взявся за працю. Чи я що зробив, чи ні - осудять інші, тільки те знаю, що від того часу підкинений був я всяким насмішкам, переслідуванням, - часом і з боку своїх. А коли що написав, то тільки ночами, бо в день треба заробляти на кусок хліба для себе і родини, бо на Закарпатті вижити з літератури - то краще каміння товкти. І нема надії, щоб колись присвятився виключно літературі і не працював у різних інституціях... Ми були і є в чужій неволі впродовж тисячі років, ніхто не заплакав, ніхто тут не ридав над горем народу. Ви йшли вперед, а ми зісталися на тому шляху, де були перед п'ятистом роками... Коли б ні спати, ні їсти не треба, то пішов би, мов апостол, у народ... Скільки там матеріялу! Скільки тем, скільки всякого скарбу, - просто невичерпне джерело красної літератури! Яка ж багата мова, які ж цінні слова! І скільки там нужди, і скільки там горя, - ніхто того не бачить, тільки той, хто в тій нужді народився.

1928

-

НА ЧУЖИНІ
(Гіркий хліб)

(Спогад)

Жити і працювати серед некультурних людей - і вдома важко, а не то що на чужині.

Є в мене такий невеличкий віршик:

Ой, важко жити на чужині,
людину тут і тріска б'є,
немов у наймах сиротині,
гадюка кров із серця п'є.

А сумнів душу роз'їдає:
Чи ти ще варта в світі жить?
Гора думок пера бажає,
але воно в іржі лежить.

Воно нікому непотрібне,
немов ганчірка на смітті...
На клинку висить арфа срібна,
порвались струни золоті...

Їйбогу, правда, друзі! Опущеним, прибитим почувався я тоді, коли написав цих кілька рядків. А ще працювати в бухгалтерії серед людей, які з поезією, літературою, мистецтвом не мають нічого спільного, це не легка річ!

В підприємстві, де довелося мені працювати на "насушний", мало хто знав, що я поет-письменник. Навіщо тим хвалитись? Я людина скромна, "главбух" - і більш нічого! Бо горе тобі, поете і письменнику, якщо ті дрібні люди з сякою-такою нікчемною освітою комерсанта довідаються, що ти поет. В шухляди, під рахівницю, під машини і під папки заглядатимуть тобі, чи ти - борони Господи - під час роботи не пишеш вірша... Не прозрадь, друже поете-письменнику, нікому не прозрадь, що ти зумієш щось і кращого написати, ніж ті "лайстри" з сухими суворими цифрами, бо горе тобі! Не прозрадь своїх поетичних тем, своїх творчих замірів, адже тебе ті люди не зрозуміють, як не зрозумів і мене колега-книговод...

Якось попався я сидіти в одному кабінетчику з одним, мені підрядним співпрацівником-бухгалтером. Він десь "винюхав", що я і поетом і почав від мене вивідувати, що я тепер пишу. Я тоді якраз доповнював та

переробляв свою "Русалку", весь її зміст був мені у свіжій пам'яті. Я йому зміст оповів від початку аж до кінця, крім того оповів я йому ще й одну імпровізацію казки про бабу Ягу, яку мав у думці написати.

Чи та бідолашна бухгалтерина (на прізвище Главатий), будучи ще й членом Заводської ради нашого підприємства, хотіла мене унешкідливити і засісти на моє місце, чи може справді думав він, що я позбувся розуму - я цього не знаю, але фактом є, що Главатий подзвонив по телефону заводському лікареві нашого підприємства, щоб негайно прибув і оглянув мене, бо я - збожеволів... бо говорю про русалки, про бабу Ягу...

Доки лікар прибув, він закликав автомашину, щоб мене перевезти до дому божевільних і по всьому підприємстві цю "подію" розтрубів. Співпрацівники перешептувались, жахались, деякі і плакали, приходили до нашого кабінету "по справам", дивились на мене, розпитували, а одна добра душа - наша дівчина, - мене взяла за рукав і потягнула на коридор та все оповіла.

За деякі дві години прибув заводський лікар (болгарин тоді був нашим лікарем) оглянув мене, покрутив головою і відійшов.

Главатого я хотів заскаржити судом, але поперш все те в'яснити у директора. Я заподав колегу до директора, директор закликав керівника правничого відділу, обидва культурні люди, взяли колегу Главатого "на сповідь". Начальний директор - інженер - так розсміявся, що мало що не тріснув від сміху.

Ні, друже поете, в бухгалтерії ти говори тільки про "лайстри", про цифри і ніколи не говори про поезію!

- - - - -

До вас, земляки, моє слово: Тримайтесь Рідної Землі, наче дитина нені. Ой, не знаєте ви, який гіркий хліб приходить ся їсти нещасному скитальцеві - хочби він був і т. зв. "повноправним" громадянином, як ось я. Хіба що відречеться свого "я", але й тоді він завжди "чужинець". Скільки то наших братів пропало, розтратилося в чужому морі! Безхребетні залишили рідну мову, поженилися з чужинками, запропастили себе й дітей своїх, зробивши їх яничарами; втікають від свого імені, від своєї національності, ховаючись наче шур, щоб, не дай бог, хтось не довідався, що він українець.

Я тримався і тримаюсь іншого принципу: Не цурайся свого! Люби своє рідне, найкраще, найдорожче на світі! От через що я більше цію цигана ніж т.зв.українського інтелігента, бо циган не соромиться своєї рідної мови, він її вживає прилюдно.

Правда, за своє треба терпіти, страждати, зносити зневаги, часом погорди, пониження і глум. Багато горя перенести, перебороти, щоб залишитися собою і не

потонути в чужому океані. Ця боротьба коштує нервів, труду, здоров'я, треба мати надзвичайно велику дозу національної свідомості, витривалості, любови до свого рідного, щоб мати стільки сил утриматись і не застрягти в пропасті національної загибелі. І тому так мало зістається тими, чим вони є: українцями.

* * *

Але одного навчила еміграція нашого брата: працьовитості, тверезості й взаємної солідарності. Ті, що залишилися при своїй національності, були наче рідні брати, надзвичайно солідарні. Чому жиди могли втриматись між іншими народами? Тому, що навчила їх біда продовж 3-4000 років. Всі народи переслідували їх, а вони, загартувавшись, зберегли в собі стільки сили, стільки енергії, стільки солідарності і взаємної підтримки, що витримали і пережили всі гурагани світових подій і важких для них потрясень... Так і наш брат між чужинцями, ой, не раз він проковтнув гірку пілюлю! Але виплекав у собі способи самооборони: навчився бути тверезим, чесним і завжди готовим до оборони. Його фахове знання він завжди ступенював, щоб перемогти в великій конкуренції, він не смів бути недбалим, лінивим; був завжди сконцентрований, "мобільний" і його розум мусів бути гострий, наче бритва... Під час великого безробіття, злиднів, самі вивідували, де є яка можливість праці і вночі будили приятеля: "Вставай, іди і голосися на працю..."

Але доводилось пережити і тяжкий час переслідування, пониження. Це не то що доводило до плачу, але навіть до думок про самогубство. Ой, не раз прокинав я ту хвилину, коли з-під терору мадярських наїздників примушений був я покинути свою прекрасну Карпатську Україну. Не раз і не двічі сказав я, що волів би терпіти під мадярами, та зі своїми, ніж тут на чужій землі, де ніколи моя душа не закліматизується. А ще та проклята дисципліна, та канцелярсько-бюрократична гієрархія (хоч люблю свій фах і радо в ньому працюю!) ломить мене, та не може зломити вільного птаха вільних полонин... Хіба ж я, вдача лірика, у якого нерви не з дроту, але найтонших шовкових ниточок наче павутиння, можу знести гавкання якогось там півграмотного п'яного недоріки, особливо, коли правда по моїй стороні? Але мушу зносити зневаги, бачачи перед собою сім'ю й мого любого сінка, якому треба їсти... І тому терплю і тримаю свої нерви, наче молодого лошака за поводи... Поволі стають і вони гейби з грубого дроту, а не ніжних шовкових ниточок... Ще тут-там крик, піднесений тон шефів, або принизлива іронія, хочби і підрядних зависників, торгне ними, але вже привикли... Бути чужинцеві на ведучому пості в господарці підприємства - це сама зависть. Гроші брати хотіли б, але нехай працює за них інший.

- - - - -

Оповім вам, земляки, які "кальварії" довелося мені пережити на протязі цих 12 років, що я не на рідній землі.

Рятуючися втечею з-під мадярського поліційного дозору після "концентраку", довелося зачинати від початку. Спочатку мою фахову працю використовувано, але згодом, коли побачили мою солідність, чесність, тверезість, я здобув довір'я працедавців і працюмою досить добре винагороджували. Але це знову викликало другу неприємність: бути шефом сектору, значить наказувати. А накази і від свого не радо приймаються, не то що від чужинця.

За словацької держави в 1944 році вибухає проти гітлерівських окупантів словацьке народне повстання в серпні. Я адмініструю три високо рентабельні підприємства. Наді мною директор і генеральний директор мені підчинені управителі трьох підприємств. Генеральний директор був на відпустці у Сліячі - з купелів не може повернути. Мій безпосередній шеф - директор також "застряг" і я залишився фактично без начальства. Це ще не було би зле, але і два підрядні управителі бльоквані повстанням (один на відпустці, другий поїхав фільмувати і його в Банській Вистриці затримали - фільмує в інтересі повстання). Я опинився сам. Три передові кінотеатри мусів я вести, працював день і ніч, ледви мав на спання кілька годин, виснажився, вичерпався, але вів. Кожного дня сотні тисяч корон перебирав і коли не був би солідний, міг би затримати для себе величезні гроші. Але щоднини я складав до банку, хоронячи посвідки, бо добре знав, що з того вийде.

На чужі гроші я завжди дивився як на купу папір'я, що на них не маю права. Це так нас, банкових урядовців, тренували і так ми вчили молодих колег. Бувало в Ужгороді, в Підкарпатському Банку, іду побіля каси і молодий касир (початкова сила мусів перейти всі відділи, між іншими бути й касиром) лічить банкові гроші.

- Що робите, колего? - питаю.

- Лічу гроші.

- То гроші? - питаю я далі, показуючи пальцем на купу банкнот. Молодий колега дивиться на мене як на дурня, сам не знає, що сказати і відповідає:

- Та... правда, що гроші!

- Ні, не гроші, але предмет вашої праці... Гроші тільки ті, що у вашій кишені... Щоб не помилились, пане колего, - відповідаю я, поучуючи юнака так само, як колись учили мене. Напротязі п'яти-шести років з них вийшли - як жаргоном банківців говорилося, - або дефравданти, або диспоненти... Нераз ви могли бачити, як два урядовці лічать і порядкують банкноти високих вартостей, просто засипані мільйонами. І отак з-поміж купи нагромаджених грошей один одному шепче: "Ти, позич мені п'ять корон, бо не маю на обід..."

Отак то ми звикли дивитись на чужі гроші і тому я мільйони чужих грошей складав до банку, жадаючи подвійну посвідку; одну як документ урядовий, копію собі, щоб міг дати хоч коли розрахунок, коли б урядові документи пропали, затратились, що часто траплялось під час частих бомбардувань міста.

Три місяці мучився я сам цією кольосальною роботою. Три місяці жерли мене колеги і піддані, бо хотіли шафарити вони, в каламутному ловити рибу, особливо в хаосах під час налетів німецьких бешкетів(прилюдних ловів жидів, стрілянин, конфіскації, реквірацій), хочаби мене знищити і політично. Але я не попускав, бо добре знав, що за евентуальні неприємності тільки мене візьмуть на відповідальність. Відгрибався, від'їдався просто, як від псів, але сили ще мене не опускали, хоч терпець майже доходив до краю.

На моє щастя гірко-тяжко прибули директори і розпочались нові інтриги. Ніхто мені ні слова не сказав, але я знав, що довгими тижнями ведеться якнайстрогіша ревізія. І одного дня кличе мене генеральний директор Кубіш і каже:

- Пане колего, ми добре знаємо, що ви багато трудилися за три місяці, зарахуйте собі отже всі надобов'язкові години потрібно. Крім того вас повідомляю, що нинішнім днем вас іменовано диспонентом...

Це була для мене велика сатисфакція, значне признание і я собі сказав: "Виплатилося бути чесним..."

Генеральному директорові я подякував, але сказав, що не так праця, як інтриги довели до того, що я мушу брати здоровельну відпустку. І поїхав я в Татри на чотири тижні.

- - - - -

Та цими днями зазнав я на чужині знову такої несправедливості, з якою ще не стрінувся на протязі своєї 30-ти річної практики. А сталося воно ось як:

В нашому підприємстві директори міняються як, вульгарно кажучи, брудне білля. На протязі кількох років це вже п'ята або шоста "гарнітура". І тепер повикидали директорів і прийшли нові люди, незапрацьовані, їх треба завчити. Вони хочуть мати прибічників із своїх прихильників. Але без нас, експертів-фахівців, не обійдуться, то ж нас залишено на старих місцях, з тими самими обов'язками і - трохи меншими - правами, як і дотепер. Мушу признати, що особливо новий генеральний директор, сам редактор з фаху, розумна людина. Але нові директори зреорганізували все, так що до співпраці дістались люди, які ще не зжилися, не пізнали один одного, їх характеру, звички і способу праці. Через те - вже з практики знаю - кілька місяців ціла машинерія буде порядно скрипіти.

Я сам був обласним (головним) бухгалтером, мені

підлягали всі краєві (6) бухгалтерії і всі рахівники цілого сектору розподілення на цілій Словаччині. Зависників і аспіруючих на моє місце (не так на місце, як на платню)мав багато, але супроти мого знання і величезної адміністративно-господарської практики вони занадто слабкі конкуренти. Якраз через те кожна зміна директорів мене не чіпала.

Як шеф-бухгалтер (або за теперішнім терміном: господар дистрибуції)маю право на окрему кімнату. Але адміністративна будова тісна, мусів погодитися з тим, що в моїй канцелярії урядую і досить високий функціонер: секретар заводської ради, людина поганого, несерйозного, підлого характеру. Лінюх, прогульник, бабій, деморалізатор молоді (просто ловить урядничок, насильно обцілює, шарпає). Писок - як ворота; говорити, денунціювати вміє, через те кожен його боїться. Він мав стати председником заводської ради, але саме начальство йому сказало: "З твєю натурою на голову не годишся..." І так став тільки секретарем.

Друга невигода вийшла для мене та, що колишній наш слуга прилещувався коло мене і впродовж кількох років я навчив його бухгалтерії. Здібний, працьовитий і розумний, став мою "правою рукою". Правда, трохи грубий як людина без освіти, не читає і любить запиватися. Через те часто я його сварив. Але інакше його поважав, просто був гордий, що з бідного сироти зробив фахівця і уможлиблював йому поступ. Тепер при зміні директорів він став моїм безпосереднім шефом - та ж він дома, а я "цудзінєц" хоч громадянин, і він має переді мною першенство, за що мені нема чого гніватися. Але зачав бути грубим, несправедливим і з останнім моїм персоналом, і через те мав я з ним постійні конфлікти. Був трохи перепрацьованим, до того неприємності в уряді; був я зденервований і три ночі погано спав.

Порошки-ліки вживаю дуже зрідка, щоб до них не привикнути. Але тепер зайшов до аптеки і питаю про порошки на спання. Але тут заявили, що такі порошки видають тільки на лікарську рецепту.

Телефоную я з канцелярії нашому лікареві, що звичайно лікує цілу мою сім'ю, а тут приступає згаданий секретар і заявляє, що недавно ангажовано до заводу заводського лікаря, і службовець повинен іти до лікаря заводського.

Іду я до нього, а це людина молода, ані інструментів, ані медикаментів, навіть стільця нема у ждальні. Говорю йому, що я перепрацьований і вже три ночі спав дуже мало. Коли б виспався, перепрацьованість і нервовість мине - я вже свій організм пізнаю. Він посилав мене до каси хворих, до спеціаліста нервових хворіб. Спеціаліст оглянув мене, сказав, що нічого важливого і написав рецепту. Я питаю про білі порошки на спання, він заявив, що білі порошки - це люмінал і від нього болить голова, але радше дасть мені каплі.

Я на цьому не розуміюся, поперше в житті був у лікаря на нерви.

За медикаментами до аптеки не йшов, лишив то після уряду. Рецепт поклав на свій стіл. Відійшов я на хвилинку, повертаю, а мій шеф студіює рецепту й говорить: "...неврологія... налез..." і кудись відійшов.

Маю я і добрих людей у підприємстві, де я служу 12 років. Чимало вишколив, чимало поміг і мене люблять, поважають просто за батька і відносяться з респектом. Серед них є один справжній талановитий майбутній письменник, що до мене ставиться мов до рідного. Я заучую його до поезики, даю йому поради тощо.

От якраз в неприсутності секретаря зачали ми два - мистецькі душі - розмовляти про фантазію письменника. І я загадав про Ібсена, Верне, і перейшов на старого Андерсена, якого казку прозою "Манюсінька" я перелицював, переробив віршем і вона вийшла друком з ілюстраціями. Колега був цікавий на зміст і я йому скорочено переповідаю:

- ...Жаби викрали Манюсіньку, вона прив'язана спала на листку, але золоті рибки відкусили листок, зробили з листка човник і повезли водою... Потім зазнала вона різних пригод, викрав її хрущ, вона втекла від нього і заночувала під лопухом у слимачихи, одержавши на вечерю й гостинця: кусочок солонинки...

Той тип - бо інакше не можна того хулігана назвати, - видивився на мене і зразу зник...З приятелем ми розпрощались і він пішов, а я при бюрку продовжую собі працювати далі. І зразу помічаю якусь дивну зміну: колеги приходять до мого урядового приміщення і заглядають мені цікаво до очей, завдають мені різні складні і менше компліковані питання, а я, не знаючи в чому річ, просто сміюся їм у вічі. Але бачу, мої підрядні книги для підписів забирають мені із стола... Колеги бігають як шалені, прийшов і сам директор сектору і випитус мене, наче учня... Чую дзвонять по телефону, дають диспозиції, хто підписуватиме за мене пошту, хто ревідуватиме перекази до банку...

Я письменник, вираз людської душі просто вичитую з обличчя. До мене прихильні підрядні підходять з заплаканими очима... на інших сяє втіха...

Урядова година кінчається, виходжу і я і чую примітки: "Він балакає про жаби... про золоті рибки..." Я зразу спам'ятався! А тут ще підходить до мене моя колишня кореспондентка, яка мене добре знає і каже:

- В будинку хтось пустив вістку, що ви збожеволіли...

Я розреготався над таким убожеством людських голів. Не п'яний я - будучи абстинентом, маю ясні думки. Подумав про рецепту, що секретар бачив. Поперше в житті був я в лікаря на нервові хвороби, отже в невролога, а не в психіатра, щоб дав порошки на спання,

бо перепрацьований і останніми днями нервовий. А от, злії люди зробили з комара - коня!

І цієї ночі спав я погано, та все ж каплі мене здавили і я собі поспав яких 6 годин. Другої днини приходжу до уряду, в кишені ілюстрована казка "Манюсінької" про жабчура і золоті рибки... І просто йду до директора, який приготував наради шефів секторів, щоб призначити мого наступника. Голошу йому нечувану пригоду, яка мені не пригодилась на протязі 32-річної моєї практики урядовця.

Він летить до генерального директора (сам із фаху редактор), і є з того нова сензація іншого гатунку... Три години сиділи ми у директора сектору з моєю скаргю в присутності голови заводської ради, щоб мене відмовити від того, щоб я подав і судову скаргу на того авантюриста. А він гнувся, витягався з халепи, а навіть плачучи просив вибачення.

Сатисфакцію від директорів я одержав, але з тим дістав науку: переступивши поріг будинку підприємства - забути, що я і письменник! Ніколи тим шурам-комерсантам не говорити про золоті рибки...

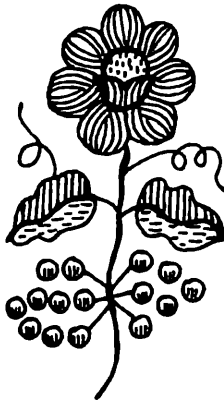
Отак то їсться гіркий хліб на чужині! Це дома зі мною не сталося б, а якби й пригодилося щось подібне, то я з тим негодяєм закрутив би! Ох, закрутив би!

Земляки, сидіть дома, бо серед чужих людей - не з медом.

1952

-

З архівних матеріалів. Невідомо, з якої нагоди і для кого був цей спогад написаний.

(ВІД РЕДАКЦІЇ: Невідомо, з якої нагоди і для кого цей матеріал був написаний. В рукописі він був без назви і без всяких інформацій. З архівних матеріалів.)

Познайомився я з поетом д-ром Василем Пачовським в двадцятих роках, який мене вивів на широкі води української літератури і, мов хлоп'я, взяв за руку і повів на парнас, додаючи мені охоти до ходіння по тернистому шляху українських літераторів.

Я попав до товариства українських інтелектуалів, якими були професори Панькевич, Бірчак, Приходько, Заклинський, Штефан, що мені допомагали набути національного і соціального оформлення.

Ми, молоді автохтони, з великою пошаною дивилися на тих людей, здебільша українських емігрантів, що помагали нам витворити й виховувати нову українську інтелігенцію, якої ми не мали. Великий відсоток мадярської інтелігенції з розвалом Австро-Угорщини покинула Закарпаття, осталося лише мадярське попівство, то ж треба було витворити нову українську інтелігенцію здебільша з селянських дітей, що нам і пощастило і наприкінці тридцятих років ми вже мали свідому молодь. За тих 18 років впертої політичної та культурно-освітньої праці ми із затурканого угрорусина зробили свідомого українця. Це заслуга тих людей, що свідомо і безкорисно трудилися головно на ниві нашої рідної культури.

Тоді, коли ми українських емігрантів оцінили, пряшівчани цього не вміли зробити. В 50-их роках вони були в подібній ситуації, як були ми в 30-их роках, тільки з тою різницею, що вони, замість стягнути до себе українську еміграцію і запрягти її до культурно-освітньої праці, її вповні відштовхнули. В 1955 році мав і я можливість переселитися до Пряшева, але мені пряшівчани сказали: "Ти здесь нежелательний..." Те саме зробили вони з д-ром Панькевичем, з д-ром Дутковою, з Юрієм А. Шерегієм та іншими. Боляче, коли на те згадаю. Сьогодні вже й вони бачать, що то була помилка.

Розвиток української літератури на Закарпатті в 30-их роках уможливлювала свідомість головно української молоді й інтелігенції, що вже була на посадах, а це головно вчителі. Видавцями були здебільша самі письменники. Як книжка невеликого тиражу розійшлася настільки, що ми могли заплатити друкарню, видавець був задоволений і готував дальшу книжку до друку. На великі гонорари ніхто не рахував. Ми творили літературу і культуру для свого народу і кожний радо працював. Ми із столиці майже щонеділі ходили по школах,

по інтернатах між студентами з лекціями, з відчитами, або їздили на села. За тих 18 років мале Закарпаття власними силами вибудувало до 500 народних домів з чистальнями, кльобами та сценами. Любо було працювати між своїм рідним народом.

Після Другої світової війни, на жаль, мене політичні обставини відірвали від ядра народу. Перейшов концентраційними таборами, опинився в Братиславі і тут з літературного боку майже безчинно чекав кінця війни. А що написав, то лежить в рукописах досьогодні. Є це головню драматичні поеми, з них тільки одна побачила світ друком в збірнику "Шляхом терновим".

Від 1945 року з великим запалом кинувся я до праці, щоб допомогти нашим братам на Пряшівщині вирватися з віковичного туману затурканости. Були б ми зробили далеко більше, якби деякі пряшівські чинники тих часів не кидали поліна нам під ноги, показуючи на нас пальцем, як на якихось царських чорносотенників. Прикрі безпідставні напади і наклепи тих часів на д-ра Панькевича і на мене прибивали мене так, що в тих часах мені не було до писання.

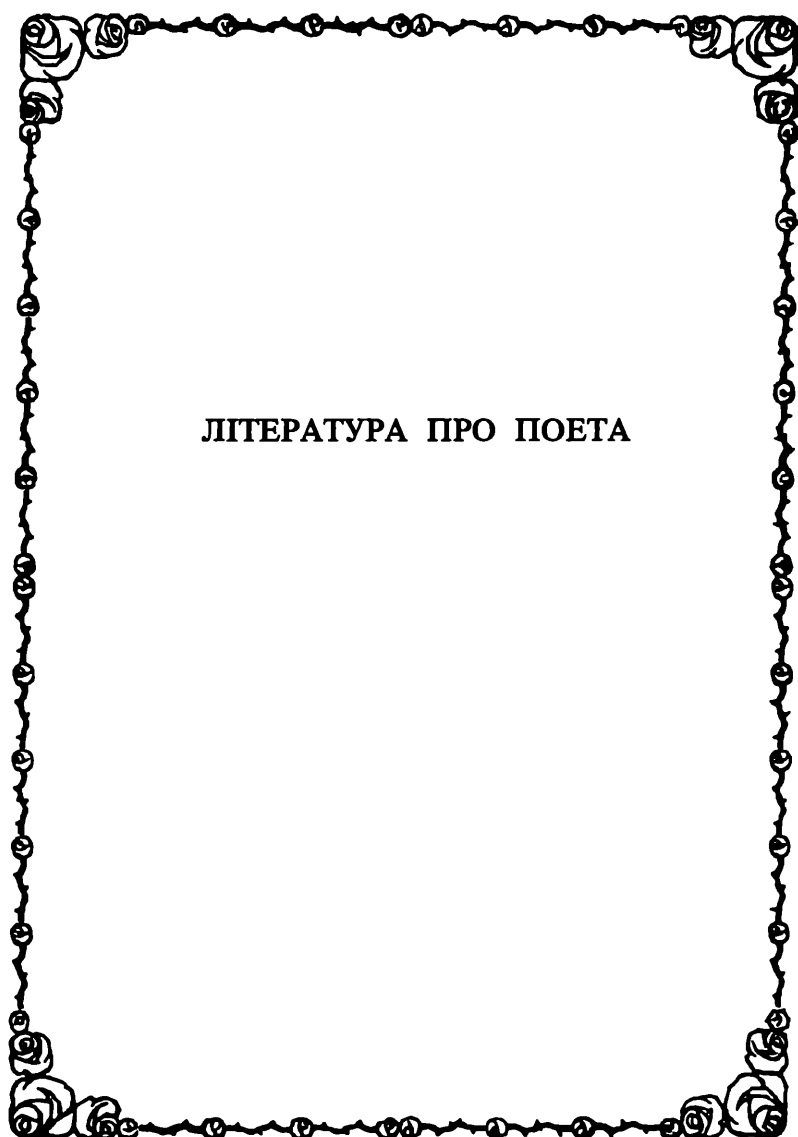
Сучасний літературний процес на Закарпатті мені є мало відомий; я втратив з ними контакт. Тут-там пошлють якусь книжечку. Живуть ще все зі старих літературних надбань, перевидають старі твори Маркуша, Луки Дем'яна та дещо й нового напишуть (Чендей та інші). Про якийсь визначний твір - крім Жменяків, Чендея - я ще не довідався. Дістав я збірку віршів Вовчка і могу сказати, що його поезії дуже талановиті.

Українське літературне життя в Чехословаччині з осередком в Пряшеві останніми роками гарно розвивається. Появляються молоді автори, поети й прозаїки і це нас - старих - дуже тішить. Во в літературі без появи молодих літераторів нема прогресу. Тільки ці молоді люди мали б дбати не тільки про зміст даного твору, але і про оформлення, опрацювання. Особливо молоді поети не звертають уваги на специфіку нашої прекрасної мелодійної мови, яка просто створена для поезії з своїми трохеями, ямбами та амфібрахами. Почнеш писати вірша, наприклад ямбом, так затримай ямб до кінця, а не перескакуй, бо то тоді не буде вірш а проза.

Як кількістю творів так і змістом Пряшів перевищив Ужгород. Видавнича діяльність в Пряшеві є мобілізуючою. І література, спеціально з закарпатською тематикою, пересунулася з Ужгороду до Пряшева. Тому на українське літературне життя в Чехословаччині я покладаю великі надії. Натомість завданням Пряшева мало б бути притягання до великого читацького кола українського друкованого слова і тих десятків тисяч наших братів, які розкинені по цілій чехословацькій республіці.

-

Братислава, 1967?

ПРИМІТКА РЕДАКЦІЇ: Як відомо, матеріали з 1920-их років були друковані етимологічним правописом. Передруковуємо їх тут фонетикою з мінімальними мовними поправками. В усіх матеріалах зберігаємо мову авторів.

Ф. Т.

НОВИЙ РУСЬКИЙ ПОЕТ

Коли прийде до нас новий милий гість, ми йому кличемо широко "Дай Боже здоров'я!" Сьогодні приходить до нашого руського дому новий, молодий гість, гість над усім милиший, бо чи є чоловік, котрий не любив би поезії? Як не привітати його словами ласки? Так і ми приходимо привітати нового поета Підкарпатської Русі радісно і широко. Книжка поезій Василя Гренджі-Донського "Квіти з терн'єм" безперечно заслужить, щоб була радісно і широко привітана уже з тої причини, що це перша книжка віршів, котру автор міг видати на Підкарпатській Русі самостійно. В минулому не були наші письменники такі щасливі: Духнович і Павлович дочекалися видання своїх поезій аж тепер, після освободження; Владимир (Е. Фенчик) і Уриїл Метеор (Іван Сильвай) чекають аж до цих пір надармо... Але, Богу дяка, ми можемо радуватися з нової книжки також з причин внутрішніх, мистецьких. Нова книжка значить великий безперечний поступ у розвитку нашої маленької, але тим дорожчої літератури. Гренджа-Донський є істинний кобзар. Бог дав йому до колиски великий дар співу. Наш автор є вроджений ліричний поет; слова йому легко й солодко плывуть із уст, рим в його щасливих руках дзвонить як дукати. Послухаймо тільки:

Люби рідну мову, миле руське слово,
Її не встидайся, за ню бийся в груди,
За то рідне слово будь готов до всього,
Та знай, що ти Русин, того не забудь!

Такі дзвінки вірші можна читати майже на кожній стороні перших двох відділів книжки під назвами "Кроваве терня" і "Весняні квіти". Тут можна читати найщасливіші, найгармонійніші твори молодого поета, які дають повне право з найбільшою надією заглядати у майбутній розвиток нового руського письменника. Дуже радісно треба привітати третю частину "Поеми", які вказують, що талант нашого автора не обмежується лише на лірику, але шукає лаврів також на ниві епічної поезії. Епічна поезія є рідкістю в модерних літературах. Добру епічну поему написати може аж дійсний майстер, дозрілий на сонці життя і мистецтва. Тому не треба

дивуватися, що тимчасово не можна в цьому відділі поезій нашого автора шукати вершків його творчости. До цього відділу повинна була ввійти також поема "Шугай Микола" (із стор. 16).

Молодий поет доказав цією книжкою, що Бог дав йому істинний і великий талант. Тепер від нього залежить, щоб з ним подарив совісно і відповідально, щоб колись міг сказати до нього Пан його і всього світу: "Гаразд, слуго добрий, над многим поставлю тебе."

Щасливої дороги, молодий поете!

-

РУСИН, Ужгород, 18. лютого 1923, ч. 8, ст.5.

* * *

Письменник Лука Дем'ян заслав до автора поезій "Квіти з терн'ом" слідуючий допис:

"В. Верецьки, 3. квітня 1923. Дорогий Друже! Читачи Вами написані твори "Квіти з терн'ом" так мене очарували, що я вправді чувся таким, як колись Тарас у неволі... Тоді думки зрушили мене задумуватися над нашим поневоленням бідним Русином. Тож з нагоди цих Великодніх свят бажаю Вам всього, що собі бажаєте, але найбільше доброї ідеї ід праці над дальшими творами, яких бажаємо ще побачити. А вправді на Підкарпатській Русі ще не було такого поета, щоб умів так народною мовою і багатозвучними висловами щось такого написати. Ви - гейби Духнович і Павлович, але їх поезії не є такі красні, щоб могли так закрастися до душі людської. - Ваш щирий друг, Лука Дем'ян."

-

РУСИН, 7. квітня 1923, ч.44. (У відділі "Література і наука").

ГОЛОС НАРОДУ

Публічний протест проти великоруської мови

Дня 13-го лютого ц. р. відбулася святочна вистава "Просвітительного Комітету" в ужгородському театрі, на котру і наші тутешні русини прийшли тим більше, що Комітет задумав і нас бідних "просвіщати" так, як бувало в Росії - канчуками. Кажуть, що "Просвіта" нічого не зробила, то вони підготували "школу" на чотирьох колісцях і будуть ходити із села на село показуючи, як грають "кукли на мотузках". От, що за штука!

На "преподаваніє" зішлося кільканадцять москальчуків із своїми пелехатими батюшками і почалася промова такою дерев'яною мовою, що і пес її не з'їв би, якби йому Гагатко зварив.

Наші лише слухали, нічого не розуміючи і думали собі: "Та ці ще хотять нас "просвіщати"? Кров аж кипіла у кожного русина. На це піднявся В. Гренджа-Донський з цими словами:

- Ми, як тутешні горожани, маємо право заявити, що жадного слова не розуміємо! Тішимося, що маємо честь вітати п. віцегубернатора Еренфельда між собою, але ми переконані, що і він сам не розуміє їх.

- Не розуміємо! Не розуміємо! - гойкали з усіх боків наші русини. - Дайте нам товмача!

- Як говорити вам - по-українськи чи по-мадярськи? - питався з сміхом ренегат Коханий, вихрещений жид з Бесарабії.

- Не хочемо жадної українізації, але протестуємо, щоб тут "наші просвітители" по-московськи говорили. Що думаєте, панове, якщо інтелігенція вас не розуміє, то простий мужик буде вас розуміти?! - відповів Гренджа-Донський. На це прискочили детективи і загрозили арештованням, якщо не затихне.

- Не маєте права! Я - тутешній горожанин. Як кожний, що тут сидить, покаже свій "домовський лист" (документ приналежності до рідного міста - прим.) як я його покажу, то прошу мене арештувати, - сказав поет. На балконі і всюди почали русини - сини народу - в долоні плескати, аж стіни дрижали. Як це увидів тайний поліцай, то відразу замовк.

- Губите нашу душу, губите нашу мову, - продовжав поет і то з успіхом, бо піднявся один з-поміж тих "учителів" і красно зачав по-тутешньому говорити. З цього видно, що треба їм пальці в двері притиснути і будуть вони красно говорити. З дальшими промовами і своїми дурничками не сміли виступити, боячися, що обсміють їх люди, але виставили господарські образки. Зазначуємо однак, що з цього для народу не буде нія-

кої користи, шкода тих 120,000 корон, що дістали на це бо їх ніяке порядне село не прийме з їх мовою, з їх надписами, хоч образки мають культурну вартість. Ми маємо "Просвіту", ми маємо бібліотеки, школи.

З приводу цього, запитали ми п. Гренджу-Донського, який сказав:

- Жадної авантури не хотіли ми, тим більше в присутності п. віцегубернатора. Не тому я промовляв, щоб зробити культурний скандал, але як русин хотів протестувати проти культурного скандалу, проти сміливості кацапщини, щоб підняти голос народу і показати, що ми не спимо, не допустимо понижувати і викручувати нашу мову, але ми все бачимо, ми не мертві фігури, щоб нами кожний кидав. Ми не раби, але свободні, дорослі люди, нам допекло, ми далі не будемо терпіти! І доти не спочине наше серце, поки московське сміття тут валяється. Пишіть, пане, най знають і наші брати чехи, що ми не ті, що давно були, але повні почуття національної гордості!

-

СВОБОДА, Ужгород, 25. лютого 1923, ч.7.

Ф.

ВАСИЛЕВІ ГРЕНДЖІ-ДОНСЬКОМУ

(Після прочитання поезії "Вій під Сиготом")

Новий поет, повний жару,
Викоханий серед гір,
Рідним словом узброєний
Вилітає на простір!
Відродження перший гомін
Він підхопив і підніс.
Рідне слово - його зброя:
Остра шабля, влучний крик!

Твоє слово - ясний промінь
І віщує день новий,
Бо народна в нім основа,
Й сам ти, брате, молодий.
Тож кріпися духом, брате,
Розвивай наш красний цвіт,
Прославися й за Карпати,
Най впізнає тебе світ!

Як народ свій полюбити
Най навчуться країни.
Треба в них життя налити,
Бо відсталі ще вони!
Бери, брате, рідне слово
І рубай ним як мечем,
То погана ніч пропаде,
Врадуємся ясним днем!

-

РУСИН, Ужгород, 23. вересня 1923, ч.172, ст.3.

К. З.

ВІДЧИТ ГРЕНДЖІ-ДОНСЬКОГО В БЕРЕГОВІ

Дня 19-го червня 1932 р. приїхав до Берегова поет Василь Гренджа-Донський з відчитом у користь берегівського Народного Дому. При участі численної публіки відчитав поет свої новіші твори, а це поему "Червона скала" і віршовану п'єсу "Останній бій". В обох нових творах поет звертається до нашої історії і відтворює живі картини минушини. Обі теми взяті з історії хустського замку. Одну найшов в народній традиції, другу в писаній історії. Оба твори наскрізь романтичні. В яркім освітленні минувої героїчної доби встають образи татарського лихоліття. Старий князь тратить жінку і сина, яких забирають татари. Княгиня мучиться в полоні, де видержує довгі муки і посвячує себе для сина. Княженка виховують на яничара, він руйнує рідну землю, але під впливом матері освідомлюється і втікає з матір'ю та милою з турецької землі. В утечі загиває дівчина, потім мати, а княженко гине з руки рідного батька, який його не пізнав.

Сильне враження остається після вислухання обох творів. Радіємо ростом поетового таланту. Майстерно орудує віршем, постаті добре характеризовані, сила слова скріпилася. Поет на найкращій дорозі. А при тім радуємося, що література Підкарпаття вже має твори з мистецькою цінністю, які заставляють наше серце, щоб живіше забилося і які можна переводити на чужі мови, не потребуючи соромитися за них. І не шкодить, що тепер тутешнє письменство переживає добу романтизму, яку другі літератури вже пережили. Не в літературнім напрямі сила, а в цінності творів.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 1. серпня 1932, ч.12.

У зв'язку з заручинами члена нашої редакції п. В. Гренджі-Донського з панною Марусею Рушаківною, кошицький радіожурнал приніс радіослухачам "сензаційну" вістку про те, що "поет женітєся на савсем прастой дєвушке". Це правдоподібно радіо перебрало з "Карпатского голосу", котрий вперше приніс цю вістку, хоч і з помилками, але все таки в гарній і чемній формі. Радіожурнал однак з певною порцією іронії підкреслив - подаючи це як сензацію, - що "поет влюбілся в крестянку". Є правдою, що наречена походить з-під такої самої солом'яної стріхи як і наш поет, з чого він гордий, однак не є вона "совсем простою", а є інтелігентною селянською дівчиною, по фаху учителькою ручних робіт, національно свідомою, широко українкою. Інша річ, чи воно є тактовно нотувати кожний крок ліричного поета. Видно, ні "Карпатскій голос", ні "Гаспадин" з кошицького радіа не мають важніших вісток.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 1. квітня 1933, ч.7.

МАРУСЯ РУШАКІВНА

І

ВАСИЛЬ ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ

отсим сповіщають своїх приятелів і знайомих, що їх вінчання відбудеться дня 25-го квітня 1933 р. (вівторок) у Воловім. Адреса: Гренджа-Донський, Волове, Мараморш.

Замість видрукувати окреме оповіщення, складають 50 Кч на пресовий фонд "Українського слова".

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 15. квітня 1933, ч.8.

З ЗАКАРПАТСЬКОГО ПАРНАСУ

Гренджа-Донський: Тернові квіти пологин. Поезії. ДВУ 1928, ст.68.

Зореслав: Зі серцем в руках. Книжка поезій. Ужгород 1933, ст. 56, В-во оо. Василян.

(Уривок)

Треба хоч трохи знати обставини в тій країні, що є вітчизною авторів і, здається, головною темою творчости обох.

Для наших "сборників" справа донедавна була, натурально, дуже "простою" (символом цієї "простоти" може послужити хіба, посмертна вже нині, марка ДВУ на першій збірці). Дійсність, розуміється, є значно складнішою.

Перш за все т. зв. Прикарпатська Русь є ще й досі країною мадярської культури. Носіями і агентами цієї культури є - місцева "русинська" півінтелігенція і жида, що складають в той же час соціально-пануючу верству з усіма специфічними наслідками такого панування. Досить сказати, що ще донедавна найяскравішим знаряддям цієї верстви були одночасно 1) горілка (корчми) і 2) комунізм (дух Бели Куна ніде так не відчувається, як по місцевих резерватах). Горілка плила з чисельних корчем і деградувала населення фізично, а белакунівський "комунізм" (теоретично - Москва, фактично - Будапешт) утворювали з місцевого населення такий моторошно-чорний хаос, що похопити його й оцінити можна було лишень на місці. Слова - безсилі.

В результаті, молодь 13-15 років робить враження 9-10 літніх дітей, часто з яскравими рисами дегенерації, а відсоток "комуністів" кілька літ тому доходив по селах до 80, при тім головами місцевих "партфілій" були... церковні старости. Вся ж так звана інтелігенція, в умовах комбінованої москальофільсько-мадярсько-советської пропаганди і штучно консервованого "язикового хаосу" не лише говорить і мислить по-мадярськи, а і просто дихає (і зідхає) мадярщиною. Мадярська бо культура, звичайно в найгіршій ("кресовій") своїй інтерпретації панує у всіх, а культура того народу, що має на Закарпатті державну владу, в ліпшій випадку - перебуває там в стані колоніальної ізоляції, в гіршій - льюкалізується по адміністративних установах. Залишається до цього додати добре знані національні риси тубільців і вбожество віками каліченої місцевої півінтелігенції "карпаторусских русинів".

Отже, умовини, серед яких зродились поезії обох

авторів, належить окреслити, як квінтесенцію історичних недомагань цілого етнографічного обшару українського, скупчених на найдалшій його західній окраїні.

Вступ цей був необхідним тому, що підходити до цих двох книжечок формально, з критеріями сучасної української літератури, - було б досить тяжко й нераціонально. Матеріал вміщений в збірниках є занадто сировий, занадто ще не література (за винятком Зореслава). Але, власне тому книжечки ці набирають характеру культурних документів і - на тлі Закарпаття - матимуть певне історичне значення для цілої української літератури.

Хай вірші Гренджі-Донського ще не є "літературою", але в їх старомодності й наївності, так невластивих нашій добі, пульсує справжнє, безпосереднє чуття, щирість без гриму і фризур. Є вони на багатьох сторінках збірника правдивою поезією, таким рідким у нас явищем серед десятків книжок з марним псевдонімом: "поезія".

В цім полягає вага цієї, може й малолітературної, маломистецької, але багатой органічним життям - книжечки.

І - як це не парадоксально - може, власне, в прозовій автобіографії (на початку збірника) міститься поетичний фокус книжечки: в ній бо розгорнена найсильніша тема автора. Є вона просто поемою. В автобіографії Гренджі-Донського відчувуються елементи, що з них виросла творчість Стефаника й Черемшини (особливо цього останнього), елементи такі яскраві й такі невластиві решті нашої літератури, елементи, що на їх місце походження має монополі, здається, тільки Карпаття. Це, в першу чергу, якийсь дуже своєрідний і, в останнім сенсі, все ж таки оптимістичний сарказм, вірніш гумор-сарказм. У Стефаника більше другого й менше першого, у Черемшини - навпаки, з великою домішкою ясного, часами переможнорадісного ліризму. Треба думати, що основа цього гумору-сарказму - одноцільна, ріжниця лише в барві, в тембрі. Гренджа-Донський ще не володіє ані сарказмом, ані іронією - занадто ще він не "літерат" для цього, але саркастичний гумор, як безпосереднє чуття, квітне в цій прозовій речі настільки, що варто було б авторові більшу звернути увагу на прозу як літературну форму. Може це, не шкодячи його віршовій творчості, розкрило б перед автором нові й несподівані для нього перспективи.

Шкода цитувати автобіографію, - в її мелодію треба вслухатися, а уривки нічого не дадуть. Під час читання її в пам'яті бренть неповторно-прекрасна автобіографія Черемшини. Лише одно наведу: "Ми зісталися на тому шляху, де були перед п'ятьсто роками". Це може найстислиша характеристика Закарпаття.

Панування "корчмарської аристократії", дійсно, робить з нього шматок українського XVI-XVII ст., дивно законсервованого в культурнім оточенні Середньої Ев-

ропи ХХ століття.

Вірші Гренджі-Донського, повторюю, нерівні у виконанні, можна цитувати хіба в окремих уривках. Ось вони:

Посилала до сусіда,
В його сад, у його млин, -
Чи то соли позичати,
Чи грушок там попрохати...
- Не піду я, серденьтко,
В мене трохи гордий батько,
А я його син.

("Ми нужденний хлібець їли")

Провідники народу -
Статистами в панів

("На березі пустому")

Тож внутрішньо умотивовано звучить дещо патетичний і зовсім несподіваний висновок:

Хай з вас, полонини, загудуть вулькани,
Будьте нашим гробом, огнями кидайте,
Огнями кидайте, морем заливайте!

("Ой високі гори")

Така - дуже побіжно - гамма лірики Гренджі-Донського.

Щоправда, в цій книжечці є також і "але" - ложка дьогню, що посує світлий мед ширости й простоти. Сам факт видання її бувшим "Государственным издательством" України пояснює нам цілий ряд "робітників", "класових ворогів" і славнозвісних "панів", що потрапили до ліричного словника автора. Книжечка видана була 1928 року. Багато подій сталося від того часу і автор напевно перейшов давно вже "радянським" (такий своєрідний на Закарпатті) етап своєї біографії... Не зайвим може буде застереження хіба лишень щодо канонізованої в старій Україні метафори "панський". Винайдена "народниками", свідчила вона про певне незнання аристократичної, панської психології нашого селянина, який добре знає, що успішна боротьба проти "панів" полягає в тім, щоб самому стати паном. В культивуванні слів "пан" і "панський", як окреслень негативних, - лежить фатальна помилка старої української інтелігенції. Не варто її повторювати навіть на "древнім" Закарпатті. Тим більше, що власне там традиційні намагання ворогів ідентифікувати національний рух із соціальним радикалізмом "диких" селян набирало такого характеру, що в рр. 1926-28 українство було майже синонімом "комунізму".

Та часи ті на Закарпатті минули.

Про це свідчить хоча б сама назва видавництва на книжечці другого поета - Зореслава. Його вірші видали оо. Василіяни. В особі Зореслава Закарпаття має інтелігентного і культурного письменника-фахівця. А

така постать на тлі Ужгороду є цілком новою. Збірка "Зі серцем у руках" не є плодом молодечого аматорства чи відважного дилетанства. Не є це також безпосереднім (хоч би й незграбним у вислові) проявом поезії, що не знайшла властивої собі форми. Ця, дещо бліда, трохи засушена майже бездоганною версифікацією і потенціонально ще слаба, збірка є однаке літературою зі всіма плюсами й мінусами, що містяться в цім двозначнім окресленні.

Ці дві книжечки при всій своїй скромності - не випадкові і варті пильнішої уваги. Гренджа-Донський і Зореслав у сучасній, ще слабій поезії Закарпаття, поезії, яка щойно народжується, на мій погляд, являються тими бігунами її, між якими вона буде формуватися.

-

ВІСТНИК, Львів, 1933, р. I, ст. 924-28. Передруковано в кн. "Книга спостережень", т. I, Торонто, 1962, В-во Гомін України, ст. 504-511.

ПІДКАРПАТСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖУРНАЛ

Зачуваємо, що Гренджа-Донський робить заходи від 1-го вересня ц. р. видавати літературний журнал. Розміром мав би він бути 24 сторони часопису "Пластуна", виходитиме місячно, річна передплата 10 Кч. Щоби забезпечити існування журналу, пошукується таких 25 осіб, які жертвували б місячно по 10 Кч на пресовий фонд. Мав би він називатися "Наше слово". Гарну обгортку вже намалював відомий маляр-артист Василь Петрук.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, 21. червня 1934, ч.25.

Присутній

ПРОСВІТНІЙ РУХ: ВЕЛИКІ ЛАЗИ

Дня 24-го березня в читальні Товариства "Просвіти" прочитав виклад Василь Гренджа-Донський на тему "Читальня на селі". Було дуже багато селян, так що школа була повна. Школу управитель відчинив тільки на особисту просьбу делегата централі п. Гренджі-Донського.

Вже крайня пора, щоб при дійсно культурній роботі не робилося труднощів. Лектор жертвує свій відпочинок в неділю, ще й видатки має з тим, а панове на селі замість того, щоб хоч у неділю відпочити ві пако-стей, ще й у неділі їх роблять.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, 28. березня 1935, ч.12.

ІСТОРІЯ ХУСТСЬКОГО ЗАМКУ ПРЕМІЙОВАНА

Член нашої редакції письменник В. Гренджа-Донський написав історію хустського замку під назвою "Хуст і його славне минуле". Визначений хустською міською радою комітет працю прийняв і авторові призначив премію.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, 9. травня 1935, ч.17.

"ЧЕРВОНА СКАЛА" ПО-ЧЕСЬКИ

Відомий наш історичний епос В. Гренджі-Донського "Червону скалу" запросив братиславський клуб "Приятелів Підкарпатської Русі" і дав переложити на чеську мову. Епос, що містить 500 строф в XXX-ох капітолах, появиться вже весною.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 30. січня 1936, ч.4.

Відпустку свою минулого року використав Гренджа-Донський на те, що зібрав в Мараморошині 22 нові, оригінальні підкарпатські казки. Ці казки в перекладі директора Паржізка вийдуть і в чеській мові. Ілюстрації до казок (в гуцульських мотивах) зробив відомий празький український артист-маляр і графік М.Бутович. Збірка вийде ще цього року.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 20. лютого 1936, ч.7.

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ ФІЛІЇ "ПРОСВІТИ" В ТЯЧЕВІ

Дня 14-го червня відбулися загальні збори філії "Просвіти" в Тячеві. Від централі з Ужгороду був висланий В. Гренджа-Донський, який на зборах виголосив довшу промову. Подав він деякі нові думки щодо ведення і надзору читалень. На його думку, було б бажаним при кожній філії заложити театральну бібліотеку куди читальні могли б звертатися за театальною літературою. Звернув увагу на те, щоб драматичні кружки визичену гардеробу повертали централі зараз після вистави. Було б добре заложити також при філіях загальну бібліотеку. Громадянство на таку ціль подарувало б потрібні книжки.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, 25. червня 1936, ч.24.

"ІЛЬКО ЛИПЕЙ" ПО-ЧЕСЬКИ

Чеський журнал "Романтика Віходу" почав друкувати в продовженнях повість В. Гренджі-Донського "Ілько Липей - карпатський розбійник". Повість вийде і книжкою. Рукопис запросила також і львівська Українська Бібліотека і, здається, випустить роман ще цього року.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 5. листопада 1936, ч.39.

КОНФІСКАТА ПОВІСТИ "ІЛЬКО ЛИПЕЙ"

Недавно писали ми про гарний успіх нової повісти В. Гренджі-Донського "Ілько Липей" в Галичині і на Підкарпатті. Тепер довідуємося, що державна прокуратура сконфіскувала деякі місця цієї повісти, що вийшла накладом видавництва Івана Тиктора "Українська Вібіотека". Сконфісковані вислови відносилися до урядників-чехів, жандармів і жидів. Проти конфіскати автор вніс свої примітки до суду, бо уважає, що в дотичних висловах нема нічого злого, жадного підбурювання або обиди.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 21. січня 1937, ч.3.

ДРУГЕ ВИДАННЯ ПОВІСТИ В. ГРЕНДЖІ-ДОНСЬКОГО "ІЛЬКО ЛИПЕЙ"

Повість "Ілько Липей" в Галичині розходитьсѧ дуже добре. Цілий наклад (5,000 прим.) вже майже розійшовсѧ і видавці задумують випустити друге видання. Право чеського перекладу закупив від автора консерн "Лідових новін". І вже при кінці березня друкуватиметьсѧ на сторінках чеського щоденника "Роботніцке новіні". Також американський український щоденник "Свобода" друкуватиме повість на своїх сторінках. З Будапешту також один видавець цікавитьсѧ і можливо, що повість вийде і мадярською мовою.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 25. лютого 1937, ч.8.

ЗБОРИ СОЮЗУ БАТЬКІВ В УЖГОРОДСЬКІЙ ГІМНАЗІЇ

Д-р Сулінчак закликав на батьків поліцію

Директор ужгородської гімназії В. Сулінчак скликав дня 26-го вересня ц. р. збори Батьківського союзу. В руханковій залі гімназії директор Сулінчак сказав кілька слів, а потім проголосив "собраніє откровенним".

На це п. Гренджа-Донський запропонував на голову зборів посла Юлія Ревая, але п. Сулінчак внеску не прийняв, не дав під голосування і сказав, що він має бути предсідником зборів... Потім, давши різні поучення родичам, сказав, що головною точкою має бути вибір нового комітету. Тоді Гренджа-Донський встав і сказав, що найперше мусить старий комітет здати звіт із своєї діяльності, дістати абсолюторію, а то тим більше, що комітет розпоряджав грішми і лише по абсолюторії можна приступити до вибору нового комітету. Та пан Сулінчак знову злегковажив цей внесок, не дав під голосування, при висловлюванні прізвища "Гренджа-Донський" слово "Донський" сказав з насміхом та іронією, що потім серед нашого громадянства викликало бурю протестів, які тривали довший час. (Це обурення було обосноване, бо загально знана річ, що прізвище Гренджа-Донський є законним прізвищем згаданого нашого письменника). В міжчасі встав Присташ, галицький москвофіл і перечитав кандидатів нового комітету. Були то самі москвофіли, як д-р Гошовський, Ф. Стасева, Сулінчак і інші. Тут голоситься зараз до слова Гренджа-Донський, але йому слова не уділює. Замість того пан Сулінчак меле машинально (говорить навіть без протинки): "Спис членов бил прочитан никто против...", але Гренджа-Донський, а за ним всі наші сотки людей кричать на все горло, щоб пан Сулінчак почув. "Всі ми проти! ось протикандидатка!" - гукає Гренджа-Донський, підносячи папір угору і зараз читає імена: "Д-р Юлій Брацайко, Юлій Ревай, Степан Ключурак, Франт Агій...". Піднялися руки вгору на доказ, що є нас сотки, що вимагають голосування, але цього Сулінчак не бере під увагу і збори нагло розпускає, взиваючи батьків, щоб зараз покинули залю. Прийшла поліція і почала родичів розганяти. Почався шум, галас і родичі почали виходити, але деякі лишилися.

В цій хвилі Гренджа-Донський вискочив на стіл і увізвав родичів, щоб не розходилися, але щоб списали протокол протесту проти такого поступування. До стола прискочили два кацапи (один з них Лабанич), хотіли перевернути стіл, але прискочили також Степан Ключурак, Микола Туцканюк та інші і держали стіл, доки речник промовляв. Директор привів знову поліцаїв і детектив увізвав Гренджу-Донського: "Іменем закона - злезте з столу!" ...

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 30. вересня 1937, ч.35.

З ПИСЬМЕНСТВА :

ОЦІНКИ "ПЕТРА ПЕТРОВИЧА" В. ГРЕНДЖІ-ДОНСЬКОГО

Спиридон Черкасенко заслав авторові підкарпатської історичної повісти В. Гренджі-Донському такого листа:

"Вельмишановний і дорогий Колего! Щиро дякую Вам за красний подарунок "Петра Петровича", що його достав я цими днями, а вчора з захопленням прочитав, не відриваючися від книжки. Це останнє нехай буде Вам замість рецензії на неї. Коли хотів би щось закинути Вам, то це хіба те, що Ви полінувалися й не розгорнули своєї речі в тричі більший роман-епопею, обмежившись скромно історичною повістю. І тема і сюжет варті більшого, і Вашого таланту на це вистачило б з достатком. А все ж таки - повість прегарна.

З великою цікавістю слідкую за розвитком нашої літератури на Підкарпатті і вважаю Вашу повість за одну з найцінніших вкладок у скарбницю нового підкарпатського письменства. Щастя Вам, Боже, й надалі! Сердечно здоровлю, Ваш - С. Черкасенко, Г. Черношиці, 20-го жовтня 1937."

*

"Українське слово" в Парижі пише:

"Якщо не рахувати повісти А. Кралицького "Князь Лаборець", то "Петро Петрович" є першою повістю на Закарпатті, що малює минуле цього клаптика української землі. Автор "Петра Петровича" в кількох своїх попередніх творах торкався минушини своєї вужчої батьківщини. В історичній поемі "Червона скала" він оспівував давні події. В інших творах він присвятив увагу зривові років 1918-1919. Драма Гренджі-Донського "Сотня Мочаренка" присвячена першим тижням визволення Гуцульщини з-під мадярського ярма. "На зустріч волі" подає окремі образи й епізоди 1918-19 рр., похід на Сигіт, перебіг нарад Національної Ради, конгресу Хусті, де вирішено прилучитися до України.

Цим разом Гренджа-Донський повернувся до тієї доби, яку він залюбки оспівував в "Червоній скалі". (Тут подає короткий зміст "Петра Петровича", потім кінчає так:) Повість читається дуже легко, автор уміло переплітає чисто історичне оповідання мотивами романтичними, описами воєнних пригод, подорожей до Львова. Кожному, хто хотів би трохи познайомитися з тогочасними грізними й бурхливими подіями Срібної Землі, можна порадити перечитати цей твір... -(К-н)"

*

"Новий час", Львів:

"...Дія за дією розвивається швидко, немов фільмова лента перед глядачем. Ми в 14-му віці на Підкар-

патті, де місцевий боярин Петро Петрович, його брат Лука й їх виховник-дорадник, старенький чернець о.Василій, думками, чинами й кров'ю кують долю своєї батьківщини. Браз із ними полковник Ростислав, очайдушна Ольга, сотник Пазуханич й ін. ведуть нарід до боротьби проти угорського короля, щоб визволити загірську країну і прилучити до Галицько-Волинської Держави.

Найціннішою рисою цієї повісти є ідея соборности, що її автор зробив основою цілої акції. За українську соборність вже перед шістьма століттями спільно боролися зі зброєю в руках.

Автор досі присвячувався здебільша поезії. Тепер зрозумів "суспільну необхідність" історичної повісти, а ще і з підкарпатською тематикою, на яку край нетерпляче ждав. Автор старався озброїтися знанням історії 12-14 в., через що й забезпечив своє перо від промахів... "Петро Петрович" має літературну ціну популярного твору. Подекуди занадто зближена до сучасности, але не бракує їй легкого подиху минулих століть. Калейдоскоп подій напружує увагу... Закінчення залишає досить сильну увагу... Ця історична повість буде поширена не тільки на Закарпатті, де є великою літературною подією, але дістанеться до рук читачів і в Галичині, Волині й ін. землях. Без неї не повинна обійтися ніяка українська прилюдна й приватна бібліотека. - Д-р Мидловський."

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 4. листопада 1937, ч.40.

УКРАЇНСЬКА РАДІОПРОГРАМА З КОШИЦЬ

12-го грудня, неділя, 18-18:10 год.: Відчит В. Гренджі-Донського "Історична постать Петровича"

Василь Гренджа-Донський, плідний та всесторонній письменник так у своїй поезії як і в прозі, залюбки вишуковує історичні теми. На нашому книжковому ринку недавно появилася нова історична повість "Петро Петрович". Автор, як у своєму відчиті подає, захопився постаттю надзупана П. Петровича настільки, що задумав написати поему. Однак глибша студія змусила автора змінити первісний стан власної форми поезії на прозу. Так повстала історична повість "Петро Петрович" і про ці джерела та добу Петровича промовить сам автор на відчиті 12-го грудня.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, Ужгород, 9. грудня 1937, ч.45.

В. ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ: "ПІДКАРПАТСЬКІ КАЗКИ"

Державне Видавництво в Празі, стор. 143. Ціна
10.80 Кч, в переплеті 13 Кч.

Ця збірка містить 21 прегарну казку, що були зібрані автором в Мараморошині між самим народом. Це - несподіванка для наших найменших читачів якраз тепер, перед святами.

Казки розкішно ілюстрував (дереворитом) найкращий український графік Микола Вутович. Шкода, що Державне Видавництво не дало більше ілюстрацій, а обмежилось на декількох. На жаль, погодилось воно цю збірку видати тільки етимологічним правописом, але при найближчому виданні автор дозволить друкувати тільки фонетикою.

-

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО, 23. грудня 1937, ч.47.

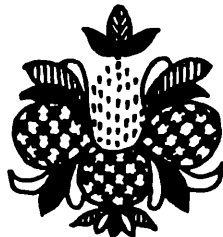

ЛЕКЦІЇ ДЛЯ ВІЙСЬКА

В п'ятницю, дня 26-го ц. м., перечитав у Севлюші свою лекцію для війська пропаг. референт В. Гренджа-Донський. В неділю цю саму лекцію повторив для наших вояків біля мадярської границі аж на шістьох місцях. Наші вояки прослухали реферат з дуже великим зацікавленням та пообіцяли, що стоятимуть на границях, доки лише буде того потрібно і вони готові своїми грудьми обороняти свій Рідний Край перед ворогами.

-

НОВА СВОБОДА, Хуст, 30. листопада 1938, ч.125.

ВИКЛАД ПРО ХУСТСЬКИЙ ЗАМОК - НА РУЇНАХ ЗАМКУ

Вчора, на свято Стрітіння Господнього, на запрошення хустської філії Туристичного клубу, ред. В.Гренджа-Донський дав виклад про історію хустського замку таки на самому місці - на замкових руїнах. На викладі взяла участь сотня січовиків і багато місцевих туристів. Бажаним було б випустити історію нашої столиці друком.

-

НОВА СВОБОДА, Хуст, 17. лютого 1939, ч.35.

Микола Неврлі

"ШЛЯХОМ ТЕРНОВИМ"

Так назвав Василь Гренджа-Донський свою третю збірку поезій, видану в Ужгороді 1924 р. Не думалось тоді, здається, молодому поетові, що рівно за сорок років появиться під цією самою назвою чималий збірник його вибраних творів, підсумок його творчого шляху тернового. А вже найменше сподівався поет, що цей його доробок вийде не в Ужгороді, в якому він дебютував 1923 року та в якому написав свої найкращі твори, але в сусідньому Пряшеві, який тоді вважався мало що не фортецею реакційного москвофільства. Але життя хи-мерне, саме так і сталося...

Після катувань у концтаборі поет 1939 р. втікає з окупованого Закарпаття до Братислави і земля братнього словацького народу стає йому другою батьківщиною. А згодом у ній, у відродженому Пряшеві, він стає найпочеснішим членом українського гуртка Спілки чехословацьких письменників, символізуючи цим самим традиційні зв'язки трудящих українців у соціалістичній Чехословаччині з своїми єдинокровними братами на Закарпатті. Про все це, про життя і творчість В. Гренджі-Донського довідається читач із вдумливої і любовно написаної передмови до вибраних творів поета, виданих Відділом української літератури СПВ у Пряшеві 1964 р.

Михайло Мольнар, що являється автором цієї передмови і впорядником самого збірника, мав при цьому ту незаперечну вигоду, що об'єкт його дослідження був, як то кажуть, у нього під рукою, позичав йому свої старші й новіші твори, рукописи, спогади, міг поділитися

з ним своїми думками й ваганнями. Деякі матеріали довелось роздобути в Слов'янській бібліотеці в Празі, в д-ра Ф. Тіхого тощо. Все це, розуміється, було для радянських дослідників творчості поета менш доступним. З цієї причини, а також через схематичний підхід до певних літературних та історичних явищ, оцінка творчого шляху нашого поета була в деяких критиків інша ніж та, яку ми маємо у Мольнара.

З'ясувавши – на наш погляд занадто детально для такої праці – соціально-економічне й культурне становище тогочасного Закарпаття, М. Мольнар розглядає в хронологічному порядку творчість В. Гренджі-Донського, доказує, що його розвиток був нерівний і суперечливий. Це було обумовлено самим життям поета, середовищем, яке на нього впливало та в якому він жив і творив. Показавши співпрацю поета з комуністичними силами тогочасного Закарпаття, дослідник не замовчує й виразне відхилення його від "ідеалів молодості" в 30-их роках. Але тут, крім всього зазначеного, треба було ще підкреслити й те, що не сам поет піддався тоді зневірі. Розчарувались тоді й інші, побачивши на Україні перші жорстокі кроки культу особи – порушення засад ленінської нацполітики, розгром українізації, розстріли багатьох талановитих письменників і вчених, депортації їх на Соловки і т. д. Про всі ці деформації соціалізму, про все те, що сьогодні з боєм читаємо в творах Солженіцина та інших радянських авторів, довідувались так чи інакше західні українці. Це все вже нині історія. Але під впливом всього багато тоді людей зневірювалось, переорієнтовувалось, або й просто кидалось у цілком протилежний табір. Все це було глибоко людське, болюче й трагічне. Замовчувати сьогодні про це було б неісторично. Одночасно треба було ясніше сказати про період певного творчого застою нашого поета в середині 30-их років. Свою творчу ситуацію він тоді рятував зміною жанрів, добившись певних досягнень в художній прозі (головно в соціалній повісті "Ілько Липей", вид. 1936 р.) і потерпівши невдачу із своїми п'єсами. Недостатньо подано також взаємозв'язок старшого поета В. Гренджі-Донського з його молодшими сучасниками (Ю. Боршош-Кум'ятський, П. Могіш, М. Рішко та ін.). Деякі з них починали вже переборювати всесильний вплив фолкльору, беручи за взірець новітню поезію. В якійсь мірі варто було також сказати й про творчість поетів т. зв. москвофільського крила (А. Карабелеш, М. Попович та ін.), які теж входили до складу закарпатоукраїнських письменників.

Для повнішого охоплення критичної літератури варто б ще додати С. Пилипенка, В. Бірчака, С. Довгаля, М. Мухина, деякі числа ж. "Карпатика" тощо. При переліку визначних закарпатців слід було б згадати і про братів Володимира та Ігоря Грабарів (перший – радянський юрист-міжнародник, другий – відомий радянський живописець і мистецтвознавець), імена яких знаходимо і в УРЕ/З. Треба було в передмові сказати й те, чому

саме Василь Гренджа додав до свого первісного прізвища - Донський. Констатувати сам цей факт у просторій розвідці про барда відродженої української літератури на Закарпатті замало. Закарпатський письменник хотів таким чином ствердити свою і своїх земляків спорідненість із своїми єдинокровними братами на східній Україні. На свій час це був відважний патріотичний вчинок. В першій примітці на стор. 18 варто було (рецензована книжка вийшла на Словаччині!) точніше зазначити видання словацького перекладу казок В.Гренджі-Донського. Чи йдеться тут про видані 1943 р. в Братиславі "Підкарпатських казок" (Прігоди Міша улічніка), переклад яких здійснив Антонін Прідавок. На стор. 50 йдеться про "Слованске погляди" ч. 3 з 1939 р., а не з 1929 р. Та це вже, мабуть, друкарська помилка. Передруковуючи на цій самій сторінці вірша Ф. Краля "За Гренджом-Донським", треба було при цій нагоді подати також віршовий відгук українського поета на смерть його словацького друга. Тому, що ми його не знайшли ані в текстовій частині збірки, ані в просторах "Примітках" до неї, подаємо цей вірш-некролог, що його написав В. Гренджа-Донський 3. І. 1955 р., тобто в день смерті основоположника словацької соціалістичної поезії, на цьому місці:

Франьо Краль

Співець недолі, горя - Франьо Краль!...
Співець - борець народного терпіння,
страждання, боротьби і воскресіння.
Пішов від нас уже в безсмертну Даль.

Пішов від нас робочих трубадур,
не б'ється в ньому серце те гаряче...
Та він іще на власні очі бачив,
як до висот іде народ з тортур.

За ним в очах робочих сум і жаль,
та рівно й гордість у серцях народу,
бо він передбачав свободу, сонце сходу,
великий син словаків - Франьо Краль!

Він бо ж протоптував тернистий шлях
і віддаляв каміння і колоди,
народ дійшов до щастя, до свободи,
бо він світив йому, мов той маяк...

Прощай! Ідеш від нас в безсмертну Даль,
робочий люд твій голови схиляє...
Тебе, поете, й мій народ прощає:
Прощай, великий барде, Франьо Краль!

Цей вірш-некролог, що вперше був прочитаний на жалібному засіданні Спілки словацьких письменників у Братиславі, яке відбулося зразу після смерті Франя Краля, є теж виразним свідченням взаємоповаги обидвох письменників та їх ідейного споріднення. І на сьогодні, і на дальші часи він залишиться важливим і зворушуючим документом словацько-українських літературних зв'язків.

В текстовій частині збірника підібрано кращі поезії з поодиноких збірок і циклів поета. Правильно зробив упорядник, що включив до вибраних творів В. Гренджі-Донського також його досконаліші прозові твори. Відому повість "Тільки Липей" не варто було, на наш погляд, скорочувати. Прикро в збірці вражає відсутність "Червоної скали" - однієї з кращих історичних поем В. Гренджі-Донського. Свого часу цей твір був подією в літературному житті Закарпаття. Не зважаючи на його романтичне забарвлення, він посилював національне пробудження закарпатських українців. А хіба мало було подібних творів, що відбігали "від гострих соціальних проблем" сучасності в інших народів?

Впорядковану М. Мольнаром збірку "Шляхом терновим" визначного закарпатського поета треба широко привітати. Зроблено вельми красне діло. Члени Клубу приятелів української літератури в ЧССР одержали - після раніше виданої "Ночі на полонині" О. Олеся - дбайливо видані кращі твори першого на Закарпатті письменника, що впровадив туди українську літературну мову, поєднавши цим місцеве письменство з загальноукраїнським літературним процесом. В цьому розумінні значення В. Гренджі-Донського - всеукраїнське. Дослідники української літератури, особливо її закарпатської галузі, матимуть, крім цього, кілька цінних документів (конфіскування поліцією "Нашої землі", яку редагував В. Гренджа-Донський, передрук статті з американської газети "Свобода" про ув'язнення поета мадярськими фашистами і т. д.), що кинуть живе світло не тільки на самого Гренджу-Донського, але й на всю тогочасну літературну дійсність Закарпаття. Дивно вражає, що у збірці, яка налічує 387 сторін друку (73 з них належать М. Мольнарові) та яка видана до 40-річчя діяльності поета, бракує його портрет. Добре, що рукопис публікації переглянув перед друком відомий словацький учений, якому М. Мольнар присвятив свою передмову. Але не менше на користь справи було б і те, коли б цей рукопис рецензував ще спеціаліст з української літератури, зокрема добрий знавець закарпатського літературного процесу. Оскільки такого М. Мольнар не міг знайти між пражськими і прашівськими українознавцями, то напевно такий знайшовся б у Києві, Львові або Ужгороді.

Що поет В. Гренджа-Донський вже в 20-их роках, тобто на зорі "своєї слави", мав загальноукраїнське визнання, свідчить такий факт: Автор цих слів вперше з ним познайомився ще як учень Куп'янської семирічки (в Харківській області). Не було це ще тоді знайомство особисте. Українську літературу ми проробляли за відомим в той час підручником Миколи Плевако "Хрестоматія нової української літератури", на останній сторінці якої був - виразно собі пригадую - Василь Гренджа-Донський. Він, отже, єдиний репрезентував тоді прогресивну літературу Закарпаття. Особисте знайомство відбулося в Ужгороді на одному з вечорів "Просвіти". Тоді я й оповів поетові про своє перше з ним знайомство. Долі судилося, що нам пізніше довелося

жити в Братиславі.

Довідуємось, що збірник "Шляхом терновим" особливо щиро привітали закарпатці, що їх чимало віддавна проживає в Празі, Брні, Братиславі та в інших містах Чехословаччини. Вірші їхнього земляка пригадують їм рідне й незабутнє Закарпаття. Для них ця книжка безпретенсійних по формі, але ширих своїм висловом віршів є ще тому інтимно-близькою, що її впорядником є закарпатець, який своєю дослідницькою діяльністю набуває поволі всеукраїнського значення.

-

ДУКЛЯ, Пряшів, 1964, ч.4, ст.93-95.

"КНЯЗЬ БОГДАН" У ВІРШАХ

Майже два роки йшов до постановки самобутньої прем'єри "Князь Богдан" за однойменною поемою В.Гренджі-Донського ("Червона скала - Князь Богдан") режисер Хустського народного театру В. Л. Майданний. І ось він її інсценізував, переклав на мову драматургічного твору у віршах. Тут же заслужений працівник культури УРСР взявся за виготовлення декорацій, театральної атрибутики. Власноруч викував із жерстяних шматків середньовічні шаблі, мечі, піхви, навіть древню кольчугу.

Актуальність прем'єри обумовлюється наближенням 900-річчя з дня заснування старовинного Хусту, яке відзначатиметься громадськістю в наступному році. Вона стане своєрідним дарунком театральної трупи до вікопомної дати. Чому саме "Князь Богдан"? Тому, що свого часу він правив хустським замком, налагодив добросусідські контакти з князем Данилом Галицьким.

На пробах нового твору зайняті як ветерани так і молоді актори театру, зокрема В. Чорей, І. Юрчак, Ю. Рєпіна, Й. Віт, М. Мазанова, Х. Майданна, І. Євчак, М. Урдинець, В. Столець та ін.

Музику до історичної драми в двох частинах пише Віктор Чаусов, художнє оформлення здійснює Андрій Кидора.

-

ЗАКАРПАТСЬКА ПРАВДА, Ужгород, 16. жовтня 1990.

НА ПОРОЗІ ДО ПРЕМ'ЄРИ

Кожна нова прем'єра починається, передусім, з режисера. З його задуму, інтерпретації, ентузіазму. Всі ми знаємо, які сьогодні труднощі переживають не лише аматорські, а й професійні театри, в яку проблему переростають декорації. Та скільки б не застали за роботою Всеволода Майданного, він і словом не обмовиться про наростаючі дев'ятим валом клопоти. Він весь у творчих пошуках і нелегкій фізичній праці. Наприклад, цього разу для нас були новиною його ковальські здібності. Із зачудуванням споглядали, як у коридорі театрального приміщення він наполегливо кував із неоковирного шмата жерсти середньовічного меч з дерев'яною фігурною руківкою. Виявилось, що він з не меншим успіхом викував криві шаблі, списи, піхви, металевий княжий пояс, якому б позаздрили новоявлені неформали - металісти. Ну, а коли показав старинну кольчугу, склепану із металевих ковпачків з-під пляшок, ми були просто приголомшені. Найпарадоксальніше те, що за виготовлення декорацій заслужений працівник культури УРСР не одержує жадної копійки. Наскільки це безкорислива людина.

Його натхненне, одухотворене обличчя вилучало людяність і захоплення новою роботою. Спершу кілька тижнів він потратив, щоб інсценізувати відому поему В. Гренджі-Донського "Князь Богдан" ("Червона скала" - прим. Ред.). Він давно збирається за її мотивами поставити виставу у віршах. Актуальність постановки обумовлюється наближенням святкування в наступному році 900-річчя славного міста Хусту. Його мешканцям мало б бути відомо, що свого часу середньовічним хустським замком і древнім городищем правив князь Богдан, який мав добросусідські зв'язки і з володимир-волинським князем Данилом Галицьким.

Отже, ролі роздані і аматорська трупа приступає до проб драми в двох частинах "Князь Богдан", з посвятою 900-річчя міста над Тисою.

У прем'єрі, перше текстове прочитання якої вже відбулось, будуть зайняті всі аматори сцени, тобто весь склад театру. Адже ця вистава з батальними сценами (згадаймо хоча б облогу хустського замку монголо-татарами). У драматичному творі будуть зайняті ветерани нашого театру В. Чорей, М. Пеграшко, Ю. Рєпіна, І. Юрчак, Й. Віт, М. Мазанова, Х. Майданна, І. Свчак, В. Столець, М. Урдинець та інші. Вони виконуватимуть ролі князя Богдана, князя Данила Галицького і їх синів, а також княгині Богдани, Соцького, гуцулів.

Музику до непростой історичної драми пише з весни Віктор Чаусов, художнє оформлення взяв на себе Андрій Кидора. До речі, в цьому пляні багато допомагає на-

бір яскравих плакатів "Слово о полку Ігоревім".

У цілому хлопці до роботи поставилися з усією відповідальністю. Тому й виходить у них все розпочате добре, зі смаком. Та інакше й бути не може. Адже кожний виступ аматорів перед глядачами є своєрідним іспитом для них на майстерність, високу організацію. У цьому випадку - прем'єри історичної драми, яку вони хочуть присвятити 900-річчю рідного міста і яка стане - безперечно - окрасою комплексу заходів до цієї дати.

...Звучить увертюра. Динуть тихі мелодії Карпатських гір, м'які повертають сучасників у сумну давнину, срібнозвучо жебонять гірські річки й потічки. Палають свічки в різьблених світочах. На цьому фоні князь Богдан і його люди радяться, як побити знавіснілу орду, що підступила до Карпат. Ковалі кують холодну зброю. Княжі люди погляди звертають на Данила Галицького, до Галичини...

Так починається цікава драма, яка стане окрасою хужоного репертуару, увінчаного багатьма відзнаками народного театру.

-

ЛЕНІНСЬКА ПРАВДА, Хуст, 20. жовтня 1990, ч.126.

Д. Лазар

СПІВЕЦЬ З'ЄДНАННЯ

До річниці пам'яті В. Гренджі-Донського

Усі ми щось "досліджуємо", копірсаємось у коріннях життя наших предків, а коли потрібно щось важливе показати або довести, робимо це несміливо, не виказуємо власних думок, обходимо стороною гострі кути. Ми мало згадуємо про тих діячів минулого, які виступали за з'єднання усього українського народу, за національну єдність. Таких людей у нашому краї було не так уже й багато. Тому життя вже зараз вимагає, щоб про них ми довідалися більше, щоб про їх добрі діла ми змогли передати нашим нащадкам.

Якщо на сторінки газет і потрапляють скупі рядки про діяльність політичних, культурних та літературних діячів минулого нашого краю, це вже добрий знак про роботу у цьому напрямку. Але вважаю, що нам не слід обмежуватися показом винятково наших земляків-хустян, а докладніше розповідати про представників з інших районів, які боролися за кращу долю закарпатського люду, закликали усіх українців до з'єднання.

Так уже випало, що найбільш талановиті діячі літератури нашого краю Василь Гренджа-Донський та Дмитро Вакаров народилися і вирости на берегах однієї річки Ріки. Перший - у Міжгір'ї, другий - в Ізі. Пили цілущу водичку з одного джерела і в унісон співали пісні про з'єднання Закарпаття з братами великої матері-України. Ріжниця лише в часі. Якщо Василь Гренджа-Донський заговорив ще у 20-их роках нашого віку, то Вакаров - у роках сорокових. Та й прожив Гренджа-Донський 77 років, а Вакаров неповних 25.

Та якщо наші читачі з біографією та творчою діяльністю Діми Вакарова добре ознайомлені, то такого не скажеш про Гренджу-Донського. Для широкого кола читачів він залишився маловідомим. І це, незважаючи на те, що він був піонером і солістом-співцем за визволення. Тому саме про нього й хочеться розповісти нашим читачам.

Василь Гренджа-Донський народився 23 квітня 1897 року в Міжгір'ї в селянській сім'ї. На ті часи сяк-так заочно здобув середню освіту. Був учасником Першої світової війни. У 1922 році повернувся у рідний край. У 1939 році, після окупації країни мадярами, арештований. Того ж року, після амнестії, поселився в Братиславі (Словаччина), де і помер 25 листопада 1974 року. Ось така скупа й коротенька біографія співця з'єднання.

Розквіт літературної діяльності В. Гренджі-Донського припадає на 20-30-ті роки, коли наша область входила до складу першої Чехословацької Республіки. За ці часи Гренджа-Донський видає близько 20 книжок - поезій, прози, драматургії. А головний його твір "Тернові квіти полонин" (збірка поезій) опубліковано 1928 року в Харкові. Твори поета друкувались окремими виданнями в Ужгороді, Пряшеві та Києві.

На жаль, ми не можемо встановити точні дати написаних співцем поезій, щоб пристосувати їх появу до політичного життя нашого краю. Але, на мою думку, такі рядки поета, як

Вставай, народе, зривай кайдани,
Виріж тиранів, катів убивай,
За наші сльози, за наші рани,
За наші муки - згинуть тирани!
Раби, до бою за любимий край!

були закличними до боротьби під час чеської окупації.

Відрадно, що Василь Гренджа-Донський першим із закарпатців почав писати українською літературною мовою, першим перейшов на фонетичний правопис. А це є свідченням того, що поет мав неабиякі зв'язки з діячами культури та літератури з України. Заслуга поета і в тому, що у редактованому ним журналі "Наша земля" у 1927-1928 роках він знайомив наших краян з життям Великої України, з літературною спадщиною української письменності В. Чумака, П. Тичини, В. Сосюри, О. Виш-

ні та багатьох інших.

Деякий спад у літературній та громадській діяльності у Василя Гренджі-Донського настав у 1930-их роках, коли на Україні настали "голодні часи", а в Країні Рад почалася колективізація. Поет, добре поінформований про справжній стан економічного занепаду та про безчинства сталінщини, став по-іншому сприймати свої власні попередні ідеали. Поступово відійшов від улюбленої поезії, захопився прозою та драматургією, які не принесли йому бажаних вислідів. А тому В. Гренджа-Донський для нас залишився відомим як поет і як співець з'єднання. Чого, скажімо, вартий його вірш "Русин":

Ще й на світ він не зродився,
Ще його й не знали, -
А вже пута парували,
Окови кували.

Ще його та бідна мати
Під серцем носила,
А вже руки пов'язала
Проклятая сила.

Тільки-тільки що зродився,
Ще і не оділи, -
Вже йому над головою
Кайдани дзвеніли...

Така була доля закарпатців. Про неї з болем писав поет, який на власні очі бачив, на власній шкірі переносив її.

Та ось у вірші "Щире привітання шлють ґруні степам" поет сміливо звертається від імені Карпат до степової України:

Орле сизокрилий,
Розкажи вітрам:
Щире привітання
Шлють ґруні степам.
Стань на крила вітру,
Полети на схід,
О, скажи, що гинем
Серед мук і бід.

У цих словах поета звучить не лише гіркота за життя наших закарпатців, а й мольба про допомогу.

Звичайно, всього не скажеш про поета та його літературну спадщину. Але ж дуже хотілося б, щоб це зробили наші сучасні літератори та літературознавці. Треба зробити все, щоб наші нащадки знали все про тих, хто був справжнім співцем за з'єднання народів України. У тому числі і закарпатців.

-

ЛЕНІНСЬКА ПРАВДА, Хуст, 23. жовтня 1990, ч.127.

СУМНА ВІСТКА

Марусю Гренджу-Донську я знав, коли ми обоє були молодими. Це була вродлива жінка, дуже енергійна, справжня подвижниця національної культури, народних традицій. Разом з нею ми були учасниками драматичного колективу, який з цікавими п'єсами українських класиків гостював по селах Верховини. Марусі, як правило, завжди доручали головні ролі, бо була вона вродженою артисткою, справжньою патріоткою. Драмгурток наш діяв у 1931-1935 роках.

Добра пам'ять про дружину відомого українського письменника Гренджі-Донського - Марусю збереглася на Верховині. Своїм подвижницьким трудом на культурно-освітній ниві вона сприяла духовному відродженню горян. І це, наголошую, в часи іноземного лихоліття, коли українське слово переслідувалося. Але праця місцевої інтелігенції дала свої щедрі плоди. Люди тягнулися до своєї культури, об'єднувалися в драматичні гуртки, ходили в хати-читальні.

Принагідно хочу згадати ще одного члена нашого колективу - Федора Тацинця з Келечина, якого потім за передові ідеї розстріляли мадярські загарбники.

Зі смутком і скорботою дізнався про смерть Марусі Гренджі-Донської. Схиляю свою сиву голову перед світлою пам'яттю верховинської горлиці. Нехай земля їй буде пухом!

-

РАДЯНСЬКА ВЕРХОВИНА, Міжгір'я, 1. листопада 1990.

ПЕРШИЙ ЛІТОПИСЕЦЬ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

"Історик повинен радіти і сумувати зі своїм народом. Він не повинен, керований пристрасстю, викривляти факти, перебільшувати щастя і применшувати в своєму викладі бідування, він повинен бути перш за все правдивим..."(М. Карамзін)

15-го березня 1939 року редактор "Нової свободи" В. Гренджа-Донський працював допізна, адже необхідно було підготувати в наступне число газети матеріали засідань Сойму. Незважаючи на велике навантаження, встав раненько. Обстановка в Хусті була якоюсь нервовою, а

навіть панічною. Всі кудись бігли, вулиці були переповнені народом. Від друзів дізнався, що мадяри захоплюють міста, президент терміново виїхав, а позиція Німеччини щодо нападу мадярів невідома. Разом з Ю. Брацайком і М. Долинаєм - міністрами Карпатської України, які їхали до Будапешту на переговори з мадярським урядом, в'їхав у Тячів. Зразу в очі кинулись мадярські прапори, які були розвішані по місті. Підійшов чеський вояк і наказав усім вийти з машини. На протест Брацайка, що вони є представниками суверенного українського уряду, заявив, що ніякої української влади не визнає. Гренджа-Донський та його товариші були заарештовані і передані до рук мадярських терористів. Почалося ходіння по муках прославленого закарпатського поета. За період з березня по червень його переводили з одної тюрми в іншу, з одного концетраційного табору до іншого. Кожний день приносив сумні вістки про все нові й нові звірства мадярів. Їх оповідали Гренджі-Донському новоприбулі полонені. І саме тоді Гренджа-Донський зрозумів, що про всі ці злодіяння повинні знати підростаючі покоління. Почалася кропітка робота над написанням історії Карпатської України. Писати доводилося в перервах між допитами, сховавшись десь у куточку з ручкою. Він добре усвідомлював, що буде з ним, якщо його записи потраплять до рук табірних властей.

2-го квітня Гренджа-Донський написав: "Щодня роблю нотатки, може й непотрібно, але якби не записував, то і те забув би, який день сьогодні. А дні ці однаково сірі, сумні." Це перший і останній запис, де В. Гренджа-Донський сумнівався в потрібності задуманої роботи.

В 20-их числах квітня, під час перевірки концтабору високим мадярським начальством, Гренджа-Донський став на захист ув'язнених, яких нелюдськи катували, за що нещадно був побитий. "Не до записування було мені за ці пекельні чотири дні. Побили й мене. Ще й сьогодні - п'ятого дня - не можу взяти олівця до рук."

Добре знаючи, що перед ними відомий письменник, мадяри хотіли використати його талант і ім'я для прославлення Угорщини, а також для оправдання дій мадярських військ на окупованій території. 26-го квітня Гренджі-Донському запропонували, а точніше - наказали написати історію українського руху на Закарпатті, сподіваючись, що він його дискредитує. Та навіть знаходячись у таборі, коли його життя багато в чому залежало від них, Гренджа-Донський написав правду. "Цілий день писав. Під вечір слідчий перечитав і сердито порвав на шматки. 'Пишеш з таким захопленням, що ще й мене хочеш заітувати та переконати, що я українець'. Я заявив, що інакше писати не вмію. Я українець, двадцять років борюся за українство і на все те за чийсь гарні очі плювати не буду."

Примусили писати наново, але через деякий час зро-

зуміли, що нічого не доб'ються. 29-го квітня в своєму щоденнику він написав: "Помиляються, коли думають, що я їм опишу в підлабузницький спосіб. Український рух - це і крихітка моєї праці, отже описую з замилюванням до справи."

Травень був найпродуктивнішим для письменника в роботі над написанням його "історії". До табору приводили все нових і нових людей, які розповідали йому про нові звірства мадярів. "...Роблю записи в куточку в бараку. Вислуховую людей. Оповідать неймовірні речі, на жаль, правдиві. Все те складаю до купи, опишу разом. Морди, звичайні убивства... Господи, скільки крові потекло по цій нашій прекрасній, але нещасній Карпатській Україні! Люди говорять, я записую: "...нас сльози обливають... годі їх утримати..." Або ще один запис: "...записую коротко, лаконічно. Нема часу, бо описую страхіття, від яких волосся дибом стає на голові!"

Саме тоді, під впливом почутого, поет написав сумні рядки: "Я не всилі описати ті знущання, ті всі муки, що нова орда й терористи, ті звірюки, дали нам!"

Перечитуючи тепер його записи, важко повірити, що таке було в дійсності, але, на жаль, це було, було... Ось декілька виписок із щоденника В. Гренджі-Донського:

"На великому копанському полі під час боїв полонили мадяри січовиків, між ними й одну дівчину. Осмішили її, зірвали з неї одяг, один мадярський вояк всадив до неї багнет у голі груди, а другий вояк пустив до неї кулю... Нижню частину черева здичавілі садисти покололи штиками..."

"До полону попало декілька січовиків. Мадярські "культурні" старшини, вихованці 20-го віку, поводяться з ними гірше варварів. Порозрізували нещасним полоненим січовикам черева, намотали кишки на палиці, а вояки биттям заставляли січовиків бігти, щоб ліпше вилазили кишки з черева... Це сталося між Королевом і Веряцями..."

"Недалеко Кевелева... полоненого січовика біля телеграфного стовпа зв'язали, розпороли його черево і випустили кишки. Опісля кишки скобою пригвоздили до стовпа і страшними ударами приневомили січовика крутитися довкола стовпа, щоб чим ліпше вилазили кишки і спричиняли йому нечувані болі. Відтак нещасника прокололи багнетом і він повалився в рів..."

І таких злочинів Гренджою-Донським описано безліч. Хоча всього і неможливо описати, але і так "може собі світ представити, що тут робилось. Десь у темній Африці з чорними людодідами не виробляли того, що ці "культуртрегери" з нашим мирним населенням."

"Наступали такі хвилини, коли не піднімалася рука писати про ті знущання і муки, які пережило населення Карпатської України. Оце тільки занотував я частину,

крадькома, що почув від моїх товаришів недолі в Тячеві, Кривій і тут, у Варюлапоші, скриваючи та передаючи їх з рук до рук у безпечне місце."

Василя Гренджу-Донського часто відвідувала в таборі дружина Маруся. Частину записок він передавав їй. Деякі в'язні боялися, що їхні розповіді можуть стати відомими табірним властям і тому відмовлялися розповідати про пережите тюремному літописцю. Незважаючи на те, що Гренджа-Донський прізвиська людей завжди шифрував і казав, що "не прозрадить, хоч би його сікли на шматки...", та, все таки, страх брав своє...

Табірним властям стало відомо про нотатки поета. Необхідно було їх обманути. "Треба робити так, щоб вони ті записки знайшли в мене. Тоді вони будуть задоволені... тільки ті записки мусять бути фальшиві..."

Як пізніше виявилось, така свого роду хитрість була вкрай необхідною, бо наступного дня до бараку, де знаходився Гренджа-Донський, зайшли жандарми. "Надійшов Альмашій з молодим жандармом, той повів мене до канцелярії, а Альмашій зістався, - очевидно перевірити мої речі. Зошити я не ховав, носив їх в кишені і в канцелярії від мене їх відібрали: 'Ми тільки переглянемо і вам звернемо'. Справді, сьогодні Альмашій все те мені повернув назад..."

В кінці травня 1939 року, боячись, що справжні записки знайдуть, він попросив товаришів, щоб вони їх знищили. Життя його побратимів для поета було дорожчим. Він цинив людей перш за все. Та побоювання виявились марними і Гренджа-Донський пожалів, що дав такий наказ. В щоденнику з 27 травня є такий запис: "Вернувшись до бараку, я був дуже нещасливий, що так помилився: думав, що відкрили записки і всі ті дорогі матеріяли, які я збирав у такий небезпеці і працював над ними так багато - тепер пішли нанівець... і то я сам наказав їх знищити. Ох, голово ти дурна - нерозумна! Але Юрчук та Дубик почали сміятись: 'Що, записки? Ні, ті не знищимо! Ми вже й самі не знаємо де вони. Вони підуть з нами'. - Отак, бачите, можна часом помилитись!"

Таким чином, плідна робота для історії не пропала даром. Записки були врятовані. 4-го липня 1939 року поет був звільнений, однак кожного дня змушений був голоситися в поліції. На початку серпня він одержав дозвіл перебратися до Ужгороду, а вже 6-го серпня нелегально перейшов кордон Словаччини: "Я на волі! ... Словаччино, люба Словаччино, в тобі я відчуваюсь, як вільних птах! Ти стала моєю другою батьківщиною, за що я вдячний тобі на ціле життя!"

Проживаючи в Словаччині, складав докупи розрізнені записки і вирішив їх видати окремою книжкою під назвою "Мадярські звірства". Однак цього зробити не вдалося. Словаччина стала союзником Угорщини і Німеччини в роки війни і вихід у світ таких обвинувачуючих

матеріалів міг, як вважали, зашкодити "братньому" союзові угорців і словаків. Не вдалося видати цю книгу і пізніше. Втративши всі надії, Гренджа-Донський повністю віддав себе роботі над художніми творами. В останні роки життя він працював над романом "Сини Верховини". В 1974 році письменника не стало...

Після смерти батька, дочка Зірка вирішила на свої кошти видати 12-томне зібрання його творів. Тепер виходять останні томи цього унікального видання. Невеликий тираж (250 примірників) перетворює їх в бібліографічну рідкість. Їх видає Карпатський Союз, відділ якого знаходиться у Вашингтоні. У 8-му томі цього видання, ви, шановні читачі, і можете (якщо це реально) прочитати щоденник В. Гренджі-Донського "Щастя й горе Карпатської України". В передмові до нього, упорядники тому й пишуть: "Ми раді, що, хоч і з великим спізненням, - бо майже по 50-ох роках після цих історичних подій, - маємо можливість сповнити бажання автора й опублікувати його цінні матеріали." Мрія письменника здійснилася, але вже після його смерти.

В чому сила його "історії"? Сила його щоденника в правдивому висвітленні подій. Він нічого не вдумує, а пише все так, як йому переказували. "Щастя й горе Карпатської України" - це не стільки книга автора, як збірник споминів багатьох людей, які пережили радість і трагедію березня 1939-го року. І саме тому щоденник Василя Гренджі-Донського - цінне джерело для вивчення історії Карпатської України. Він складається з двох частин: "З великих днів Карпатської України" і "Під чоботом окупанта". В них історик наших днів може почерпнути для себе безліч фактів, яких не знайде ніде. Не випадково, що щоденник високо оцінив відомий історик, професор політичної економії Дрекслер Університету Петро Стерчо, уродженець Закарпаття. Саме він є автором передмови. Говорячи про важливість щоденника, він писав: "Ці хронікерські записки мають більшу документальну важливість від якогонебудь старовинного літопису, що на нього історики покликуються з повагою і достовірністю, бо писані вони кожного дня, коли ті події відбувалися, тому і відображені в них безпосередні враження."

Тепер, коли відбувається процес переоцінки цінностей, коли історики намагаються дати правдиву оцінку історії Карпатської України, надіємось, що щоденник Василя Гренджі-Донського, як і інші його твори, буде перевиданий на Україні, де посяде вагоме місце унікального історичного джерела.

Микола Вегеш
вчитель історії Синевирської середньої школи,
член районного Товариства української мови
ім. Тараса Шевченка

-

РАДЯНСЬКА ВЕРХОВИНА, Міжгір'я, 22. листопада 1990.

СВІДОК МИНУЛОГО

(Вступна стаття до "Моїх спогадів" Василя Гренджі-Донського, у кн. Науковий збірник ч. 15, том 2, Музею української культури у Свиднику, Відділ "Літературознавство" Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, Відділ Української літератури в Пряшеві, 1990, ст. 333-335)

У своєму листі з 12-го лютого 1986 року Марія Гренджа-Донська, дружина відомого поета й письменника, написала на адресу нашої установи й такі слова: "Вельмишановні! Кілька років тому я звернулася до Вас із пропозицією, чи Ваш Музей не зацікавився б рукописною спадщиною мого чоловіка... Ви мені тоді написали, щоб я була терпеливою, що це Ваш святий обов'язок. Минуло вже багато часу (5-6 років) відтоді. Роки втікають і не знаю, чи Вас згадана рукописна спадщина ще цікавить..."

З таким констатуванням справ з уст шановної пані Марії не міг я погодитись з кількох причин. Поперше тому ні, бо ще за життя письменника я був той, хто настирливо намовляв його на передання бодай частини спадщини у наш Музей і хто таки добився свого. Внаслідок цього музейні фонди поповнилися деякими його рукописами. Подруге тому ні, бо після смерті В. Гренджі-Донського Музей від тої ж таки пані Марії придбав дальші його рукописні матеріяли. Ну, і нарешті, потретє тому ні, що наші ділові контакти припинились після останньої посилки тієї ж самої дружини письменника та її супровідного листа, в якому вона повідомляла, що для Музею у неї вже нема жадних матеріялів. І ось, зразу тобі згаданий повище лист і в ньому стоїть чорне по білому, що не хтось не хотів з певних причин дати, а ми, тобто Музей, не хотіли, мовляв, брати.

Цей вступ не має, звичайно нічогоісінько спільного з намаганням виглянцювати обличчя музейної установи чи пак з картанням другої сторони. Навів я його тому тільки, щоб показати на перипетії багатьох (і сучасних навіть) спадщин та фондів, пов'язаних з іменами визначніших наших людей, звернути увагу на те, що їхня доля часто залежить не так від логіки, від потреб їхнього збереження, як від випадковості, принагідного збігу обставин, а часом й абсурдних причин. І коли я при першій нагоді опинився на квартирі Гренджів-Донських по вулиці Єсенія ч. 12 у Братиславі, мені й на гадку не впало в'яснювати неточності листа, спростовувати окремі його твердження. Мене цікавило одне: наскільки широко відкриваються на цей раз шафи, шухляди, різні скрині, які несподіванки можна очікувати від них. Найбільш інтригуючим під час весняної, 1986 року здійсненої, поїздки в Братиславу виявився для мене рукопис

під невибагливою назвою "Мої спогади". Інтуїція не підвела і, перечитавши згодом цей твір, зажадалось його зробити доступним широкому загалу.

За признанням самого В. Гренджі-Донського, колись раніше писав він щоденник. Неприємності і навіть нещастя, спричинені цією формою запам'ятовування, відвернули письменника від щоденникових записів. Однак, прожиті протягом шестидесятиріччя події, що були разом подіями гілки українського народу на південних схилах Карпат, причетність до них особи автора спогадів, усвідомлення того, що післявоєнний широкий загал події ці знає дуже мало, а загальновідоме вже поволі стиралось, забувалось, все те спонукало В. Гренджу-Донського до потреби якоїсь форми запису пройденого шляху. Не дивно, отже, що він вже довше носився з думкою написати спогади. "Це прискорили, - згадує В. Гренджа-Донський, - заклики моїх приятелів і земляків Олекси Мишанича з Києва та Михайла Мольнара, щоб я написав свою автобіографію, але бачу, що розписався так нашироко, що це вже переливається через рамці звичайного життєпису однієї людини і тому годі назвати цей твір автобіографією, назву його просто "Спогадами" - моїми спогадами, хоч і переважають в ньому елементи автобіографічного характеру". За умов браку мінімального знання власної історії й тим і відсутності власної національної гідності, нашим обов'язком є наближати, освітлювати й ті найскромніші свідчення власного історичного прояву, показати ті, бодай незначні джерела, ті витoki, ту силу, які нам дозволили упродовж століть вижити в чужому морі. Просто, нам треба знати про себе якомога більше фактів. Замовчування фактів, їх пристосування до утилітарних потреб тих або інших осіб, угруповань чи й певних суспільних сил було, є і буде несумісним ні з наукою, ні з історією. "Спогади" В. Гренджі-Донського намагаються витерти з нашої пам'яті й свідомості якнайбільше білих плям і в цьому відношенні вони повністю заслуговують того, щоб стали об'єктом уважного вивчення.

Письменник В. Гренджа-Донський прожив велике, повне віддачі й служіння народу, життя. Складність його долі була означена складністю часу, в якому він жив і діяв. На сторінках закарпатського літературного, культурного та громадського минулого 20-30-их років ми всюди зустрічаємо виразну печать його суб'єкту. Та були випадки, коли й така сильна натура, якою безперечно цей письменник був, ставала податливою іграшкою у велетенській круговерті об'єктивних сил. І сам при зустрічі суб'єктивних бажань, можливостей та діянь письменника зі суворою об'єктивною дійсністю й виникали часом ті суперечності в житті автора, які згодом його дослідники назвуть "відходом від боротьби", "невмінням зорієнтуватися у складній політичній обстановці кінця 30-их років". У своїх "Спогадах" В. Гренджа-Донський не уникає й цих контрверсійних моментів власного життя. У цьому творі письменник суттєво до-

повнює автопортрет, дає своє розуміння й оцінку подій, явищ та багатьох історичних постатей доби. Оскільки зображення й оцінка доби та свого місця в ній ведеться в спогадах, як правило, зі значної часової віддалі, вони не завжди і не в усьому тотожні з історичною конкретикою, з реальними фактами минулого. Можлива неспівмісність між фактами та їхньою пізнішою інтерпретацією обумовлена більшим життєвим досвідом автора, часовою перевіркою певних історичних реалій, ну, а в окремих випадках ще й тактичними міркуваннями. Не зважаючи на такий, у випадку спогадів, майже законний зсув у зображенні, В. Гренджа-Донський приносить у цьому автобіографічному творі масу інформацій, які освітлюють не лише власний його життєвий шлях, але й шлях закарпатоукраїнської літератури та населення цього регіону в останні роки панування мадярів і в період першої Чехословаччини.

"Спогади" починаються коротеньким вступом автора, за яким слідує історія його родоводу. Немало уваги письменник присвячує описові дитячих та шкільних літ. Він пристрасно розвінчує денаціоналізаторські намагання угорських панівних клас. Перебув на фронтах Першої світової війни. Додому він повернувся аж в 1922 році, коли вже Закарпаття було включено у склад новоутвореної чехословацької держави. Цікавими деталями насичені розділи, в яких В. Гренджа-Донський наближає читачеві свій літературний шлях. Центральне місце у "Спогадах" однак відведено показу національного відродження Закарпаття, що його не могли зупинити ні чеська колоніальна політика, ні обструкції й кривавий терор сусідніх держав. Хижаками кидались ці держави на нещасний клаптик української землі, щоб захопити його і по-звірячому хазяйнувати в ньому. Особливу активність в цьому відношенні проявляла гортіївська Угорщина. Трагічна доля українського закарпатського населення кінця 30-их років постає в спогадах Гренджі-Донського на повен зріст. Тогочасні події на Закарпатті становлять безпосередній пролог того апокаліпсису, який незабаром охопив величезні обшири земної кулі. Угорський фашизм, складова світового фашизму, своїм брутальним терором, своїми концтаборами вже тут відверто демонстрував своє людиноненависницьке обличчя. Його жертвами стали тисячі закарпатоукраїнців, концтабором та недобровільною втечею на чужину позначив він і все подальше життя нашого письменника. В. Гренджа-Донський не тільки згадує про ці bestialні злочини, але й висуває перед історією своє фактографічне звинувачення їх. Життю в еміграції присвячено у "Спогадах" порівняно небагато місця. Свою оповідь мемуарист кінчає коротеньким переліком подій наприкінці війни в столиці Словаччини - Братиславі, а зовсім під кінець, кількома лише реченнями пригадує свою післявоєнну одісею.

"Спогади" В. Гренджі-Донського належать до того роду автобіографій, в яких простежується тенденція зображення авторських переживань на фоні ширшого контек-

сту історичних подій і, як правило, за допомоги власних коментарів веде до їх особистого вияснення. "Спогади" мають белетристичну форму, через що важко вести чітку межу між спогадами та автобіографією, бо перехід між обома цими життєписними формами такий вільний, розпливчастий, що майже стирається. Розділи на початку книги мають скоріш автобіографічну подоби, розділи ж з другої половини навпаки - подоби спогадів, у них безсюжетна побудова, переважає тут вільне упорядкування тем, вибраних з певної точки зору, що продиктовано меншою увагою споминів до профілювання власного внутрішнього розвитку автора і більшим зацікавленням показу зовнішніх обставин, тобто середовища, інших осіб, конкретних подій і т. п., хоча і тут, звичайно, переважає суб'єктивний аспект.

Написання першої версії "Моїх спогадів" обсягом у 155 сторінок датується 1959 роком. Однак, спроби опублікувати цей рукопис відносяться аж до початку 1966 р. На основі попереднього редакційного замовлення, Гренджа-Донський на адресу прямишівського українського видавництва надсилає два свої рукописи і серед них "Мої спогади". З невідомих причин письменник вислав один тільки примірник і видавництво, забезпечуючи рецензування твору, вимагає від автора два далші примірники. Саме тоді, переписуючи рукопис наново, автор доповнює й переробляє його, і як наслідок виникла друга, 170 сторінкова теперішня його подоба. Окремою книжкою спогади В. Гренджі-Донського так і не вийшли. Деякі розділи кінцем шістдесятих років появились друком на продовження у "Новому житті". Фахівцям цей автобіографічний твір визначного нашого письменника давно відомий і вони, не наводячи того, щедро ним користались. Хочеться, щоб відтепер ним користались усі, кому близькі історія та доля рідного народу.

-

(Вище згаданих "Спогадів" В. Гренджі-Донського в цьому збірнику не передруковуємо. Їх читач знайде у 8-му та 10-му томах Творів В. Гренджі-Донського. - Ред.)

"ПОВЕРТАЄТЬСЯ ВАСИЛЬ ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ"

У Негровецькій середній школі для учнів десятих клас проведено тематичну лекцію на тему: "До нас повертається Василь Гренджа-Донський". До нього старанно готувалися, адже до нової програми з української літератури поступово вводяться імена українських письменників, творчість яких ще донедавна була заборонена, або ж замовчувалася, а тому учні про них майже нічого не знали. Так було і з творчістю одного із фундаторів закарпатського українського письменства середини ХХ століття - поета, письменника, публіциста, перекладача і редактора, громадського та культурного діяча Василя Гренджі-Донського.

Спільно з учнями підготували сценарій лекції про життєвий і творчий шлях поета. Кожен з школярів одержав конкретне завдання на цю тему, діти зібрали газетні та журнальні публікації, збірки В. Гренджі-Донського. Лекцію доповнив виготовлений учителем В.Клевцем портрет поета, прикрашений вишиваним рушником.

Під час проведення лекції прозвучали українські народні пісні, вірші В. Гренджі-Донського. Зі словами шани до поета-земляка виступили директор Негровецької середньої школи М. Нірода та вчитель-красзнавець зі Синевирської середньої школи М. Вегеш. Відповідальний секретар райорганізації Товариства української мови ім. Т. Шевченка Володимир Анталовський показав учням та вчителям збірки творів Василя Гренджі-Донського, видані за кордоном його дочкою Зіркою, а також ряд фотографій поета.

На закінчення лекції прозвучала пісня "Ой, у лузі червона калина". Десятиклясники вирішили вислати в подарунок дочці письменника свій виріб - вишиваний рушник з національним верховинським орнаментом.

Олена Попович
вчителька української мови та літератури
Негровецької середньої школи, Закарпаття

-

ТРЕМБИТА, сторінка літературно-мистецької студії ім. В. Гренджі-Донського в газ. РАДЯНСЬКА ВЕРХОВИНА, Міжгір'я, 23. лютого, 1991.

СВОБОДА, Джерзи Ситі, ЗСА, 25. червня 1991.

Учні Негровецької середньої школи

Вчителька Олена Попович і секретар рай-
організації Т-ва української мови Володимир
Анталовський

Міжгір'я. - Районне Товариство української мови і мени Тараса Шевченка продовжує збір коштів на спорудження пам'ятника В. Гренджі-Донському. В цю роботу активно включилися представники політичних партій, районної організації НРУ, трудові колективи і навіть діаспори. Зокрема уродженці Синевира, громадяни Чехо-Словаччини Павло та Ілько Нірода, які були гостями земляків, висловили бажання пожертвувати на цю справу власні кошти. До роботи над скульптурою приступив закарпатський скульптор М. Велень.

-

ЗАКАРПАТСЬКА ПРАВДА, Ужгород, 3. квітня 1991, ч.64.

ЛЕКЦІЇ ПРО ВАСИЛЯ ГРЕНДЖУ-ДОНСЬКОГО

Історія Закарпаття повертається у наші школи. Видано перший підручник, з ініціативи багатьох вчителів проводяться лекції присвячені літературі, фольклору, історії краю, які нерідко перетворюються у свято всієї школи. Така неординарна подія відбулася в Синевирі.

Учні 5-ої і 6-ої клас, представники "середнього покоління", очевидно, вперше побачили портрет Василя Гренджі-Донського, виконаний міжгірським художником Миколою Дуленком. Приміщення заповнили хлопчики та дівчатка, їхні батьки, вчителі історії, російської, української мови та літератури, гості з райцентру. Працівник райвно Володимир Анталовський, вчителі розповіли про життя і діяльність Василя Гренджі-Донського, котрий у тридцяті роки неодноразово бував у Синевирі, відвідував народну школу. І якось спонтанно відбулося обговорення вірша поета "Русин", який прочитав Іван Бонкало.

Роздумуючи над дискусією, яка проводиться в області, не даючи готової відповіді на питання, які нині хвилюють закарпатців, учитель Василь Чепара назвав цілу низку проблем відродження духовності села, його історії, поезії земляка. Зокрема він просив задуматися над тим, чому в творах Василя Гренджі-Донського найчастіше вживаються слова "кайдаші", "русин" і тільки у небагатьох творах виводить образ матері. Воднораз проводилися цікаві історичні паралелі між творами Тараса Шевченка та Василя Гренджі-Донського.

Присутні читали вірші "Ударив з неба грім", "Була країна, був народ", "Скільки", "Кривава казка". Цікаві думки висловили Т. Цімбота, І. Теслевич, І. Рушак, В. Гречин та інші. Звучали також давні та сучасні українські пісні.

Гадаємо, такі лекції потрібні у кожному закарпатському селі.

Микола Вегеш
учитель Синевирської середньої школи

І. Мокрянин
кор. "Закарпатської правди",
Міжгірський район
Закарпаття

-

ЗАКАРПАТСЬКА ПРАВДА, Ужгород, 13. квітня 1991.

Іван Цар

ЗГАДУЮ ГРЕНДЖУ-ДОНСЬКОГО...

(В скороченні)

У 1937 році, після закінчення горожанської школи у Воловім (нині Міжгір'я) я поступив в учительську семінарію в Ужгороді, де тоді був директором д-р Августин Волошин - уродженець Келечина. 28-го серпня того року ми з Олексою Гренджою (братом Василя Гренджі-Донського) їхали разом автобусом з Волового до Волівця, а звідти поїздом до Ужгороду, де ми разом вчилися. Тоді перший раз я зустрівся з письменником Василем Гренджою-Донським, бо він зустрічав свого брата Олексу. Я йому представився і він до мене віднісся дуже щиро. Потім часто я зустрічався з письменником.

Події в 1939 році перервали наші зв'язки, бо мені довелося залишити вчительську семінарію і емігрувати в СРСР, де пережив тяжкі страждання в сталінських таборах впродовж трьох років і трьох місяців, а потім був на фронті в Першому чехословацькому корпусі Людвига Свободи.

Тільки в 1957 році мене доля завела на східню Словаччину. Тоді я знову читав твори і статті Гренджі-Донського, котрі друкувалися на сторінках журналу "Дружно вперед" і в газеті "Нове життя".

У 1959 році мені вдалося відвідати нашого письменника в його квартирі в Братиславі. Він тоді був не

зовсім здоровий. Розмова наша була дуже приятельською і він розповідав про своє життя під час мадярської окупації Закарпаття, про репресії в мадярських таборах. Дуже уважно слухав, як я йому розповідав про страждання наших молодих хлопців і дівчат, котрі були репресовані в сталінських таборах за нелегальний перехід кордону в Радянський Союз. До речі, на Словаччині дотепер живе багато закарпатців, які добре знали і зараз шанують Василя Гренджу-Донського. Всі ми, що знали нашого першого письменника Закарпаття, який писав рідною мовою, будемо зберігати пам'ять доброї людини і широкого патріота-письменника з Волового-Міжгір'я.

Перебуваючи під час свят Пасхи у рідному Лозянському, я встиг перечитати районну газету "Радянська Верховина". Натрапило на очі і те, що земляки шанують нашого славного співця Карпатських полонин і готуються збудувати йому пам'ятник. Я так само, як і міжгірець Іван Кость, а також колишні синевирці, а нічні жителі міста Пряшева на Словаччині, брати Ніроди, хочу вложити і свої гроші на це святе діло. Розкажу і іншим верховинцям у Чехо-Словаччині і, гадаю, вони теж не пошкодують своїх грошей на такий пам'ятник.

м. Чеські Будейовіці

-

РАДЯНСЬКА ВЕРХОВИНА, Міжгір'я, 16. квітня 1991.

НА БАТЬКІВЩИНІ ПОЕТА

До 94-ої річниці від дня народження
Василя Гренджі-Донського

Що знають земляки Василя Гренджі-Донського про співця Карпатських полонин?

На жаль, зовсім мало, якщо не сказати більше. Ще три роки тому я провів свого роду громадський запит на січневій нараді вчителів району. Процентів 80 (!) про нього не знали нічого, хоч за плечима в них були довгі коридори університетів Ужгороду і Львова, педагогічних вузів Дрогобича та Івано-Франківська... Однак ситуація в суспільстві в наш час міняється дуже швидко. І тут, на мій погляд, свою вагому частку праці внесло і новостворене Товариство української мови ім. Тараса Шевченка, яке провело кілька вечорів, присвячених пам'яті автора знаменитих збірок "Квіти з терням", "Золоті ключі", "Шляхом терновим", "Тернові квіти полонин", "Тобі, рідний краю" й інших.

А ще, окрім цього, в районній газеті 1-го квітня 1989 р. матеріалом "Верховинський соловейко" розпочалася ціла серія статей про знаменитого поета, журналіста, публіциста, драматурга, прозаїка, редактора і критика Ґренджу-Донського. Виступали як творчі працівники, так і позаштатні автори, а саме: Микола Вегеш - вчитель історії Синевирської середньої школи, Володимир Анталовський - працівник райвно, Василь Пагири з Мукачева, Ганна Божук та Василь Іваньо із Ужгороду, Микола Бобик із Горінчева, Йосиф Рушак із Карлових Варів, Ілько Нірода із міста Пряшева, Іван Цар із Чеських Будейовиц, дочка поета Зірка із Злучених Штатів Америки.

Вислід не забарився. Всі учителі-словесники, українські філологи мають звідки черпати матеріал і навчати підростаюче покоління правдивої історії. Це особливо відчутно в Синевирській, Синевир-Полянській, Присліпській, Лісковицькій та інших школах, де є первинні осередки Товариства української мови ім. Тараса Шевченка. Тут твори поета знедоленої Верховини звучать особливо часто. Добре організована ця робота у Негровецькій середній школі, де вчителі Олена Попович, Микола Нірода та В. Клевець провели цікавий вечір, а учениці цієї школи вирішили вишити гарний рушник з національним орнаментом дочці поета Зірці Данилюк.

Але чи не найчастіше звучали твори поета під час проведення Першого і Другого фестивалів народної творчості на Верховині зі сцен клубів Ізок, Майдану, Соїмів, Синевира, організованих Товариством української мови ім. Т. Шевченка. До речі, учасниця художньої самодіяльності Майданської середньої школи, лавреат фестивалю Галина Рекіта читала вірші Ґренджі-Донського про Великого Кобзаря на концерті, який пройшов 9-го березня в обласному музично-драматичному театрі.

На цих фестивалях народної творчості побували тисячі людей, а через засоби масової інформації і пропаганди республіки ознайомилось і набагато більше. До речі, в цьому році гостем його був голова обласного Товариства професор Павло Чучка, а наступного року ми запросимо і голову республіканського Товариства, народного депутата УРСР Павла Мовчана. До речі, під час фіналів обов'язковими атрибутами інтер'єру залі є державний і національний прапори, портрети Тараса Шевченка і Василя Ґренджі-Донського.

Там, звичайно, звучатимуть пісні, що пронизані національною, патріотичною і революційною тематикою. Ось кілька куплетів з різних віршів поета:

Ще тільки-но народився,
Ще го не оділи,
А вже йому над колисков
Кайдани дзвеніли...

-

Знай, що ти є сином великого роду,
Його не цурайся, від нього учись,

Вітці твої знали вмерти за свободу,
Будь їх гідним сином, за волю борись!

Краще битись за ту волю
Й свободними бути,
Ані ж в ярмі, у неволі
Навіки заснути...

Вставай, народе, зривай кайдани,
Виріж тиранів, катів убивай,
За наші сльози, за наші рани,
За наші муки згинуть тирани!
Раби, до бою, за любий край!

Гей, гей, народе мій бездольний,
А доки спатимеш?!
Вставай! Будучність зве, потомки кличуть:
Не запродайте рідний край!

Чим ми є, ми не ганьбимось,
Знайте, ось чиї ми сини:
Ми українцями звемось,
А не "русьняцькі русини"!

Та, на жаль, цих і тисячі інших віршів поета, а також поем, оповідань, повістей і зараз основна маса закарпатців не знає. Справа в тому, що його перші збірки були випущені за власний рахунок обмеженим тиражем і мало у кого збереглися. Подруге, офіційна критика довгий час вважала його твори крамольними, націоналістичними. Потретьє, в післявоєнний час вони видавалися у Пряшеві, а зараз виходить 12-томне видання у Злучених Штатах Америки... Просто дивно, що ми, його співвітчизники, маючи в Ужгороді ордена "Дружби народів" видавництво "Карпати", ніяк не спроможемося видати твори славного співця Карпатських полонин, який писав:

Люби рідну мову, люби рідне слово
І справі народній ти відданим будь.
Люби Україну, люби як нікого,
Вона твоя мати, того не забудь!

Зараз у Міжгір'ї одну з вулиць райцентру названо іменем Василя Гренджі-Донського. Віримо, що буде йому і пам'ятник, гроші на який уже поступають звідусіль.

До речі, в суботу, 20-го квітня, у Міжгір'ї Товариство української мови ім. Тараса Шевченка проводить науково-практичну конференцію "Василь Гренджа-Донський і національне відродження України". В її роботі візьмуть участь науковці Ужгородського державного університету та Обласного Інституту вдосконалення вчителів Олексій Орос, Василь Зілгалов, Павло Чучка, аспірант катедри історії УжДУ Микола Вегеш, працівник райвно Володимир Анталовський, вчителі української мови і літератури Ганна Джахман із Міжгір'я, Олена По-

пович із Негрівця, Іван Субота з Синевира і автор цих рядків.

А в неділю, 21-го квітня, в клубі санаторію "Верховина" пройде урочисте вшанування видатного громадського діяча Закарпаття Василя Гренджі-Донського. В програмі: "Слово про поета", святковий концерт, який буде поставлений учасниками художньої самодіяльності здравниці у Соймах під керівництвом члена Товариства, викладача Міжгірської дитячої музичної школи Віталія Назаренка.

Микола Красняник
голова районного відділення Товариства
української мови ім. Тараса Шевченка
Міжгір'я, Закарпаття

-

РАДЯНСЬКА ВЕРХОВИНА, Міжгір'я, 18. квітня 1991.

Микола Красняник

ПРИСВЯЧЕНО СЛАВНОМУ ПОЕТОВІ

Як уже повідомлялося в "Радянській Верховині", минулої суботи в Міжгір'ї районне відділення Товариства української мови ім. Тараса Шевченка "Просвіта" провело науково-практичну конференцію "Василь Гренджа-Донський і національне відродження України". На ній виступили Микола Вегеш - аспірант катедри історії Ужгородського державного університету, Іван Субота - заступник директора Синевирської середньої школи, Володимир Анталовський - випускник Ужгородського державного університету і Ленінградської художньої академії і працівник райвно, Олена Попович - вчителька української мови і літератури Негровецької середньої школи, Ганна Джахман - вчителька української мови і літератури Міжгірської середньої школи та автор цих рядків.

Потім своїми короткими повідомленнями і пропозиціями з присутніми поділились на конференції кореспондент "Закарпатської правди", депутат обласної Ради народних депутатів І. Мокрянин, інженер заводу "Електрон" М. Лях, начальник цеху Майданського заводу Ф. Гавей, лікар д-р Р. Малецький, вчителька української мови і літератури Міжгірської середньої школи Е. Жеребак, викладач В. Шинко, начальник техвідділу заводу "Селена", депутат райради М. Штеленя та інші.

Серед пропозицій виділимо такі:

- Зібрати кошти від громадян, підприємств, установ, організацій і відкрити в Міжгір'ї пам'ятник Василю Гренджі-Донському, іменем якого назвати і нову школу;

- Рекомендувати депутатам Рад прийняти рішення про відкриття вулиць імені наших славних земляків Василя Гренджі-Донського та Августина Волошина в усіх селищах Міжгірського району;

- З допомогою членів Товариства української мови ім. Т. Шевченка "Просвіта", 23-го квітня, - в день народження Василя Гренджі-Донського, - провести в кожній школі тематичні лекції (зразок опублікувати в районній газеті);

- Відзначити, що на деяких підприємствах, в установах і організаціях району повільно виконується "Закон про мови в Українській РСР", чому не приділяє належної уваги і Товариство.

Крім цього, присутні з цікавістю ознайомилися з 12-томним виданням творів, виданих в ЗСА, а також окремими збірками з тих країн, де проживає українська діаспора.

На конференції також звучали і власні вірші у виконанні члена правління Товариства В. Малети, а апофеозом зустрічі був виступ Галини Рекіти, лауреата II-го фестивалю народної творчости на Верховині, учасниці Шевченківського концерту в обласному музично-драматичному театрі, учениці Майданської середньої школи, яка під палкі оплески присутніх прочитала вірші Василя Гренджі-Донського "На могилу пророка", а також Володимира Сосюри "Любіть Україну!"

-

РАДЯНСЬКА ВЕРХОВИНА, Міжгір'я, 23. квітня 1991, ч.46.

ДЕНЬ В. ГРЕНДЖІ-ДОНСЬКОГО

Міжгір'я. - У районі широко відзначено день народження поета-земляка. У малій залі райвиконкому відбулася науково-практична конференція. Про життя і творчість, громадсько-політичну діяльність земляка висловилися редактор газети Микола Красняник, учитель Синевирської середньої школи Микола Вегеш, працівник райвно Володимир Анталовський. Цікавими були виступи заступника директора Синевирської середньої школи Івана Суботи, вчителів Міжгірської, НеГровецької середніх шкіл Ганни Джахман та Олени Попович, лікаря д-ра Романа Малецького, заступника начальника техвід-

ділу міжгірського "Електрону" Михайла Ляха та інших. Власні вірші прочитав Василь Малета. Учні виконали твори поета.

У той день у районному Будинку культури відбувся фестиваль колективів художньої самодіяльності технічних училищ області. Звучали українські народні пісні, коломийки, твори поета.

-

ЗАКАРПАТСЬКА ПРАВДА, Ужгород, 26. квітня 1991, ч. 80.

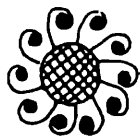

* * *

У Міжгір'ї, в районному Будинку культури, відбулася прес-конференція, присвячена річниці від дня народження видатного земляка - поета-письменника, активного політичного й громадського діяча краю В. Гренджі-Донського. Організаторами стали районні відділи Товариства української мови, а також крайової організації Руху. Учасники висловилися за те, щоб спорудити пам'ятник Гренджі-Донському у Міжгір'ї, де він народився. Зібрано перші кілька тисяч карбованців добровільних пожертвувань.

-

НОВИНИ ЗАКАРПАТТЯ, Ужгород, 7. травня 1991, ч. 84.

С. Янський

ПАМ'ЯТІ ПОЕТА-ЗЕМЛЯКА

Члени літературно-мистецького клубу "Трембіта", що діє при районній бібліотеці для дітей, широко відзначили 94-ту річницю від дня народження поета-земляка Василя Гренджі-Донського. З нагоди цієї дати учні 5А класу Міжгірської середньої школи під керівництвом учительки української мови та літератури, члена Товариства української мови ім. Т. Шевченка "Просвіта" Г. Джахман провели днями літературно-музичний ранок. Заля школи була переповнена.

Ранок відкрила віршем В. Гренджі-Донського "Чи ще

побачу вас колись" одинадцятиклясниця Віталія Фурдь.

Ведучі Михайло Маслей та Людмила Карабин розповідали про життєвий і творчий шлях поета-земляка. Під музичний супровід учительки М. Вегеш прозвучали пісні на слова В. Гренджі-Донського "Засвітило сонце ясне", "Стоїть старий каштан високий", коломийки поета.

Цій даті присвячено спеціальний випуск стінної газетки 5А класи "Трембіта", поновлено куток "Наш піонерський загін носить ім'я В. Гренджі-Донського", а в районній бібліотеці для дітей організовано книговиставку "В. Гренджі-Донському - 94".

Активну участь в літературному ранку взяли учні Тетяна Шемет, Мирослава Стець, Сергій Чупа, Аліса Вегеш Людмила Іваницька та інші члени літературно-мистецького клубу "Трембіта".

-

РАДЯНСЬКА ВЕРХОВИНА, Міжгір'я, 7. травня 1991, ч.51.

ВЕРХОВИНСЬКИЙ СОЛОВЕЙКО

(Вшанування пам'яті видатного українського поета і письменника В. Гренджі-Донського)

Сьогодні, коли відбувається духове відродження народу, коли історики намагаються дати правдиву оцінку нашій призабутій з різних причин історії, важливе значення має повернення до нас знання творчості видатних земляків. Важне місце серед них займає письменник, поет і громадський діяч, виходець із Волового (Міжгір'я) Василь Гренджа-Донський.

Синевирська середня школа була однією з перших, яка почала роботу для вшанування пам'яті "верховинського соловейка". На базі школи створено клуб імені Василя Гренджі-Донського, який за рік свого існування провів значну роботу розшуків, а також створено первинний осередок Товариства української мови ім. Т. Шевченка "Просвіта". Очолює клуб і Товариство вчителів історії молодий науковець Микола Вегеш. Ядро клубу становлять учителі В. Чепара, В. Попович, а також учні старших класів.

Активістам вдалося на основі записів старожилів села з'ясувати, що в 30-их роках Василь Гренджа-Донський часто бував у Синевирі, декілька разів відвідував місцеву школу, де його радо зустрічали. В. Субота, який в той час був учнем, пригадував, як в присутності нашого земляка діти читали напам'ять його вірші, а по-

ет знайомив їх із новим творчим доробком.

В березні-квітні цього року вчителі та учні взяли активну участь у підготовці до проведення днів пам'яті Гренджі-Донського. При цьому виникли певні труднощі, адже за роки радянської влади у нас було видано лише дві збірки творів поета. В пригоді стали публікації в районній газеті "Радянська Верховина", "Закарпатській правді", "Молоді Закарпаття".

Учні 5-6 клас вперше побачили портрет славного земляка, любовно виконаний талановитим художником Миколою Дуленком.

Під час проведення в школі показової лекції для вивчення творчості В. Гренджі-Донського, вчитель історії Микола Вегеш детально розповів його біографію, ознайомив присутніх з літературною і громадською діяльністю "верховинського соловейка". Після того, як учениця Тетяна Бонкало прочитала вірш поета "Русин", почалося його обговорення, що перейшло в дискусію.

Вчитель В. Чепара назвав цілу низку проблем відродження духовності села, його історії, говорив про творчі набутки патріота-земляка, вплив його поезії на формування національних почувань у дітей. Зокрема, він підвів своїх вихованців до висновку, що слово "матір" червоною ниткою проходить через всю творчість Гренджі-Донського. З ним він пов'язував любов до рідної людини - матері, до Батьківщини.

Велично прозвучали вірші поета "Ударив з неба грім", "Була країна, був народ", "Скільки", "Кривава казка". Присутні проспівали пісню "Червона калина".

Цікаво пройшла в школі науково-практична конференція, яку підготували старшокласники. Її тема була актуальною: "Василь Гренджа-Донський і Тарас Шевченко". Виступаючі говорили про великий вплив Кобзаря на творчість і формування поглядів "верховинського соловейка". Читали вірші і критичні статті В. Гренджі-Донського, в яких він дав високу оцінку поезії поета-бунтаря. Всі прийшли до висновку, що в творчості закарпатського поета є цілий ряд спільних рис з поезією Тараса Шевченка. Кобзареві слова: "Поховайте та вставайте, кайдани порвіте" перекликаються з переконанням В. Гренджі-Донського: "Але я вірю, що колись окови він порве"...

Вивчення життєвого і творчого шляху нашого славного земляка В. Гренджі-Донського - хороший матеріал для патріотичного та естетичного виховання учнівської молоді.

Іван Субота
заступник директора
Синевирської середньої школи

-

РАДЯНСЬКА ВЕРХОВИНА, Міжгір'я, 14. травня 1991.

Серійна Бібліотека "Карпати" видавництва "Карпати" (м. Ужгород) незабаром репрезентуватиме доробок Василя Гренджі-Донського (1897-1974) - одного із основоположників нової української літератури на Закарпатті. Тривалий час ім'я цього письменника було віддане забуттю: за участь у громадсько-культурному житті Карпатської України кінця 1938 і початку 1939 рр. його було оголошено буржуазним націоналістом і на довгі роки викреслено з літературного процесу. Тільки нині, через 17 років після смерті письменника, читач одержує можливість пізнати досить велику літературну спадщину цього талановитого і самотнього художника слова.

Упорядкував томик відомий історик української літератури, доктор філологічних наук Олекса Мишанич. Нині публікується його нарис, присвячений життєвому й творчому шляху В. Гренджі-Донського.

Редакція газ. "Друг читача"

*

В історії літератури дорадянського Закарпаття Василеві Гренджі-Донському належить одне з провідних місць. Його активна літературна і культурно-громадська діяльність 20-30-их рр. сприяла національному самоусвідомленню українського населення краю. Поет, прозаїк, драматург, публіцист, журналіст - він прокладав шляхи єднання Закарпаття з Україною, вводив локальне письменство Закарпаття до загальноукраїнського літературного процесу. Багато в чому йому судилося бути першим. Його збірка поезій "Квіти з терням" (1923) була першою на Закарпатті книжкою світського автора, написаною українською літературною мовою. Він першим почав утверджувати ідею з'єднання, першим почав друкувати свої книжки на Україні. Його поетичний вислів "Щире привітання шлють ґруні степам" став крилатим. Він був редактором першого українського літературно-художнього журналу на Закарпатті "Наша земля" (1927-1928).

Тривалий час ім'я В. Гренджі-Донського було призабутим. Його критикували за "ідейні хитання" кінця 30-их років. Нині настав час, коли треба об'єктивно підійти до всього зробленого письменником, належно оцінити його внесок в український літературний процес.

Біографія В. Гренджі-Донського типова для закарпатської інтелігенції старшого покоління, свідоме життя якої почалося ще за часів задушливої атмосфери Австро-Угорської монархії. Народився письменник 23-го

квітня 1897 року у селі Волове (нині Міжгір'я) в сім'ї селянина-лісоруба. Закінчивши початкову церковнопарафіальну школу, дванадцятилітній хлопчина починає трудове життя, працює помічником учителя-дяка, листоношею. 1915-го року заочно складає іспит за неповну середню (горожанську) школу. Восени цього ж року його мобілізують і посилають на східний фронт. Був поранений. Лікується у Будапешті, В. Гренджа-Донський складає іспит за дві класи торговельної школи. Потім знову фронт - румунський та італійський. На другому його застала вістка: фронт розвалився і вояки розходяться додому. Юнак їде до Будапешту, а 1922 р. нелегально переходить мадярсько-чехословацький кордон і повертається додому. На Закарпатті вже панує чеська влада. Але відкриваються школи з українською мовою навчання, починає працювати національний театр, організовуються читальні, самоосвітні гуртки, зростається нова література. Серед її фундаторів - В. Гренджа-Донський.

Щоправда, він ще слабо уявляв собі шлях розвитку письменства на Закарпатті взагалі. Літературне життя на початку XX століття тут цілковито завмерло. Творчість письменників другої половини XIX століття, за влучною характеристикою І. Франка, могла бути лише прикладом, як вони, "відбившись від живої народної мови, фатально відбиваються і від живого змісту в літературі і попадають в таку мертвеччину, від якої на десять миль віс гробовим холодом". В. Гренджа-Донський стає на інших шлях - пише народною мовою, власне, верховинським діалектом, наближаючи його до літературної мови. За ним пішли й інші автори, які починали свою діяльність - Л. Дем'ян, О. Маркуш, Ю. Боршош-Кум'ятський. Вони вивели літературу Закарпаття із провінційної заскорузлості, примітивного моралізаторства, заговорили до народу його словом, почали боронити його права, свідомо розглядаючи свою творчість як частину всієї української літератури.

На початку 1923 р. побачила світ перша збірка поезій В.Гренджі-Донського - "Квіти з терням"(Їжгород). Вступне слово до неї написав відомий галицький поет Василь Пачовський, який жив тоді на Закарпатті. Він помітив самобутній талант автора, високо оцінив чисту, мелодійну народну мову віршів, увагу до життя простого народу і передрік майбутнє поета. Провідний мотив збірки - соціальний. Душу поета бентежить горе і нужда верховинців, які з-під влади одних панів перейшли до інших. Він створив образ русина-українця, який ще й на світ не з'явився, а його вже чекають пута, а як тільки народився, першими над колискою йому дзвеніли кайдани ("Русин"). Автор картає ренегатів-відступників, які зреклися свого народу, мови і пішли на службу чужим богам, закликає любити рідну землю, рідне слово. Вірш збірки "Моя пісня" - програмний, адже являє бажання автора: "Аби мій народ став великим у своїм ріднім краю!"

Боротьбі за національне самоусвідомлення, пробудження від темряви, соціальне і національне визволення присвячений весь подальший доробок письменника.

Цього ж 1923 року вийшла друга збірка поезій "Золоті ключі". За народною традицією Закарпаття мало ще назву "Срібна Земля". Цей образ у 20-30-их роках підхопили і широко використовували поети. Василь Гренджа-Донський створює символічний образ золотих ключів від Срібної Землі.

Дедалі сильніше стає звучання соціальних мотивів. Автор ще звертається до президента республіки зі скаргою на утиски рідної мови, але вже цілком свідомо "бачить" революційне перетворення світу, вірить, "здіймем руки всі до бою - і спадуть кайдани".

1924 рік - етапний у творчій біографії В. Гренджі-Донського. З'явилася його збірка "Шляхом терновим" - перша на Закарпатті книжка, написана сучасною українською літературною мовою і видана фонетичним правописом. Читачів вразили революційні заклики поета, його пристрасне слово на захист народних прав. Його захоплюють картини революційної боротьби 1918-19 років.

Високий революційний патос збірки засвідчує соціальну зрілість поета. Водночас зростала й художня майстерність: вірш стає досконалішим, багатшим ритмомелодичними і образними засобами.

Наступне видання - "Китиця квіток" (Ужгород, 1925), - для дітей. Поетичним словом автор намагався прищепити маленьким громадянам любов до свого - руського (до 1926 року на Закарпатті замість "український" послідовно вживали "руський") імени, слова, природи рідного краю. Написані в дусі фолкльору, чимало віршів збірки ввійшло до шкільних читанок, стало народними піснями. Вони приваблюють ширістю, безпосередністю, милозвучністю, багатством образів.

З початку 1927-го року В. Гренджа-Донський стає редактором журналу "Наша земля", який виходив лише два роки (Ужгород, 1927-1928), але значно вплинув на розвиток української літератури Закарпаття. Він мав своїм завданням "боронити інтереси працюючого люду: українських селян, робітників і нашої поступової інтелігенції, без різниці партійности чи віросповідання", різко критикував політику чеської влади на Закарпатті, послідовно боровся за соціальне і національне визволення краю, за з'єднання його з Україною.

На час роботи в журналі припадає розквіт поетичного таланту В. Гренджі-Донського. Численні вірші, друковані на сторінках "Нашої землі" (понад 40), присвячені вражаючим картинам злиденного життя простого народу за умов тюремно-поліцейного режиму:

Пани... Тюрма...
Печаль... Журба...
Кайдани... Поліцай...
Оце мій рідний край!

Такі часто вживані образи, як "тюрма", "кайдани", "сум", "неволя", "темниця", "страждання", "сльози", "журба", "голод" і т. п., - не традиційна літературщина, а тогочасна реальність.

Уособлюючи в образі ґрунів-гір рідне Закарпаття, а в образі степів Україну, він звертається до орла:

Орле сизокрилий,
Розкажи вітрам:
Щире привітання
Шлють ґруні степам.

Стань на крила вітру,
Полети на схід,
О, скажи, що гинем
Серед мук і бід...

("Щире привітання...")

Вірші, опубліковані журналом "Наша земля", - зразок соціальної лірики Закарпаття 20-30-их років, складають кращу сторінку спадщини письменника.

"Тернові квіти полонин" (Харків, 1928) - перша книжка закарпатського автора, видана на Україні. Критика щиро привітала побратима, з'явилося кілька прихильних рецензій і відгуків. "Літературна газета" назвала поета "жаринкою під попелом".

Як відомо, на той час були реакційні сили на Закарпатті, які намагалися перешкодити розвитку прогресивних віянь. Їхні представники постійно паплюжили українську літературу й культуру. Особливо шалений галас вчинили вони навколо журналу "Наша земля" та його редактора. Ворожа преса поспішила заявити, мовляв, "ґренджа-Донський із своїм суспільно-політичним органчиком продався комуністам", і "його орган служить комуністичній московській буржуазії". Такі провокаційні виступи мали певну мету - дати матеріал поліції і домогтися закриття часопису. Поет гідно відповів провокаторам: "Але дуже помиляються ті панове, що думають, що я після цього лятиму нинішню українську владу. Ні, панове! Україна живе, розвивається, там під культурним оглядом чудеса творяться, Україна мені рідна, мила, Україна мені дорога..." Однак врятувати журнал не вдалося. На початку 1929-го року поліція заборонила його.

Виснажлива праця та нерівна боротьба позначилися на дальшій творчості письменника. З початку 30-их років він помітно відійшов від активної участі у революційному русі, патос його поезії спадає. Він більше уваги приділяє минулому, збирає фолклорно-етнографічні матеріали. Остання довоснна поетична збірка "Тобі, рідний краю" (Ужгород, 1936) - це переважно інтерпретація народних переказів та повір'їв. Він продовжує роботу над розпочатим ще 1926 року епосом "За волю Срібної Землі".

Варто згадати велику поему ґренджі-Донського "Чер-

вона скала" (1930, друге видання 1938), присвячену історичному минулому Закарпаття. За сюжетну основу йому послужив народний переказ про хустський замок часів навали орд - XIII ст. Фольклор зберіг пам'ять про князя Богдана, який боровив замок. У двобою він убив свого сина-потурнака. Серце не витримало горя і батько заповдів собі смерть, поливши своєю кров'ю скелю хустського замку. З тих часів її назва - Червона.

Звичайно, шукати якоїсь історичної правди тут не доводиться - це витвір народної фантазії. Та поетові припала до душі не стільки історична достовірність, скільки провідна ідея - єдність земель руських у боротьбі з ворогами. Після смерті Богдана посланці від різних місцевостей краю обирають своїм вождем галицького князя Лева, висловлюючи одне бажання, "хай соединиться вся руська земля". "Червона скала" - перший величний епічний віршовий твір, написаний на Закарпатті. Приваблює не лише захоплююча фабула, а й ширий ліризм, народнописенна образність, широкі батальні сцени, кольоритні пейзажі. Свого часу "Червона скала" була улюбленою лектурою закарпатської шкільної молоді. Ідея оборони рідного краю від чужоземних напасників, єдності всіх українських земель звучала актуально.

Пробував В. Гренджа-Донський свої сили також як драматург. 1925-го року вийшла його перша п'єса для дітей "Сиротина", яку ставили студентські драматичні гуртки. Потім з'явилося ще кілька: "Останній бій" (з 1930 р.) де розробляється тема оборони хустського замку від турецького війська в XVI ст., "Сотня Мочаренка" (1932) - змальовує події революційної боротьби 1919 року; "Як сади зацвітуть" (лірична п'єса-оперета 1937).

Великий внесок зробив В. Гренджа-Донський також на терені прози і публіцистики. Він був уже відомим поетом, коли 1925 року побачила світ його збірка "Оповідання з Карпатських полонин" (перевидана 1928 року в Харкові), адресована шкільній молоді.

Уже як справжній майстер реалістичного оповідання виступив він на сторінках журналу "Наша земля". Надрукував цикл творів, які склали збірку "Назустріч волі" (Ужгород, 1928-1930), де відтворив картини революційних подій на Закарпатті 1918-1919 років. Головна увага автора зосереджена на боротьбі закарпатської Гуцульщини з румунськими королівськими військами, які окупували південно-східну частину краю.

Теми малої прози В. Гренджі-Донського - історична ("Бунт у твердині", "На бабин вечір", "Під ворожими багнетами"), викриття соціальної несправедливості щодо селянства й міського робітництва ("Там, де вовки неситі вють", "Продана дитина", "Повінь", "Ужгородський 'Готель Солома'"), висміювання місцевих перевертнів і пристосуванців ("Куди вітер віє", "Попадянка", "Нещасна доля з тими українцями"), протест проти че-

хізації та мадяризації українського населення Закарпаття ("Країна темряви, нужди, голоду й...чехізації").

Серед повістей В. Гренджі-Донського довоєнного періоду виділяються дві: "Ілько Липей" та "Петро Петрович" - власне, єдині твори більшого жанру прози на Закарпатті 20-30-их років.

Центральний персонаж повісті "Ілько Липей - карпатський розбійник" (Львів, 1936) - волелюбний опришок, який силою обставин стає на шлях розбою і як герой-одинак гине. Постать ця історична. Селянин з Волового. Письменник знав його ще з дитинства. "Був розумний, спритний хлопець, тільки щастя в житті не мав ніколи. Розбійником зробила його доля". Автор змальовує широку картину верховинського життя початку 30-их років, з'ясовує ті обставини, які штовхнули героя на боротьбу. Ілько Липей загинув від жандармської кулі 14-го вересня 1935 року. Повість написана відразу по слідах подій під впливом роману чеського письменника Івана Ольбрахта "Микола Шугай, розбійник", де змальовано таку ж долю героя-одинака з тієї ж Волищини, лише події відбуваються на півтора десятиліття раніше. (До речі, І. Ольбрахт високо цинив літературну творчість В. Гренджі-Донського. Листувався з ним до останніх років життя). Автор піддав різкій критиці порядки чеської влади на Закарпатті, висміяв недолугу жандармерію. Місцеві власті повість заборонили, тираж книжки було сконфісковано, а її поширення переслідувалося так званим "законом про охорону республіки".

"Петро Петрович" (Ужгород, 1937) - твір, присвячений історичному минулому краю (XIV ст.). Об'єктом зображення обрано складний період історії Угорщини і Закарпаття, коли вимерла династія Арпадовичів і з-поміж трьох претендентів на угорський престол - чеського королевича Володислава, баварського князя Оттона переміг при підтримці Папи Римського Боніфація VIII неаполітанський князь Карло Роберт. Угорська шляхта відмовилася визнати нового короля і потрібно було кілька років боротьби, аби зміцніла його влада. Проте словацькі та руські вельможі й далі не визнавали Карла Роберта, вели з ним довготривалу й вперту боротьбу, очолювану земплінсько-ужгородським надзупаном Петром Петровичем Петеньком, який шукав союзу з галицьким князем Юрієм Львовичем, закликав його сісти на угорський престол. Але той не зміг підтримати Петенька - він воював з Литвою й татарами. Тим то і повстання закарпатських русинів було жорстоко придушене угорськими феодалами. Петро Петрович загинув 1321 року. Така історична канва повісті, хоч Гренджа-Донський джерелами користувався досить вільно. Дещо запозичив з праць істориків (М. Грушевський, В. Пачовський, В. Гаджега), народних переказів. Як і "Червона скала" твір не претендував на історичну достовірність. Письменник брав якийсь напівлегендарний чи напівісторичний епізод минулого і повністю перекладав його на сучасний

контекст політичної боротьби.

Події кінця 30-их років позначилися й на доробку В. Гренджі-Донського. За складних політичних обставин він став редактором газети "Нова свобода", органу Карпатської України. Після окупації Закарпаття мадярськими військами (березень 1939 р.) потрапив до концтабору. Одержавши амністію, переїхав зараз на Закарпаття, а звідти за кілька днів втік до Братислави, де жив до смерті - 25-го листопада 1974 року.

За повоєнні роки письменник чимало зробив для розвитку української літератури в Чехословаччині: написав кілька романів, повістей, драматичних творів, багато віршів. Краще становлять збірки його вибраних творів "Шляхом терновим" (Пряшів, 1964). Окремими томками в Пряшеві побачили світ поезії "Місячні ґруні" (1969), повість для дітей "Петрик" (1973), посмертна поетична книжка для дітей "Тече потік з бережечка" (1985). Лишилася також велика рукописна спадщина.

Після 1945 р. В. Гренджа-Донський став одним із організаторів літературного життя українців східньої Словаччини. Почав редагувати дитячий журнал "Дзвіночок" та "Піонерську газету", але умови для його дальшої творчості склалися несприятливо: грубо і безпідставно його звинувачено у буржуазному націоналізмі та інших "гріхах" і майже на двадцять років відсторонено від літературного процесу. Лише з початку 60-их років він одержав можливість знову друкуватися. Ці обставини не дали можливості письменникові у розквіті творчих сил реалізувати свій великий талант. Виснажлива праця заради щоденного хліба, постійні напади недоброзичливої і необ'єктивної критики, неможливість побачити свої нові твори надрукованими - все це пригнічувало, але не вибивало пера з його рук.

Середнього росту, завжди охайно одягнений, підтягнутий, небагатослівний, весь зосереджений на своїх думках, приходив уже літній чоловік на своє робоче місце бухгалтера братиславської кіностудії - був зразком діловитості і високого професіоналізму. Мало хто з його колег знав, що поряд з ними ще й письменник, який живе художніми образами, тужить за своїми Карпатами, тяжко переживає літературну самотність. Він продовжував працювати, без надії розсилав свої твори по різних видавництвах і редакціях, та все було марно, аж поки радянська і чехословацька українська літературна критика початку 60-их років не переглянула його доробок, високо оцінивши внесок у розвиток української літератури дорадянського Закарпаття.

По війні В. Гренджа-Донський писав поезії, драматичні твори, оповідання, повісті, перекладав, доопрацьовував і редагував тексти своїх ранніх поетичних спроб.

Його поезію пронизує туга за рідним краєм, Закарпаттям. Він намагається змалювати ті зміни, що ста-

лися там після визволення, згадує часи своєї бурхливої молодости і революційної боротьби 1918-1919 років. Легендою стають для нього події трагічного 1939 року, коли українське населення Закарпаття вчинило збройний опір угорським окупантам.

Від наслідування народної пісні він поступово переходив до власних оригінальних поетичних і образних структур, наснажував вірші соціальними мотивами, свідомо ставив своє поетичне слово на службу соціальному і національному визволенню краю. Саме на прикладі поетичної творчости В. Гренджі-Донського видно, як розвивався його стихійний таланти, як оволодівав він лексикою сучасної української літературної мови, опановував розмаїття сучасних поетичних форм.

Останні десятиліття письменник чимало уваги приділив драматургії. Він написав цикл оригінальних драматичних поем, де опрацьовував історичні та фолклорно-етнографічні теми, звертався до різних періодів історії Закарпаття від давнини до сучасности, намагаючись простежити традиції місцевого українського населення, зафіксувати його мітологію, звичаї, пісенну культуру, відтворити його боротьбу за єдність з усім українським народом ("Скам'янілі серця", "Русалка", "Зруб", "Верховина", "Попадя", "Золоті ключі Срібної Землі", "Токаїк").

Художня проза В. Гренджі-Донського 50-60-их років сучасному читачеві теж майже невідома. На цей час припадає кілька величних епічних полотен, де він відобразив життя українців східної Словаччини на різних його історичних етапах (повісті "Петрик", "Запропашені роки", "Світанок над горами").

Вершинним є роман-хроніка "Сини Верховини", над яким письменник працював останні свої роки. Задум - художній опис життя Закарпаття кінця XIX століття до нових часів. Однак роботу завершив тільки над першою і початком другої книги, - оповідь доводиться до 1921 року. Перед нами постає велична панорама життя старої Верховини: побут, звичаї, вірування, класова, національна і релігійна боротьба, прагнення до з'єднання з усім українським народом, насильна мадяризація, лихварство, картини воєнного лихоліття, пробудження до політичного і культурного життя. Всі ці події проходять крізь розум і серце тих селянських синів, які усвідомили себе частиною всього українського народу і піднялися на боротьбу проти визиску чужинців, за утвердження себе як повноправного народу. Роман "Сини Верховини" є не тільки художнім, автобіографічним твором, а й цінним джерелом для пізнання соціально-економічного, культурного життя і настроїв закарпатських українців перших десятиліть нинішнього віку.

Інтерпретував В. Гренджа-Донський вірші словацьких (Ф. Цітовський, П. Штефанік), чеських (Г. Лішкова, Ф. Грубін) та угорських (Ш. Петефі) поетів. Особливо високої оцінки заслуговує його майстерний переклад пое-

ми Ш. Петефі "Апостол" (1924-1944 рр.). Писав він також оповідання і нариси словацькою мовою.

Мистець залишив розлогі "Спогади", над якими працював на початку 60-их років. Цікаві вони своїм великим фактичним матеріалом, глибоким осягненням атмосфери культурного і громадського життя дорадянського Закарпаття. Вони є цінним джерелом для розуміння творів письменника і його безпосередньої участі у становленні української літератури регіону.

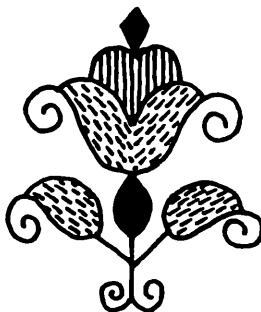
Не весь доробок В. Гренджі-Донського витримав іспит часом, та кращі його твори - поетичні, драматичні і прозові - не втратили свого ідейно-естетичного, пізнавального і виховного значення. Нині, коли ми повертаємося до джерел духовости, коли заповнюються "білі плями" й прогалини в історії української літератури, коли повертаються численні призабуті імена, - наш обов'язок дати народові духовні багатства, накопичені письменниками минулих літ. Нині можна сказати на повний голос: Василь Гренджа-Донський - один із кращих письменників Закарпаття, доробок якого є набутком усієї національної культури.

Олекса Мишанич
доктор філологічних наук
м. Київ

-

ДРУГ ЧИТАЧА, Київ, 5. червня 1991, ч. 23.

(Примітка Редакції: Ця стаття в більш обширній формі появилася друком як вступна стаття п. н. "В. Гренджа-Донський, 1897-1974" у кн. "Василь Гренджа-Донський, Твори", Ужгород, Ордена Дружби народів видавництво "Карпати", 1991, ст. 3-21. Упорядкування, вступна стаття та примітки Олекси Мишанича. 605 стор.)

ПІД ОДНОЮ СТРИХОЮ

Арсеній Коцак
та
Василь Гренджа-Донський

(Уривок)

У Пряшеві вийшла друком друга книжка 15-го тому "Наукового збірника Музею української культури у Свиднику" (з датою 1990 р.) та під заголовком "Першоджерела". Ця 440-сторінкова праця містить лише дві публікації. Перші 332 сторінки займає "Граматика руська Арсенія Коцака з 1772-1778 рр.", далші 90 сторінок - "Мої спогади" письменника Василя Гренджі-Донського 1959 р. Обидві праці становлять неабиякий внесок не лише у вузькорегіональну закарпатську, але й загальноукраїнську культуру. Їм передують цінні вступні розвідки.

Редакція "Закарпатської правди"

*

Другу частину другої книги 15-го тому Наукового збірника Музею української культури у Свиднику становлять автобіографічні "Спогади" закарпатоукраїнського письменника Василя Гренджі-Донського, які до друку підготував працівник Музею Степан Гостиняк.

Василь Гренджа-Донський належить до зачинателів нової закарпатоукраїнської літератури. Він перший на Закарпатті почав писати українською літературною мовою і першим перейшов на фонетичний правопис, першим ще у 20-их роках почав друкуватися на Україні, де видано п'ять його книжок. З 1939 р. жив у Братиславі, де й умер у 1974 р. У 1939-1940 рр. немало витерпів у гортіївських таборах та в'язницях. На Радянській Україні його довго вважали "буржуазним націоналістом" і не друкували. Та і зараз його творчість знає лише вузьке коло людей, бо його твори з'являються на Україні дуже рідко, тим часом як у ЗСА вони вже появилися у десятиох томах, а далші томи підготовлені до друку.

Автобіографічні "Спогади" В. Гренджа-Донський написав 1959 р. з ініціативи його друзів Олекси Мишанича з Києва та Михайла Мольнара з Братислави. Це і справді унікальні спогади, які охоплюють не лише життя автора, але подають рельєфну картину національного, культурного, соціального та політичного життя на цілому Закарпатті. В них Гренджа-Донський описує своє дитинство, навчання, перші поневіряння по Закарпаттю, мадяризацію, участь у Першій світовій війні тощо. Ду-

же цікавими є спогади Гренджі-Донського про т.зв. "Гуцульську республіку" в Ясіню, всенародний з'їзд у Хусті 1918 р., на якому багатотисячні маси закарпатців вимагали з'єднання Закарпаття з Україною.

Детально описано вступ у літературу, редагування журналу "Наша земля", зустрічі із Спиридоном Черкасенком, Олександром Олесем, Августином Волошином, Миколою Аркасом та багатьма іншими письменниками і громадськими діячами. Чимало місця приділяє проголошенню Карпатської України, битві січових стрільців з мадярськими терористами на Красному Полі біля Хусту, ув'язненню у Тячеві, Кривій та Варюлапоші. В останньому концентраційному таборі його було піддано жорсткому катуванню, опис якого не може залишити читачів без хвилювання. З документальною точністю В.Гренджа-Донський наводить 63 випадки найбрутальніших злочинів угорських воєнків на Закарпатті. Спогади він закінчив кінцем війни - 1945 роком. Вони виходять за рамки звичайної мемуарної літератури. З одного боку, це високоякісний художній твір, з другого - автентичний документ доби.

С. Гостиняк опублікував спогади дослівно, без найменших втручань чи змін. Вони датовані 1959-им роком і писані для друку, хоч ніколи друком не вийшли. В 1966 р. В. Гренджа-Донський долучив до них короткий додаток, в якому розповів про свою післявоєнну діяльність - про те, як його переслідували в 50-их роках, як на нього писали анонімні листи, відкинули пропозицію переселитися із Братислави у Пряшів тощо. Але і тут він аж занадто стриманий і обережний. Отже, "Спогади" В. Гренджі-Донського підпорядковані своєрідній тогочасній автоцензурі. Багато речей автор змушений був замовчати, інші подати у не зовсім об'єктивному висвітленні. Та й так ці спогади є дуже цінним документом доби, вартим того, щоб з ними познайомились і читачі на Україні.

"Мої спогади" В. Гренджі-Донського, як і "Руська граматика" А. Коцака, викликають ряд роздумів, міркувань та запитань.

Вся творчість В. Гренджі-Донського пов'язана з Закарпатською Україною, сином якої він вважав себе до останніх днів свого життя. Тож чому його твори виходять у ЗСА, Чехословаччині, а його Батьківщина - Закарпатська Україна їх майже не знає? Чому навіть такий цінний твір, як "Мої спогади", не може бути опублікований на Україні?

А Україна мала би познайомитися і з "Руською граматикою" Арсенія Коцака і з "Моїми спогадами" Василя Гренджі-Донського.

"Яка тут біда, - подумає читач. - Якщо книжка з'явилася у Пряшеві, її неважко буде придбати і на Україні". Та цього, на превеликий жаль, не буде, бо жоден із 1,200 примірників книжки, як і кожен із 20 до-

сі виданих книжок "Наукового збірника Музею української культури у Свиднику", не потрапив і не потрапить на книжковий ринок України, а окремі примірники, вислані туди індивідуально, не можуть задовольнити попит.

А може, ситуація змінилася і в умовах нової ринкової економіки і "Укркниготорг" чи Міжнародна книга замовлять хоча би пару сотень примірників цієї справді цінної книжки загальноукраїнського значення? Дав би Бог.

-

ЗАКАРПАТСЬКА ПРАВДА, Ужгород, 13. червня 1991, ч.111.

ВІДГУКНІТЬСЯ, ДРУЗІ!

Уболіваючи за культуру нашого народу, вшановуючи пам'ять його найкращих синів і дочок, закарпатське відділення Товариства української мови ім. Т. Шевченка "Просвіта" винесло рішення встановити в Ужгороді на честь видатного діяча української культури Василя Гренджі-Донського меморіальний горельєф.

Уродженець Міжгір'я, поет, прозаїк, драматург, публіцист, журналіст, громадський діяч Василь Гренджа-Донський з 1922 по 1938 рік жив і працював в Ужгороді (остання його квартира була на нинішній вул. П. Мирного, 4). Він першим на Закарпатті почав писати твори сучасною українською літературною мовою, фонетичним правописом. Своїм пристрасним поетичним та публіцистичним словом він весь час будив національну свідомість закарпатців. У 1939 році загарбники заарештували поета і вигнали його на чужину, а сталінські сатрапи після війни не дозволили йому повернутися з еміграції на Батьківщину.

Відкриття горельєфа Василю Гренджі-Донському приурочується до міжнародної наукової конференції "Українські Карпати: етнос, історія, культура", яку наше Товариство проводить наприкінці серпня цього року в Ужгороді.

У зв'язку з тим, що виготовлення меморіального горельєфа та його встановлення обійдуться в значну суму, а Товариство української мови ім. Т. Шевченка не належить до багатих організацій, просимо всіх бажаючих допомогти нам фінансово в задуманій добродійній акції, перерахувавши на рахунок закарпатського відді-

лення Товариства української мови ім. Т. Шевченка свої кошти. Наш розрахунковий рахунок знаходиться в ощадбанку у м. Ужгороді.

Товариство української мови ім. Т. Шевченка і вся громадськість нашої області будуть Вам щиро вдячні за такий внесок.

Проф. П. Чучка
голова Ради ТУМШ "Просвіта",
Ю. Керекеш
член Спілки письменників України

-

РАДЯНСЬКА ВЕРХОВИНА, Міжгір'я, 10-го серпня 1991.

М. Бабидорич

ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ - В УЖГОРОДІ

Так, нарешті повернувся в Ужгород, на Закарпаття найпопулярніший у 20-30 роках поет, прозаїк, драматург нашого краю Василь Гренджа-Донський. Повернувся у вигляді горельєфа на будинку, у якому він проживав, на будинку перед народним домом "Просвіти", на спорудження якого щедро дарував свої гроші, яких і йому самому завжди не вистачало.

Відкриття пам'ятного знака Гренджі-Донському відбулося минулої неділі, воно вилилося у велелюдне свято вшанування видатного земляка. Його відкрив заступник голови міськвиконкому Борис Сливка добре знайомими рядками поета:

Тобі, рідний краю, і честь, і любов.
Хай вітер гуде пісню волі!
За тисячу років і сльози, і кров
Пролив твій народ у неволі.

- Василь Гренджа-Донський, - каже Борис Сливка, - потрібен нам саме тепер. Боротьба за демократію, за свободу, за вільний і щасливий розвиток нашого народу серед інших цивілізованих народів світу - у вирішальній стадії. Ім'я великого нашого земляка, його творчість має допомогти нам у цій боротьбі.

Професор Ужгородського держуніверситету, голова обласної організації Товариства української мови Павло Чучка нагадав деякі віхи драматичного життя поета.

- 70 літ минуло, як 1921 року в Ужгороді поселився міжгірець, який перший з-поміж нас, закарпатців, прилюдно назвав себе українцем, першим на Закарпатті по-

чав писати сучасною українською літературною мовою, першим у нас почав застосовувати український фонетичний правопис, був першим серед письменників краю, завдяки якому закарпатська література вийшла на загально-українську арену. Творами Гренджі-Донського, які займають 12 об'ємних томів, зачитувалася молодь у міжвоєнні роки. Тепер кажуть, що закарпатці не знають його. Це так, до чого доклали своїх рук ідеологи тоталітарного режиму. Лише на 45-му році радянської влади ми спромоглися видати один томик його творів. Письменник, який палко любив свій край, змушений був його покинути, поселитися на чужині, де й помер.

Церемонія відкриття пам'ятного знака перетворилася на своєрідну конференцію, присвячену життю і творчості письменника. Тут виступило дев'ятнадцять промовців, які розкрили великий світ письменника, борця за кращу долю свого краю і його людей. Багато з них зустрічалися, дружили з письменником. Не випадково тут було сказано чимало нового, з чого поставав перед нами образ непересічної людини і творця. Виступали люди, які наполегливо трудилися, аби повернути рідному краю свого земляка-письменника, увічнити його пам'ять у книгах і пам'ятниках. Слово мовили упорядник великої збірки творів і автор глибоких праць про письменника Олекса Мишанич, голова обласної ради Українського товариства охорони пам'яток історії та культури Михайло Бабидорич, автор горельєфа художник Іван Маснюк, земляк Гренджі-Донського журналіст Микола Красняник, педагог, яка викладала молоді твори міжгірця, Ганна Мандзюк, доцент Ужгородського держуніверситету Хома Олексик. Своїм дотепним віршем розвеселив присутніх Петро Скунець.

З хвилюванням слухали присутні виступ брата Василя Гренджі-Донського Івана. Добрі слова мовилися тут про доньку письменника Зірку, яка звершила справжній подвиг - зберегла, збирила, впорядкувала і видала багату спадщину батька в 12-ти томах. Жаль, що вона змогла це зробити лише на чужині.

Відкриття меморіального знака було приурочено до роботи міжнародної наукової конференції "Українські Карпати: етнос, історія, культура"; її учасники взяли участь у святковій церемонії. Серед них і науковці, які глибоко знають творчість і життя письменника. З великою увагою були вислухані виступи професорів Андрія Глуханюка (Австралія), Василя Маркуся, Івана Фізера, Юліяна Химинця (ЗСА), Миколи Неверлія (ЧСФР).

Після довгих повосенних років розлуки з рідним краєм прибув на конференцію з ЗСА поет Степан Сабол (Зореслав). В дні конференції він мав багато зустрічей з шанувальниками поезії, виступив і на святі відкриття пам'ятного горельєфа. Прозвучали тут і його поезії, поезії Гренджі-Донського; їх читали Леся Ігнатович, Йосип Ваглай й інші виступаючі. Своє слово сказав і голова міської Ради народних депутатів Еміль

Ландовський.

Отже, наш Ужгород прикрасив ще один пам'ятний знак
- цього разу Василя Гренджі-Донського.

-

ЗАКАРПАТСЬКА ПРАВДА, Ужгород, 3-го вересня 1991, ч.168
СВОБОДА, Джерзи Ситі, 24-го жовтня 1991, ч. 203.

"О, УЖГОРОДЕ МІЙ КОХАНИЙ!"

Двадцять років жив і творив в Ужгороді основополож-
ник новітньої української літератури на Закарпатті,
батько нової закарпатської поезії Василь Гренджа-Дон-
ський. І ось через довгі і довгі роки він знов по-
вернувся у місто, яке широко і назавжди покохав. Повер-
нувся гордим і просвітленим ликом на меморіальній дош-
ці (скульптор Іван Маснюк), що встановлено на будинку
по вул. Панаса Мирного, де він жив до 1938 року.

Минулої суботи на урочистостях з цього приводу про-
звучало багато виступів-спогадів про життєвий і твор-
чий шлях поета і письменника, драматурга і фольклори-
ста, освітнього діяча, звучали незабутні рядки його
поезій. В торжествах взяли участь і представники ук-
раїнської діаспори із ЗСА та Канади.

"Він потрібен нам саме сьогодні", - ці слова за-
ступника голови Ужгородського міськвиконкому Бориса
Сливки ніби визначили головний підсумок цієї події.

-

НОВИНИ ЗАКАРПАТТЯ, Ужгород, 3-го вересня 1991, ч.168.
УЖГОРОДСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ, Ужгород, 27-го вересня 1991
ч.11, ст. 1 (без назви).

НА ВІДКРИТТІ ПРОПАМ'ЯТНОЇ ДОШКИ

Зореслав промовляє

Брат поета Іван Гренджа складає подяку

ГОРЕЛЬСЬФ ЗЕМЛЯКОВІ В УЖГОРОДІ

"Розійшлася і над нами
Тота чорна хмара,
Ужгород став нашим знову
З чужого Унгвара.

Співай, співай, моє серце,
Давай усім знати,
Що за сесю переміну
Готов душу дати!"

Ось так писав наш славний земляк Василь Гренджа-Донський у вірші "Ужгород", який побачив світ у його другій збірці "Золоті ключі", яка вийшла друком вмісті над Ужем на початку двадцятих років нинішнього століття. Тепер, через 70 років, на тому будинку, де жив і творив співець карпатських полонин і знедоленого, забутого Богом і людьми краю, встановлено горельєф з бронзи видатному поету Закарпаття, який першим почав писати чистою літературною українською мовою. Уже тоді він визначився точно і не "блудив" як нині дехто пробує:

"Ким ми є, ми не ганьбимося,
Знайте, ось чиї ми сини:
Ми українцями зветомся!
А не "руснацькі русини".

Все своє свідоме життя Василь Гренджа-Донський боровся за волю і незалежність свого народу, який, незважаючи на вікову відірваність від своїх єдинокровних братів по той бік Карпат, все ж зумів зберегти свою мову, культуру і звичай. Він писав про це так:

"Тобі, рідний краю, і честь, і любов,
Хай вітер гуде пісню волі.
За тисячу років і сльози, і кров
Пролив твій народ у неволі."

"За волю народу, що з мервих воскрес,
Життя ми готові віддати,
Щоб сонце свободи світило з небес
На наші зелені Карпати."

Нині ми живемо в бурхливий час, коли наша незміцніла молода демократія піддається нещадній атаці всіх консервативних сил. Переворот, що його задумали здійснити "праві" разом з військовими і коруптованою партійною верхівкою, був якраз спрямований на те, щоб знову повернути народ у рабство. Однак час уже не той. Шість років демократичних перемін зробили своє: хунта не пройшла. Та і не могла пройти! Адже на допомогу російському парламенту у "Білому домі" прийшла вся чесна громада. Тут були не тільки москвичі, командировочні з інших областей та країв Російської Федерації, але й численні гості з інших республік та й із-за

кордону. Приємно відзначити й те, що на барикадах був і синьо-жовтий стяг України, тут була сформована і українська сотня, а на одному БТРі, команда якого складалася із наших земляків, теж гордо розвівався наш національний прапор. Радісно у нас на серці ще й від того, що, нарешті, і над куполом Верховної Ради республіки гордо майорить наше знамено, яке символізує синю мирну голуби́нь неба і безмежний лан золотої пшениці. Будемо твердо вірити і стояти на тому, що ми тепер живемо у незалежній державі, Акт проголошення якої зафіксовано майже однотайним рішенням депутатів республіканського парламенту 24-го серпня 1991 року.

У зв'язку з цим як актуально звучать сьогодні рядки із вірша Василя Гренджі-Донського:

"Люби рідну мову, люби рідне слово
І справі народній ти відданим будь.
Люби Україну, люби як нікого,
Вона твоя мати, того не забудь!"

Про все це і говорили минулої суботи на урочистому відкритті горельєфу батькові закарпатської поезії виступаючі, а саме: Борис Сливка - заступник голови Ужгородського міськвиконкому, Павло Чучка - професор Ужгородського університету, голова обласної організації Товариства української мови ім. Т. Шевченка, Олександра Мишанич - вчений секретар Міжнародної асоціації українців, завідувачий відділом інституту літератури ім. Т. Шевченка АН України, Михайло Бабидорич - голова обласної ради Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, Іван Маснюк - автор горельєфа, Ганна Мандзюк - педагог, яка викладала твори поета в школі, Хома Олексик - доцент Ужгородського університету, Іван Гренджа - брат поета з Виноградова, професор Микола Неверлі із ЧСФР, Андрій Глуханіч із Австралії, Іван Фізер, Юліян Химинець та Василь Маркус із ЗСА, поет Зореслав, також із цієї країни, а всі разом вони - вихідці із Закарпаття, або ж їх батьки, що живуть в діаспорі.

Оплесками зустріли присутні і демократичного мера міста Еміля Ландовського та виступи поетів Петра Скуця, Лесі Ігнатович та Йосипа Баглая, які дарували присутнім як власні твори, так і вірші верховинського соловейка.

Багато теплих слів було сказано (особливо професурою із Злучених Штатів Америки) про дочку поета - Зірку, яка проживає у Міннеаполісі і, незважаючи на нестачу коштів, уже видає 12-ий том творів свого батька. Честь їй і хвала! До речі, теплі слова подяки від його любимої дочки були вимальовані і на синьо-жовтій стрічці, серед розмаїття осінніх квітів.

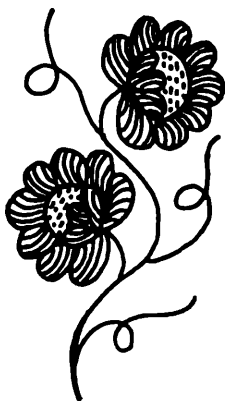
А ось нам, закарпатцям, соромно стає від того, що тільки в цьому році вперше наше видавництво "Карпати" видало єдиний томик нашого славного земляка та й той обмеженим тиражем.

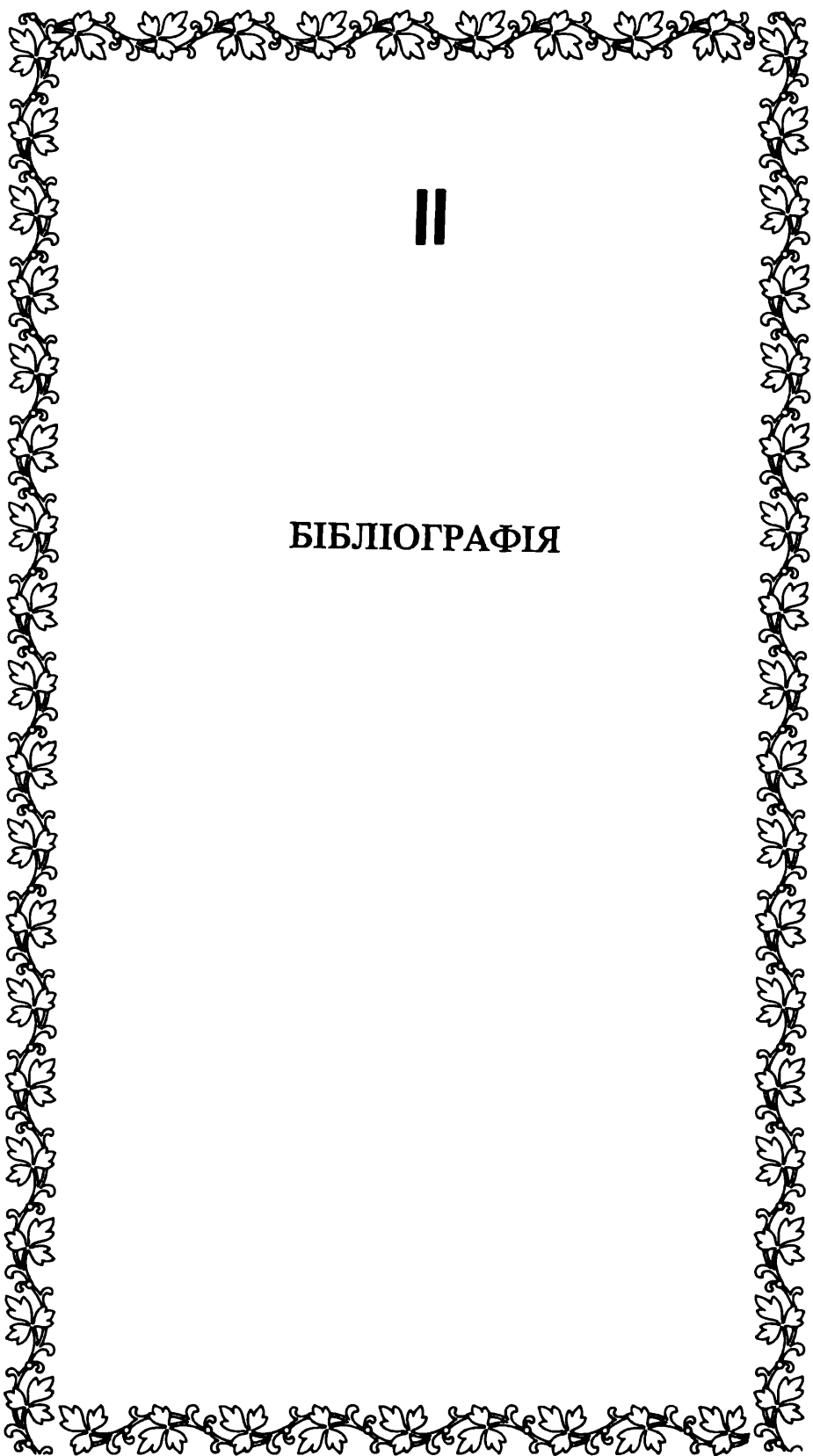
Будемо сподіватися, що це - добрий початок, як і горельєф, а попереду - нові томи, а також встановлення пам'ятника В. Гренджі-Донському у Міжгір'ї, перед новою середньою школою, яка уже будується.

Микола Красняник
голова районного відділення
Т-ва української мови ім. Т. Шевченка,
учасник торжества в обласному центрі

-

РАДЯНСЬКА ВЕРХОВИНА, Міжгір'я, 7-го вересня 1991 р.

A decorative border made of a repeating floral pattern, consisting of small leaves and flowers, framing the entire page.

II

БІБЛІОГРАФІЯ

Щ И Р У П О Д Я К У

складаю тут від себе та від своєї родини

сл. п. ЮРІЄВІ АВГУСТИНОВІ ШЕРЕГІЄВІ,

землякові та другові поета в Братиславі, який, не жаліючи своєї енергії ні часу, віддано й безкорисно помагав впродовж років у зібранні і переписуванні творів поета і так у великій мірі спричинився до упорядкування літературної спадщини та до виготовлення і доповнення цієї бібліографії поета;

та

ІВАНОВІ КОМЛОШІЄВІ,

нашому землякові на Закарпатті, який впродовж місяців перед опублікуванням цього збірника присвятив багато часу на те, щоб розшукати з різних джерел твори поета та літературу про його творчість, їх переписати і переслати нам для публікації та для доповнення бібліографії й архіву поета.

Листопад, 1991.

Зірка Гренджа-Донська

ПРИМІТКИ ДО БІБЛІОГРАФІЇ

Ця бібліографія є першою і покищо єдиною найповнішою і найбільш укомплектованою бібліографією творів Василя Гренджі-Донського. Нам відомо, що є ще більше творів, які були публіковані, але їх не вдалося нам ще дотепер відшукати.

Матеріали, подані тут як "недруковані твори", могли бути колись друковані, однак про них не маємо ніяких відомостей. Надіємось, що хтось може в майбутньому, як буде змога роздобути всі бракуючі джерела, доповнить цю бібліографію і виправить всі неточності. Недруковані твори зберігаються в архіві упорядниці (5716 46th Avenue, South, Minneapolis, MN 55417. USA).

Цікаво буде згадати, що у своїй творчості поет вживав кілька псевдонімів. В більшості підписувався під своїми творами повним прізвищем, але часто зустрічаємо і скорочення "Г-Д", часом "ВГДон", або "Гедеон". Побожуючись нагинки з боку мадярів за втечу із Закарпаття, якийсь час вживав на еміграції в Братиславі псевдонім "Олекса Березенко". Дальші його псевдоніми: "Дядя Вася" (чим підписував вірші для дітей, що друкувалися в "Піонерській газеті"); "Довбня"; пластовий псевдонім "Брат Орел"; "Мороз Морозович"; "Осип Рокосівський"; "Гринь Данилко"; "Васюта Міжгірський"; "Верховинський"; "Шувар Березенко".

Бібліографія уложена хронологічно і розділена на такі частини: Бібліографія творчості поета (поезія, проза, публіцистика, недруковані твори); бібліографія творів у перекладах та бібліографія матеріалів про його творчість. У назвах публікованих творів старалися зберігати особливості того правопису, якого дотримувалися видавці в тому часі.

Першим друкованим твором в бібліографії подаємо поезію "Люби рідну мову" з 1922 року, хоч відомо зі спогадів поета, що перший його вірш був опублікований біля 1912 року в журналі "Неділя", який виходив у Будапешті руською мовою. Ближчих даних про цей вірш не маємо.

В бібліографії застосовано такі скорочення міст:

Б	-	Братислава	ВВ	-	Великий Бичків
БА	-	Буенос Айрес	ВВе	-	Великий Березний
ББ	-	Бавнд Брук	Ві	-	Відень
Бе	-	Берлін	ВК	-	Велика Копаня
Бр	-	Брно	Д	-	Дітройт
Бу	-	Будапешт	Дж	-	Джерзи Ситі
В	-	Вінніпег	Е	-	Едмонтон
Ва	-	Варшава	Й	-	Йонкерс
Ваш	-	Вашінгтон	К	-	Київ

Кр	-	Краків	Пр	-	Прага
Л	-	Львів	Р	-	Рочестер
Ло	-	Лондон	С	-	Севлюш
М	-	Мукачево	Си	-	Сидней
Мі	-	Міжгір'я	Ск	-	Скрентон
МЛ	-	Маріянські Лазні	Т	-	Тячів
Мн	-	Міннеаполіс	То	-	Торонто
Мю	-	Мюнхен	У	-	Ужгород
НЙ	-	Нью Йорк	Ф	-	Філадельфія
НС	-	Новий Сад	Х	-	Харків
О	-	Одеса	Ху	-	Хуст
П	-	Пряшів	Ч	-	Чікаго
Пж	-	Париж	Че	-	Чернівці
Пі	-	Пітсбург	Щ	-	Щецін

Для доповнення цієї бібліографії приготували ми й покажчик творів поета за жанром, подаючи твори поазбучно окремими групами (поезія, поеми, твори для дітей, проза і т. д.), виготовивши повний "родовід" кожного твору від його написання до останньої публікації. Факт, що поет багато переробляв свої твори (особливо поезії) і вони часто друкувалися в кількох варіантах навіть під іншими назвами, примусив нас зробити такий покажчик. Без нього ідентифікація творів ставала майже неможливою. Складання цього "родоводу" творів тривало більше року і він став у нашої праці дуже цінним джерелом інформацій.

Бажаючи передати цей покажчик зацікавленим дослідникам творчості поета, ми запланували подати його в 12-ому томі як додаток до бібліографії, бо були певні, що він стане і їм у великій пригоді. Але несподівано збільшений об'єм нашого видання не дозволив нам цього зробити і цей "родовід" став одним із тих матеріалів, який мусів покищо залишитися неопублікованим. Надіємося однак, що він увійде в 13-ий том творів поета, який плянуємо підготувати в найближчому часі.

Нижче подаємо список видань, в яких друкувалися твори поета. Не включено в ньому самостійних збірок та інших публікованих книжок поета. Ці читач знайде в окремому списку.

СПИСОК ВИДАНЬ, В ЯКИХ ДРУКУВАЛИСЯ ТВОРИ ПОЕТА

Альбом Підкарпатської Русі, Ужгород, 1927
Альманах підкарпатських українських письменників, Ужгород, 1936
Альманах "Трембіта", Ужгород, 1926
Альманах Українського Народного Союзу, Джерзи Ситі, ЗСА, 1980
Америка, щоденник, Філадельфія, ЗСА
Батіг, альманах газети "Молодь Закарпаття", Ужгород

Будитель, видання земляцтва закарпатських студентів у Львові

Бюлетень Парафії св. Михаїла, Міннеаполіс, ЗСА

Бюлетень Українського Золотого Хреста, Рочестер, ЗСА

Веселка, журнал, Пряшів, Словаччина

Вільне слово, газета, Торонто, Канада

Голос Лемківщини, газета, Йонкерс, ЗСА

Господарський календар "Просвіти" на р. 1924, Мукачєво

Груні степам, Альманах сучасних письменників Закарпатської України, Харків, 1930

Друг читача, тижнева газета, Київ

Дружно вперед, журнал, Пряшів, Словаччина

Дукля, журнал, Пряшів, Словаччина

Живе слово, читанка для шкіл, Прага, 1931, ЧСР

Жібот, журнал (слов.), Братислава, Словаччина

Жіночий світ, журнал, Вінніпег, Канада

Закарпатська правда, газета, Ужгород

Закарпаття в боротьбі, спогади А. Кушинського, 1981

Збірка оповідань і віршів (І. Франко), Ужгород, 1926

Збірник "Слово" Т-ва письменників "Слово", Едмонтон, Канада, 1980

Календар Альманах, Ужгород, на рік 1928

Календар "Просвіти", Ужгород

Календар "Слово", Торонто, Канада

Календар Союзу Руських Жен, на 1923 р., Пряшів

Календар Українського робітничого союзу, Скрантон, ЗСА

Календар "Унію", на 1930 р., Ужгород

Карпато-Русин Американ, місячник (англ.) Пітсбург, ЗСА

Карпатська правда, газета, Ужгород

Карпатська замана, збірник творів українських письменників ЧССР, Київ, 1990

Карпатська молодь, місячник, Велика Копаня, Закарпаття

Карпатська Україна, газета, Ужгород

Карпатський край, газета, Ужгород

Ластівка з Пряшівщини, антологія, Київ 1960

Лемківські вісті, газета, Торонто, Канада

Літературна Україна, журнал, Київ

Літературний листок, місячна прилога до тижневика "Свобода", Ужгород

Літопис Бойківщини, Філядельфія, ЗСА

Метеор, журнал (слов.), Прага

Місяцеслов на р. 1925, Ужгород

Молода Україна, Львів

На Верховині, антологія, Ужгород 1984

Найдорожчий скарб (поезії і вислови), Київ, 1990

Народна воля, газета, Скрантон, ЗСА

Наступ, журнал, Прага

Науковий збірник Музею Української Культури, Свидник

Наш Рідний Край, журнал для дітей, Ужгород (?)

Наша земля, журнал, Ужгород, 1927-28

Неділя Русина, додаток до газ. "Русин", Ужгород

Нова свобода, щоденник, Ужгород/Хуст

Нова сцена, театральний журнал, Ужгород/Хуст

Нове життя, газета, Пряшів

Новий час, газета, Львів

Новий шлях, газета, Торонто, Канада

Отчий храм, видання Т-ва карпатських русинів, Ужгород
Піонерські перлини, антологія, Пряшів, 1973
Піонерська газета, газета для молоді, Пряшів
Пластовий Альманах, Рим, 1976
Пластун, журнал для пластової молоді, Ужгород
Подкарпатське пчолярство, журнал, Ужгород
Поети Закарпаття, антологія, Пряшів, 1965
Пробосм, журнал, Прага, ЧСР
Просвіта, літературно-науковий і господарський місяч-
ник, Ужгород
Пряшівщина, календар, Пряшів, Словаччина
Пчілка, журнал для молоді, Ужгород
Радіо Уйшах (мад.) газета, Будапешт
Радянська Верховина, газета, Міжгір'я, Закарпаття
Розмова сторіч, антологія, Пряшів, 1965, Словаччина
Русин, газета, Ужгород
Русінської алманах (мад.), Ужгород, 1925
Русский Вѣстник, Ужгород
Руська нива, газета, Ужгород
Самостійна думка, журнал, Чернівці, Румунія, 1934
Світло, журнал, Вінніпег, Канада
Свобода, щоденник, Джерзі Ситі, ЗСА
Свобода, газета, Ужгород
Слово, літературний додаток до газ. "Українське Сло-
во", Ужгород
Срдце ако сльце, антологія (слов.), Братислава, 1982
Таборит, пластовий таборовий щоденник, Закарпаття
Трембіта, літературний додаток до газ. "Радянська
Верховина", Міжгір'я, Закарпаття
Тутешняцька губернія (М. Бараболя), Пряшів, 1970
Українська думка, газета, Лондон, Англія
Українське козацтво, журнал, Чікаго, ЗСА
Українське слово, газета, Ужгород
Український голос, газета, Вінніпег, Канада
Хроніка Парафії св. Володимира, Чікаго, ЗСА 1985
Читанка "Весна", для 1 кл. гімназії, Прага, 1925
Читанка "Світло" для 7-8 кл. нар. шкіл, Прага, 1932
Шлях перемоги, газета, Мюнхен, Німеччина

БІБЛІОГРАФІЯ
ТВОРІВ В. ГРЕНДЖІ-ДОНСЬКОГО

1922

ПОЕЗІЯ

1. **Люби рідну мову.** - "Руська нива", ч.32, У., 1922. ст.4.
2. **Брат до брата.** - "Свобода", ч.66, У., 8.X.1922.

ПУБЛІЦИСТИКА

3. **Поодним православним.** - "Свобода", ч.43, У., 1 УІ.1922.
4. **А что хотятъ они?** - "Свобода", ч.46, У., 11.УІ.1922.
5. **Тайна "Кремля".** - "Свобода", ч.50, У., 26.УІ.22.
6. **Глибокий сон.** - "Свобода", ч.73, У., 26.XІ.1922.
7. **Краса міста Ужгорода, або як виглядають фирмові таблиці на улиці Радванской.** - "Свобода", ч.75, У., 10.XІІ.1922.
8. **Національний обов'язок.** - "Свобода", У., 17.XІІ.1922.

1923

ПОЕЗІЯ

9. **Князь Латорець.** Поема. - У кн. "Календар Союза русских жен в Пряшевѣ" на 1923 рік. Изданіе Союза русских жен у Пряшеві 1922. П., ст.113-116.
10. **"Квіти з терн'єм"** (Поезії). - У., 1923, 79 стор. Накладом автора. 11x15 см. Вступне слово Василя Пачовського. Верховинським діалектом. Етимологічним правописом. Книгопечатня "Вікторія". [Поезії одержали другу нагороду на конкурсі Шкільного Відділу в Ужгороді.]
ЗМІСТ: Моя пісня. Ой гори. Вихор душі. Бездольна мати. Виїмок з поеми "Шугай Микола". Ти у гробі, ненюко. Люби рідну мову. Русин. Блудному синкові. Русине! Літ'ся слези. "Зійшовся я з моравц'єм". Брат до брата. Будапешт. Над рікою Бодрог. Пусті гори. Пяниця. Звідси гора. У зеленім гаю. Плавле ка-

ча. Посадила'м. Дідусь. Коло млина. Яворе,
яворе. Засвітило сонце ясне. Полонинська -
вівчарська.

Поєми: Верховинка (Історія рідного села).
Князь Лаборець.

Рецензія: Бабій О. "В. Гренджа-Донський - Квіти
з терн'юм", ЛНВ 7, 1923, 277-8.

11. **"Золоті ключі"** (Поєзії з ілюстраціями). - У.,
1923, 76 стор. 11x15 см. Накладом автора. В-во
Т-ва "Просвіти" в Ужгороді, ч. кн. 33. Верховин-
ським діалектом. Етимологічним правописом.
Вступне слово "К читателям" Августина Волошина.
Портрет автора. П'ять ілюстрацій, з них дві є
власними малюнками автора: "Ужгород" і "Було то
весною".

ЗМІСТ: Золоті ключі. Повій. Арестовання А.
Духновича. До пана президента республіки Т.Г.
Масарика з жалобою свого народу. Сабля і кай-
дани. На шпилі Карпатів. Ужгород. Вбитий
герой. Наші пластуни. Ой нераз. Співав би
я. Жебрак. Чія та могила. Пут'єм життя. Ви
лиш пийте. Скільки. На братиславській площі.
Біль серця. Невже ж тебе. Ой засвіти міся-
ченьку. Вийтись гори. Пісня руських проле-
тарів. Пісня мадярського магната. Наука. Чо-
му мене. Ой на горі. Було то весною. Шумить.
Поточок. Зів'ялим косицям. Ось вам і.
Поєми: Князівня Гуцулії. Медея Верховини.

Рецензія: Бабій О. "В. Гренджа-Донський - Золо-
ті ключі", ЛНВ II, 1923, 280.

12. В тому городочку. - "Пчілка", ч.1, У., 1923, ст.1
13. Злодій. - "Пчілка", р.1, ч.2, У., 1923, ст.24.
14. Медвідь і пчоли. Заблудила дівчинка у полі.
Умерла королева. - "Пчілка", р.1, ч.3, У., 1923,
ст. 32, 36, 72.
15. Несла пчілка. - "Пчілка", р.1, ч.4, У., 1923, 49.
16. Ой, у нашім городочку. - "Пчілка", р.1, ч.5, У.,
1923, ст.59.
17. Темна осінь. - "Пчілка", р.1, У., 1923.
18. Русине! - "Неділя русина", У., 4.II.1923.
19. Засвітило сонце ясне. - "Руська нива", ч.7, М.,
15.II.1923, ст.4.
20. На пам'ять др. Рашина. - "Русин", ч.10, У., 22.II.
1923.
21. На честь Т. Г. Масарика. - "Русин", ч.18, 7.III.
1923.
22. Руським дамам. - "Русин", ч.34, У., 26.III.1923
23. Сабля і кайдани. - "Русин", ч.49, У., 15.IV.1923.

ВАСИЛЬ ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ :

КВІТЫ З ТЕРНЬОМ

ПОЕЗІЇ

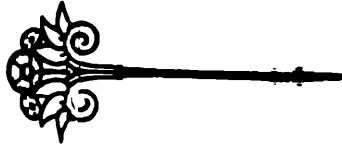
ГОНОРОВАНЬ ІІ. ПРЕМІЄЮ НА
КОНКУРСІ ШКОЛЬН. ОДДѢЛА.

НАКЛАДОМ АВТОРА. 157 УЖГОРОД, 1923.
КНИГОПЕЧАТНЯ „ВИКТОРІЯ“ УЖГОРОД.

ВАСИЛЬ ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ :

ЗОЛОТЪ КЛЮЧИ

ПОЕЗІЇ З ІЛЮСТРАЦІЯМИ.

НАКЛАДОМ АВТОРА.
КНИГОПЕЧАТНЯ „ВИКТОРІЯ“ УЖГОРОД, 1923.

24. Арестовання А. Духновича. - "Неділя русина", ч.11 У., 22.IV.1923.
25. Два братя. - "Неділя русина", ч.13, У., 29.IV.23.
26. Пісня руських пролетарів. Пісня мадярського магната. - "Русин", ч.62, У., 1.V.1923.
27. Пророки братської любови. - "Неділя русина", ч.17, У., 27.V.1923, ст.65.
28. Золоті ключі. - "Русин", ч.91, У., 10.VI.1923.
29. Було то весною. - "Неділя русина", ч.20, У., 17.VI.1923, ст.80.
30. Чи ви знаєте? Сватоплук Чех (переклад з чесь., автор?). - "Русин", ч.100, У., 21.VI.1923.
31. Ужгород. - "Неділя русина", У., 24.VI.1923, ст.85
32. Наука. - "Руська нива", р.4, ч.26, М., 28.VI.1923
33. У Сиготі. - "Неділя русина", У., 5.VIII.1923, ст.109.
34. Бій під Сиготом. - "Неділя русина", ч.29, У., 19.VIII.1923, ст.116.
35. Люблю тебе, мій рідний краю. - "Неділя русина", ч.32, У., 8.IX.1923, ст.125.
36. Плаче арфа, плаче. - "Русин", У., 23.IX.1923, ч.172, ст.2.
37. Жовкне листя. Як у тебе сумно. - "Неділя русина", ч.38, У., 21.X.1923, ст.153.
38. 28.X.1918. Вставайте невольні, вставайте. - "Неділя русина", ч.39, У., 28.X.1923, ст.161.
39. Байдуже? Ні, болять. В сні по скелях. - "Неділя русина", ч.43, У., 31.XII.1923.
40. Наші пластуни. - "Пластун", ч.1, У., 1923.
41. Річник на яри. - Господарський родинний календар "Просвіти" на р. 1924. М., 1923, ст.60.

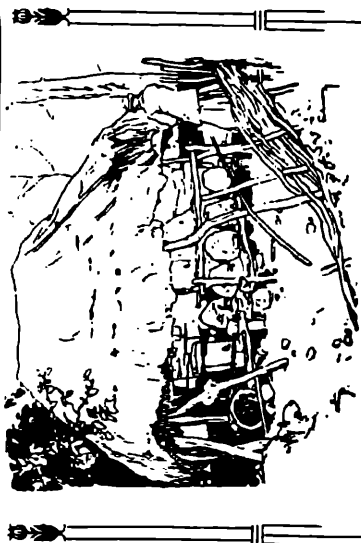
ПУБЛІЦИСТИКА

42. Як вибирали посла до мадярського парламенту в нашому окрузі. - "Русин", ч.1, 1.II.1923.
43. Автономія Подкарпатської Русі под. Мадярщиною и автономія под свободною республікою ЧСР. - "Русин", ч.23, У., 13.III.1923.
44. Панови Каминському [Полемічна стаття]. - "Русин", ч.23, У., 13.III.1923.
45. Панови д-ру Каминському [Полемічна стаття]. - "Руська нива", ч.11, М., 14.III.1923, ст.5.
46. Одбий цапу роги, а цап чолом! [Допис]. - "Руська нива", ч.18, М., 3.V.1923, ст.2.

Рочник I. Ужгород, август 1923. Число III.

ИЛЮСТРОВАНА
ПЧОЛЯРОВ ПОДКАРПАТСКОВ РУСИ.

Скряб піданник на Полі. Русь.

VČELÁRSKY ČASOPIS : "PODKARPATSKÉ PČOLARSTVO"
UŽHOROD, KAPITULNA, HRAD.

Рочник I. Ужгород, август 1923. Число III.

РУСИНЬ

Головний редактор: П. А. МАКАРЕНКО.

Перша сторінка газети "Русинь" з 5.1.1923, з етикеткою видавця
завантажена на портал "Українська енциклопедія"
/Завантажено 05.08.2023 /

47. А. Духнович о пчолах. [Стаття]. - "Подкарпатське пчолярство", р.1, ч.1, У., 1923, ст.3-5.
48. Панови д-ру Каминському. - "Свобода", У., 11.III. 1923, ч.9.
49. Цареславні москалі...- "Свобода", ч.9, 11.III. 1923.
50. Панови д-ру Каминському. [Полемічна стаття]. - "Свобода", ч.10, У., 18.III.1923.
51. Панови Ганделсману-Гаваш Менехемови. [Полемічна стаття]. - "Свобода", ч.11, 25.III.1923.
52. Панови др Каминському [Відповідь на обвинувачення.] - "Свобода", ч.16, 29.IV.1923.
53. Панови Гаваш-Ганделсманови [Відповідь на обвинувачення]. - "Свобода", ч.23, У., 20.VI.1923.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

54. Гей, дівчино. [Поезія]. - 1923.

1924

ПОЕЗІЯ

55. Поворот до краю. "У пустині дармо сіять". Славні стіни. На нашому небі чорні хмари. Карпати сині ще не наші. - "Місяцеслов" на 1925 р. Видання Акційного Т-ва "Унію", У., 1924, ст. 8-9, 33, 36-37, 37, 37-38.
56. Було колись. -"Господарський родинний календар т-ва "Просвіти" на 1925 р., У., 1924, ст.43.
57. "Шляхом терновим". Збірка поезій. - У., 1924. Накладом автора. 32 ст. 11 1/2x14 см. Друкарня "Унію", Ужгород. [Перша збірка на Закарпатті написана українською літературною мовою].27 віршів
ЗМІСТ: Грайте, грайте кровавії струни. Хто сидить з думою, чи не я? - о, ні! Памяти добі відродження. Всі ріки можна б загатити. 28. Х.1918. Тюрем грубі ґрати розбийте. Бій під Сиготом. Великий твір ми будували. Хай заваляться кляті мури. Ударив з неба грім огнем. Люблю тебе, мій рідний краю. Як у тебе сумно мій ти рідний краю. В ночі по скелях блука душа моя. У Сиготі... Цвіла краса, маїлись рожі. Десь дзвонять...гучать сумні ті дзвони. Жовкне листя сумної калини. Колишуть гори долину, як малу дитину. Байдуже? - Ні!Болить. Вікном хвороба зазира. Дивлюсь на повінь, що прийшла. Гори білі гори, блишучі брилянти. Святий вечір. Голос синів України. Звідки той плач і те ридання. Два брата. Ви-

ПЮЖА

ИЛЮСТРОВАННЫЙ МѢСЯЧНИК ДЛЯ ДѢТЕЙ
ШКОЛЬНОГО ВѢКУ

ВЫДАЕ ТОВАРИСТВО „ПРОСВѢТА“ В УЖГОРОДѢ
ПОД ПРОВОДОМ

ІРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ :

ШЛЯХОМ ТЕРНОВИМ

I.

їмок з поеми "Найда".

Рецензія: Качанюк М. "Гренджа-Донський, Шляхом терновим", ЛНВ 4, Л., 1925, 325.

58. Потічок. Яворе-яворе. - "Пчілка", р.2, У., 1924, ст.12.
59. Верховино мати. - "Пчілка", р.2, У., 1924, ст.34.
60. Я русин. Ой дівчата. Звідси гора. Де трембече та трембіта. - "Пчілка", р.2, У., 1924, ст.82, 88, 89.
61. Люби рідну мову. Шумить. Наші діти. - "Пчілка", р.2, У., 1924, ст.101, 113, 117.
62. В чужині. Дві голубки. Зажурилась пчілка. На долині. На прощання. Ой кувала... Осінь. Сиротина. Сопівка грає. - "Пчілка", р.3, ч.1-2, У., 1924, ст.20.
63. Вітер віс, повіває. Над рікою. Нечемний Юрко. Чесний хлопець. - "Пчілка", р.3, ч.3, У., 1924, ст.42.
64. Над рікою. - "Молода Україна", ч.15, Л., 1.VIII. 1924, ст.175.
65. Ті всі... - "Свобода", ч.43, У., 23.X.1924.
66. Ті всі... - "Календар "Просвіти" на 1925 р.", У., 1924, ст.44.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

67. Прошло криваве тисячоліття [Поезія]. - У., 1924.

1925

ПОЕЗІЯ

68. На наших небі чорні хмари. - "Свобода", ч.1, У., 8.I.1925.
69. Верховино, колиско моя. В мукачівським замку. - "Свобода", ч.9, У., 5.III.1925.
70. "Китиця квіток", діточі вершики. - У., 1925. Видання Дитячої бібліотеки журналу "Пчілка". 48 ст. 11x16 см. Друкарня оо. Василіян, Ужгород. З портретом автора і присвятою: "Присвячую дочці Алісці". 37 поезій.

ЗМІСТ: Заспів. Люби рідну мову. Руська мати породила. Верховино мати. Колисала мене мати. Мені було так років штири. Ми нужденний хлібець їли. В чужині. Через доли та додому. На Верховині. Маєвий сон. Любим свій рідний край. На філях Тиси. Моя душа - гори. Старий замок. Чиї то німі могили? Серед груня

шолом і кріс. Зозуля в полі. На долині. В тому городочку. Ой у нашім городочку. Потічок. Дві голубки. Шумить бистра поточина. Дрембече та трембіга. Заблудила дівчинка у полю. Яворе-яворе. Звідси гора, звідти друга. Сиротина. Ластівонько, мила пташко. Злодій. Медвідь та пчоли. Темна осінь. Чом така сумна долина? Зажурилась пчілка. Гей, повіяв. Відний жебрак.

Рецензія: Агій Ф. "Китиця квіток", "Учитель", р.7, ч.4-6, У., 1926, ст.132-133.

71. **"Сиротина"**. Віршована драма для дітей на 1 дію. - У., 1925, 32 ст. Накладом бібліотеки журналу "Пчілка", 12x17 см.

Рецензія: Агій Ф. "Сиротина", "Учитель", р.7, ч.4-6, У., 1926, ст.133-135.

72. **Наш прапор.** - "Свобода" ч.4, У., 29.I.1925. [Вірш прочитаний автором 13.I.1925 р. на Маланчиному вечорі в Ужгороді.]
73. **Зозуля в полі.** - "Пластун", р.1, У., 1925.
74. **Наші діти, милі діти. Зозуля в полі. Маєвий сон Злодій.** - "Пчілка", р.3, У., 1925.
75. **Через доли та додому.** - "Пчілка", р.3, ч.9-10, У., ст.137.
76. **Любим свій рідний край.** - "Пчілка", р.4, ч.1-2, У., 1925, ст.1.
77. **Ой, повіяв зимний вітер.** - Місячник "Просвіти", ч.2, У., VIII.1925, ст.1.
78. **Люби рідну мову.** - "Наш рідний край", р.4, ч.1, Т., 1925, ст.11.
79. **28.X.1918.** - "Наш рідний край", р.4, ч.2, Т., 1925, ст.17.
80. **Заміняли ярмо. Не запродайте рідний край!** - "Свобода", ч.38, У., 24.IX.1925, ст.2.
81. **Пісня.** - "Пчілка", р.4, ч.3, У., 1925, ст.72.
82. **Я з тобою...** - "Свобода", ч.41, 15.X.1925.
83. **Як на небі...** - "Свобода", ч.19, У., 14.V.1925.
84. **Мрії.** - "Свобода", ч.26, У., 2.VII.1925.
85. **Не ми будемо жати.** - "Свобода", ч.30, У., 30.VII.1925.
86. **Ой, ходжу я понад Тису.** - "Русскій Вѣстник", ч.30, У., 3.IX.1925.
87. **Я з тобою... Похиле буйний вітер.** - "Свобода", ч. 41, У., 15.X.1925.
88. **Люби рідне слово.** - У кн. "Весна", руська читанка для 1 кл. гімн. і горож. шкіл. Прага 1925, ст.9

ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ

КИТИЦЯ КВѢТОК

ДѢТОЧѢ ВЕРШИКИ

ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ

ПРОТИНА
ДРАМА НА 1 ДѢЮ.

ДѢТОЧА БИБЛІОТЕКА НОВИНКИ
„ПЧОЛКА“
Ч. 10

ДРУКАРНЯ О. О. ВАСИЛЯН В УЖГОРОДѢ.
1925

УЖГОРОД / ДРУКАРНЯ ОО. ВАСИЛЯН / 1925

ПОЕЗІЯ

89. **Ой, чого я тут?** - "Русский Вѣстник", ч.1, У., 7.I.1926.
90. **Дармо ореш, дармо сієш. Пропади цвіти із вікон** - "Свобода", ч. 2, У., 14.I.1926.
91. **Старий замок.** - "Свобода", ч.4, У., 28.I.1926.
92. **Каменяр.** - "Свобода", У., 11.III.1926. [Автор продеклямував на святі Президента країни 7.III.1926 у міському театрі.]
93. **Майовий сон.** - "Свобода", ч.19, У., 13.V.1926.
94. **В зелену суботу.** - "Свобода", ч.20, У., 30.V.26.
95. **Казка про відьму-бусурканю.** Віршована казка. - "Пчілка", р.5-6, У., 1926/27, ст.110.
96. **Трембіта. Масвий сон. Як на небі місяць зійде**
О, чого ж я тут? Серед груня шолом і кріс. Ой,
ходжу я понад Тису. Отак оно жилося. Полонин-
ський пастух. В мукачівськiм замку.
 Поема "Вставаймо!" з підвідділами: Конгрес на-
 роду в Хусті; 21.XII.1918 р.; Загальне повстан-
 ня; Пузу ведуть на розстріл; В Гуцулі; Одно-
 чинок; Бенкет. - "Трембіта", літературний
 альманах, У., 1926. Видавництво Т-ва "Просві-
 та". 100 стор. Видано при допомозі Шкільного
 відділу Підкарпатської Руси в Ужгороді. Перший
 альманах підкарпатських письменників. У спів-
 авторстві: Поети: Юрій Воршош-Кумятський, І.
 Васко, Д. Зубрицький, В. Гренджа-Донський; Про-
 заїки: І. Мигалка, А. Маркуш, І. Невицька, А.
 Ворон, Д. Попович, А. Полянський, Лука Дем'ян,
 В. Гаджега. З портретами авторів. Етимологією.
 Рецензія: Грицай Остап. "З голосів про підкар-
 патську літературу", "Наша земля", р.2, ч.4, У.
 25.IV.1928, ст.28 [передрук статті О. Грицай
 "Альманах Трембіта". "Український прапор", Бе.,
 15.III.1928.]
 Вишневський І. "Традиції та сучасність". Книж-
 ково-журнальне видавництво, Л., 1963, ст.112.
97. **Заспів.** - "Наш рідний край", р.4, ч.5, Т., 1926
 ст. 65.
98. **Щирі поцілунки полонин красунь. Бідний жебрак.**
 - "Пчілка", р.4, ч.5-6, У., 1926, ст.103, 107.
99. **Все життя оддав своє. Каменяр (в скороченні).**-
 "Пчілка", р.4, ч.7-8, У., 1926, ст.135, 139.
100. **В хаті мерзнуть руки. Кісець і соловейко. Мої**
думки. - "Пчілка", р.4, ч.9-10, У., 1926, ст.189

- 100а. **Гей, брати, у ряди!** - Карпатська правда", 10.X. 1926, ч.40.
101. **Звідси гора...** - "Наш рідний край", р.5, ч.4, Т., XII.1926, ст.73.
102. **Витаю вас! Розмова Тиси з Дунаєм.** - "Пчілка", р.5, ч.1-2, У., 1926, ст.2, 26.
103. **На порозі Нового Року.** - "Пчілка", ч.3-4, У., 1926, ст.63.

ПРОЗА

104. **Там, де вовки неситі виють.** Оповідання. - "Свобода", ч. 4, У., 28.I.1926.
105. **"Збірка оповідань з карпатських полонин".** - У., 1926. Накладом бібліотеки журналу "Пчілка", ч. 20. 63 стор. 20х13 см. З ілюстраціями. [14 мисливецьких оповідань для молоді.]
ЗМІСТ: Притиснений медвідь. Олень у дзвінниці. Журат на кабані. Медведиця убила жандарма. Маленький оленик. Як то чоловік кинув медведем з оборога. Як то овчар з медведем бився. Циган и вовк. Як медвідь ліз на дерево. Як ото ми йшли на дикі свині. Пригода з медведицею. Як то ми били оси. Ловець, який ніколи нічого не вбив. Хрест на полонині.

ПУБЛІЦИСТИКА

106. **Спиридон Т. Черкасенко.** (Стаття). З приводу 50 років з дня народження. - "Пчілка", р.5, У., 1926, ст.71.
107. **Тарас Шевченко.** (З приводу 112-ої річниці з дня народження). - "Свобода", ч.10, У., 11.III.1926.
108. **Забавки.** - "Свобода", У., 17.III.1926. [Рецензія на театральну виставу].
109. **Відьма.** - "Свобода", ч.11, У., 18.III.1926. [Рецензія на театральну виставу.]
110. **В п'яту річницю існування театру.** (Стаття). - "Свобода", ч.11, 18.III.1926. [Згадка в ній про вистави: Кавалерія рустикана, Заручини при лампашах, Чумаки, Пташник з Тиролю, Продана невіста, Тітка Чарлея (Княгиня Капучидзе).]
111. **П'ять років існування театру.** (Доповідь). - "Свобода", ч.11, 18.III.1926. [Виголошена на ювілейному святі перед виставою "Кавалерія рустикана" Масканьї і "Заручини при лампашах" Оффенбаха].
112. **Фавст.** - "Свобода", чч.12, 14-16, У., 25.III. 1926. [Рецензія на театральну виставу.]

113. **Шельменко-денщик.** - "Свобода", ч.12, У., 25. III.1926, ст.3. [Рецензія на виставу.]
114. **В ательє наших малярів.** - "Свобода", ч.21, У., (Частина I), 27.У.1926.
115. **В ательє наших малярів.** - "Свобода", ч.22, У., (Частина II), 3.УІ.1926.
116. **До нашої інтелігенції.** - "Свобода", ч.27, У., 8.УІІ.1926.
117. **В десятю річницю смерти Івана Франка.** - У кн. "Іван Франко: Збірка оповідань і віршів", Ужгород 1926. Видавництво Т-ва "Просвіти", ст.10

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

118. **"Ренегат".** Драма на 3 дії з революційної доби 1918/19 рр. - У., 1926. [Не збереглася.]
119. **Пробудивсь в могилі пророк незабутній.** (Поезія) - У., 1926. [Не збереглася.]
120. **Штучне росння пчіл.** (Лекція). - У., 1926. [Не збереглася.]
121. **Хвороба пчіл.** (Лекція). - У., 1926. [Не збереглася.]
122. **Користь рамових вуликів.** (Лекція). - У., 1926. [Не збереглася.]

1927

ПОЕЗІЯ

123. **"Казки".** - У., 1927. (Дві казочки).
ЗМІСТ: Казка про відьму-бусурканю (Віршована казка). Червоношийка (Шведська легенда Сельми Лягерлеф, прозою).
124. **Спішіть діти до науки. Бачив я сьогодні. Ходжу. Верховина. Верховино, наша мати. Ранок. Просоння весни. Додому. Гори. Вітай, Верховино. Під полониною. Ужгород. Мій край. Руський народ. На пчільнику.** - "Альбом Підкарпатської Руси", У., 1927. Вібліотека журна. "Пчілка", ч. 25, накладом Т-ва "Просвіти". З малюнками.
125. **Спішіть діти до науки. Бачив я сьогодні.** - "Пчілка", р.5, ч.5-6, У., 1927, ст.103, 118.
126. **В таборі пластунів.** - "Пчілка", р.5, ч.8, У., 1927, ст.170.
127. **Просоння весни.** - "Пчілка", р.5, ч.8, У., 1927, ст.175.
128. **В далечині полони́на.** - "Пчілка", р.5, ч.9-10, У., 1927, ст.212.

129. **Наші пластуни.** - "Наш рідний край", р.6, ч.1, Т., 1927, ст.16.
130. **Не раз завидую вовкам. Ми українці.** - "Наша земля", р.1, ч.1, У., 1927, ст.2-3.
131. **Могила пророка. Іван Береза.** - "Наша земля", р.1, ч.2, У., 15.III.1927, с.4-5.
132. **Весна.** - "Наша земля", р.1, ч.3, У., 1927, ст.2.
133. **Щире привітання шлють ґруні степам. Дивись, яка розкішна ніч.** - "Наша земля", р.1, ч.4, У., 1927 ст.5, 8.
134. **Щире привітання шлють ґруні степам.** - "Карпатська правда", У., 29.V.1927.
135. **Народ на цвинтарі порив цю землю.** - "Наша земля", р.1, ч.5, У., 1927, ст.6.
136. **Народ на цвинтарі порив цю землю.** - "Карпатська правда", У., 3.VII.1927.
137. **Як різня почнеться. А ми обдерті, босі, без кутка.** - "Наша земля", р.1, ч.6, У., 1927, ст.4, 6
138. **На Верховині.** - "Наша земля", р.1, ч.7, У., 15. VIII.1927, с.2.
139. **Трагедія народу.** - "Наша земля", р.1, ч.8, У., 15.IX.1927, ст.8.
140. **На пчільнику.** - "Пчілка", р.6, ч.1, У., ст.34.
141. **Ужгород.** - "Пчілка", р.6, ч.4, У., 1927, ст.99.
142. **Серед двора тюрми труна...** - "Наша земля", р.1, ч.9, У., 15.X.1927, ст.4.
143. **Пісня молоді. Зима. Святий вечір.** - "Наша земля", р.1, ч.11, У., 25.XII.1927, ст.4, 9.

ПРОЗА

144. **Ділили землю.** (Оповідання). - "Наша земля", р.1 ч.1, У., 15.II.1927, ст.4-6.
145. **Оля.** (Оповідання). - "Наша земля", р.1, ч.3, У., 15.IV.1927, ст.3-7.

ПУБЛІЦИСТИКА

146. **Спиридон Т. Черкасенко,** з приводу 50-ти літнього ювілею з дня народження і 25-ти літнього ювілею літературної праці. (Стаття). - "Наша земля", р.1, ч.1, У., 15.II.1927, ст.13-14.
147. **Тарас Шевченко.** (Стаття). - "Наша земля", р.1, ч.2, У., 15.III.1927, ст.1-3.

148. **Людвик Бетговен.** (Стаття). - "Наша земля", р.1, ч.3, У., 1927, ст.14.
149. **Я теж українець...** (Жива картина). - "Наша земля", р.1, ч.4, У., 1927, ст.4-5.
150. **Людвик Бетговен.** (Стаття). - "Пчілка", р.5, ч.8 У., квітень 1927, ст.184.
151. **Із смітника 'Общества ім. Духновича'.** (Стаття). - "Наша земля", р.1, ч.6, 15.VII.1927, ст.3.
152. **Підкарпатським українським письменникам і журналістам.** - "Наша земля", р.1, ч.6, У., 15.VII.1927, с.11.
153. **По Підкарпатті: Країна темноти, нужди, голоду й... чехізації.** (Нарис). - "Наша земля", р.1, ч.8, У., 1927, ст.1-5.
154. **Руський театр. Дебют п-ї Іваницької.** - "Свобода", ч.38, У., 15.IX.1927, ст.3. [Рецензія на театральну виставу "Катерина".]
155. **Вечір мініатюр.** - "Свобода", У., 6.X.1927. [Рецензія на театральну виставу.]
156. **Руський театр "Просвіти" в Ужгороді. "Буриданов осел".** - "Свобода", ч.41, У., 6.X.1927.
157. **Наша шкільна політика** (Стаття). - "Наша земля", р.1, ч.9, У., 15.X.1927, ст.3.
158. **Театр. "Наймичка".**(Рецензія). - "Свобода", ч.47, У., 17.XI.1927.
159. **Шіmek і його шкільна політика** (Стаття). - "Наша земля", р.1, ч.10, У., 25.XI.1927, ст.6.
160. **Ольга Кобилянська, з приводу 40-літнього ювілею літературної діяльності.** (Стаття). - "Наша земля", р.1, ч.10, У., 25.XI.1927, ст.8-9.
161. **Наслідки шіmekівської шкільної політики на Берегівщині.** (Стаття). - "Наша земля", р.1, ч.11, У., 25.XII.1927, ст.3-4.

1928

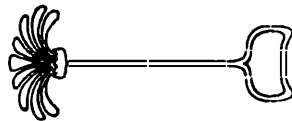
ПОЕЗІЯ

162. **"Тернові квіти полонин"** (Поезії). - Х., 1928. Державне видавництво України. З портретом автора та автобіографією. 13х9 1/2 см. 68 стор. Перша збірка поезій закарпатського поета видана на Україні. 25 віршів.
ЗМІСТ: Автобіографія (прозою). На Верховині. Щирі поцілунки полонин красунь. Маєвий сон. Повій-повій, буйний вітре. Ми нужденний хлібець їли. На могилу батька. Русин. Ридання сопівки. Бачив я сьогодні. Зима. Святий вечір. На березі пустому. Полями-лі-

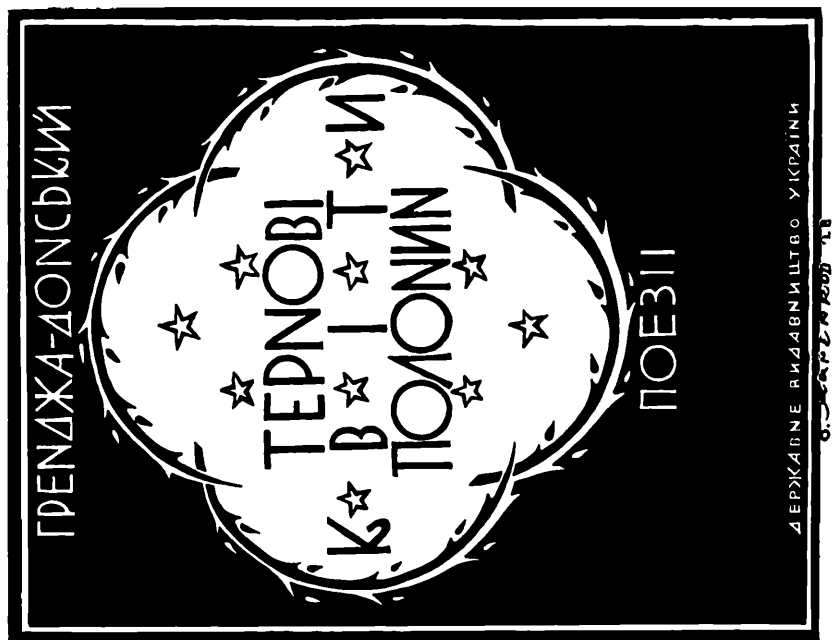
ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ

ЗБÔРКА

ОПОВѢДАНЬ З КАРПАТСЬКИХ
ПОЛОНИН

УЖГОРОД,
ДРУКАРНЯ АКЦІЙНОГО Т-ВА „УНІО“ В УЖГОРОДѢ.
1 9 2 6.

сами. Не раз завидую вовкам. Отсі наші гори. На Покрови рано стріляли в народ. Ой, високі гори. Ой, колишуть сині гори. Як різня почнеться. Іван Береза. У Сиготі. Серед двора тюрми труна. Серед ґруня - шолом і кріс. Ой, ходжу я понад Тису. Щире привітання шлють ґруні степам.

Рецензія: Кар. Вон. "Гренджа-Донський 'Тернові квіти полонин'", ЛНВ 1, 1929, ст.89.

Е. Маланюк. "Із закарпатського парнасу", "Вістник, Львів 1933, ст.924-928.

163. **"Князь Огень"** . (Віршована казка). - У., 1928, 16 стор.
164. **Гори... Люблю тебе, мій рідний краю. Витай Верховино. Просоння весни. Ранок. Руська мати породила. Через доли та додому. Щирі поцілунки полонин-красунь.** - "Календар Альманах", У., 1928.
165. **В мукачівському замку. Верховино...** - "Пчілка", р.6, ч.5, У., 1928, ст.134, 136.
166. **Тобі, дівчино. Багата в нас земля.** - "Наша земля", р.2, ч.1, У., 25.I.1928, ст.7,9.
167. **Полями-лісами. Степам-братам. У Сиготі. Її побачив я ізнов.** - "Наша земля", р.2, ч.2, У., 25.II.1928, ст.14, 17.
168. **Пророкові - Великому Кобзареві. А на ґруні горять вогні. Пісні і ти.** - "Наша земля", р.2, ч.3, У., 25.III.1928, ст.1, 10, 11.
169. **На майдані. Оце мій рідний край! Весна.** - "Наша земля", р.2, ч.4, 25.IV.1928, ст.11,16,18.
170. **І на силу її звінчали. Смерть орла. Ти обіцяла, що прийдеш.** - "Наша земля", р.2, ч.5, У., 25.V.1928, ст.4,8.
171. **Гей, покрили чорні хмари. Пождіть, пождіть!** - "Наша земля", р.2, ч.7, У., 25.VII.1928, ст.17, 18.
172. **Верховина. Ніхто не бачить, як страждаєм.** - "Наша земля", р.2, ч.8, У., 25.VIII.1928, ст.8, 13.
173. **Кривава казка.** - "Наша земля", р.2, ч.9, У., IX.1928, ст.11-12.
174. **Хто ти, хто ти? Нова зірка на нашому небі.** - "Наша земля", р.2, ч.10, У., 25.X.1928, ст.16,18
175. **Розділили Україну поміж ворогів.** - "Наша земля", ч.10, 1928, ст.15 [Вірш сконфісковано].
176. **Розділили Україну поміж ворогів.** - "Наша земля", ч.11, У., 28.XI.1928, ст.6 (Вірш знову сконфісковано].

177. **"Покрив туман співучі ріки..."** (На зустріч волі"). (Оповідання). - У., 1928. Накладом журналу "Наша земля". З портретом автора. 11x15 см. 138 плюс 16 стор. Видавництво Т-ва українських письменників і журналістів. [Оповідання з часів революційної боротьби 1918/19 рр. Тираж книжки повністю не розійшовся. Автор додав до неї ще одне оповідання "Нема патронів" (16 нумерованих сторінок) і випустив у 1930 р. під новою назвою на обкладинці **"На зустріч волі".**] ЗМІСТ: Оля. Бунт у твердині. Назустріч волі. За брошурами. Перші демонстранти Як задзвонять дзвони. **Herr Oberleutnant Hálacsók.** Обеззброєння повертаючих із фронту мадярів. Делегація під ворожими штиками. Від Ясіня до Сигота (25 підвідділів). Нема патронів! Рецензія: Лелекач Микола. "На зустріч волі". "Пчілка", р.9, ч.1, У., вересень 1930, ст.32.
178. **"Оповідання з карпатських полонин"**. - Х., 1928. Видання друге. Державне видавництво України. 44 стор. [12 оповідань для молоді]. ЗМІСТ: Як воли ведмедя вбили. Олень у дзвіниці. Суддя на кабані. Як ведмедиха вбила жандарма. Маленький оленик. Як чоловік кинув ведмедем з оборогу. Як вівчар з ведмедем бився. Циган і вовк. Як ведмідь ліз на дерево. Як ото ми йшли на дикі свині. Як ми били оси. Ловець, який ніколи нічого не убив.
179. **"Воли та ведмеді"**. - (Оповідання для дітей). - Х., 1928. 32 стор.
180. **"Маленький оленик"**. (Оповідання для дітей). - Х., 1928, 32 стор.
181. **Бунт у твердині**. (Оповідання). - "Наша земля", р.2, ч.4, У., 1928, ст.12-15.
182. **Нема патронів**. (Оповідання). - "Наша земля", р.2 ч.5, У., 1928, ст.4-8.
183. **Назустріч волі**. (Оповідання). - "Наша земля", р.2, ч.6, У., 1928, ст.7-10.
184. **Як задзвонять дзвони**. (Оповідання). - "Наша земля", р.2, ч.7, У., 1928, ст.13-17.
185. **Herr Oberleutnant Hálacsók**. (Оповідання). - "Наша земля", р.2, ч.8, У., 1928, ст.9-12.
186. **Делегація під ворожими штиками**. (Оповідання). - "Наша земля", р.2, ч.9, У., 1928, ст.13-15.
187. **Наступ на Сигіт**. (Оповідання). - "Наша земля", р.2, ч.10, У., 1928, ст.16-18.

ВАСИЛЬ ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ :

ПОКРИВ ТУМАН СПІВУЧІ РІКИ...

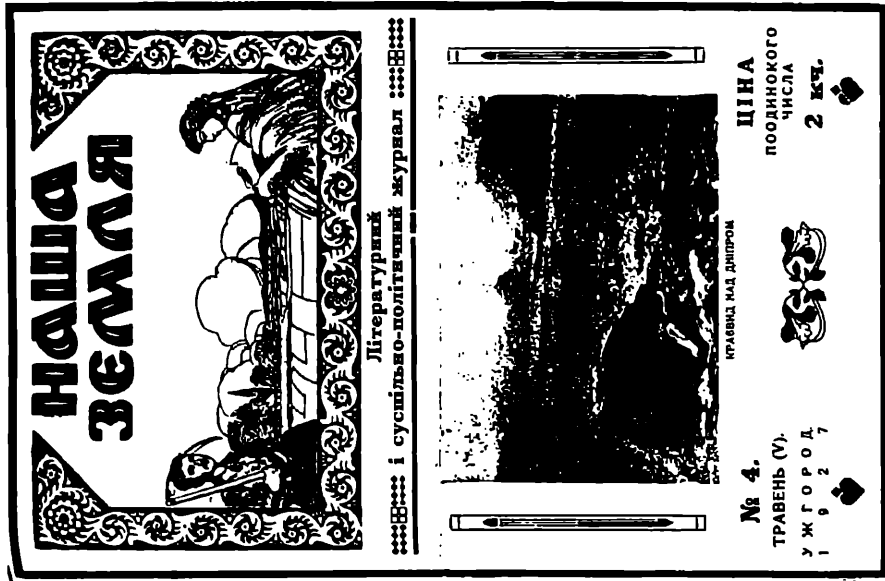
(ЗБІРКА ОПОВІДАННІВ)

З ПОРТРЕТОМ АВТОРА

УЖГОРОД, 1928.

НАКЛАДОМ ЖУРНАЛУ „НАША ЗІМЛЯ“.

188. **З Новим Роком (Стаття).** - "Наша земля", р.2, ч.1, У., січень 1928, ст.1.
189. **Контрольор спальних вагонів.** - "Свобода", У., 19.I.1928. [Рецензія на театральну виставу]
190. **Наслідки шімеківської шкільної політики (Стаття).** - "Наша земля", р.2, ч.1, У., 25.I.1928, ст.4-5.
191. **Паяци.** - "Свобода", ч.5, У., 2.II.1928. [Рецензія на театральну виставу.]
192. **Відповідь на отвертий лист у Свободі.** - "Наша земля", р.2, ч.3, У., 25.III.1928, ст.8.
193. **І стара коза любить сіль (Сатира).** - "Наша земля", р.2, ч.4, У., 25.IV.1928, ст.10.
194. **Нужда, голод, темнота, розпука і...чехізація; Ровером по Закарпатті.** - "Наша земля", р.2, ч.7, У., 25.VII.1928, ст.1-10. Нариси з подорожі з підвідділами: "Русская" читальня в Середньому. 'Наші' вчителі. Чеська школа для 4 жидівських дітей - тоді, коли тисячки українських дітей без школи. Темнота, голод, пошесть, розпука. 'Бяжте до фраса, багани'. Іван Грозний. Менші калібри. Визиск і ніде нечуване здирство. Як чехи підпирають домашній промисл, торговлю. Спущошення, занепад Верховини. Чехам у Воловому потрібне гніздо пошесних мікробів. Як розуміють волівські 'педагоги' загально народну освіту. Зарізавав поросю, а щоб міг заплатити за нього податки, то мусів продати теля.
195. **Пять українських сел, що тягнуться зарядом 28 кілометрів без жадної школи (Нарис).** - "Наша земля", р.2, ч.9, У., 15.X.1928, ст.7.
196. **Чехізатори (замість малого фейлетону) (Сатира).** - "Наша земля", р.2, ч.9, У., 15.X.1928, ст.7.
197. **Українська торговельна школа в Ужгороді в руках чехізаторів (Стаття).** - "Наша земля", р.2, ч.10 У., 15.XI.1928, ст.4-5.
198. **Чехи перелякалися коломийки - Ювілей в Перечині (Стаття).** - "Наша земля", р.2, ч.10, У., 15.XI.1928, ст.5.
199. **Гимни пануючим. Як вони пишуть (Стаття).** - "Наша земля", р.2, ч.10, У., 15.XI.1928, ст.6.
200. **Аналфabetи на ужгородській пошті (Стаття).** - "Наша земля", р.2, ч.10, У., 15.XI.1928, ст.21.
201. **Мадярські магнати опікуються нами (Стаття).** - "Наша земля", р.2, ч.11, У., 28.XI.1928, ст.4.

202. **Живий труп.** - "Свобода", 6.XII.1928. [Рецензія на театральну виставу].
203. Етнографічні матеріали зібрані із села Дубрівка між Середнім і Мукачевом. - "Наша земля", р. 2, ч.7, У., 1928, ст.31-34.
204. Етнографічні матеріали зібрані із села Дубрівка між Середнім і Мукачевом. - "Наша земля", р. 2, ч.8, У., 1928, ст.28-32.
205. Етнографічні матеріали зібрані із села Синевир-Поляна, окр. Волове. - "Наша земля", р.2, ч. 9, У., 1928, ст.30-32.
206. Етнографічні матеріали зібрані із села Дубрівка між Середнім і Мукачевом. - "Наша земля", р. 2, ч.10, У., 1928, ст.31-32.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

207. **"На зеленій Гуцульщині".** П'єса в 3-ох діях.У., 1928. [Сатира на хрунівську запродажну інтелі-генцію, що блукає в хаосі "язикового вопроса". Не збереглася.]
Рецензія: М. "Нова п'єса на Закарпатті", "Наша земля", р.2, ч.10, У., 1928, ст.30.

1929

ПОЕЗІЯ

208. **Молодьба. Смерть революціонера.** - "Наша земля", р.2, ч.12, У., 2.I.1929, ст.6, 12.
209. **Не дамо!** - "Свобода", ч.20, 16.У.1929.
210. **Борці ідей.** - "Свобода", ч.17, У., 25.IV.1929.
211. **Тайна річки - співучої Ріки.** - "Літературний листок" ч.1, додаток до тижневика "Свобода", У., липень 1929.
212. **Підкарпатський молоді.** - "Літературний листок", ч.3, додаток до тижневика "Свобода", У., IX.1929
213. **Медвідь та козак.** (Віршована казка). - "Пчілка", У., 25.XII.1929, ст.224-227.

ПРОЗА

214. **Зів'ялий квіт.** (Оповідання). - "Календар 'Уніо' на 1930-ий рік". У., 1929,

215. Неграмотні, недостойні нам, нас провокують. - "Наша земля", р.2, ч.12, 2.І.1929, ст.1-4.
216. До хвального редакційного комітету журналу "Наша земля" в Ужгороді. (Відкритий лист). - "Наша земля", р.2, ч.12, У., 2.І.1929, ст.3-4.[Резигнація з посту редактора журналу].
217. По Закарпатті - Величезний наступ на наше шкільництво. (Нарис). - "Наша земля", р.2, ч.12, У., 2.І.1929, ст.4-5.
218. Мартинович 'виправдався'. (Саркастична полеміка). - "Наша земля", р.2, ч.12, У., 2.І.1929, с.5
219. Поганські звичай в наших святах і т.зв. християнська традиція. (Етнографічний матеріал). - "Наша земля", р.2, ч.12, У., 2.І.1929, ст.20-22.
220. Як підпорують у нас руську культуру. - "Свобода", ч.6, У., 7.ІІ.1929, ст.1.
221. Конгрес народної молоді Підкарпаття 7.VII.1929. (Репортаж). - "Свобода", У., 11, 18 і 25.VII.1929

1930

ПОЕЗІЯ

222. Щире привітання шлють ґруні степам. Іван Берега. Смерть орла. А на горі горять вогні. Багата в нас земля. Ніхто не бачить, як страдам. Серед ґруня шелом і кріс. Ой ходжу я понад Тису. Отак оно жилося. Полонинський пастух. "Вставаймо". Кровава казка. А ми обдерті, бо-сі без кутка. Народ на цвинтарі порив цю землю. Серед двора тюрми труна. На Верховині. Не раз завидую вовкам. Степам - братам. Полями-лісами. Нарис: По Закарпаттю. Оповідання: На зустріч волі. Делегація під ворожими штиками. Нема 'патронів'. Ділили землю. - "Ґруні степам". Антологія закарпато-української літератури. 188 стор., Х., 1930. У співавторстві з іншими. Державне видавництво України. Зладив Олександр Бадан. Стор. 31-91.
223. Мадачові. Трагедія любови. - "Свобода", ч.15, У., 10.ІУ.1930.
224. Христос воскрес. - "Свобода", ч.16, У., 17.ІУ. 1930.
225. Перше десятиліття (Ювілей "Просвіти"). - "Свобода", ч.26, У., 26.VI.1930.
226. До Марка Бараболі. - "Пчілка", ч.1, У., 1930.

227. **Ірені Невицькій.** - "Пчілка", р.9, ч.3, У., 1930, ст.73.
228. **Зів'яла рожа.** - "Пчілка", р.9, ч.5-6, У., 1930, ст.140.
229. **Т. Масарикові.** - "Пчілка", р.9, ч.8, У., 1930, ст.167.
230. **"Червона скала"** (Історичний епос). - "Пчілка", р.9, У., 1930/31, ч.1, ст.8-11; ч.2, ст.43-46; ч.3, ст.82-84; ч.4-5, ст.108-110; ч.6, ст.133-135; ч.7, ст.165-167; ч.8-9, ст.197-202; ч.10, ст.223-228. [Історичний епос про хустський замок з XIII ст. на основі народного переказу.]
Рецензія: Лелекач Микола. "Червона скала", "Пчілка", р.9, 1931, ст.64.

ПРОЗА

231. **"Нема набоїв"** (Оповідання). - Х., 1930. Видавництво "Книгоспілка".
ЗМІСТ: Нема набоїв. Ділили землю.

ПУБЛІЦИСТИКА

232. **Поливальний понеділок на Гуцульщині.** (Етнографічний матеріал). - "Пчілка", р.8, ч.9, У., 1930, ст.256-257.
233. **Кривавий Великдень у Бичкові.** (Репортаж). - "Свобода", ч.17, У., 23.IV.1930, ст.1.
234. **До наших письменників і журналістів.** (Запрошення на організаційні збори письменників). - "Свобода", ч.19, У., 8.V.1930.
235. **Перше причастя.** (Присвячую Алісці на день 29.V.1930). - "Свобода", ч.22, У., 1930, ст.2.
236. **Величаві ювілейні збори товариства "Просвіта".** - "Свобода", ч.27, У., 3.VII.1930.
237. **Огонь.** - "Свобода", ч.52, У., 25.XII.1930. [Рецензія на театральну виставу].

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

238. **Від окраїн півночі до сходу.** (Поезія). - У., 1930
239. **Як я стану перед Богом.** (Поезія). - У., 1930.

ПОЕЗІЯ

240. "Останній бій". (Історична драма на 1 дію.) - "Пчілка", р.10, У., 1931, ст.78-80, 99-101, 134-138, 159-161, 193-197, 225-229, 255-259. Музика В. Балтаровича, Прага. [Діється в 16-му ст. в часі нападу турків на хустський замок.]
241. На порозі Нового Року. - Читанка "Живе слово", Прага, 1931.

ПУБЛІЦИСТИКА

242. Ювілей десяти-річної праці. З приводу ювілею проф. О. Приходька. - "Пчілка", р.9, ч.8-9, У., 1931, ст.203-204.
243. Ювілейна вистава д-ра Кирчева. - "Свобода", ч.45 У., 12.XI.1931, ст.1.

ПОЕЗІЯ

244. Вставай, народе. - "Pestry týden", ч.13, 26.III. 1932, ст.14.[У статті Pisemnictvi na Podkarpatské Rusi. Лише перша строфа.]
245. "Сотня Мочаренка". Віршована п'єса на 1 дію. - "Українське слово", У., 1.IX.1932, 15.IX.1932, і 1.X.1932. [З повстанецьких часів 1919 р. Поставлена Руським театром в Ужгороді 1.X.1932.]
246. Не дамо! (Поезія). - "Українське слово", У., 15. XI.1932.
247. Золоті ключі. Гей, повіяв. - У кн.: А. Маркуш і Ю. Ревай. Читанка "Світло", для 7-8 кл. народних шкіл. Прага, 1932, ст.31-32, 168-169.

ПУБЛІЦИСТИКА

248. Український театр. - "Українське слово", ч. 5, У., 15.IV.1932, ст.4.
249. Кошицький радіожурнал не знає Підкарпатської Руси. - "Українське слово", ч.6, У., 1.V.1932, ст.1-2.
250. Войківський музей у Самборі. (Репортаж). - "Українське слово", ч.7, У., 15.V.1932, ст.1.
251. Ровером до Галичини. (Репортаж). - "Українське слово", ч.7, У., 15.V.1932, ст.2-3.

252. **Пластове свято в Мукачеві.** (Репортаж). - "Українське слово", У., 15.VI.1932, ст.2.
253. **Свято 540-літнього ювілею приходу князя Корятівича на Закарпаття.** - "Українське слово", У., 25.VI.1932.
254. **Конгрес українського учительства.** (Репортаж). - "Українське слово", 15.VII.1932, ст.3.
255. **Пластове життя в таборі в Солочині коло Сваляви.** - "Українське слово", ч.12, 1.VIII.1932.
256. **Велике фіяско кацапського "конгресу" в Мукачеві.** (Репортаж). - "Українське слово", 15.X.1932, ст.2.
257. **Театр. 'Діти Агасфера'.** - "Українське слово", ч.17, У., 15.X.1932, ст.4. [Рецензія на театральну виставу.]
258. **Заложення фахової організації українського соціального вчителства.** - "Українське слово", ч. 19, 15.XI.1932, ст.4.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

259. **Моє вірую.** (Поезія). - У., 1932.
260. **Жовтень.** (Поезія). - У., 1932. [Не збереглася.]

1933

ПОЕЗІЯ

261. **Лист до Зореслава в Римі.** - "Українське слово", У., 1.IV.1933.
262. **Тобі, рідний краю.** - "Українське слово", У., 1.V.1933.
263. **Народний здвиг в Мукачеві.** - "Українське слово", У., 1.VIII.1933.

ПУБЛІЦИСТИКА

264. **'Русінська' радіовисилка з Ужгороду.** - "Українське слово", 15.I.1933, ст.3.
265. **Вистава підкарпатського малярського мистецтва.** - "Українське слово", 15.I.1933, ст.3.
266. **Мачошині діти** (Стаття). - "Українське слово", У., 15.II.1933, ст.1-2.
267. **Наше воскресіння.** - "Українське слово", р.2, ч.8, У., 15.IV.1933, ст.1.
268. **Як допомогти голодуючій волівській Верховині.** - "Українське слово", р.2, ч.10, У., 15.V.1933.

269. **Нова п'єса.** - "Українське слово", ч.11, У., 1.УІ.1933, ст.4. [Рецензія на театральну виставу "Місяць і зоря".]
270. **Аналіфabetи на головній пошті в Ужгороді.** - "Українське слово", ч.24, 15.ХІІ.1933, ст.2.

1934

ПОЕЗІЯ

271. **Повітруля.** - "Самостійна думка", ч.5-6, Че., 1934, ст.367.
272. **Полонинський пастух.** - "Самостійна думка", ч.4, Че., 1934, ст.173.
273. **Ворцєві.** - "Свобода, У., ч.9-10, 10.ІІІ.1934. [З нагоди 60-ти річчя А. Волошина].
274. **Оди й баляди.** - "Таборит", таборовий щоденник, Апша, 1934, р.2, ч.1.

ПРОЗА

275. **На бабин вечір.** (Оповідання). - "Українське слово", ч.2, У., 11.І.1934, ст.2.
276. **Діравий мішок.** (Оповідання). - "Календар Товариства "Просвіти" на 1934 р.", ст.57-59.
277. **Нещасна доля з тими українцями.** (Оповідання). - "Українське слово", ч.9, 1.ІІІ.1934, ст.2.
278. **Спілка трьох.** (Оповідання). - "Українське слово", ч.16, У., 19.ІУ.1934, ст.2-3.

ПУБЛІЦИСТИКА

279. **'Дружественний вѣстник' мадяризує.** - "Українське слово", ч.10, 8.ІІІ.1934.
280. **Чому дорога кукурудза?** - "Українське слово", р.3 ч.12, У., 22.ІІІ.1934, ст.1.
281. **Жито чи мєлай?** - "Українське слово", р.3, ч.12, У., 22.ІІІ.1934, ст.1.
282. **Міністер Бенєш в Ужгороді.** - "Українське слово", ч.10, 10.У.1934, ст.1-2.
283. **Перший жіночий конгрєс в Ужгороді.** - "Українське слово", У., 31.У.1934, ст.2.
284. **Чужа прєса про Учитєльський конгрєс та жіночий з'їзд.** - "Українське слово", ч.23, 7.УІ.1934, ст.3.
285. **Як інформує Карпаторусскій голос.** - "Українське слово", ч.24, 14.УІ.1934, ст.3.

286. **Всі до природи!** - "Українське слово", У., 21. УІ.1934. [Стаття про Пласт].
287. **З Ужгороду до Ясіня горами.** (Репортаж). - "Українське слово", р.3, ч.26, У., 28.УІ.1934,ст.1
288. **Другий з'їзд української молоді в Мукачеві дня 1.**УІІ.1934.(Репортаж). - "Українське слово", 5.УІІ.1934, ст.1-2.
289. **Нечуваний голод на Волівщині** (Репортаж). - "Українське слово", р.3, ч.29, У., 2.УІІІ.1934.
290. **Наші хрестні імена.** - "Українське слово", У., 13.ІХ.1934.
291. **Наскільки корисний закон на Підкарпатській Русі про збіжевий монопол.** - "Українське слово", ч.39, У., 25.Х.1934.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

292. **Читальня "Просвіти" на селі.** - У., 1934. [Доповідь прочитана в чит. "Просвіти" в с. Дравцях 22.ХІІ.1934; в с. Великі Лази 24.ІІІ.1925, і знову в Дравцях в квітні 1938 р. Не збереглася]

1935

ПОЕЗІЯ

293. **Смерть Петра Попенка. Опир водяник.** - "Слово", літературний додаток до газ. "Українське слово", ч.1, У., 3.І.1935, ст.1-3, 6-7.
294. **Син дарабаша. Лещетарське.** - "Слово", літературний додаток до газ. "Українське слово", ч.2, У., 7.ІІ.1935, ст.1-3, 8.
295. **Коваль свободи** (85-річному Т. Масарикові). - "Українське слово", ч.9, У., 7.ІІІ.1935, ст.1.
296. **Ой, чому біліє біла полонина. Герої, лицарі ідеї.** - "Слово", літературний додаток до газ. "Українське слово", ч.3, У., 14.ІІІ.1935, ст.2, 5.
297. **Ренегати. Микола Шугай** (уривки з драм. поеми).- "Слово", літературний додаток до газ. "Українське слово", ч.4, У., 11.ІУ.1935, ст.1, 6-7.

ПРОЗА

298. **Продана дитина.** (Оповідання). - "Слово", літературний додаток до газ. "Українське слово", ч.1 У., 3.І.1935, ст.4-6.

299. Кобзар. (Оповідання). - "Слово", літературний додаток до газ. "Українське слово", ч.3, У., 14.III.1935, ст.1-2.
300. Праці на селі по вуха! (Радіоскеч). - "Українське слово", ч.23, 20.VI.1935.
301. Шаріка. (Оповідання). - "Слово", літературний додаток до газ. "Українське слово", ч.4, У., 11.IV.1935, ст.4-5.

ПУБЛІЦИСТИКА

302. Наша програма. - "Слово", літературний додаток до газ. "Українське слово", ч. 1, У., 3.I.1935, ст.1.
303. Театр. 'Квадратура кола'. (Рецензія). - "Українське слово", ч.4, У., 31.I.1935, ст.3.
304. Нарада комітету оборони міста Ужгорода. - "Українське слово", ч.5, 7.II.1935, ст.3.
305. Засідання Народнопросвітнього союзу. - "Українське слово", ч.12, У., 28.III.1935, ст.3.
306. Готель Солома. (Стаття). - "Українське слово", р.4, ч.12, У., 11.IV.1935, ст.2.
307. Вистава народного промислу. - "Українське слово", ч.12, У., 11.IV.1935, ст.4.
308. Ювілей проф. Марії Карцуб. - "Українське слово", ч.17, У., 9.V.1935, ст.4.
309. "Два раз в тиждень". (Стаття). - "Українське слово", ч.23, У., 20.VI.1935, ст.1. (Відкрите слово до наших читачів).
310. 'Грубий напад проти чехословацьких урядовців'. - "Українське слово", р.4, ч.20, У., 30.V.1935.
311. Барон Кіммель. (Рецензія). - "Українське слово", У., 18.VII.1935.
312. Вилучіть з монополію кукурудзу! - "Українське слово", р.4, ч.30, У., 5.IX.1935, ст.1.
313. На літературному фронті - Розмова з письменником В. Гренджою-Донським. (Інтерв'ю). - "Новий час", Л., 6.X.1935.
314. День сироти. - "Українське слово", У., 19.XII.35.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

315. Степан К. з аграрниками. (Поезія). - У., 1935.
316. Хуст і його славне минуле. - У., 1935. [Нарис. Не збережений].
317. Безязики. (Сатира). - У., 1935. [Не збереглася].

ПОЕЗІЯ

318. **"Тобі, рідний краю".** (Поезії). - У., 1936. Видавництво Т-ва українських письменників і журналістів в Ужгороді, ч. кн.1. 11 1/2 x 15 1/2 см. 48 стор. 13 поетичних творів.
ЗМІСТ: На Воржани. Опир-водяник. Присяга ірландки. Тобі, рідний краю. Гуцулка. По-над гори. Люблю тебе. Молодій генерації. Полонинський пастух. Повітруля. А на ґруні горять вогні. Цвіли акації. Смерть Івана Попенка. Уривки з епосу "За волю Срібної Землі".
Рецензія: И.Т. "Тобі, рідний краю", "Світло", ч.5-6, М., 1936, ст.11;
В.З-ко: "?", "Українське слово", ч.39, У., 1936.
319. **Тобі, рідний краю.** - "Карпатська молодь", часопис для молоді, ВК., 1936, р.Х-ХІ, ч.2-3, ст.4.
320. **Тобі, рідний краю.** - "Календар "Просвіти" на 1936 рік, ст.62.
321. **Гуцулка. Ой, чому біліє. Велике слово: Воля. Тобі, рідний краю.** - "Літературний Альманах" під-карпато-українських письменників, С., 1936, ст. 184. Під редакцією А. Ворона і М. Храпка. Об-кладка Андрія Кутлана, накладом власним.
[Співавторство з такими авторами: Зореслав, Ю. Боршош-Кумятський, М. Божук-Штефуцова, Микола Грицак, Петро Пойда, А. Маркуш, А. Волошин, М. Диканько, Д. Попович, П. Міговк, І. Невицька, К. Феделеш, І. Вишнянський, Ю. Станинець, Лука Дем'ян, Микола Мондок, М. Феннич, М. Вайда, М. Томчани, Андрій Ворон].
322. **Трембіта. На Верховині.** - "Календар Українсько-го Робітничого Союзу," ЗСА, 1936, ст.29, 102.

ПРОЗА

323. **"Ілько Липей - карпатський розбійник".** (Повість) - Л., 1936. Видавець Іван Тиктор. Українська бібліотека ч.48. Обгортка ілюстрація Едварда Козака. 13x18 см. 128 стор. З портретом автора. [Опис трагічного життя уродженця Верховини. На Закарпатті сконфіскована чеською владою]
Рецензія: Граничка Л. "В. Гренджа-Донський: Ілько Липей - карпатський розбійник". "Вістник", Л., 1937, р.У, кн.5, ст.393;
Hartl A. "Podkarpatoruský roman", "Podkarpatoruská Revue", В., 1937, I, 1, 8-10.

ВАСИЛЬ ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ

ТОБІ, РІДНИЙ КРАЮ...

ПОЕЗІЇ

Друкарня „Викторія”, Ужгород

324. 'Флірт і кохання'. - "Українське слово", У., 13.II.1936. [Рецензія на театральну виставу.]
325. Наслідки чеської політики на Підкарпатській Русі вже показуються. - "Українське слово", р.5, ч.7, У., 20.II.1936, ст.3.
326. Драматична школа нікому не потрібна. - "Українське слово", ч.8, У., 27.II.1936, ст.4.
327. Заложення філії "Просвіти" в Кошицях. - "Українське слово", ч.17, У., 7.V.1936, ст.2.
328. Використаймо туристику - продукти купуймо тільки від нашого селянина. - "Українське слово", ч. 18, У., 14.V.1936, ст.3.
329. Двадцята річниця смерти другого генія нашого народу - Івана Франка. - "Українське слово", ч.19, У., 21.V.1926.
330. Театр. 'Запорожець за Дунаєм.' (Рецензія). - "Українське слово", ч.21, У., 1936.
331. Театр. Додаток до 'Запорожця за Дунаєм'. - "Українське слово", ч.22, У., 11.VI.1936.
332. Свято Верховини. - "Українське слово", ч.22, У., 11.VI.1936, ст.2.
333. До уваги туристам. - "Українське слово", ч.24, У., 1936.
334. Просвітянське свято в Пістрялові. - "Українське слово", ч.24, У., 1936.
335. Театр. 'Бен Гур' та 'Вечір Мініатюр'. - "Українське слово", ч.42, У., 26.XI.1936.[Рецензія].
336. Спиридон Черкасенко - 60 річний. - "Українське слово", ч.46, У., 24.XII.1936.
337. Андрій Кість покидає Підкарпатську Русь. - "Українське слово", ч.47, 31.XII.1936, ст.4.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

338. Підкарпатські казки. - У., 1936. (Чеською мовою в перекладі Паржізка. Не збереглися).
339. Червона скала. - У., 1936. (Чеською мовою. Автор перекладу невідомий. Не збереглася.)
340. Соняшники малого Тараса. - У., 1936. (Сценка для дітей. Не збереглася).
341. Полонина. (Поезія). - У., 1936. [Виконана Андою Остапчук-Науменко в кошицькому радіо 28.V.1936. Муз. Миколи Аркаса. Не збереглася].

342. Чоловік то пес. - (Радіосценка у двох діях). Сатирична п'єса. [Передано її в кошицькому радіо 6.XI.1936. Не збереглася].

1937

ПОЕЗІЯ

343. Т. Масарикові. - "Карпатська молодь", ч.6-7, ВК., 1937, ст.4.
344. За волю Срібної Землі (уривок з епосу). - "Карпатська молодь", ч.4-5, ВК., XII-I.1937, ст.4.

ПРОЗА

345. "Петро Петрович" . (Історична повість). - У., 1937. Видавництво Т-ва українських письменників і журналістів в Ужгороді, ч. кн.3. Обгортка Б. Єфремова. 12x16 см. 184 ст. [Події на Закарпатті з початком 14-го століття.]
- Рецензії: "Нові книжки", "Земля і воля", ч.18, М., 1937, ст.4;
Лінтур П. "Историческая повесть в карпаторусской литературѣ", "Русский народный голос", У., 9.XI.1937;
Hartl A. "Historický román podkarpatoruský", U-čtvrtletník skupiny Blok., Pr., 1938, No. 3, s. 66-69.
346. "Підкарпатські казки". - Пр., 1937. Державне Видавництво. Шкільний формат. Сім ілюстрацій М. Бутовича. 184 стор. [Відзначено гонораром].
- ЗМІСТ: Розмарія. Золотий баранчик. Два сусіди. Два брати. Упир. Розмова трьох воронів. Три брати. Царівна відьма. Повітря. Іван Кущ. Нечисті духи. Брат і сестра. Графська дочка й 25 розбійників. Чорт на вечерниціях. Пригоди Михася Пустуна. Чарівний кінь. Батько і син. Іванко. Горда царівна. Ліктиборода.

ПУБЛІЦИСТИКА

347. Пласт в Ужгороді. - "Карпатська молодь", ч.4-5, С., 1937.
348. До всіх українських редакцій, культурних товариств, читалень і радіоабонентів Підкарпатської Руси. - "Українське слово", ч.14, У., 8.IV.1937.
349. Перегармонізування української пісні "Верховино, світку ти наш". - "Українське слово", ч.22, 3.VI.1937.

350. Заклик до нашої інтелігенції, читалень й організації молоді та свідомого селянства й робітництва! - "Українське слово", ч.22, У., 3.УІ.37. [Заклик повторено в наступному числі "Українського слова" з дня 10.УІ.1937.]
351. День русской культури в Ужгороді. - "Українське слово", ч.23, У., 10.УІ.1937.
352. Імпозантні маніфестаційні збори в справі шкільних книг. - "Українське слово", ч.24, У., 17.УІ.1937, ст.1-2.
353. Величний всепросвітянський з'їзд в Ужгороді дня 17.Х.1937. Частина І. - "Українське слово", ч.38 У., 21.Х.1937.
354. Величний всепросвітянський з'їзд в Ужгороді дня 17.Х.1937. - Частина ІІ. - "Українське слово", ч.39, У., 28.Х.1937.
355. Велика буря - з нічого. - "Українське слово", ч.41, У., 11.ХІ.1937.
356. Справа свят "Цариці України". (Інтерв'ю з протоігуменом о. Полікарпом Буликом). - "Українське слово", ч.42, У., 18.ХІ.1937.
357. Реорганізація Першої Центральної Руської (Української) Народної Ради. (Комунікат для преси). - "Українське слово", ч.42, У., 18.ХІ.1937.
358. Свято Лисенка в Ужгороді. - "Українське слово", ч.46, 16.ХІІ.1937, ст.4.
359. Комунікат Першої Центральної Руської Народної Ради. - "Свобода", У., 25.ХІ.1937. [Пресовий референт - В. Гренджа-Донський].
360. Доки ще нам чекати? (Дискусійна стаття). - "Українське слово", ч.47, У., 23.ХІІ.1937.
361. Доки ще нам чекати? (Дискусійна стаття). - "Українське слово", ч.48, У., 30.ХІІ.1937.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

362. Історична постать ужгородського наджупана Петра Петровича. (Доповідь). - У., 1937. [Виголошена стараннями Жіночої секції "Просвіти" 14.ХІ.1937. Також прочитана в українській радіопрограмі з Кошиць 12.ХІІ.1937. Не збереглася.]

ПОЕЗІЯ

363. "Червона скала". (Епос). - Видавництво Т-ва українських письменників і журналістів в Ужгороді ч. кн.4, У., 1938. Обгортка й ілюстрації Василя Петрука. 12x15 1/2 см. 112 стор. З портретом автора. Видання друге, перероблене і доповнене. [Історичний епос про хустський замок із 13-го стол. на основі народного переказу.]
Рецензія: Jirásek J. "V. Grendža-Donský - Červona Skala". - Podkarpatoruské Revue, B., Ročník III, 1938, 69.

ПРОЗА

364. Назустріч волі. (Оповідання). - "Календар Українського Робітничого Союзу" в ЗСА на рік 1938, ст.61.

ПУБЛІЦИСТИКА

365. Засідання управи Першої Центральної Української Народної Ради в Ужгороді. - "Українське слово", ч.4, У., 27.I.1938.
366. Доки ще нам чекати? (Дискусійна стаття, третя з черги). - "Українське слово", ч.5, У., 3.II.1938
367. 250. - "Українське слово", ч.16, 26.III.1938. [Ювілейне 250-те число газети].
368. Вдарила дванадцята година (Чи дійдемо вже раз до згоди?). - "Українське слово", ч.20, У., 9.IV.1938.
369. Один - чи два народи. - "Українське слово", ч.21 У., 13.IV.1938.
370. Чи історична повість 'Петро Петрович' є фальшуванням історії? (Частина I.) - "Українське слово", ч.25, У., 30.IV.1938, ст.1-2.
371. Чи історична повість 'Петро Петрович' є фальшуванням історії? (Частина II.) - "Українське слово", ч.27, У., 8.V.1938, ст.2-3.
372. Святий Юрій. - "Українське слово", ч.27, У., 8.V.1938.
373. Чи історична повість 'Петро Петрович' є фальшуванням історії? (Частина III.) - "Українське слово", ч.29, У., 14.V.1938, ст.2-3.
374. Дам'ян Гадяк. (Некролог). - "Українське слово", ч.31, У., 21.V.1938, ст.3.
375. Академія Народної Ради. - "Українське слово", ч.34, 1.VI.1938, ст.4.

В. ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ

ЧЕРВОНА СКАЛА

(Князь Богдан)

епос про хустський замок з XIII. в.,
на основі народного переказу

Ви дання друге
перероблене й доповнене

Друкарня „Вікторія в Ужгороді

376. **Справа нашого українського театру.** - "Нова свобода", ч. 17, У., 3.УІ.1938.
377. **Надзвичайні загальні збори "Дружества Руський Театр".** - "Нова свобода", ч.22, 7.УІ.1938.
378. **Чи історична повість 'Петро Петрович' є фальшуванням історії? (Частина ІУ.)** - "Українське слово", ч.36, У., 8.УІ.1938, ст.3-4.
379. **Лист до Редакції.** - "Українське слово", ч.39, У., 18.УІ.1938, ст.3-4. [У справі Т-ва українських письменників і журналістів.]
380. **З москвофілами не може бути порозуміння! Американська делегація вернулася до Америки.** - "Українське слово", ч.41, У., 25.УІ.1938.
381. **Знову виселяють!** - "Українське слово", ч.41, У., 25.УІ.1938, ст.3.
382. **Великі окружні просвітянські маніфестаційні збори в Перечині.** - "Українське слово", ч.42, У., 29.УІ.1938.
383. **Справа нашого українського театру. До відома нашого громадянства.** - "Українське слово", ч.43, У., 2.УІІ.1938.
384. **Завдання нашої інтелігенції.** - "Нова свобода", ч.38, 2.УІІІ.1938.
385. **А. Волошин і 'вдячність' п. начальника шкільного реферату.** - "Українське слово", ч.49, У., 12.УІІІ.1938.
386. **Критика на 'самокритику'.** - "Українське слово", ч.50, У., 19.УІІІ.1938.
387. **Велике свято Гуцульщини.** - "Українське слово", ч.51, У., 26.УІІІ.1938.
388. **Величавий похорон Глінки.** - "Українське слово", ч.52, У., 1938.
389. **Де ти, наша молоде?** - "Українське слово", ч.53, У., 7.ІХ.1938.
390. **Короткий життєпис державного секретаря о. Августина Волошина.** - "Нова свобода", ч.96, У., 14.Х.1938, ст.3.
391. **Великі демонстративні збори Української Народної Ради.** - "Нова свобода", ч.99, У., 20.Х.38.
392. **Великі демонстративні збори Української Народної Ради.** - "Українське слово", ч.62, 21.Х.1938, ст.2.
393. **Маніфест. (Заклик)** - "Нова свобода", ч.103, У., 23.Х.1938.
394. **Народна українська влада Підкарпаття.** - "Нова свобода", ч.108, У., Х.1938.

395. **Бродіївщина і фенциківщина скрахували.** - "Нова свобода", ч.117, Ху., 15.XI.1938. [З дня 8.XI.1938 (з ч.114) газету друковано в Хусті.]
396. **На могилу борця.** (Промова над могилою). - "Нова свобода", ч.127, Ху., 2.XII.1938.
397. **Розмова з прем'єром д-ром А. Волошином.** - "Нова свобода", ч.131, Ху., 7.XII.1938.
398. **Священик не сміє відтягатися від культурної праці! Розмова з Преосвященним Владикою д-ром Д. Нярадієм.** - "Нова свобода", ч.136, Ху., 13.XII.1938.
399. **Микола Аркас.** (Некролог). - "Нова свобода", ч.138, Ху., 15.XII.1938.

1939

ПОЕЗІЯ

400. **Марш молоді Карпатської України.** - "Нова свобода", Ху., 7.I.1939.
401. **Тобі, рідний краю.** - "Нова сцена", р.1, ч.1, Ху., 1939, ст.3.
402. **Тобі, рідний краю.** - "Нова свобода", ч.1, Ху., 1939.
403. **Мені в наруччі умирав.** - "Пробосм", ч.16, Пр., 20.X.1939, ст.162.

ПУБЛІЦИСТИКА

404. **По селах і містах Карпатської України (с.Торунь)** - "Нова свобода", ч.2, Ху., 3.I.1939.
405. **З великих днів народин Карпатської України (у-ривки з денника. Частина I).** - "Нова свобода", ч.5, 11.I.1939, ст.9 [Події днів 7-12.X.1938.]
406. **Успіхи колядок на 'Карпатську Січ'.** - "Нова свобода", ч.6, Ху., 12.I.1939.
407. **Історичний день. Іменування Проводу УНО.** - "Нова свобода", ч.16, Ху., 26.I.1939.
408. **'Карпатська Січ' і вибори.** - "Нова свобода", ч.17, Ху., 27.I.1939.
409. **Впали маски.** - "Нова свобода", ч.18, Ху., 28.I.1939.
410. **Унеможливіть доступ ворожих газет.** - "Нова свобода", ч.19, Ху., 29.I.1939.
411. **Комедія.** - "Нова свобода", ч.20, 31.I.1939.
412. **Великий окружний з'їзд у Великім Березнім.** - "Нова свобода", ч.20, Ху., 31.I.1939.

413. **Учительство і вибори.** - "Нова свобода", ч.21, Ху., 1.II.1939.
414. **Наші кандидати.** (Частина 1: о.д-р А. Волошин і Юліян Ревай). - "Нова свобода", ч.22, Ху., 2.II.1939.
415. **Наші кандидати.** (Частина 2: д-р Юлій Брацайко, д-р Михайло Брацайко). - "Нова свобода", Ху., ч.23, 3.II.1939.
416. **Наші кандидати.** (Частина 3: Августин Штефан, Федір Ревай). - "Нова свобода", ч.24, Ху., 4.II.1939.
417. **Наша молодь і вибори.** - "Нова свобода", ч.24, Ху., 4.II.1939.
418. **Наші кандидати.** (Частина 4: д-р Микола Долинай, Степан Клочурак). - "Нова свобода", ч.25, Ху., 5.II.1939.
419. **З великих днів народин Карпатської України.** (Уривки з денника. Частина 2). - "Нова свобода", ч.25, Ху., 5.II.1939 [Події днів 13-16.X.1938.]
420. **Наші кандидати.** (Частина 5: д-р Володимир Комаринський, Юрій Пазуханич, інж. Леонід Романюк, о. Кирило Феделеш, д-р Августин Дутка, Михайло Тулик). - "Нова свобода", ч.28, Ху., 9.II.1939.
421. **З великих днів народин Карпатської України.** (Уривки з денника. Частина 3). - "Нова свобода", ч.28, Ху., 9.II.1939. [Події днів 17-23.X.1938.]
422. **З великих днів народин Карпатської України.** (Уривки з денника. Частина 4). - "Нова свобода", ч.29, Ху., 10.II.1939. [Події днів 24-26.X.1938.]
423. **Документ українсько-німецького приятельства.** - "Нова свобода", ч.30, Ху., 11.II.1939.
424. **Наші кандидати** (Частина 6: д-р Степан Росоха, Дмитро Німчук). - "Нова свобода", ч.30, Ху., 11.II.1939.
425. **З великих днів народин Карпатської України.** (Уривки з денника. Частина 5). - "Нова свобода", ч.30, Ху., 11.II.1939. [Події днів 27-28.X.38.]
426. **Сьогодні велике свято!** - "Нова свобода", ч.31, Ху., 12.II.1939. [День виборів до Першого Сойму Карпатської України.]
427. **Наші кандидати.** (Частина 7: о. Юрій Станинець, д-р Микола Різдорфер, о. Адальберт Довбак, Василь Лацанич, Микола Мандзюк, Василь Клемпуш, Іван Грига, Михайло Марущак, Іван Ігнатко, Іван Качала, Іван Перевузнник, Петро Попович, Василь Щобей). - "Нова свобода", ч.31, Ху., 12.II.1939.

428. З великих днів народин Карпатської України. (Уривки з денника. Частина 6). - "Нова свобода", ч.31, Ху., 12.II.1939. [Події днів 29-30.X.38.]
429. З великих днів народин Карпатської України. (Уривки з денника. Частина 7). - "Нова свобода", ч.35, Ху., 17.II.1939. [Події днів 31.X.-1.XI.]
430. З великих днів народин Карпатської України. (Уривки з денника. Частина 8). - "Нова свобода", ч.36, Ху., 18.II.1939.[Події дня 2.XI.1938.]
431. Вітайте, Січовики! - "Нова свобода", ч.37, Ху., 19.II.1939.
432. З великих днів народин Карпатської України. (Уривки з денника. Частина 9). - "Нова свобода", ч.38, Ху., 21.II.1939. [Події дня 3.XI.1938.]
433. Бажаю Карпатській Січі, щоб вона розвивалася на славу свого народу. (Інтерв'ю з ген. Віктором Курмановичем). - "Нова свобода", ч.39, Ху., 22.II.1939.
434. З великих днів народин Карпатської України. (Уривки з денника. Частина 10). - "Нова свобода", ч.40, Ху., 23.II.1939. [Події дня 4.XI.1938.]
435. Пластова забава. - "Нова свобода", ч.40, Ху., 23.II.1939.
436. З великих днів народин Карпатської України. (Уривки з денника. Частина 11). - "Нова свобода", ч.41, Ху., 24.II.1939. [Події дня 5.XI.1938.]
437. З великих днів народин Карпатської України. (Уривки з денника. Частина 12). - "Нова свобода", ч.43, Ху., 26.II.1939. [Продовження подій дня 5.XI.1938.]
438. З великих днів народин Карпатської України. (Уривки з денника. Частина 13). - "Нова свобода", ч.45, Ху., 1.III.1939. [Події дня 6.XI.1938.]
439. З великих днів народин Карпатської України. (Уривки з денника. Частина 14). - "Нова свобода", ч.46, Ху., 2.III.1939. [Події дня 7.XI.1938.]
440. З великих днів народин Карпатської України. (Уривки з денника. Частина 15). - "Нова свобода", ч.47, Ху., 3.III.1939. [Події дня 8.XI.1938.]
441. З великих днів народин Карпатської України. (Уривки з денника. Частина 16). - "Нова свобода", ч.49, Ху., 5.III.1939. [Події днів 8-9.XI.1938.]
442. З великих днів народин Карпатської України. (Уривки з денника. Частина 17). - "Нова свобода", ч.50, Ху., 7.III.1939. [Події дня 9.XI.1938.]
443. З великих днів народин Карпатської України. (Уривки з денника. Частина 18). - "Нова свобода", ч.51, Ху., 8.III.1939. [Події дня 10.XI.1938.]

444. **З великих днів народин Карпатської України.** (Уривки з денника. Частина 19). - "Нова свобода", ч.52, Ху., 9.III.1939. [Події дня 11.XI.1938.]
445. **Геть...** - "Нова свобода", ч.52, Ху., 9.III.1939.
446. **На сторожі народного здоров'я.** (Інтерв'ю з директором д-ром Олександром Фединцем.) - "Нова свобода", ч.52, Ху., 9.III.1939.
447. **Заберіть чеських емігрантів.** - "Нова свобода", ч.52, Ху., 9.III.1939. [Стаття сконфіскована чехами два раз того самого дня - перший раз частинно, другий раз в цілості.]
448. **З великих днів народин Карпатської України.** (Уривки з денника. Частина 20). - "Нова свобода", ч.54, Ху., 11.III.1939. [Події дня 14.XI.1938.]
449. **З великих днів народин Карпатської України.** (Уривки з денника. Частина 21). - "Нова свобода", ч.55, Ху., 12.III.1939. [Події дня 15.XI.1938.]
450. **З великих днів народин Карпатської України.** (Уривки з денника. Частина 22). - "Нова свобода", ч.56, Ху., 14.III.1939.
451. **'Хвальна Редакціє!'** - "Пробоем", ч.12, Пр., 20.IX.1939. [Відкритий лист до редакції про звільнення з концентраційного табору.]

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

452. **Моє кредо.** (Поезія). - У., 1939.

1940

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

453. **Мадярські звірства.** - Б., 1940. [Опис трагічних подій і мадярської окупації в 1939 р. 110 стор. машинопису.]

1942

ПОЕЗІЯ

454. **В тюрмі.** - "Наступ", ч.13, Пр., 29.III.1942.

В. ГРЕНДЖА - ДОНСЬКИЙ

ПОЕЗІЯ

455. **"Манюсінька"**. (Віршована казка). - Українське видавництво, Краків/Львів, 1943. Бібліотека дітвори "Моя книжечка", випуск ч.41. Мистецьке оформлення Володимира Баляса. 17х13 см. 53 ст. Друкарня Української Академії Наук, Львів. [Перелицьована казка Андерсена.]
Рецензія: Б.Д. "З нових видань", "Краківські вісті", Краків, 29.X.1943.
456. **"Пригоди зайчика/Байка про козу та вовка."**(Віршовані казки). - Українське видавництво, Краків/Львів, 1943. Бібліотека дітвори "Моя книжечка" випуск ч.42. Редактор С. Гординський. Друкарня Української Академії Наук, Львів. Обкладинка й ілюстрації Витовта Манастирського. 11 ілюстрацій. 31 стор. 12х16 1/2 см.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

457. **Це ви там знову?** (Поезія). - Б., 1943.
458. **Піщанида.** (Поезія). - Б., 1943.
459. **Гітлер.** (Поезія). - Б., 1943.

ПОЕЗІЯ

460. **"Пригоди зайчика"**. (Віршована казка). - Видавництво ОПДЛ "Нашим дітям", Мюнхен/Регенсбург, 1946. Редактор С. Гординський. Видання друге. Обкладинка й ілюстрації Витовта Манастирського. 6 ілюстрацій. 20 стор. 13х18 1/2 см.
461. **"Байка про козу та вовка"**. (Віршована казка). - Видавництво ОПДЛ "Нашим дітям", Мюнхен/Регенсбург, 1946. Видання друге. Редактор С. Гординський. Обкладинка й ілюстрації Витовта Манастирського. 5 ілюстрацій. 13х18 1/2 см. 16 стор.

ПРОЗА

462. **Страшні спогади.** (Оповідання). - "Пряшівщина, П., 1946.
463. **Перша зустріч.** (Оповідання). - "Пряшівщина", П., 1946.

БАЙКА

ПРО КОЗУ

ТА ВОВКА

В

ВМ

В. ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ
ПРИГОДИ
ЗАЙЧИКА

1949

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

464. **Бойківське весілля.** (П'єса на 1 дію). - В., 1949

1951

ПРОЗА

465. **Ужгородський готель Солома.** (Оповідання. Правдива історія). - "Дружно вперед", ч.4, П., 1951, ст.28-30.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

466. **Ода до сонця.** (Поезія). - В., 1951.

1952

ПУБЛІЦИСТИКА

467. **Тарас Шевченко (з приводу 138-их роковин Кобзаря).** - "Дружно вперед", ч.3, П., 1952, ст.9-13.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

468. **Токаїк.** (Драматична поема в 4-ох картинах). -Б. 1952. [Поема із словацького народного повстання].

1955

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

469. **Пісня.** (Драматична поема в 6-ох картинах). - В., 1955. [Діється в рр. 1941-1954].
470. **Дід Мороз.** (Новорічна сценка в 4-ох картинах.) В., 1955.

1956

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

471. **Попадя.** (Драматична поема в 6-ох картинах). - В., 1956. 50 стор. [Діється при кінці 17 стол.]
472. **Люди в горах.** (П'єса на 1 дію). - В., 1956, 7 ст.
473. **Де ж та наша Кушнірівка?** (П'єса на 1 дію). - В., 1956.

1958

ПОЕЗІЯ

- 474. **Ракета миру.** - "Піонерська газета", П., 15.І.58.
- 475. **Осіньна пригода.** - "Піонерська газета", П., 15. XII.1958.
- 476. **Золота осінь.** - "Піонерська газета", П., 15.X.58

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

- 477. **"Тьма щезає - сонце сходить" (Світанок над горами).** (Роман). - В., 1958. 198 стор. [Міністерство шкільництва й культури в Празі уділило почесне призначення в 1960 р.]
- 478. **Вірш про нашу армію.** - В., 1958.

1959

ПОЕЗІЯ

- 479. **Ми піонери.** - "Піонерська газета", П., 30.IV.59.
- 480. **Міжнародний день дітей.** - "Піонерська газета", П., 29.V.1959.
- 481. **Космічна ракета на місяці.** - "Піонерська газета", П., 29.IX.1959.

ПРОЗА

- 482. **"Прогулянка на місяць."** (Фантастична п'еса для молоді на 3 дії). - В., 1959. Видано літографічним способом у Пряшеві.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

- 483. **Піонери на Бескидах.** (Поезія). - В., 1959.
- 484. **Пісня піонерів.** (Поезія). - В., 1959.
- 485. **Пісня піонерів-туристів.** (Поезія). - В., 1959.
- 486. **Пісня юних мічуринців.** (Поезія). - В., 1959.
- 487. **Циганське весілля.** (Поезія). - В., 1959.
- 488. **В міжнароднім піонерському таборі.** (Поезія). - В., 1959.
- 489. **В піонерському таборі.** (Поезія). - В., 1959.
- 490. **За соціалізм.** (Поезія). - В., 1959.

ПОЕЗІЯ

491. **Верховинець. Грайте. Коли б ти, Боже, був правдивий...** Стріляють нас, стріляють в груди. Криваве свято в Арданові. Наше жито. Сонце із заходу. Віє вітер із гори в долину. Лист з тюрми. Ще все гурчать гармати на горі. Одні з нас на розстріл, а другі на муки. Зімліла красуня. Вітай, Радянська Арміє! Возз'єднання Закарпаття з Україною. Не рідні ви мені, та що робити! Мамочко, голубко! Пасе біленькі гусенята. Пряшівщино, убога, рідна, мила. Стоїть старий каштан високий. - У кн. "Ластівка з Пряшівщини". З народної та літературної творчості українців Чехословаччини. Радянський письменник, К., 1960. Упорядкував Михайло Мольнар. З передмовою Максима Рильського. В співавторстві з іншими. Ст. 19-39.
492. **Пісня молоді.** - "Піонерська газета", П., 9.V.60.
493. **Весело до школи.** - "Піонерська газета", П., 18. IX.1960.
494. **Дід Мороз.** - "Піонерська газета", П., 30.XII.60.

1961

ПОЕЗІЯ

495. **В сторіччя смерти Тараса Шевченка.** - "Дукля", ч. 2, П., 1961, ст.62.
496. **І знов фашисти зазіхають.** - "Дукля", ч.4., П., 1961, ст.15.
497. **Відкрита путь у небеса.** - "Піонерська газета", П., 1.V.1961.
498. **Діти світу.** - "Піонерська газета", П., 1.VI.1961.
499. **Прощання зі школою.** - "Піонерська газета", П., 20.VI.1961.
500. **Десятиріччя Піонерської газети.** - "Піонерська газета", П., 20.IX.1961.

ПРОЗА

501. **Спогади про 9-те травня 1945.** (Оповідання). - "Піонерська газета", ч.9, П., 1.V.1961.
502. **Оси.** (Оповідання). - "Піонерська газета", П., 20.X.1961.
503. **Нечиста сила.** (Оповідання). - "Піонерська газета", П., 10.XI.1961.

504. **Колеги.** (Оповідання). - "Піонерська газета", П., 1961.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

505. **Помолоділа ти...** (Поезія). - В., 1961.
506. **Бабуся молиться.** (Сценка). - В., 1961.

1962

ПОЕЗІЯ

507. **Арештовання А. Духновича. Пізно-осінній настрій.** - "Дукля", ч.1, П., 1962, ст.38,95.
508. **Ходить стара ненька. Оце мій рідний край. Закарпатче!** - "Дукля", ч.2, П., 1962, ст.25,26.
509. **В Татрах.** - "Дукля", ч.3, П., 1962, ст.75.
510. **Прощай, школо!** "Піонерська газета", П., 20.VI.62
511. **Пригоди під час канікул.** - "Піонерська газета", П., 15.IX.1962.
512. **Геть нечисті руки.** - "Піонерська газета", П., 1.XI.1962.

ПРОЗА

513. **Пташенята розпрощалися з Оленкою.** (Оповідання). - "Піонерська газета", П., 1962.
514. **Найкращі спогади Петрика.** (Оповідання). - "Піонерська газета", П., 1.XI.1962.

1963

ПОЕЗІЯ

515. **Щире привітання шлють ґруні степам.** - "Дукля", ч.1, П., 1963, ст.46.
516. **Кровавий празник Арданова. Нераз завидую вовкам. Русин.** - "Дукля", ч.3, П., 1963.
517. **Піонерська коляда.** - "Піонерська газета", П., ч.1, 1.I.1963.
518. **Перший сніг.** (Муз. О. Дутко). - "Піонерська газета", П., 20.I.1963.
519. **Ми вперед ідемо.** (Муз. О. Дутко). - "Піонерська газета", П., 1.II.1963.
520. **Пісня піонерів-садоводів.** (Муз. О. Дутко). - "Піонерська газета", П., 20.IV.1963.

521. **Журавель.** - "Піонерська газета", П., 5.VI.1963.
522. **Весна.** - "Піонерська газета", П., 25.V.1963.
523. **Здрастуй, школо!** (Муз. О. Дутко). - "Піонерська газета", П., 5.IX.1963.
524. **Осіння пригода.** - "Піонерська газета", П., 1963.
525. **Піонер - зразок для інших.** (Муз. О. Дутко). - "Піонерська газета", П., ч.10, 1963.
526. **Ялинка.** (Музична сценка для дітей. З музикою О. Дутко). - "Піонерська газета", П., 25.XII. 1963.

ПРОЗА

527. **Першотравневі гвоздики.** (Оповідання). - "Піонерська газета", П., 1.V.1963.
528. **Вуйко.** (П'єска). - "Календар Пряшівщини", 1963.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

529. **Ялинка.** (Сценка прозою.). - Б., 1963.
530. **Дід Мороз.** (Новорічна сценка для дітей). - Б., 1963, 7 стор.

1964

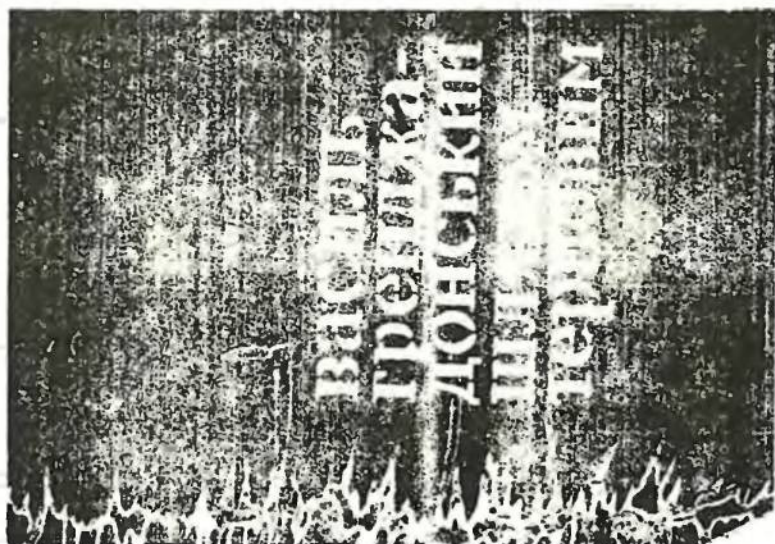
ПОЕЗІЯ

531. **"Шляхом терновим".** Вибрані твори. - Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ Української літератури в Пряшеві, 1964. Підготовка текстів, упорядкування, примітки та критикс-біографічний нарис Михайла Мольнара. Художнє оформлення Ст. Бунти. 15x21 см. 387 стор. Відповідальний редактор Лариса Мольнар. [Нагороджені Словацьким літературним фондом 1965 р.] Включає поезії із збірок "Квіти з терням" (1923) "Золоті ключі" (1923), "Шляхом терновим" (1924), "Китиці квіток" (1925), "Тернові квіти полонин" (1928), драматичну поему, оповідання і нариси.
ЗМІСТ: Поезії: Моя пісня. Ой, гори. Вихор душі. Бездольна мати. Люби рідну мову. Русин. Влудному синкові. Брат до брата. Над рікою Водрог'. Пусті гори. Звідси гора. У зеленім гаю. Попід гору. Засвіти ми. Плавле кача. Посадила'м. Коло млина. Засвітило сонце ясне. Золоті ключі. Шабля й кайдани. Ужгород. Вбитий герой. Ой, не раз. Співав би я. Чия та могила. Ви лиш пийте. Скільки На братиславській площі. Віль серця. Ой, засвіти, місяченьку. Пісня руських про-

Василь Гренджа - Донський

Шляхом терновим

(Вибрані твори)

1964

СЛОВАЦЬКЕ ПЕДАГОГІЧНЕ ВИДАВНИЦТВО В БРАТІСЛАВІ
ВІДДІЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ПРЯШЕВІ
SLOVENSKÉ PEDAGOGICKÉ NAKLADATELSTVO V BRATISLAVE
ODBOR UKRAJINSKEJ LITERATURY V PREŠOVE

летарів. Пісня мадярського магната. Наука. Чому мене. Ой на горі. Було то весною. Шумить. Поточок. Ось вам і... Грайте, грайте, кривавії струни. Коліть, стріляйте наші груди. Всі ріки можна б загатити. Вставай, народе, зривай кайдани. Хай заваляться кляті мури. Ударив з неба грім огнем. Люблю тебе, мій рідний краю. Як у тебе сумно, мій ти рідний краю. Вночі по скелях блука душа моя. У Сиготі. Десь дзвонять...гучать сумні ті дзвони. Жовкне листя сумної калини. Колишуть гори долину, як малу дитину. Байду-де? - Ні! болить. Вікном Хвороба зазира. Дивлюсь на повинь, що прийшла. Гори, білі гори, блищучі брилянти. Святий вечір. Коли ти правдивий, Боже, - бач і плач! О, доле нещасна! Наші діти, милі діти. Руська мати породила. Верховино, мати. Колисала мене мати. В чужині. Через доли та додому. На Верховині. Майовий сон. Старий замок. Серед ґруня - шолом і кріс. Зозуля в полі. На долині. Де трембече та трембіта. Сиротина. Злодій. Ведмідь та бджоли. Зажурилась бджілка. Чом така сумна долина? Гей, повіяв. Відний жебрак. Трембіта. Як на небі місяць зійде. О, чого ж я тут? В мукачівськім замку. Оце мій рідний край! Ми українці. Кривава казка. Не раз завидую вовкам. Ніхто не бачить, як страждаєм. Святий вечір Народ на цвинтарі порив цю землю. А ми обдерті, босі, без кутка. І насилу її звінчали. Трагедія народу. Гей, покрили чорні хмари. Верховина. Стою, дивлюся на красу. Весна. Зима. Багата в нас земля. Полями-лісами. На Верховині. А на горі горять вогні. Пождіть, пождіть. На майдані. Серед двора тюрми труна. Смерть орла. Розділили Україну поміж ворогів. Як різня почнеться. У Сиготі. Степам-братам. Щире привітання шлють ґруні степам. Могила пророка. Пророкові - Великому Кобзареві. Нова зірка на нашому небі. Дивись, яка розкішна ніч. Молотьба. Пісні і - ти. Тобі, дівчино. Щирі поцілунки полонин-красунь. Ми нужденний хлібець їли. На могилу батька. Русин. Ридання сопівки. Вачив я сьогодні. Отсі наші гори. На Покрови рано стріляли в народ. Ой, високі гори. Ой, колишуть сині гори. Ой, ходжу я понад Тису. На Воржаві. Опир-водяник. Присяга ірландки. Тобі, рідний краю. Понад гори. Полонинський пастух. Повітруля. А на ґруні горять вогні. Сонце із Заходу. Віс вітер із гори в долину. Ще б'ються хлопці. Одні з нас на розстріл. Шукає сина. Вночі "Христос воскрес" співали". Зімліла красуня Несу в хустині грудочку землі. Моя ти рідна

Верховино. Ох, гори рідні, ох, люблю я вас. Я знав одну пісню. Сопільник. Нема, нема над Верховину. Вітай, Радянська Арміє! Возз'єднання Закарпаття з Україною. Мамочко, голушко. Сирітка. Дукля. Ясень. Ювілей. Ізнов весна. Чудовий ящик. Думка про Ужгород. Чи ще побачу вас колись. Стоїть старий каштан високий. Цифри і струни. Напередодні весни. Не рідні ви мені, та що робити! У темну ніч. Брате-вітре.

Драматургія: Зруб, драматична поема.

Проза: "Оповідання з карпатських полонин" (видання третє): Як воли ведмедя вбили.

Олень у дзвінниці. Суддя на кабані. Як ведмедиха вбила жандарма. Маленький оленик. Як чоловік кинув ведмедем з обороту. Як вівчар з ведмедем бився. Циган і вовк. Як ведмідь ліз на дерево. Як ото ми йшли на дикі свині. Як ми били оси. Ловець, який ніколи нічого не вбив. - Оповідання: Ділили землю. Оля. - Повість: "Ілько Липей, карпатський розбійник". - Нариси: По Підкарпаттю - Країна темряви, нужди, голоду й...чехізації. Нужда, голод, темнота, розпука і...чехізація (з підвідділами: 'Русская' читальня в Середньому. 'Наші' вчителі. Чеська школа для чотирьох єврейських дітей, тоді коли тисячі українських дітей без школи. Темнота, голод, пошесть, розпука. 'Бєжте до фраса, багани!' 'Іван Грозний'. Менші калібри. Визиск і ніде нечуване здирство. Як чехи підтримують місцеву промисловість, торгівлю. Спустошення, занепад Верховини. Чехам у Воловому потрібне гніздо пошесних мікробів. Як розуміють волівські "педагоги" загальнонародну освіту. Пани ведмедів м'ясом годують, а люди з голоду гинуть. Зарізав поросся, а щоб міг заплатити за нього податки, то мусів продати теля.)

Автобіографія поета із збірки поезій "Тернові квіти полонин".

Вступна стаття М. Мольнара "Доля співця полонин" і його ж "Примітки".

Рецензії: Неврлі М. "Шляхом терновим". "Дукля", ч.4, П., 1964, ст.93-95. O.R. "Trnistou cestou", "Večerník", Bratislava, 22. XII. 1964. Kurminský J. "Trnistou cestou", "Pravda", Bratislava, 11. XI. 1964. Koška J. "Šl'achom ternovym", "Sména", Bratislava, 5. I. 1965.

- 532. Новий рік.- "Піонерська газета", П., 11. I. 1964.
- 533. Діти на першотравня. - "Піонерська газета", П., 1. V. 1964.
- 534. Першоклясничка. - "Піонерська газета", П., 5. X. 1964.

ПРОЗА

535. **На відвідинах у батьків.** (Оповідання). - "Нове життя", ч.35, П., 29.VIII.1964. [Уривок з повісти "Петрик"].
536. **Канцелярія - Ірода.** (Гумореска). - "Нове життя", П., 28.XI.1964.
537. **'Мал си біть Русом!** (Гумореска). - "Нове життя", П., 5.XII.1964.

1965

ПОЕЗІЯ

538. **Панська наука для робітників.** Гей, брати у ряди (М. Морозович). Народ на цвинтарі поривцю землю. Щире привітання шлють ґруні степам. Багата в нас земля. Степам-братам. У Сиготі. А на горі горять вогні. Гей, покрили чорні хмари. Пождіть, пождіть. На майдані. Оце мій рідний край. І насилу її звінчали. Верховина. Ніхто не бачить, як страждаєм. Кривава казка. Розділили Україну поміж ворогів. До Марка Бараболі [під псевдом: Довбня]. - У кн. "Поети Закарпаття". Антологія закарпатоукраїнської поезії. Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ Української літератури в Пряшеві, 1965. Ст. 347, 369-387, 428. Підготова текстів, упорядкування, примітки і вступна стаття Василя Микитася і Олени Рудловчак. Відповідальний редактор Василь Дацей. Обкладинка І. Бринди.
539. **В сторіччя смерти Тараса Шевченка.** Могила Пророка. Великий наш Тарас. - У кн. "Розмова сторіч". Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ Української літератури в Пряшеві, 1965. Ст. 235-241. Вступна стаття та упорядкування І. Мацинського. Художнє оформлення І. Лацка.
540. **Чом не пишеш до газети?** - "Піонерська газета", П., 5.III.1965.
541. **На сонце, на воду!** (Муз. О. Дутко). - "Піонерська газета", П., 15.VI.1965.

ПРОЗА

542. **Нафта.** (Оповідання). - "Нове життя", П., 9.I.65.

ПУБЛІЦИСТИКА

543. Шевченко свій у кожній сім'ї. - У кн. "Розмова сторіч". Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ Української літератури в Пряшеві, 1965. Ст.235-237.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

544. В тилу ворога. (Поема). - Б., 1965. [Про події в 1939/40 рр.]
545. Воскресіння. (Поезія). - Б., 1965.
546. Партизанська засідка. (Сценка). - Б., 1965.

1966

ПОЕЗІЯ

547. Партизани Пряшівщини. (Уривки з поеми). - "Дукля", ч.1, П., 1966, ст.11-12.
548. Повінь. - "Дукля", ч.2, П., 1966, ст.44.
549. Весна. - "Піонерська газета", П., 25.V.1966.
550. В 15-ти річчя газети 'Нове життя'. - "Нове життя", ч.61, П., 8.X.1966.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

- 550а. "Криваві тумани", поема. - Братислава 1966. В 4-ох частинах: "Чорні хмари"; Частина без назви; "Партизани Пряшівщини"; "Чехословацький корпус." [Про воєнні події в рр. 1939-45. Друком появилися тільки перша і третя частини].

1967

ПОЕЗІЯ

551. Зимовий день. Зоряна ніч. На Моравії. - "Дукля", ч.2, П., 1967.
552. Туга. - "Нове життя", П., 22.IV.1967.
553. Веселий спів. - "Піонерська газета", П., 10.IX. 1967.
554. Вітай, школо! - "Піонерська газета", П., 25.IX. 1967.
555. Багата в нас земля. Блудному синкові. Русин. Ужгород. Чи ще побачу вас колись? - "Дружно вперед", ч.4, П., 1967, ст.11.

ПРОЗА

556. **Вишивка.** (Сценка для дітей). - "Піонерська газета", П., 13.II.1967.
557. **Я тебе власноручно застрелю.** (Спомин). - "Нове життя", ч.5, П., 16.XII.1967.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

558. **Відкритий лист до "Дуклі",** 26.X.1967, 2 стор. - Б., [у справі книжки "Поети Закарпаття"].

1968

ПОЕЗІЯ

559. **"Русалка".** (Драматична поема у 8-ох картинах). - Видання Культурного союзу українських трудящих, Пряшів, 1968. Літографічним способом.
560. **Василина, князівня Гуцулії.** (Поема). - "Дружно вперед", ч.8, ч.9, П., 1968, ст.8-9, 16-17.

ПРОЗА

561. **Мої спогади.** (Частина I.) - "Нове життя", П., 26.X.1968.
562. **Мої спогади.** (Частина II.) - "Нове життя", П., 16.XI.1968.
563. **Мої спогади.** (Частина III.) - "Нове життя", П., 14.XII.1968.
564. **Вуйко.** (Радіоскеч). - Календар "Пряшівщина", 1968

ПУБЛІЦИСТИКА

565. **Примітки до 'Поетів Закарпаття.'** - "Дукля", ч.2, П., 1968, ст.128.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

566. **Парася-Настася-Івася.** (Комічна сценка). - Б., 1968.
567. **Долярики з Америки.** (Сценка). - Б., 1968.
568. **Токаїк.** (Радіосценка). - Б., 1968.
569. **Зустріч бойових друзів під 'Білою горою'.** - Б., 1968.
570. **Кисла капуста.** (Гумореска). - Б., 1968.
571. **Помиллася в лікарях.** (Гумореска). - Б., 1968.
572. **Велика дорога.** - Б., 1968? [Рецензія на фільм про Я. Гашка, автора "Добрий вояк Швейк".]

ПОЕЗІЯ

573. **"Місячні ґруні"** (Поезії). - Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ Української літератури в Пряшеві, 1969. Підготовка текстів, упорядкування та післямова Михайла Мольнара. Художнє оформлення Ш. Вунти. З карикатурою автора. Відповідальний редактор Лариса Мольнар. 200 ст. 8 1/2 x 8 1/2 см. Автобіографія та 46 поезій.

ЗМІСТ: Не раз завидую воякам. Моя пісня. Ой гори. Бездольна мати. Люби рідну мову. Русин. Блудному синкові. Засвітило сонце ясне. Золоті ключі. Повій. Вбитий герой. На братиславській площі. Шумить. Грайте, грайте, кривавії струни. Вставай народе, зривай кайдани. У Сиготі. Гори, білі гори, блищучі бриланти. Серед ґруня - шоломі криє. Де трембече та трембіта. Гей, повіяв. Оце мій рідний край! Ніхто не бачить, як страждаєм. Весна. Полями-лісами. Смерть орла. Розділили Україну поміж ворогів. Пісні і ти... Щирі поцілунки полонин-красунь. На могилу батька. Отсі наші гори. На Покрови рано стріляли в народ. Ой, колишуть сині гори. Ой ходжу я понад Тису. Понад гори. Полонинський пастух. А на ґруні горять вогні... Віє вітер із гори в долину. Ще б'ються хлопці. Одні з нас на розстріл. Шукає сина. Несу в хустині грудочку землі. Я знав одну пісню. Сирітка. Ясень. Ізнов весна, цвітуть сади. Брате-вітре.

Післямова: "Над вибраним з поетичного доробку В. Гренджі-Донського" М. Мольнара.

Рецензії: Пагіря В. "Місячні ґруні", "Дукля", ч.5, 1969, ст.70; Пестременко А. "Перлини закарпатського регіоналізму", "Нове життя", П., І.У.1970, ст.17.

574. **Князь Лаборець** (Поема). - "Дружно вперед", ч.1. П., 1969, ст.10-12.
575. **Наше півстоліття** (Поема). - "Дукля", ч.1, П., 1969, ст. 7-11.
576. **Веселий спів**. - "Веселка", П., 21.ІУ.1969.
577. **Стріляють нас, стріляють в груди**. - "Український голос", В., 4.УІ.1969.
578. **Рідна пісня пестить душу**. - "Нове життя", ч.37, П., 12.ІХ.1969.
579. **Брате вітре. Золотоверхий Київ**. - "Літературна Україна", ч.78, К., 30.ІХ. 1969.
580. **Вітай, школо!** - "Веселка", П., 4.ХІІ.1969.

В. Гренджа-Донський

Русалка

Французька любовна трилогія
знайомі героїні в нових

Андрей Чукчин
Прага - 1968 р.

531. **О, Ужгороде!** - "Дукля", ч.4, П., 1969.
582. **За ялинкою** (Мінісценка). - "Веселка, П., 22. XII. 1969.

ПРОЗА

583. **Мої спогади** (Частина ІУ.) - "Нове життя", П., 24.I.1969.
584. **Мої спогади** (Частина У.) - "Нове життя", П., 7.III.1969.

ПУБЛІЦИСТИКА

585. **Під впливом свіжих вражень** (Рецензія). - "Нове життя", ч.27, П., 5.VII.1969.
586. **Дві збірки** (Рецензія). - "Дукля", ч.5, П., 1969 ст.73.

1970

ПОЕЗІЯ

587. **Медєя Верховини** (Поема). - "Дружно вперед", ч.10, П., 1970, ст.22-25. З малюнками М. По- повець.
588. **Золотоверхий Київ**. - "Дукля", ч.2, П., 1970, ст.10.
589. **Мій привіт Говерлі. Остання куля. Сон. Забу- та пісня**. - "Дукля", ч.4, П., 1970, ст.2-4.
590. **У лісі**. - "Веселка", П., 6. ІУ.1970.
591. **Малий Володя Улянов**. - "Веселка", П., 20.ІУ. 1970.
592. **Діти на першотравня. Пісня молоді**. - "Веселка", П., 4.У.1970.
593. **Міжнародний день дітей**. - "Веселка", П., 18.У. 1970.
594. **До Марка Бараболі!** - У кн. "Тутешняцька губер- нія". Сатири Марка Бараболі. Словацьке педа- гогічне видавництво в Братиславі, відділ Укра- їнської літератури в Пряшеві, 1970. Редактор Лариса Мольнар. Ст.84 [Поезія під псевдом "Довбня"].
595. **О, Ужгороде!** - "Вільне слово", То., 1970.
596. **О, Ужгороде!** - "Свобода", Дж., VI.1970.
597. **Брате вітре. Весна на чужині. Гей повіяв. 28.X.1918. Золоті ключі**. - "Радянська Верхови- на", ч.96, Мі., 15.VIII.1970.

ПУБЛІЦИСТИКА

598. **Два переклади з угорської поезії** (Рецензія). - "Дукля", ч.4, П., 1970, ст.55.

1971

ПОЕЗІЯ

599. **Золоті ключі Срібної Землі** (Драматична поема в 4-ох картинах). - "Дукля", ч.5, П., 1971, ст. 2-13.
600. **Місячна ніч. Пізно-осінній настрій.**- "Дукля", ч.2, П., 1971, ст.6.
601. **Весна.** - "Веселка", П., 5.IV.1971.
602. **Весна.** - "Веселка", П., 3.V.1971.
603. **Кривавий празник Арданова.** - "Нове життя", П., 22.X.1971.
604. **Синевирське озеро.** - "Нове життя", П., 1971.

ПУБЛІЦИСТИКА

605. **Враження з фільму 'Бандурист'** (Рецензія). - "Нове життя", ч.15, П., 16.IV.1971.
606. **Радянське Закарпаття процвітає** (Репортаж). - "Нове життя", П., 17.IX.1971.

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

607. **Мій заповіт** (Поезія). - Б., 1971.
608. **Як пани ділили землю** (Поезія). - Б., 1971.
609. **Дзе ідзеце, куме?** (Поезія). - Б., 1971.

1972

ПОЕЗІЯ

610. **"Шляхом терновим"** (Поезії). - Видавництво Радянський письменник, К., 1972. Редактор Г. П. Коваль. Ілюстрації художника О. І. Мікловди. 119 стор. 13x17 см. Вступне слово "Співець карпатських полонин" Михайла Мольнара. 90 поезій. Зі знімкою автора на внутрішній стороні обгортки.

ЗМІСТ: Ой, гори. Вихор душі. Люби рідну мову. Над рікою Бодрог. Засвіти ми... Посадила 'м. Засвітило сонце ясне. Золоті ключі. Шабля і кайдани. Ужгород. Скільки. Ой засвіти, місяченьку. Шумить. На братислав-

ській площі. Ось вам і... Поточок. Коліть, стріляйте наші груди. Ударив з неба грім огнем. Грайте, грайте, кривавії струни. Вставай народе, зривай кайдани. Жовкне листя сумної калини. Люблю тебе, мій рідний краю. Як у тебе сумно, мій ти рідний краю. Вночі по скелях блука душа моя. Вікном хвороба зазира. Дивлюсь на повінь, що прийшла. Гори, білі гори, блищучі брилянти. Наші діти, милі діти. Верховино, мати. Через доли та додому. На Верховині. Майовий сон. Зозуля в полі. Серед ґруня - шолом і кріс. На долині. Гей, повіяв. Трембіта. В мукачівськiм замку. Оце мій рідний край. Кривава казка. Не раз завидую вовкам. Святий вечір. Народ на цвинтарі порив цю землю. Трагедія народу. Верховина. Стою, дивлюся на красу. Весна. Багата в нас земля. Полями-лісами. На Верховині. А на горі горять вогні. Пождіть, пождіть. На майдані. Серед двора тюрми труна. Смерть орла. Розділили Україну поміж ворогів. У Сиготі. Щире привітання шлють ґруні степам. Могила пророка. Дивись, яка розкішна ніч. Молотьба. Пісні і - ти. Щирі поцілунки полонин-красунь. Ми нужденний хлібець їли. На могилу батька. Ридання сопівки. На Покрови рано стріляли в народ. Вачив я сьогодні. Ой, високі гори. Ой, колишуть сині гори. На Боржаві. Тобі, рідний краю. Полонинський пастух. Сонце із Заходу. Віє вітер із гори в долину. Ще б'ються хлопці. Одні з нас на розстріл. Вночі "Христос воскрес" співали. Зімліла красуня. Несу в хустині грудочку землі. Сопільник. Вітай, Радянська Арміє! Возз'єднання Закарпаття з Україною. Дукля. Ясень. Ізнов весна, цвітуть сади. Чи ще побачу вас колись. Стоїть старий каштан високий. На передодні весни. Брате вітре.

Рецензія: Пагір'я В. "Карпатський бунтар", "Дукля", ч.3, П., 1973, ст.69-71.

- 611. **Голодні пташки.** - "Піонерська газета", П., 17.І.1972.
- 612. **Вам, рідні гори, я поставлю слово.** - "Дукля", ч.3, П., 1972, ст.38-39.
- 613. **Олекса Борканюк.** - "Дукля", ч.6, П., 1972, ст.19.
- 614. **Олена Верховинка (Поєма).** - "Дружно вперед", ч.7, П., 1972.
- 615. **Діти на першотравня.** - "Веселка", П., 2.У.1972.
- 616. **Обіцянка.** - "Веселка", П., 25.ІХ.1972.

ВАСИЛЬ ГРЕНДЖА – ДОНСЬКИЙ

Петрик

ПОВІСТЬ ДЛЯ ДІТЕЙ

ВАСИЛЬ
ГРЕНДЖА-
ДОНСЬКИЙ

ШЛЯХОМ ТЕРНОВИМ

617. **Куди серце тягне.** (Повість). - Б., 1972. 133 ст. [Оригінальна назва "Запропашені роки". Про життя юнака на еміграції та його поворот додому. Одержала премію на словацькому конкурсі.]
618. **Петрик.** (Драматична повість для радіо). - Б., 1972. 20 стор.
619. **Пожежа.** (Сценка). - Б., 1972, 2 стор.

1973

ПОЕЗІЯ

621. **Вітай, школо! Діти на першотравня. Осінь. Вітайте діти! Ми піонери. Весна. Піонерська коляда. Ракета миру. Вітайте, школярі. Весна.** - У кн. "Піонерські перлини". Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ Української літератури в Пряшеві, 1973. Поезії й оповідання для молоді. Співавторство. Ст.14-19.Упорядкувала Марія Вацьо.
622. **Сива Тисо...** (Поема). - "Дружно вперед", ч.8, П., 1973, ст.22.
623. **Наше півстоліття** (Поема). - "Дружно вперед", ч.11, П., 1973.

ПРОЗА

624. **"Петрик"** (Повість для молоді). - Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ Української літератури в Пряшеві, 1973. З ілюстраціями. Відповідальний редактор Лариса Мольнар. 154 ст. 12 1/2 x 17 см. Художнє оформлення автора. Ілюстрації А. Гая. [Одержала літературну премію в 1974 р. від Словацького літературного фонду в Братиславі. Опис подій в Другій світовій війні і героїчна боротьба населення Карпат проти ворогів.]
Рецензія: Пестременко А. "Цікава книга для молоді", "Нове життя", ч.29, П., 20.VII.1973.

ПУБЛІЦИСТИКА

625. **50-ти річний ювілей 'Пчілки'** (Спогад). - "Свобода", Дж., 12.VII.1973.
626. **50-ти річний ювілей 'Пчілки'** (Спогад). - "Вільне слово", То., 18. і 25.VIII.1973.

627. **Радянське Закарпаття процвітає.** - "Нове життя", ч.37, П., 1973.

1974

НЕДРУКОВАНІ ТВОРИ

628. **Малий партизан** (Сценка для дітей). - Б., 1974.

1975

ПОЕЗІЯ

629. **Вам, рідні гори, я поставлю слово. За сонцем, за россою.** - "Дружно вперед", ч.1, П., 1975, ст.18
630. **Ужгород.** - "Дукля", ч.1, П., 1975.
631. **О, Ужгороде!** - "Америка", Ф., 4.І.1975.

1976

ПОЕЗІЯ

632. **Молодій генерації.** - "Пластовий альманах, Рим, 1976, ст.112.
633. **Розбудимо Закарпаття.** - "Бюлетень" Церкви св. Михаїла, Мн., 5.XII.1976.
634. **Брате вітре. Могила пророка. Серед ґруня шолом і кріс. Шумить.** - "Бюлетень" Церкви св. Михаїла, Мн., 26.XII.1976.

1977

ПОЕЗІЯ

635. **Тобі, рідний краю.**- "Календар Слово", В., 1977. ст.126.
636. **Прощай, рідний краю!** - "Бюлетень" Церкви св. Михаїла, Мн., 6.II.1977.
637. **Весна на чужині.** - "Бюлетень" Церкви св. Михаїла, Мн., 10.IV.1977.
638. **Моя Карпатська Україно...** "Голос Лемківщини", ч.3, Й., березень 1977.
639. **Люби рідну мову. Тобі, рідний краю.** - "Нове життя", ч.16, П., 22.IV.1977, ст.5.
640. **Жарти людської долі.** - "Дружно вперед", ч.4, П., 1977, ст.22.

- 641. **На братиславській площі.** - "Дружно вперед", ч.9, П., 1977, ст.22.
- 642. **Моя Карпатська Україно...** - "Новий шлях", ч. 13/14, То., 1977, ст.1.
- 643. **В світ за очі.** - "Лемківські вісті", ч.11, То., 1977, ст.8.

1978

ПОЕЗІЯ

- 644. **Люби рідну мову.** - "Бюлетень" Українського Золотого Хреста, ч.7, Р., січень-лютий 1978, ст.4.
- 645. **Лист з тюрми.** - "Українське козацтво", ч.1-2, Ч., січень-березень 1978, ст.44.

1979

ПОЕЗІЯ

- 646. **Моя Карпатська Україно. Ще б'ються хлопці. В світ за очі.** - "Бюлетень" Українського Золотого Хреста, ч.9, Р., лютий-березень 1979, ст.3,6,7.
- 647. **Прощай, рідний краю!** - "Вільне слово", То., 24. III.1979.
- 648. **Тобі, рідний краю.** - "Українська думка", Ло., 22.III.1979, ст.2.

1980

ПОЕЗІЯ

- 649. **Нема-немає кращої землі.** - "Альманах Українського Народного Союзу", Дж., січень 1980, ст.42.
- 650. **Люблю тебе, мій рідний краю. Захмарилося. Зламало перо. Наш ліс вивожуть.** - У зб."Слово", Об'єднання українських письменників, ч.8, Е., 1980, ст.22-24.

ПРОЗА

- 651. **Святий вечір на Верховині.** - "Новий шлях", ч.1-2 То., січень 1980, ст.5-12. [Опис звичаїв. Оригінально написана слов. мовою. Перекл. З.Гренджа-Донська. Див. Переклади.]

ПОЕЗІЯ

652. "Твори В. Гренджі-Донського, том I. 'Шляхом терновим'". (Поезії). - Видання Карпатського Союзу, Відділ у Вашингтоні, Д.К., 1981. З портретом автора. Зібрала і впорядкувала Зірка Гренджа-Донська. Літературна редакція: Проф. д-р Василь Лев. Мистецьке оформлення: Михайло Михалевич. Вступна стаття "В. Гренджа-Донський" д-ра Богдана Романенчука. 456 стор. 26x18 см.

ЗМІСТ: Передрук збірки поезій "Квіти з терном": Дивись зміст першого видання в 1923 р. Перероблені поезії збірки "Квіти з терном": Моя пісня. Буревій душі. Мати. Микола Шугай. Славою заблещеш, Україно. Люби рідну мову. Верховинець. Блудні сини. Закарпатче! Наш пан нотар. Брат до брата. Будапешт. Над рікою Бодроґ. Пусті гори. Штани. Звідси гори, звідти гори. У зеленім гаю. Попід гори. Мир і згода. Ой, світи-же, місяченьку. Лас мати сина, лас. Дідусь. Яворе, мій друже. Верховина. Спогади.

Передрук збірки поезій "Золоті ключі". Дивись зміст першого видання в 1923 р. Перероблені поезії збірки "Золоті ключі": Як місяць блідий. Арестовання Духновича. Шабля і кайдани. Ужгород. Вбитий герой. Наші пластуни. Ой, нераз! Жебрак. Чия то могила? Неборак. Біль серця. Пісня мадярського магната. Наука. Чом' мене... Могила дівчини. Було то весною. Я гуляю здовж потоку. Веселий потічок. Зів'ялі лілеї.

Передрук збірки поезій "Шляхом терновим". Дивись зміст першого видання в 1924 р. Перероблені поезії збірки "Шляхом терновим": Грайте. Вій під Сиготом. Великий твір ми будували. Осінь. У Сиготі. Цвіте краса... Покрилось небо хмарами-журбою. Жовкне листя. Оці Карпати - наше горе. Повінь. Щедрий вечір. Два брати.

Передрук збірки поезій "Тернові квіти полонин". Дивись зміст першого видання в 1928 р. Перероблені поезії збірки "Тернові квіти полонин": На Верховині. Щирі поцілунки полонин-красунь. Гей, повіяв буйний вітер. На могилу батька. Ридання сопілки. Бачився сьогодні. Полями-лісами. Нераз завидую вовкам. Наче у китлі ми. На празник Покрови... Як різня почнеться... Іван Береза. Серед ґруня шолом і кріс. Ой, ходжу я понад Тису.

"Пісні зелених гір" - поезії рр. 1922-1931: Люблю тебе, мій рідний краю. Наша мрія. Сховалось сонце. Пізно при столі. Плач і ри-

дання. Сильніший брат. Пускають кулі нам у груди. Час тюремні ґрати розбивати! Маленький дзвін. Моя душа блукає. Кривавий празник с. Арданова. Могила пророка. О, чого ж я тут? Не запродайте рідний край! Вставай, пригноблений народе! Ой, чиї ж оце могили... В мукачівському замку. У неволі. Вона ще живе. Розділили Україну поміж ворогів. Трагедія народу. Пророкові - Великому Кобзареві. Степам-братам. Герої, лицарі пера. Розбудимо Закарпаття. Новий палац "Просвіти". Біля руїн хустського замку. Могила пророка. Не дамо! На Говерлі. Нова зірка на нашому небі. Нене, нене, що з тобою? Розчарування. Не байдуже! Алькоголь. Наспівав би я пісень. Наші права. Новітні кріпаки. Т. Г. Масариківі. Ой, чому ж ти, Стримбо рідна. Злидар. Вовки і яструби. Задрімали скелі. Цілий світ оглух! Не нам жати. Заміняли ярмо. Багата в нас земля. А ми обдерті, босі, без кутка. Гей, покрили чорні хмари. Народ на цвинтарі порив цю землю. Пождіть, пождіть. Ніхто не бачить, як страждаєм. Оце мій рідний край! На майдані. Пісня про Маковицю. Смерть в'язня. А на горі горять вогні. Сонце сходить. До Марка Бараболі. Смерть орла. Смерть лісоруба. Наше жито. Ми українці. Кривава казка. І насилу її звінчали. Украли наше сонце. Лист із Ріо-Жанейро. Грунь опришків. Знов вас бачу. Осінь. Верховина. Дикі квіти. Минає літо. Смерть потока. Чужі квіти. Я долину. Білі гори. Ранок. Як на небі місяць зійде. Щирі поцілунки полонин-красунь. Загуди, трембіто, ув останній раз. Світанок на полонині. На Тисі. Пропали квіти із вікон. Щирі поцілунки полонин-красунь. Просоння весни. Стою, дивлюся. Весна. Сінокоси. Молотьба. Ми творим голкою культуру. "Квас". Весна - моя любов. На "Мирші" серед пастухів. "Студена вода". На Тисі. Юна Тиса. Тасмниця річки, співучої Ріки. Зима на порозі. Вертається із гір турист. Весна та осінь. Недуга. Зів'яла рожка. В плесі Тиси. Полянська красуня. Народна баяда про Свербина. Пісні і - ти. Квітка. Прощай! Дивись, яка розкішна ніч! Тобі, дівчино. Срібна річка. Ой, повій ти, вітре буйний. Чорні очі. Я з тобою познайомивсь. А на ґрунті горять вогні. Гарна шинкарка. Розбійник - вітер. З душі вже ви-тер я тебе. Переживаю я тепер. Крапка. Щось так болить душа. Вина мені! Стократ згадаєш і заплачеш колись. Передрук збірки поезій "Тобі, рідний краю". Дивись зміст першого видання в 1936 р. Поезії з рр. 1932-1939: З циклю "Знов у го-

ри": Прощай, Ужгороде! На полонині "Рівна" В підніжжі "Боржави". Синевирське озеро; На Минчолі. Осінні сонати. Зимовий день. На "Стозі" перший сніг. Ізнову надходить. Спогади. Акації. Сонечко весняне. Зелений ліс. Трембіта. Повітруля. Елегія осені. Коли у мене в серці повно жалю. Ростає над річкою верба. Моє перо. Весняна ніч. Люблю тебе. Фарба незабудьки. Ох, яка ти гарна. "Зустріч". Цвіли акації. Скажи, мій співуне. Ой, чому біліє біла полонина. Захмарилося. М. Лист до поетеси Миколаї Божук. Лист до поета в Рим. Всюди хмари, чорні хмари. Де причина бід? Смерть жебрака. Чуже сміття. Ренеґати. З'їзд молоді в Мукачеві. З.ХІ.1938. Мені в наруччі умирав. Мені в наруччі умирав. В світ за очі.

"В тюрмі", поезії з 1939 р.: Вістка з тюрми. Думки за ґратами. Моїй донечці. Юнацькі могили. Ой, похмуре небо. Ходить стара ненька. Ще б'ються хлопці. І доки ще? Кришаві квіти. Смерти не боюся! Лиш смерть вирве з рук мій олівець. Велика П'ятниця в тюрмі. "Христос воскрес..." Дайте, друзі, папірці в онучі. Прощай, "Іване Попе"! Ще такі два тижні. Остання куля. Биття, тяжкі побої. Рідний вітре! У прокуратора. Баляда про дівчину з баґнетом у грудях.

"Туга", поезії з рр.1940-1974: Прощай, рідний краю. Вже рік минув. Моя Карпатська Україно. Ох, гори рідні, ох, люблю я вас... Я знав одну пісню. Нема, нема над Верховину. Я вирву спогади з душі. Ой, люблю я полонину. Весна на чужині. Нема-немає кращої землі. Ой, важко жити на чужині. Чи ще побачу вас колись. І ось ізнов весна. На Моравії. В моравських горах. Брате вітре. Хто-зна. В горячці. Верба над рікою. Сон. Аромат акацій. Віє вітер, повіває. О, Ужгороде! Мій привіт Говерлі.

"На еміґрації", поезії рр. 1940-1974: Втеча з гортіївської тюрми. Німецька бестія. Капля в морі. В кайданах. Трагедія Івана Рогача. Кінь і горобець. Залізні шуліки. Наші партизани. Будапешт у вогні. Води, водички! Криваві фіялки. Дукля. Ясень. Мене не зловиш, клята доле! По наказу грати я не вмію. Матуся. Моя красуню! Наш ліс вивожуть. Буде тяжке прощання. Забувати. Стоптана квітка. Хто ти, дівчино нещасна? Синові. В Татрах. Двоюрідному братові. Запізно. Сумна верба. Ювілей. Зломане перо. Є у мене друг цікавий. Старий каштан. Зоряна ніч. Напередодні весни. Обожаю гори. Цифри і струни. Очі, бідні очі. Жарти людської долі. Вівчарська. Конюхи на вечерицях. Зустріч по тридцяти роках. Пелюстки троянди. У

темну ніч. Зів'яла квітка. Лірник і цар.
 Мій Пегас. Місячна ніч. В моїй душі самі
 конфлікти. Блищить алмазами роса. Спогади
 на Брата Грома. Три квітки. Елегія осені.
 Осінь. Пізно-осінній настрій. В лісі при
 Дунаї. Пустий ліс. Сад виноград. Анниці
 на 50-тирічні уродини. Великий наш Тарас.
 Рецензії: Коваль Ф. "Звеличник карпатських по-
 лонин", "Шлях перемоги", Мю., 17.У.1981; Кор-
 бутяк Д. "В. Гренджа-Донський", "Народна Воля",
 Ск., 28.У.1981; Одарченко П. "Співець Срібної
 Землі", "Свобода", НДж., 1,2 і 4.УІІ.1981; Одар-
 ченко П. "Співець Срібної Землі", "Визвольний
 шлях", Ло., УІІІ.1981, кн.8, ст.1004; Стерчо П.
 "Твори В. Гренджі-Донського", "Америка", Ф., 9-
 10.УІ.1981; Стерчо П. "Твори В. Гренджі-Донсь-
 кого", "Голос Лемківщини", Й., УІ.1981; Стерчо
 П. "Твори В. Гренджі-Донського", "Вільне слово",
 То., 27.УІ. і 22-29.УІІІ.1981.

653. **Тобі, рідний краю. Смерть Івана Попенка. Мо-
 лодій генерації. Присяга ірландки. Ще все гур-
 чать гармати на горі. І доки ще? Моїй донеч-
 ці.** - У кн. Кущинський А. "Закарпаття в бороть-
 бі". Видавництво Юліяна Середяка, БА., 1981.
 Ст. 22, 31, 78, 139, 219.

654. **А на ґруні горять огні.**- "Шлях перемоги", Мю.,
 17.У.1981.

1982

ПОЕЗІЯ

655. **"Твори Василя Гренджі-Донського, Том ІІ.Поеми."**
 - Видання Карпатського Союзу, Інк., Відділ у
 Вашингтоні, Д.К., 1982. Зібрала і впорядкувала
 Зірка Гренджа-Донська. Літературна редакція:
 Проф. д-р Василь Лев. Обкладинка: Михайло Ми-
 халевич. Ілюстрації: Юрій Луцик. 278 ст. 26х
 18 см.

ЗМІСТ: Князь Лаборець. Медея Верховини.
 Олена Верховинка. Василина, князівна Гуцу-
 лії. Гуцулка. Сива Тисо... Червона скала.
 За волю Срібної Землі. Сава Тур. Із циклу
 Висохле чатиння. Чорні хмари.

Рецензії: Одарченко П. "Поеми В. Гренджі-Донсь-
 кого". "Визвольний шлях", р.35, ч.11, Ло.,1982,
 ст.1405; Стерчо П. "Голос співця Срібної Зем-
 лі", "Америка", Ф., 9-10.ІІ.1982; Корбутяк Д.
 "Епічні поеми В. Гренджі-Донського", "Народна
 воля", Ск., 25.ІІІ.1982; Стерчо П. "Голос спів-
 ця Срібної Землі", "Вільне слово", То., 10.ІУ.і
 1.У.1982; Одарченко П. "Поеми В. Гренджі-Донсь-
 кого", "Свобода", НДж., 28.У.1982; Жила В."Спі-
 вець Карпатської України", "Визвольний шлях", р.
 3, ч.31, Ло.,1983, ст.378-382.

656. **Рідні могили.** (Уривок з поеми "Чорні хмари"). - "Шлях перемоги", Мю., 21.III.1982.

1983

ПОЕЗІЯ

657. **"Твори Василя Гренджі-Донського. Том III. Твори для дітей і молоді".**- Видання Карпатського Союзу Інк., Відділ у Вашингтоні, Д.К., 1983. Зібрала і впорядкувала Зірка Гренджа-Донська. Літературна редакція: Проф. д-р Василь Лев. Обкладинка: Михайло Михалевич. З ілюстраціями мистців: Витовта Манастирського, Володимира Баласа, Мирослава Григорієва, Миколи Бутовича. 687 ст. 26x18 см.

ЗМІСТ: Передрук збірки поезій "Китиця квіток": Дивись зміст першого видання в 1925 р. Перероблені поезії збірки "Китиця квіток": Заспів. Українська мати породила. Верховина - рідна мати. Колисала мати сина, колисала. Мені ішов. В чужині. Через доли та додому. Люби свій рідний край. Вітай, Верховино. На хвилях Тиси. Моя душа - гори. Старий замок. Зозуля в полі. На горбочку. В зеленому полі. Над річкою. Із гори потік спадає. Там, де тії гори сині. Заблудила дівчина у полі. Ходить бідна сиротина. На прощання. Ведмідь та бджоли. Темна осінь. Ой, сумна, сумна долина. Зажурились бджоли.

"Букет квітів": Ведмідь та бджоли. Старий замок. Хижий яструб. Пісенька. Сирітка. Журавель. Загибіль злодія. Буревій. Віла качка. Малий спортсмен. Вітай, школо! Ледача Тося. Бабчин котик. Золота осінь. Осіння пригода. Край долини під горою. Жовтодзьобий кіс. На сонце, на воду!

"Веселка": Несла бджілка. Ой, кувала. Віє вітер, повіває. Над рікою. Сопілка грає. Нечемний Юрко. Малий шкідник. Чесний хлопець. Пісня. Сиротина. В таборі пластунів. Все життя оддав своє. Каменяр. В хаті мерзнуть руки. Мої думки. Кісець і соловейко. Голодні горобчики. Вітаю вас! Добрий хлопчик. Розмова Тиси з Дунаєм. На порозі рік новий. Просоння весни. В далечині полонина. На бджільнику. Вчіться, діти! Верховино.Т. Масарикові. Ірині Невицькій. Знов зима і вітер віє. Українським школярам. Весна. Зимовий спорт. Веселий спів. Рідна пісня. Проліну руку. У лісі. Ми літо матимем прекрасне. Годинник. Прощання. Голодні пташки. Обіцянка. Осінь. Вітайте, діти! Вітайте, школярі!

Віршовані казки й оповідання: Казка про відьму-бусурканю. Князь Огонь. Медвідь та ко-

зак. Пригоди зайчика. Байка про козу та вовка. Манюсінька. Казки для внука: Пригоди ведмедика Бурмилка; Кіт у чоботах; Валибук; Пригоди шибеника Михася. Казки (прозою): "Закарпатські казки": Передрук збірки "Підкарпатські казки"; дивись зміст першого видання в 1937 р. Казки (прозою) з 1930-1970 рр.: Кіт, півник і лис. Манюсінька. Ловка і розумна жінка. Золота сокирка. Оповідання: "Збірка оповідань з карпатських полонин": Дивись зміст першого видання в 1926 р. Оповідання з рр. 1961-63: Оси. Нечиста сила. Іспит. Вілка в гостях на вікні. Пташенята розпрощалися з Оленкою. Колеги. П'єси, сценки: Святий отець Николай. Святий вечір. Прогулянка на місяць. Вишивка. За ялинкою. Ведмідь та бджоли. Радіосценки: Манюсінька. Братик і сестричка. До бабусі на село. Звірі ліпші від людей. Кіт у чоботах. Сірники. Шпаківня. Два брати. За сестричкою. Снігова баба. Маленький оленик. На березі ріки. Перший день у школі. Хто не працює, хай не їсть. Святий вечір на Верховині. Прибрані царські діти. Чарівна Мей Мей. Золота сокира. Найдорожчий дарунок. Гостина в лісі. Як не працюєш, голодуй! Здохляк. Курка й киця на торзі. Розбійник. Злодій. Три добрі приятелі. Вовк, коза та козенята. Пригоди зайчика. До дідуся. Слоненя. Лисичка-злодійка. Зарозумілий горобець.

Рецензії: Чопик В. "Збірник творів для дітей", "Народна воля", 31.І.1985; Чопик В. "Збірник творів для дітей", "Свобода", НДж. 13.ІІ.1985; Жила В. "За рідну мову українських дітей", "Свобода", НДж., 11.УІ.1985.

658. **На могилу батька.** - "Бюлетень" Церкви св. Михаїла, Мн., 19.УІ.1983.

1984

ПОЕЗІЯ

659. **"Твори Василя Гренджі-Донського. Том ІУ. Драматична творчість".** - Видання Карпатського Союзу, Інк., Відділ у Вашингтоні, Д.К., 1984. Зібрала і впорядкувала Зірка Гренджа-Донська. Літературна редакція: Проф. д-р Василь Лев. Обкладинка: Михайло Михалевич. 378 ст. 26x18 см.

ЗМІСТ: Оперета "Як сади зацвітуть" з музикою Драматичні поеми: Останній бій. Сотня Мочаренка. Русалка. Зруб. Верховина. Золоті ключі Срібної Землі. Скам'янілі серця.

П'єски, сценки: Вечерниці. Вуйко. Емансипація. К.П.П. Крадені поцілунки. Сватання. Внук. Найкращий подарунок. Відьма.

660. **Русин. Ой гори. Золоті ключі. Шабля й кайдани. Скільки. Коліть, стріляйте наші груди. Ударив з неба грім огнем. Вставай, народе, зривай кайдани. Як у тебе сумно, мій ти рідний краю. Вікном хвороба зазира. Дивлюсь на повінь, що прийшла. Гори, білі гори, блищучі брилянти. Верховино, мати. Гей повіяв. Трембіта. Оце мій рідний край. Кривава казка. Не раз завидую вовкам. Народ на цвинтарі порив цю землю. Верховина. Багата в нас земля. Полями-лісами. На Верховині. Пождіть, пождіть. На майдані. Серед двора тюрми труна. Смерть орла. Щире привітання шлють ґруні степам. На Покрови рано стріляли в народ. Тобі, рідний краю. Віс вітер із гори в долину. Зімліла кра-суня.**
Оповідання: **Ловець, який ніколи нічого не вбив. Ділили землю. Оля.** - У кн. "На Верховині". Збірник творів письменників дорадянського Закарпаття. Видавництво "Карпати", Ужгород, 1984. Упорядкував та вступну статтю написав Олекса Мишанич. Ст.300-339.
661. **Моя Карпатська Україно.** - "Вюлетень" Українського Золотого Хреста, ч.19, Р., 1984, ст.10.
662. **Моя Карпатська Україно.** - "Шлях перемоги", Мю., 25.III.1984.

ПУБЛІЦИСТИКА

663. **Свято Різдва на Закарпатті.** - "Америка", ч.207, Ф., 25.XII.1984. [Уривок з доповіді "Матеріальна і духовна культура селян волівської Верховини кінцем 19 і початком 20 століття."]

1985

ПОЕЗІЯ

664. **Розділили Україну поміж ворогів.** - "Українське козацтво", То., січень-червень 1985, ст.56.
665. **Розділили Україну поміж ворогів.** - "Літопис Бойківщини", ч.1/41, Ф., січень-червень 1985, ст.48.
666. **Борцеві.** - "Вільне слово", То., 15.VI.1985.
667. **Наша мрія.** - "Хроніка" Катедри св. Володимира, Ч., 27.VII.1985.

668. **"Тече потік з бережечка"**, поезії для дітей. - Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ Української літератури в Пряшеві, 1985. Упорядник Степан Гостиняк. Ілюстрації Яна Брезини. Вступне слово "Співець рідного краю" Степана Гостиняка. Відповідальний редактор Наташа Богдан. 123 ст. 24x17 см.

ЗМІСТ: Наші діти, милі діти. Звідси гора, звідти друга. Весна. Веселий спів. Де трембече та трембіта. Потічок. Травень. Зозуля у полі. На долині. У лісі. В тому городочку. Шумить бистра поточина. Несла бджілка. Ведмідь та бджоли. Злодій. Заблудила дівчинка у полі. Журавель-брехун. Дві голубки. Ластівонько, мила пташко. Яворе, яворе. Зажурилась бджілка. Золота осінь. Чом така сумна долина. Голодні пташки. Бабин котик. Перший сніг. За ялинкою. Весело до школи. Бажаєм успіху. Здрастуй, школо! Вітай, школо! Першокласничка. Піонер - зразок для інших. Ледача Тося. Новий рік. Колядка піонерам. Дід Мороз. Пісня школярів - садоводів. На сонце, на воду! Діти на Першотравня. Прощай, школо! Піонери-женці. Школо наша! Пісня молоді. Верховино, мати. Обіцянка. Щирі поцілунки полонин-красунь. Верховино, наша мати, наша рідна мати. Люблю тебе, мій рідний краю. В чужині. Колисала мене мати. Через доли та додому. Гей повіяв. Влудному синкові. Чийі то німі могили. Підкарпатській молоді. Люби рідну мову. Любім свій рідний край! Тобі, рідний краю. Отсі наші гори. Русин. На братиславській площі. Відний жебрак. Сиротина. Сирітка. Смерть дівчини. Весна. А на ґруні горять вогні. Гори білі гори, блискучі брилянти. В мукачівському замку. Серед ґруня - шолом і кріс. Старий замок. Арестовання Олександра Духновича. Люблю тебе, мій рідний краю. Як у тебе сумно, мій ти рідний краю. Полями-лісами. Скільки. Гей, покрили чорні хмари. Ніхто не бачить, як страждаєм. На Покрови рано стріляли в народ. Оце мій рідний край! Вставай, народе, зривай кайдани. Могила пророка. Пождіть, пождіть.

Рецензія: Лев Василь. "Про книжку Василя Гренджі-Донського", "Свобода", Дж., 18.IV.1987.

ПРОЗА

669. **"Твори Василя Гренджі-Донського. Том У. Повісті."** - Видання Карпатського Союзу, Відділ у Вашингтоні Д.К., 1985. Зібрала і впорядкувала Зірка Гренджа-Донська. Літературна редакція: Проф. д-р Василь Лев. Обкладинка: Михайло Михалевич. 290 ст. 26x18 см.

1986

ПРОЗА

670. **"Твори Василя Гренджі-Донського. Том VI. Сини Верховини".** (Історичний автобіографічний роман). - Видання Карпатського Союзу Інк., Відділ у Вашингтоні Д.К. 1986. Зібрала і впорядкувала Зірка Гренджа-Донська. Літературна редакція: Проф д-р Василь Лев. Обкладинка: Михайло Михалевич. 400 ст. 26x18 см. [Події з життя верховинців в рр. 1897-1921.]

ЗМІСТ: Книга I: Роки 1897-1918. Книга II: Роки 1918-1921.

Рецензія: Надтисянський П. "Зібрана творчість В. Гренджі-Донського", "Самостійна Україна", ч.1, Ч.-То., I-III.1987, ст.65-68. [Рецензія на томи I-VI.]

671. **"Твори Василя Гренджі-Донського. Том VII. Оповідання і переклади".** - Видання Карпатського Союзу Інк., Відділ у Вашингтоні Д.К. 1986. Зібрала і впорядкувала Зірка Гренджа-Донська. Літературна редакція: Проф. д-р Василь Лев. Обкладинка: Михайло Михалевич. 437 ст. 26x18 см

ЗМІСТ: Оповідання: "Покрив туман співучі ріки": Дивись зміст першого видання в 1928 році.

Оповідання, гуморески з 1922-1972 рр.: Там, де вовки неситі виють. Ділили землю. Хрест над рікою. Комедія. Під ворожими багнетами Куди вітер віє. На "Бабин вечір". Спілка трьох. Повінь. Весна. Продана дитина. Попадання. Нещасна доля з тими українцями. Кара. Ужгородський "Готель Солома". "Баранча голова" Таки послухав. Черевань на туристиці. Кіт маланкував у мішку. Дурний фішкареш. Змагання. Пригоди партизана. Канцелярія - Ірода. Нафта. "Дзяма". Танки. Із пса солонини не буде. Майовий хрущ.

Переклади: Див. Відділ "Переклади."

Рецензія: Надтисянський П. "Появився сьомий том творів В. Гренджі-Донського", "Америка", Ф., 16.IV.1987; Надтисянський П. "Появився сьомий том творів В. Гренджі-Донського", "Самостійна Україна", ч.2, Ч.-То., IV-VI.1987, ст.64-65.

ВАСИЛЬ СРЕНДЖА ІГОРЬ КИШ

ТЕЧЕ ПІОТІК З БЕРЕЖЕЧКА

КУЛЬТУРНИЙ СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ ТРУДЯЩИХ ЧСР
ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ У ПРЯШЕВІ

РЕПЕРТУАРНИЙ ЗБІРНИК

№ 2 1987 р.

ПОЕЗІЯ

672. **Тобі, рідний краю.** - "Світло", В., липень-серпень 1987, ст.270.
673. **Люби рідну мову. Засвітило сонце ясне. Русин. Вставай, народе, зривай кайдани. Ізнов весна, цвітуть сади.** - "Дружно вперед", П., ч.? 1987, ст.19.
674. **"Твори Василя Гренджі-Донського. Том УІІІ.Щастя й горе Карпатської України".** Щоденник. - Видання Карпатського Союзу Інк., Відділ у Вашингтоні Д.К. 1987. Зібрала і впорядкувала Зірка Гренджа-Донська. Літературна редакція:Проф. д-р Василь Лев. Обкладинка: Михайло Михалевич. Вступна стаття проф. д-ра Петра Стерча. 487 ст. 26x18 см. З ілюстраціями. [Про події визвольних змагань Карпатської України в рр. 1938/39.] ЗМІСТ: Частина I: "З великих днів Карпатської України", від 7.X.1938 до 15.III.1939 р. Частина II: "Під чоботом окупанта", від 15.III.1939 до кінця серпня 1939 р. Додаток автора. Післямова редакції.
675. **"Репертуарний збірник ч.2".** - Видання Культурного союзу українських трудящих ЧССР, Центральний комітет у Пряшеві, 1987. Упорядкувала д-р Марія Мальцовська. Відповідальний редактор Анна Кузьмяк. 59 ст. 14 1/2 x 20 1/2 см. [Присвячений творчості В. Гренджі-Донського з приводу 90-ліття з дня народження].З ілюстраціями. ЗМІСТ: Вступна стаття М. Мальцовської "Шукач істини". "Автобіографія" В. Гренджі-Донського. Поезії: Пряхівщина, убога, рідна, мила. Пролог. Моя пісня. Люби рідну мову. Блудному синкові. Ой гори. На Покрови рано стріляли в народ. Смерть орла.Грайте. грайте, кривавії струни. Вставай, народе, зривай кайдани. Тобі, рідний краю. Возз'єднання Закарпаття з Україною. Вітай, Радянська Арміє! Дукля. Ізнов весна, цвітуть сади. Одні з нас на розстріл. Я знав одну пісню. Чи ще побачу вас колись. Брате вітре. Проза: Оповідання: Ділили землю. Петрик.(Уривок). Казки: Два сусіди. Золотий баранець. Пригоди Михася-Пустуна. Інтерв'ю з дружиною поета "Був для мене всім" Поезії з музикою А. Каршка: Стоїть старий каштан високий. Засвітило сонце ясне. Дві фотографії поета з родиною. Фотографія дружини поета. Десять репродукцій титульних сторінок публікованих творів поета. Дві фотографії журналу "Наша земля".

ПРОЗА

676. **Мої спогади.** (Уривки). - "Дукля", ч.4, П., 1987, ст.52-55.

1988

ПРОЗА

677. **"Твори В. Гренджі-Донського. Том Х. Спогади. Листи."** - Видання Карпатського Союзу, відділ у Вашингтоні, Д.К., 1988. Зібрала, впорядкувала і доповнила Зірка Гренджа-Донська. Літературна редакція: Проф. д-р Василь Лев. Обкладинка: Михайло Михалевич. 518 стор. 26x18 см. 109 ілюстрацій.

ЗМІСТ: Розділ I: Спогади. Розділ II: Листи поета до дочки від 8.VII.1950 р. до 20. XI.1974 р. Список одержаних відзначень.

1989

ПОЕЗІЯ

678. **Ще б'ються хлопці.** - "Свобода", Дж., 15.III.1989
679. **Могила пророка. Одні з нас на розстріл. На могилу батька.** - "Радянська Верховина", Мі., 2. XII.1989.

ПРОЗА

680. **Оси.** (Оповідання). - "Жіночий світ", В., ч.9, вересень 1989, ст.21.

ПУБЛІЦИСТИКА

681. **"Твори Василя Гренджі-Донського. Том ІХ. Публіцистика"**. - Видання Карпатського Союзу, Інк., Відділ у Вашингтоні Д.К. 1989. Зібрала і впорядкувала Зірка Гренджа-Донська. Літературна редакція: Проф. д-р Василь Лев. Обкладинка: Михайло Михалевич. 502 ст. 26x18 см.

ЗМІСТ: Статті, репортажі, інтерв'ю: А. Духнович о пчолах. Спиридон Т. Черкасенко. С. Т. Черкасенко. Тарас Шевченко. Людвик Ветговен. Я теж українець. Із смітника "Общества Духновича". Підкарпатським українським письменникам і журналістам. По Підкарпатті - Країна темноти, нужди, голоду й... чехізації. Ольга Кобилянська. 'Наша' шкільна політика. Шімек і його шкільна політика. Наслідки шімеківської шкільної політики в Бергівщині. До статті "Наслідки шімеківської

політики..." З Новим Роком. Наслідки шімериківської шкільної політики. Відповідь на отвертий лист у "Свободі". І стара коза любить сіль. Нужда, голод, темнота, розпука і ... чехізація (з 14 підвідділами). П'ять українських сіл, що тягнуться рядом 28 км без жадної школи. Чехізатори. Українська торговельна школа в Ужгороді в руках чехізаторів. Чехи перелякалися коломийки. Ювілей у Перечині. Гімни пануючим - як вони пишуть. Анальфабети на ужгородській пошті. Малярські магнати опікуються нами! По Закарпатті - Величезний наступ на наше шкільництво. Мартинovich "виправдався". Неграмотні, недостойні нам, нас провокують. Як підпирають у нас руську культуру. Конгрес народної молоді Підкарпаття дня 7.VII.1929. Кривавий Великдень у Вичкові. Перше Причастя. Ювілей 10-річної праці. Ювілейна вистава д-ра Кирчева. Український театр. Войківський музей у Самборі. Ровером до Галичини. Пластове свято в Мукачеві. Конгрес українського вчителства. Велике фіяско кацапського "Конгресу" в Мукачеві 8.X.1932. 'Русінська' передача з Ужгороду. Вистава підкарпатського малярського мистецтва. Мачушині діти. Наше воскресіння. "Дружественний Вѣстник" мадяризує. I-ий Жіночий Конгрес в Ужгороді. Всі до природи! II-ий З'їзд української молоді в Мукачеві. Нечуваний голод на Волищині (з 7 підвідділами). Наші хресні імена. 'Готель Солома'. Вистава народного промислу. 'Грубий напад проти чехословацьких урядовців'. Вилучіть з монополію кукурудзу! На літературному фронті - Розмова з письменником В. Гренджою-Донським. День Сироти. Двадцята річниця смерті другого генія нашого народу - Івана Франка. До уваги туристам. Просвітянське свято в Пістрялові. Пласт в Ужгороді. До всіх українських редакцій, культурних товариств, читалень і радіоабонентів Підкарпатської Русі. Заклик до нашої інтелігенції, читалень й організації молоді та свідомого селянства й робітництва. 'День руської культури' в Ужгороді. Величний Всепросвітянський З'їзд в Ужгороді дня 17.X.1937 (у двох частинах). Велика буря з нічого. Справа свят "Цариці України" - інтерв'ю з протоігуменом о. Полікарпом Вуликом. Реорганізація Першої Центральної Руської (Української) Народної Ради - Комунікат для преси. Доски ще нам чекати? (у трьох частинах). Засідання управи Першої Центральної Української Народної Ради в Ужгороді. 250. Вдарила дванадцята година. Один - чи два народи. Святий Юрій. З москвофілами не може бути порозуміння. Великі окружні просвітянські мані-

фестаційні збори в Перечині. Справа нашого українського театру. Августин Волошин і - вдячність п. начальника шкільного реферату. Критика на 'Самокритику'. Велике свято Гуцульщини. Величавий похорон Глінки. Де ти, наша молоде? Короткий життєпис державного секретаря о. Августина Волошина. Великі демонстративні збори Української Народної Ради. Маніфест. Народна українська влада Підкарпаття. Влада Бродія відступила! Прем'єром наш Батько Августин Волошин. Бродіївщина і Фенчиківщина скраховали. Священик не сміє відтягатися від культурної праці - розмова з Преосв. Владикою д-ром Д. Нярадієм. Микола Аркас. Успіхи колядок на 'Карпатську Січ'. Історичний день. Іменування Проводу УНО. На прощання. 'Карпатська Січ' і вибори. Впали маски. Унеможливіть доступ ворожих газет. Великий окружний з'їзд у Великому Березному. Комедія. Учителство і вибори. Наші кандидати (у 7 частинах). Сьогодні велике свято! Вітайте, Січовики! 'Бажаю Карпатській Січі, щоб вона розвивалась на славу свого народу' - інтерв'ю з генералом Віктором Курмановичем. Пластова забава. На сторожі народного здоров'я - інтерв'ю з дир. д-ром Олександром Фединцем. 'Письменник В. Гренджа-Донський на волі' - лист поета до "Пробосм". Інтерв'ю з В. Гренджою-Донським. Мова про мову. Шевченко на Закарпатті. Під впливом свіжих вражень. 50-літній ювілей "Пчілки". Закарпаття процвітає.

Рецензії: Театр - 'Забавки'. Театр - 'Відьма'. Театр - 'Шельменко Денщик'. 'Фавст' в Ужгороді. Руський театр - дебют пані Іваницької. Театр - 'Вечір мініатюр'. Театр - 'Контрольор спальних вагонів'. Театр - 'Паяци'. Театр - 'Живий труп'. 'Огонь'. 540-літній ювілей приходу князя Ф. Корятовича. Театр - 'Діти Агасфера'.

Нова п'єса 'Місяць і зоря'. Театр - 'Квадратура кола'. Театр - 'Барон Кіммель'. Театр - 'Флірт і кохання'. Театр - 'Запорожець за Дунаєм'. Театр - Поправка до 'Запорожця за Дунаєм'. Театр - 'Бен-Гур' і 'Вечір мініатюр'. Дві збірки. 'Апостол' в перекладі Шкробинця. Два переклади з угорської поезії. Враження з фільму "Бандурист". Етнографічні матеріали: Кум-кум. Попелько Іванко. Три царські доньки. Золоте потя. Пісня про козака й дівчину. Пісня з війни. Коломийки. Жаба. Два братя. Співанки, кой в'ют вінки із барвінку молодим на вінчання. Тридцять братів. Слідом чудернацьких "русинських" граматик не то що хаос, а просто руїна - отворені двері до чехізації! Цар і

його сини. Народна приповідка. Ой, ходила дівка біла. Поганські звичаї в наших святах і т. зв. християнська традиція. Поливальний понеділок на Гуцульщині. Свято Різдва на Закарпатті.

Доповіді: Значення бджолярства в народному господарстві. Бджолярське приладдя. Мед. Микола Садовський, один із творців українського театру. Високошановні Друзі, милі Читачі, дорога Публіко! Українська культура на Закарпатті на початку цього сторіччя і за першої Чехословаччини. Як я зачав писати. Матеріальна і духовна культура селян волівської Верховини кінцем XIX і початком XX століття (з 6 підвідділами).

Додатки: Список статей по окремих виданнях Поазбучний список статей. Таматичний список статей.

1990

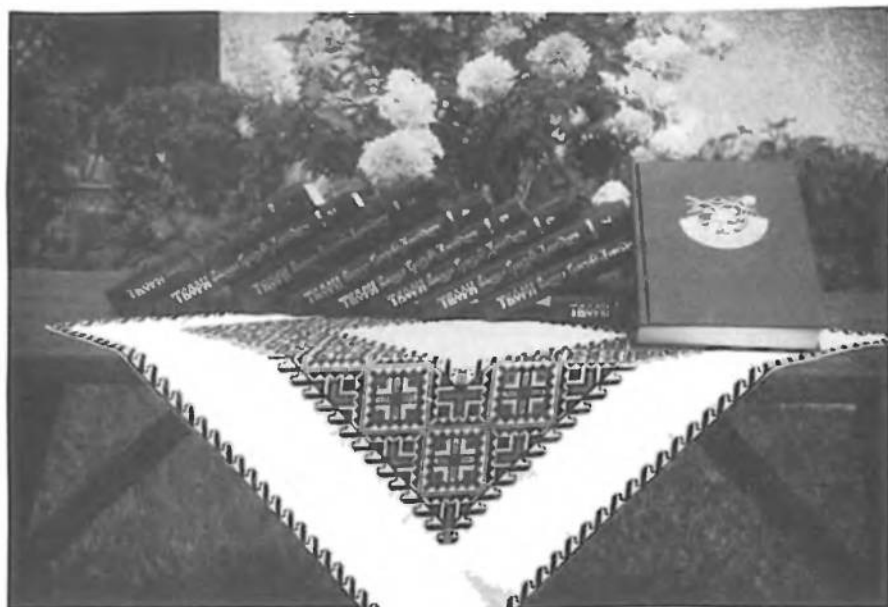
ПОЕЗІЯ

682. **"Патріотичні поезії"**. - Видання Товариства української мови ім. Т. Шевченка, Міжгірське районне відділення, Міжгір'я, 1990. Машинописом. 14 ст. 20x14 см. [Прихід з продажу книжечок призначений на фонд будови пам'ятника поетові в Міжгір'ї.]

ЗМІСТ: Люби рідну мову. Русин. Ви лиш пийте. Коли ти правдивий, Воже, бач і плач! Оце мій рідний край. Не раз завидую вовкам. Ніхто не бачить, як страждаєм. А ми обдерті, босі, без кутка. Гей, покрили чорні хмари. На Верховині. Пождіть, пождіть. Як різня почнеться. На Покрови рано стріляли в народ. Ще б'ються хлопці. Одні з нас на розстріл.

683. **Бачив я сьогодні. Як різня почнеться. Одні з нас на розстріл.** - "Трембіта" сторінка літературно-мистецької студії ім. В. Гренджі-Донського в газ. "Радянська Верховина", Мі., 21.IV.1990

684. **Русин. Скільки. Ударив з неба грім огнем. Вставай, народе, зривай кайдани. Верховино, мати. Оце мій рідний край. Кривава казка. Не раз завидую вовкам. Багата в нас земля. Пождіть, пождіть. На майдані. Серед двора тюрми труна. Смерть орла. На Покрови рано стріляли в народ. Тобі, рідний краю.** - у кн. "Карпатська замана", збірник творів українських письменників Чехословаччини, К., 1990, ст.20-38. Видавництво "Радянський письменник", 383 стор. Упорядники: Ф. Ковач, О. Мишанич, М. Роман. Вступне слово Д. Павличко.

В. С. ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ

ПАТРІОТИЧНІ ПОЕЗІЇ

Міжріп'я, 1999 р.

685. **І розлилось море крови. Рідна пісня.** - "Будитель", видання земляцтва закарпатських студентів у Львові. 1990, ч.3, ст.3.
686. **Нова зірка на нашому небі (поетесі Миколаї Божук).** - "Трембіта", сторінка літературно-мистецької студії ім. В. Гренджі-Донського в газ. "Радянська Верховина", Мі., 6.X.1990.
687. **Русин.** - "Отчий храм", газета Т-ва карпаторусинів. У., VIII.1990, ст.1.
688. **Блудному синові.** - У кн. "Найдорожчий скарб. Слово про рідну мову." (Поезії і вислови). В-во Радянський письменник, К., 1990, ст.148.
689. **Русин. Гей повіяв. Зімліла красуня. Руська мати породила. На Верховині. В чужині. На Pokрови рано стріляли в народ. Тобі, рідний краю** - "Батіг", художньо-публіцистичний альманах газети "Молодь Закарпаття". Видає Братська асоціація творців і гумористів. У., 29.XII.1990, випуск 2, ст.8. Випуск підготували Василь Горват і Василь Пагиря. [Теж мад. мовою з того самого дня. Див. Переклади].

ПРОЗА

690. **Під чоботом окупанта (уривки із щоденника поета). Як задзвонять дзвони.** (Оповідання). - "Батіг", художньо-публіцистичний альманах газети "Молодь Закарпаття". Видає Братська асоціація творців і гумористів. У., 29.XII.1990, випуск 2, ст.3-7. Випуск підготували Василь Горват і Василь Пагиря. [Теж мад. мовою з того самого дня. Див. Переклади].
691. **Святий вечір на Верховині.** - "Радянська Верховина", Мі., 29.XII.1990.
692. **Мої спогади.** - у кн. "Науковий збірник ч.15", Музею Української Культури у Свиднику. Словацьке Педагогічне видавництво в Братиславі, відділ Української літератури в Пряшеві. 1990, ст.333-420.

ПОЕЗІЯ

693. Я завидую вовкам. Щире привітання шлють ґруні степам. Розбудимо Закарпаття. Як кам'яний Мойсей. Вночі 'Христос воскрес' співали. - "Друг читача", К., 5.VI.1991, ст.4.
694. Понад гори. Тобі, рідний краю. Молодій генерачії. Ой, ходжу я понад Тису. Смерть Івана Попенка. - "Нон ґрата", альманах газ. "Карпатський край", У., 1991, ст.34-39.
695. "Василь Ґренджа-Донський, Твори". - Видавництво 'Карпати', Ужгород 1991. Упорядкування, вступна стаття та примітки О. Мишанича. З ілюстрованим портретом автора. 605 стор. Художник Я. В. Оленюк. Редактор І. М. Ребрик.

ЗМІСТ: О. Мишанич, В. Ґренджа-Донський.
 Поезії: Із збірки "Квіти з терням": Моя пісня. Ой, гори. Вихор душі. Бездоляна мати. Люби рідну мову. Русин. Блудному синкові. Брат до брата. Над рікою Водрог. Пусті гори. Звідси гора. У зеленім гаю. Попід гору. Засвіти ми. Плавле кача. Посадила'м. Коло млина. Засвітило сонце ясне. - Із збірки "Золоті ключі": Золоті ключі. Шабля і кайдани. Ужгород. Вбитий герой. Ой, не раз. Співав би я. Чия та могила. Путєм життя. Ви лиш пийте. Скільки. На братиславській площі. Віль серця. Ой, засвіти, місяченьку. Пісня руських пролетарів. Пісня мадярського маґната. Наука. Чому мене. Ой, на горі. Було то весною. Шумить. Поточок. Ось вам і. - Із збірки "Шляхом терновим": Грайте, грайте. Коліть, стріляйте наші груди. Всі ріки можна б загатити. Вставай, народе, зривай кайдани. Хай заваляться клятті мури. Ударив з неба грім огнем. Люблю тебе, мій рідний краю. Як у тобі сумно. Вночі по скелях. У Сиготі. Цвіла краса, маїлись рожі. Десь дзвонять. Жовкне листя сумної калини. Колишуть гори долину. Байдуже? - Ні, болить! Вікном Хвороба зазира. Дивлюсь на повінь. Гори, білі гори. Святий вечір. Коли ти правдивий, Боже. О, доле нещасна! - Із збірки "Китиця квіток": Наші діти, милі діти. Руська мати породила. Верховино, мати. Колисала мене мати. В чужині. Через доли та додому. На Верховині. Майовий сон. Любім свій рідний край. Моя душа - гори. Старий замок. Чиї то німі могили? Серед ґруня - шолом і кріс. Зозуля в полі. На долині. Дві голубки. Де трембече та трембіта. Яворе, яворе. Сиротина. Злодій. Ведмідь та бджоли. Чом

Василь

Гренджа-Донський

Проза, поезія, спогади

Випуск 2.
29 грудня 1990 р.

БРАТСЬКА АСОЦІАЦІЯ ТВОРЦІВ І ГИМОРНИСТІВ.

Братів

Художньо-публіцистичний альманах «МЗ».

Василь
Гренджа-Донський
ТВОРИ

така сумна долина? Зажурилась бджілка. Гей, повіяв. Відний жебрак. - Поезії з журналу "Наша земля": Оце мій рідний край! Ми українці. Не раз завидую вовкам. Могила пророка. Весна. Щирі привітання шлють ґруні степам. Дивись, яка розкішна ніч. На цвинтарі порив цю землю. Як різня почнеться. На Верховині. Трагедія народу. Серед двора тюрми труна. Зима. Святий вечір. Тобі, дівчино. Багата в нас земля. Степам - братам. Полями-лісами. У Сиготі. Пророкові - Великому Кобзареві. А на горі горять вогні. Пісні і - ти. На майдані. Весна. І насилу її звінчали. Смерть орла. А ми обдерті, бося, без кутка. Гей, покрили чорні хмари. Пождіть, пождіть. Верховина. Ніхто не бачить як страждаєм. Кривава казка. Розділили Україну поміж ворогів. Нова зірка на нашому небі. Смерть революціонера. Молотьба. - І збіри "Тернові квіти полонин": Щирі поцілунки полонин-красунь. Ми нужденний хлібець їли. На могилу батька. Русин. Ридання сопівки. Бачив я сьогодні. Отсі наші гори. На Покрови рано стріляли в народ. Ой, високі гори. Ой, колишуть сині гори. Ой, ходжу я понад Тису. - Із збірки "Тобі, рідний краю": На Боржаві. Опир-водяник. Присяга ірландки. Тобі, рідний краю. Понад гори. Полонинський пастух. Повітруля. А на ґруні горять вогні. - Поезії поза збірками: Алькоголь. Наша мрія. Сховалось сонце. - Із циклю "Трембіта": Трембіта. Як на небі місяць зійде. Я з тобою познайомивсь. О, чого ж я тут? В мукачівському замку. Розбудимо Закарпаття. Смерть лісоруба. Лист із Ріо-Жанейро. Говерла. Ми творим голкою культуру. Люби свій рідний край. Наша біла сіль. Коли у мене в серці повно жалю. А на горі горять вогні. Як кам'яний Мойсей. Всюди хмари, чорні хмари. - Із циклю: "По Верховині": Люта. Колочава. З "Листа поетові на чужину". Де причина бід? Чуже сміття. Смерть жебрака. Велике слово: Воля! "Сонце із заходу". - Із циклю "За ґратами": Віс вітер із гори в долину. Шукає сина. Ще б'ють ся хлопці. Одні з нас на розстріл. Вночі "Христос воскрес" співали. Зімліла красуня. - Із циклю "Туга": В світ за очі. Утікачем у горах. Несу в хустині. Моя ти рідна Верховино. О, гори рідні, ох, люблю я вас. Я знав одну пісню. Сопільник. Нема, нема над Верховину. Наш ліс вивожують. Возз'єднання Закарпаття з Україною. Мамочко, голубко. Сирітка. Ой, люблю я полонину. Дукля. Ясень. Ювілей. Ізнов весна, цвітуть сади. Є у мене друг цікавий. Думка про Ужгород. Чи ще

побачу вас колись? Стоїть старий каштан.
 Цифри і струни. Напередодні весни. І ось
 ізнов весна. Не рідні ви мені. У темну ніч.
 Хтозна. Брате-вітре. Сон. Великий наш Та-
 рас. Віє вітер, повіває. Туга. О, Ужгоро-
 де! Мій привіт Говерлі.
 Поєми: Князь Лаборець. Олена Верховинка.
 Василина. Червона скала.
 Драматичні твори: Скам'янілі серця. Зруб.
 Оповідання: Ділили землю. Бунт у твердині.
 Продана дитина. Нещасна доля з тими україн-
 цями. Ужгородський "Готель Солома".
 Повісті: Ілько Липей - карпатський розбій-
 ник. Петро Петрович.
 Примітки.

ПРОЗА

696. **Кінець чеської демократії (Спогад очевидця).**
 Уривки зі щоденника. - "Карпатська Україна", У.,
 7.IX.1991, ч.2, ст.3. [Передрук із збірника Му-
 зею Української Культури, ч.15, т.2., Пряшів,
 1990.]
697. **Мої спогади.** (Уривки зі збірника Музею Україн-
 ської Культури, Пряшів, 1990, ч.15, т.2.) - "За-
 карпатська правда", У., 19.IX.1991, ч.180. [З
 коротким вступним словом редакції "ЗП" під наз-
 вою "Свідок минулого"].

ПУБЛІЦИСТИКА

698. **Черпати повними пригорщами.** (Доповідь). - "Кар-
 патський край", У., 11.VI.1991, ч.22. [Написана
 для конференції "50 років української літерату-
 ри в ЧСРР" в 1968 р. в Братиславі. Появилася
 друком як частина статті М. Мушинки п. н. "Лас-
 тівка далекої весни". Оригінальна назва допо-
 віді: "Словесність нашого народу - джерело ху-
 дожньої літератури"].

1992

ПОЕЗІЯ

699. **"Твори Василя Гренджі-Донського. Том XII. До-
 даткові твори./Вібліографія."** - Видання Карпат-
 ського Союзу Інк., Відділ у Вашингтоні, Д.К.,
 1992. Зібрала і впорядкувала Зірка Гренджа-
 Донська. Літературна редакція: Проф. д-р Ва-
 силь Лев. Обкладинка: Проф. Михайло Михалевич.
 26x18 см. 562 ст.
- ЗМІСТ: Поезія: Князь Латорець, поема. Вста-
 вайте, невольні, вставайте! Плаче арфа, пла-

че. Чи ви знаєте? Руським дамам. Було колось. Річник на яри. Пророки братської любови. На пам'ять д-ра Рашина. В сні по скелях. Засвітило сонце ясне. 28.X.1918. Ті всі. У пустині дармо сіять. Карпати сині ще не наші. На нашім небі. Верховино, коліско моя. Мрії. Не ми будемо жати. Похилю буйний вітер. Наш прапор. Вітер повіває. Отак оно жилося. В зелену суботу. Каменярь. Дармо ореш, дармо сієш. Пісня молоді. Її побачив я ізнов. Ти обіцяла, що прийдеш. Смерть революціонера. Хто ти, хто ти? Борці ідей. Ми віддані на глум, поталу. Христос воскрес. Перше десятиліття. Мадамові. Трагедія любови. Не дамо. Зима. Ой, чому біліє біла полонина. Народний здвиг у Мукачеві. Лист до Зореслава в Римі. Борцеві. Оди й балади. Син дарабаша. Герої, лицарі ідеї. Лещетарське. Велике слово: Воля. Марш молоді Карпатської України. Зімліла красуня В тюрмі. Мій сину! В парку. Перспективи. Мої рожі. Помер. Думка про Ужгород. Співає все. Ігнорують! Місто Муз. Квітка на свіжому могилу Вітезслава Незвала. І доки ще? В сторіччя смерти Т. Шевченка. В Татрах. Стоїть старий каштан. Негідне покоління. Це автономія?! Телеграма шефредакторів Ф. Іванчову на уродини. Рідна пісня пестить душу. Золотоверхий Київ. Запродали ви Рідний Край.

Поезії для дітей: Сиротина, драма. Умерла королева. Біла качка. Малий спортсмен. На горбочку. На сонце на воду. Ми вперед ідемо. До побачення. Школярки-женці. Весело до школи. Пісня молоді. Прощай, школо! Пригоди під час вакацій. Потихеньки-помаленьки Весна. Пісня школярів садоводів. Вітай, школо! Перший сніг. Зозуля в полі. Новий рік. Першокласничка. Чом не пишеш до газети? Вітай, школо! Зимовий спорт.

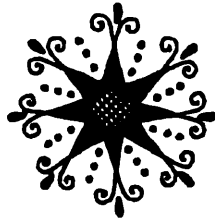
Проза: Зів'ялий квіт. Діравий мішок. Кобзар. Марія Підберецька.

Публіцистика: Поодним православним. Тайна "Кремля". Як вибирали посла до мадярського парламенту. Автономія Подкарпатської Русі под Мадярщиною і автономія под свободною республікою ЧСР. Царевлавні москалі. Панові д-рові Камінському. Тарас Шевченко. В п'яту річницю існування театру. Театр. Конгрес народної молоді Підкарпаття. До наших письменників і журналістів. Кошицький радіожурнал не знає Підкарпатської Русі. Пластове життя в таборі в Солочині коло Сваляви. Заложення фахової організації українського соціалістичного вчителства. Як допомогти голодуючій волівській Верховині. Аналфabetи на

головній пошті в Ужгороді. Чому дорога кукуруза? Жито чи меляй? Міністер Бенеш в Ужгороді. Чужа преса про Учительський конгрес та Жіночий з'їзд. Як інформує "Карпаторусскій голос". З Ужгороду до Ясіня горами. Наскільки корисний закон на Підкарпатській Русі про збіжєвий монополъ? Наша програма. Наради комітету оборони міста Ужгороду. Засідання Народопроевітнього Союзу. Ювілей професорки Марії Карцуб. "Два раз у тиждень". Наслідки чеської політики на Підкарпатській Русі вже показуються. Драматична школа нікому не потрібна. Заложення філії "Просвіти" в Кошицях. Використаймо туристику. Продукти купуймо тільки від нашого селянина. Свято Верховини. Спиридон Черкасенко - 60 річний. Андрій Кість покидає Підкарпатську Русь. Перегармонізування української пісні "Верховино, світку ти наш". Імпозантні маніфестаційні збори в справі шкільних книг. Свято Лисенка в Ужгороді. Чи історична повість "Петро Петрович" є фальшуванням історії? Сл.п. Дам'ян Гадяк. Академія Народної Ради. Лист до редакції. Знову виселяють! Завдання нашої інтелігенції. На могилу борця. Розмова з прем'єром д-ром А. Волошином. По селах і містах Карпатської України. Наша молодь і вибори. Геть...

Спогади, доповіді: Автобіографія. На чужині. Література вдома й на Пряшівщині. Література про творчість: Ф.Т., Новий руський поет. Письменник Лука Дем'ян... Ст., Голос народу. Ф., Василеві Гренджі-Донському. К.З., Відчит Гренджі-Донського в Берегові. Заручини поета і кошицький радіожурнал. Маруся Рушаківна і Василь Гренджа-Донський... Е. Маланюк, З закарпатського парнасу. Підкарпатський літературний журнал. Просвітний рух: Великі Лази. "Історія хустського замку" премійована. Червона скала по-чеськи. Нові підкарпатські казки. Загальні збори філії "Просвіти" в Тячові. "Ілько Липей" по-чеськи. Конфіскація повісти Ілько Липей. Друге видання повісти В. Гренджі-Донського "Ілько Липей". Збори Союзу батьків в ужгородській гімназії. З письменства: Оцінки "Петра Петровича". Українська радіопрограма з Кошиць. Микола Неврлі, "Підкарпатські казки". Лекції для війська. Виклад про хустський замок - на руїнах замку. Микола Неврлі, Шляхом терновим. "Князь Богдан" у віршах. В. Горицвіт, На порозі до прем'єри. Д. Лазар, Співець возз'єднання. С. Бобинець, Сумна вістка. М. Вегеш, Перший літописець Карпатської України. С. Гостиняк, Свідок минулого. О. Попович, Повертається В. Гренджа-Донський. Буде па-

м'ятник В. Гренджі-Донського. М. Вегеш, Лекції про В. Гренджі-Донського. І. Цар, Згадую Гренджу-Донського. М. Красняник, На батьківщині поета. М. Красняник, Присвячено славному поетові. День В. Гренджі-Донського. У Міжгір'ї... С. Янський, Пам'яті поета-земляка. І. Субота, Верховинський соловейко. О. Мишанич, Немов жаринка під попелом. М. Мушинка, Під одною стріхою. П. Чучка і Ю. Керекеш, Відгукніться, друзі! М. Бабидорич, В. Гренджа-Донський в Ужгороді. О, Ужгороде мій коханий! М. Красняник, Горельєф землякові в Ужгороді. Бібліографія, покажчики, пояснення слів, виправлення помилок, список жертводавців.

ПЕРЕКЛАДИ

Українською мовою:

1923

700. Бродська Л. **Стоїть улії у садочку**. [Переклад із чеської мови]. - "Пчілка", р.1, ч.1, У., 1923, 1.
701. Автор? **Сватоплук Чех.** - "Русин", ч.100, У., 21. УІ.1923. [Переклад із чесь.]

1924

702. Петефі Ш. **"Найда"**, уривки з поеми Петефія "Апостол". - "Шляхом терновим", У., 1924, ст.29. [Переклад з мад.]

1925

703. Геллер і Волф. **"Барон Кіммель"**, оперета на три дії. - У., 1925. Вперше поставлена в Ужгороді 23.ІУ.1925. [Переклад з нім. мови у співавторстві з Ярославом Барничем. Не збереглася.]
704. Штравс Йоган. **"Пергач"**, оперета на 3 дії. - У., 1925. Поставлена Руським театром "Просвіти" 10 і 13.ІХ.1925. [Перекл. з нім. мови у співавторстві з Я. Барничем. Не збереглася.]
- 704а. Целлер К. **"Пташник з Тиролю"**, оперета на 3 дії. - У., 1925. Вперше поставлена в Ужгороді 3 і 4. ІІІ.1926 Руським театром "Просвіти" [Перекл. з нім. у співавторстві з Ярославом Барничем. Не збереглася.]
- 704б. Гарцер Л. **"Морфій"**, драма на 3 дії. - У., 1925. Поставлена в Ужгороді Театром Садовського 22. ХІІ.1934 р. [Переклад з нім. мови у співавторстві з Ярославом Барничем. Не збереглася.]

1926

705. Сельма Лягерлеф. **Червоношийка**, шведська казка. - "Пчілка", р.5, ч.3-4, У., 1926, ст.68-70.

1927

706. Йокаї М. **Ксара**. Оповідання. - "Наша земля", р.І, ч.9, У., 15.Х.1927, ст.4-6. [Переклад із мад. мови].

1928

707. Петефі Ш. **Повішайте королів!** (Поезія). - У., 1928. [Переклад з мадярської мови. Недрукована? Не збереглася].
708. Ади Е. **Катехизм попів.** (Поезія) - У., 1928. [Переклад з мад. мови. Недрукована? Не збереглася].

1929

709. Петефі Ш. **До магнатів. Поезія.** (Поезії). - У. "Наша земля", р.2, ч.12, 2.І.1929, ст.9. [Переклади із мад. мови].

1951

710. **"Арифметика".** Підручник для 1-ої класи початкової української школи. Державне видавництво в Братиславі, 1951. У співавторстві з членами Комісії ПШНТ. Переклад із словацької мови. Зложила комісія шкільних підручників при Педагогічному інституті в Братиславі. З ілюстраціями. 130 стор. 21x15 см.

1954

711. Бендова К. **Гарна яблуня.** (Поезія). - "Піонерська газета", П., 1.ІХ.1954. [Перекл. із слов.]

1956

712. Крижанова-Бриндзова Є. **Лист до подруги** (Поезія) - "Піонерська газета", П., 1956. [Переклад із слов. мови].
713. Крижанова-Бриндзова Є. **Моїй матері** (Поезія). - Б., 1956. [Переклад із слов. Недрукована?]

1958

714. Штефанік П. **Карнавал.** - "Піонерська газета", П., 15.І.1958. [Переклад із слов.]
715. Вікторов В. **Музей безпорядків.** "Піонерська газета", П., ч.19, 1958. [Переклад із рос.]
716. Штефанік П. **Та гарна осінь золота.** - "Піонерська газета", П., 27.Х.1958.

1959

717. Франдкін Д. **Марш піонерів.** - "Піонерська газета", П., 29.І.1959. [Переклад із рос.]

718. Урбан Й. **Сонечко**. - "Піонерська газета", П., 16.II.1959. [Переклад із слов.]
719. Штефанік П. **Велика тура**. - "Піонерська газета", П., 28.II.1959. [Переклад із слов.]
720. Штитницький Ц. **При піонерській обіцянці в Музеї В. І. Леніна**. - "Піонерська газета", П., 30.IV.1959. [Переклад із слов.]
721. Тангрикулев К. **Дивно**. - "Піонерська газета", П., 1959, ч.5. [Переклад із рос.]
722. Криштофек О. **Добридень, іскри!** - "Піонерська газета", П., 30.IV.1959. [Перекл. із слов.]
723. Костра Я. **Піонерам**. - "Піонерська газета", П. 30.IV.1959. [Перекл. із слов.]
724. Невідомий. **Потихеньки-помаленьки**. - "Піонерська газета", П., 1959, ч.3. [Переклад із ? мови]
725. Невідомий. **Піонерський горн**. - "Піонерська газета", П., 1959. [Переклад із ? мови].
726. Ферко М. **Карнавал звірів**. - "Піонерська газета", П., ч.2, 1959. [Переклад із слов.]
727. Цітовський Ф. **Голос проти війни**. (Вірш). - Б., 1959. [Переклад із слов. Недрукований.]
728. Цітовський Ф. **Комуністи**. (Вірш). - Б., 1959. [Перекл. із слов. Недрукований]
729. Цітовський Ф. **Країна рад**. - Б., 1959. [Переклад із слов. Недрукований].
730. Цітовський Ф. **Ленінград**. - Б. 1959. [Переклад із слов. Недрукований].

1960

731. Штефанік П. **Три золоті яблучка**. - "Піонерська газета", П., 24.I.1960. [Перекл. із слов.]
732. Штефанік П. **Після років**. - "Піонерська газета" П., 30.III.1960. [Перекл. із слов.]
733. Лішкова Г. **Скажи, мамко**. - "Піонерська газета" П., 18.IX.1960. [Перекл. із чесь.]
734. Невідомий. **За спільну справу**. - "Піонерська газета", П., 31.X.1960. [Перекл. із чесь.]
735. Денеш Д. **Зірка жовтня**. - "Піонерська газета", [Переклад із мад.] П., 31.X.1960.
736. Невідомий. **Ми червоні бджілки**. - "Піонерська газета", П. 11.XI.1960. [Перекл. із чесь.]
737. Малинова Б. **Марш іскор**. - "Піонерська газета", П., ч.19, 1960. [Перекл. із слов.]
738. Туран Я. **Нам вогонь в серцях палас**. - "Піонерська газета", П., ч.19, 1960. [Перекл. із слов.]

739. Штефанік П. **Скажуть юні музиканти.** - "Піонерська газета", П., ч.13, 1960. [Перекл. із слов.]
740. Новак І. **Нова коляда.** - "Піонерська газета", П., ч.20, 1960.

1961

741. Штефанік П. **Людина в космосі.** - "Піонерська газета", П., ч.9, 1.У.1961. [Перекл. із слов.]
742. Кріштофек О. **Пісне, залунай, музику, грай.** - "Піонерська газета", П., 1961; [Перекл. із чеськ.]
743. Моїк І. **З пісні про Мирослава Нешпора.** (Стаття з поезіями.) - "Піонерська газета", П., 25.II.1961. [Переклад із слов.]

1962

744. Заборські Ю. **Осінь.** - "Піонерська газета", П., 1962. [Перекл. із слов.]
745. Туран Я. **Піврічна частушка.** - "Піонерська газета", П., 1.II.1962. [Перекл. із слов.]

1963

746. Шафарік П. **Туристська географія.** - "Піонерська газета", П., 5.УІ.1963. [Перекл. із слов.]

1964

747. Штефанік П. **Дивний сон.** - "Піонерська газета", П., 20.III.1964. [Перекл. із слов.]
748. Штефанік П. **Танцюристка.** - "Піонерська газета", П., 1.У.1964. [Перекл. із слов.]
749. Штефанік П. **Чарівна кишеня.** - "Піонерська газета", П., 5.Х.1964. [Перекл. із слов.]
750. Штефанік П. **Федьків транзистор.** - "Піонерська газета", П., 20.XI.1964. [Перекл. із слов.]
751. Бендова К. **Ракетна казка.** - "Піонерська газета", П., 1964. [Перекл. із слов.]

1965

752. Чіврни Л. **Мама в пральні.** - "Піонерська газета", П., 5.III.1965. [Перекл. із чеськ.]
753. Каповн К. **Напис на стіні.** - "Піонерська газета", П., 5.IV.1965. [Перекл. із чеськ.]
754. Грубін Ф. **Травень.** - "Піонерська газета", П., 5.У.1965. [Перекл. із чеськ.]

755. Невідомий. **Стріли до горішнього кута.** - "Піонерська газета", П., 15.VI.1965. [Перекл. із слов.]
756. Штефанік П. **Вородате бажання.** - "Піонерська газета", П., 5.XII.1965. [Перекл. із слов.]

1966

757. Штефанік П. **Розвивання на зелену.** - "Піонерська газета", П., 20.IV.1966. [Перекл. із слов.]

1967

758. Василевська Е. **Що знайшов півник?** Оповідання. - "Піонерська газета", П., 1967. [Переклад із рос. мови]

1970

759. Невідомий. **Ленінська зірка.** - "Веселка", ч.16, П., 1970. [Перекл. із слов.]

1973

760. Петефі Ш. **Одна думка не дає спокою.** - "Дукля", ч. 1, П., 1973, ст.61. [Перекл. із мад.]

1986

761. **Твори Василя Гренджі-Донського. Оповідання і переклади.** Том VII. Вашингтон Д.К., 1986. Видання Карпатського Союзу, Відділ у Вашингтоні. Зібрала і впорядкувала Зірка Гренджа-Донська. Редактор: Проф. д-р Василь Лев. Обкладинка: Проф. Михайло Михалевич. 437 стор. 26x18 см. ЗМІСТ: (Зміст першої частини збірника "Оповідання" див. у відділі "Проза" 1986 р.)

Переклади: Поезії Фера Цітовського: Люблю. На прощання. Так... Дві сосни. Кар'єра осла.

Поезії Павола Штефаніка: Та гарна осінь золота. Карнавал. Велика туга. Три золоті яблучка. Дивний сон. Танцюриства. Транзистор. Вородате бажання. Весна.

Поезії інших словацьких авторів: Юрай Заборські - Осінь. Мілан Ферко - Карнавал звірів. Кріста Бендова - Гарна яблуня. Ян Туран - Нам вогонь в серцях палає. Півріччя в

школі. П. Шафарик - Туристична географія. Невідомий - В таборі.
 Поезії з чеської мови: Л. Бродська - Стоїть вулик. Невідомий - Заграй же, цигане. За спільну справу. Олдржіх Кріштофек - Шлях, що перед тобою. Ганна Лішкова - Скажи, мамко... Ф. Грубін - Травневі співи.
 Із російської мови: В. Вікторов - Музей непорядків. Каюм Тангрикулев - Дивно! А. Лаптев - Скупа вівця.
 Із мадярської мови: Поезії Шандора Петефі: Поезія. До магнатів. Одна думка не дає спокою... Була війна. Поема Апостол.
 Проза: М. Йокай: Ксара, оповідання. Сельма Лягерлеф: Червоношийка. Е. Василевська: Що знайшов півник?
 Твори написані оригінально словацькою мовою: Святий Вечір на Верховині. Віяноце на Верховині - фотокопія частини словацького тексту. Вівірка. Веверіца - фотокопія словацького тексту. Твоя назавжди, фільмове оповідання. Три приятелі, фільмове оповідання. (В перекладі Зірки Гренджі-Донської).

Твори чужими мовами:

Написані або перекладені самим поетом :

1925

762. A rab panasza, Вірш. - "Ruszinszkoj Almanach", У., 1925, ст.81. [Написаний мад. мовою]

1940

763. Vianoce na Verchovine. - "Gardista", Б., січень 1940, Ілюстрації Бориса Бфремова. [Опис звичаїв. Написаний слов. мовою]

1955

764. Pometený jurista. Оповідання. - "Жівот", ч. 26, Б., 1.VII.1935. [Слов. мовою]
 765. Veverica, Оповідання. - "Жівот", ч.36, Б., 9.IX. 1955. [Слов. мовою]
 766. Tanky, Оповідання. - "Жівот", ч.45, Б., 1955. [Слов. мовою]
 767. Buldozerista sa učí po rusky, Оповідання. - "Світ Соціалізму", ч.43, Б., 29.X.1955. [Слов. мовою]

768. *Obet' zastaralej temy*, Оповідання. - Б., 1955. [Дві сторінки. Недруковане. Слов. мовою]
769. *Užhorodský hotel Slama*, Оповідання. - Б., 1955. [Дві сторінки. Недруковане. Слов. мовою]
770. *Bál v lese*, Радіоскеч. - Б., 1955. [5 стор. Недруковане. Слов. мовою]
771. *Dedo Mráz*, Сценка в 4-ох картинах. - Б., 1955. [14 стор. Недруковане. Слов. мовою]

1956

772. *Administracia nie je zart*, Опов., - "Живот", ч.2, Б., 20.V.1956. [Слов. мовою]

1957

773. *Tvoja navždy*, фільмове оповідання. - Б., 1957. [Словацькою мовою. Написане для літературного конкурсу. Оригінальна назва "Твоя до смерти", пізніша "Його очі". В перекладі З. Гренджі-Донської опубліковано в VII 325. Відзначене в 1958 р. на літ. конкурсі Союзу словацьких письменників. На основі драм. поеми "Зруб".] 60 ст. машинопису.
774. *Traja kamaráty*, фільмове оповідання. - Б., 1957. 57 ст. машинопису. [Словацькою мовою. Написане для літературного конкурсу. В перекладі З. Гренджі-Донської видруковано в VII 372.]
775. *Panská krv*, фільмове оповідання. - Б., 1957. [64 стор. машинопису. Недруковане. Слов. мовою]
776. *Kocour v čížmach*, П'єса. - Б., 1957, [Слов. мовою. 13 стор. машинопису. Не збереглася]

1958

777. *Bolo prvé stretnutie prekrásne*, Вірш. - Б., 1958. [Слов. мовою. Недрукований]
778. *Hej, vysoká polonina*, Вірш. - Б., 1958. [Слов. мовою. Недрукований].

1962

779. *Péterke legszebb emlékei*, Оповідання. - "Піонерська газета", П., 2.XI.1962. [Мад. мовою].

Твори перекладені іншими авторами:

1936

780. "Il'ko Lerej - podkarpatský zbojník!" Повість. - Пр., 1936. [В перекладі Малого на чеську мову. Недрукований?]
781. "Підкарпатські казки". - У., 1936. [Чеською мовою в перекладі Паржізка. Не збереглися.]
782. "Червона скала". - У., 1936. [Чеською мовою. Автор перекладу невідомий. Не збереглася.]

1937

783. Bíla polonina. - "Most mezi východem a západem". Ілюстрований місячник, присвячений Підкарпатській Русі. Хуст, XII.1937, р.ІІ, ч.10-12, ст.91 (Чесь. мовою) Вірш в перекладі Йозефа Мікуліча.

1939

784. Sárkul a fűzlevél, oda a nyár. - "Rádío Újság", Бу., 21.VII.1939. [Мад. мовою. Автор невідомий.]
785. Il'ko Lerej, karpatský zbojník. - "Meteor", časopis napínavých, dobrodružných a zábavných románov, ч.3, П., 1.VII.1939. [На слов. мову переклали В. Заяц і Ш. Обишовський.]

1940

786. "Мадярські звірства". - Б., 1940. [В перекладі Белкової на словацьку мову. Не збереглося.]

1943

787. "Príhody Miša Uličníka", Rozprávku. ("Підкарпатські казки" слов. мовою). - Б./Турчанський св. Мартин, 1943. Видання Яна Горачека "Книги для молоді", ч. кн. 15. Переклав Антон Придавок. Ілюстрації: Йоже Ілечко. 17 казок:
ЗМІСТ: Príhody Miša Uličníka. Rozmarín. Dvaja susedia. Dvaja bratia. Upir. Rozhovor troch havranov. Traja bratia. Lesná zienka. Zlatý baranok. Nečisti duchovia. Brat a sestra. Grófská dcera a dvadsat'päť zbojníkov. Zázračný kón. Otec a syn. Ivanko. Hrdá carská dcera. Laktibrada.
788. Валибук. Казка. - Б., 1943. [Переклад на словацьку мову. Автор невідомий. Не збереглася.]

PRÍHODY MIŠA ULIČNÍKA

Rozprávky

Sobieral a upravil
VASIL GRENDA-DONSKIJ

Preložil
Anton Prídavok

JAN HORÁČEK
Bratislava — Turč. Sv. Martin
1943

1979

789. Ілько Липей - карпатський розбійник, - Мн.1979.
[Перекл. Зірка Гренджа-Донська на англ. мову]
Архівний матеріал.

1981

790. This is my native land. - "Carpatho-Rusyn American", Дж.
1981, ч.1. [Англійською мовою вірш "Оце мій рід-
ний край". Автор невідомий]

1982

791. Vstavaj, narod môj, strhni okovy. Rusin. Pol'amy a les-
mi. Hrajte, hrajte, skrvavené struny. Pre jedných je
gul'ka. Hory, biele hory, lesklé brilanty. Kolembaju
modré hory. Jar nam prisla, kvitnú sady. Braček vietor.
Kalina si smutne zlati listy. Zasadila som. - "Srdce ako
Slunce". Antologia poezie basnikov ukrajinskej narodnosti
v CSSR. Vydal Slovenský spisovateľ. Bratislava 1982.
[Поезії слов. мовою: Вставай народе. Русин. По-
лями-лісами. Грайте, грайте. Одні з нас на роз-
стріл. Гори, білі гори. Колишать гори долину.
Весна на чужині. Брате вітре. Жовкне листя. По-
садила'м.] Відповідальний редактор: Яна Баліко-
ва. Зібрав, упорядкував і написав післяслово з
примітками і про авторів Федор Ковач. Переклада-
чі: Ян Туріс (7), Маріян Гевеші (2), Юрай Андри-
чик (2).

1990

792. A megszálló csizmája alatt (VGD naplójából). Ha megkondul
a harang...(elbeszélés). Versek: Idegenben. Mária oltal-
makor. Ez az én szülőföldem. Neked, szülőföldem. Ruszin.
Szél fú a hegyek felől. - "Ostor", a KI művészeti-publi-
cisztikai almanachja. Fordította Gazda Albert. Ужгород
29.XII.1990, ч.2. [Літературний додаток "Батіг"
газ. Молодь Закарпаття, мад. мовою.]

1991

793. Az én dalom. - У., 1991. [Переклад Ю. Шкробинця
вірша "Моя пісня" на мадярську мову. Архівний
матеріал].

БІБЛІОГРАФІЯ

МАТЕРІАЛІВ ПРО ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ В. ГРЕНДЖІ-ДОНСЬКОГО

1923

794. Ф. Т., "Новий руський поет". - **Русин**, У., 18.II.1923, ч.8, ст.5.
795. —, "Правительственна газета "Русин"...". - **Карпато-русскій Вѣстник**, У., 18.II.1923, ч.7, ст.18.
796. Ст., "Голос народу. Публічний протест проти великоруської мови. - **Свобода**, У., 25.II.1923, ч.7
797. —, "Гренджа, редактор "Русина". - **Карпато-русскій Вѣстник**, У., 4.III.1923, ч.8-9, ст.18.
798. Камінський Іосиф, "На адрес 'редактора' Гренджа" - **Карпато-русскій Вѣстник**, У., 11.III.1923, ч.10.
799. Устіянович І., "Встань, пісне!" (Присвята Василю Гренджі-Донському по прочитанню його збірки "Квіти з терньюм"). - **Русин**, У., 14.III.1923
800. —, "Правда очи колет". - **Карпато-русскій Вѣстник**, У., 15.IV.1923, ч.15, ст.7-8.
801. —, "Письменник Лука Дем'ян..." (Лист до автора "Квіти з терньюм"). - **Русин**, У., 7.IV.1923, ч.44
802. —, "Василь Гренджа в Гортіевской національній армаді". - **Карпато-русскій Вѣстник**, У., 17.VI.1923, ч.24.
803. Ф., "В. Гренджі-Донському". (Вірш написаний після прочитання поезії "Бій під Сиготом"). - **Русин**, У., 23.IX.1923, ч.172, ст.3.
804. Пачовський В., "Передньє слово". (Вступна стаття). - У збірці **Квіти з терньюм**, У., 1923.
805. Волошин А. "К читателям!". (Вступна стаття). - У збірці **Золоті ключі**, У., 1923.
806. Бабій О., "Василь Гренджа-Донський, 'Квіти з терньюм'". (Рецензія). - **ЛНВ** 7, 1923, ст.277-78.
807. Бабій О., "Василь Гренджа-Донський, 'Золоті ключі'". (Рецензія). - **ЛНВ** 11, 1923, ст.280.

1924

808. Студинський Кирило, "Александр Духнович і Галичина". (Студія). - У., 1924, ст.25.

1925

809. Качанюк М. "Гренджа-Донський, 'Шляхом терновим'". (Рецензія). - **ЛНВ**, 4, 1925, ст.375.
810. Вергун Д.Н., "Карпаторусская литература". (Краткий очерк). - У кн. **Восем лекцій о Подкарпатській Русі**, перевод с чешского Д.Н. Вергуна, Прага, 1925, ст.59. Вид. Чешской школы политических наук.

1926

811. Агій Ф., "Китиця квіток". (Рецензія). - **Учитель**, У., 1926, р.7, ч.4-6, ст.132-133.
812. Агій Ф., "Сиротина". (Рецензія). - **Учитель**, У., 1926, р.7, ч.4-6, ст.133-135.
813. —, Література: "Оповідання з карпатських полонин". - **Свобода**, У., 12.VIII.1926, ч.32. [Повідомлення про появу книжки].
814. —, "Вступне слово". - У кн. **Трембіта, літературний альманах**. У., 1926, ст.4-5.

1927

815. —, "Примітки: 'Наша земля'". - **Свобода**, У., 12.I.1927, ч.2. [Коротка полеміка].
816. —, "Література: 'Наша земля'". - **Свобода**, У., 24.II.1927, ч.9. [Повідомлення про перше число журналу].
817. Зірницький Денис, "Від тепер не буду". - **Наша земля**, У., ч.2, р.1, 1927, 15.III.1927, ст.7. [Поезія присвячена лірикові В. Гренджі-Донському].
818. Tichý F., "Naša zemlja", red. Grendža-Donský, рецензія. - **Slovanský Přehled**, Прага, 1927, ч.?

1928

819. "Подкарпацькій", "Незгода між самостійниками". - **Русскій Вѣстник**, У., 8.III.1928, ч.10, ст.3-4.
820. Грицай О., "Альманах Трембіта". - **Український прапор**, Бе., 15.III.1928.
821. —, "Rozvrat mezi školními detmi". - **Hlas Východu**, Užhorod-Mukačevo, 15.III.1928, č.3, s.3.
822. —, "Nepěkná příhoda při představení 'Prosvity'... - **Podkarpatské Hlasy**, Užhorod, 23.III.1928, č.69.

823. —, "Поліція заборонила прочитати вірш Гренджі Донського. Інцидент між автором вірша й комісарем поліції". - **Наша земля**, У., 25.III.1928, р.2, ч.3, ст.5-6.
824. —, "Кому можна, а кому ні!" (Стаття редакції в оборону проти нападу на Гренджу-Донського як редактора "Нашої землі".) - **Наша земля**, 1928, р.2, ч.3, ст.9.
825. —, "З голосів про підкарпатську літературу". (Передрук статті з "Українського прапору", Берлін, 15.III.1928. Рецензія на "Альманах Трембіта" і твори В. Гренджі-Донського.) - **Наша земля**, 25.IV.1928, р.2, ч.4, ст.28.
826. Чуга К., "Стогін Закарпаття", ідейному робітникові на Закарпатті Гренджі-Донському присвячує автор. (Вірш). - **Наша земля**, 25 липня 1928, ч.7, ст.13.
827. —, "На Закарпатській Україні" (коротка згадка з фотографією). - **Глобус**, ілюстрований журнал, К., липень 1928, ч.14, ст.217.
828. М., "Нова п'єса на Закарпатті" (рецензія на п'єсу "На зеленій Гуцульщині"). - **Наша земля**, У., 1928, р.2, ч.10, ст.30.
829. Мартинович Борис, "Руська торговельна школа в Ужгороді". - **Свобода**, У., 6.XII.1928, ч.49. [Відповідь на статтю В. Гренджі-Донського тої ж назви і на його закиди].

1929

830. Кар. Бон., "Гренджа-Донський, 'Тернові квіти полонин". - **ЛНВ** 1, 1929, ст.89.
831. —, "50-річчя д-ра Юлія Брашайка". - **Свобода**, У., 1929, ч.? [Коротка згадка про виступ з віршем.]

1930

832. Hartl A. "Deset let podkarpatského písemnictví 1920-30". - **Slovanský přehled**, Praha XXII, No. 3, 1930, 192.
833. Лелекач М., "Рецензії - В. Гренджа-Донський, 'На зустріч волі'". - **Пчілка**, 1.IX.1930, ч.1, ст.32.
834. —, "Пан Гренджа знов зарив до соц.-дем.партії" (полемічна стаття). - **Вперед**, ВВ., 1930, ч.?
835. —, "Пан Гренджа програв право". - **Вперед**, ВВ., 1930, ч.?
836. Зореслав, "Поете, тям!" (Вірш присвячений Гренджі-Донському). - **Пчілка**, У., 1930, ч.?

837. Hartl A. "Krásné písemnictví . Novinky podkarpatoruské." - Slovánsky přehled, Praha, XXIII, č.1, leden 1931.
838. —, "Bývalý redaktor Grendža-Donský odsouzen." - Podkarpatské hlasy, Užhorod, 23.IV.1931, č.91.
839. Недзельский Е., "Современная карпаторусская литература." - В журн. Центральная Европа", Пр., ч.4, 1931, Апрель. ст.204, 207.
840. —, "Nová politická strana na Podkarpatskej Rusi." - Podkarpatské hlasy, Užhorod, 13.IX.1931, с.207.
841. —, "Радикальные украинцы". - Русский вѣстник, У., ч.39, 24.IX.1931.
842. Лелекач М., "Червона скала". (Рецензія). - Пчілка, У., 1931, р.IX, ст.64.

843. Hartl A., "Rusinské písemnictví v epigramech." - Pestrý týden, Praha, 26.III.1932, č.13, s.14.
844. Olbracht Ivan, "Boj o kulturu a jazyk". Укн. Země bez jména (Reportáže z Podkarpatska). Praha, 1932, s.73-92.
845. К.З., "Відчит Гренджі-Донського в Берегові". - Українське слово, У., ч.12, 1.VIII.1932.
846. —, "Театр". - Українське слово, У., 1.XI.32.ч. 18. [Про виставу "Сотня Мочаренка"].

847. —, "Заручини поета і кошицький радіожурнал." - Українське слово, У., 1.IV.1933, ч.7, ст.4.
848. —, "Маруся Рушаківна і В. Гренджа-Донський..." (Повідомлення про вінчання). - Українське слово, 15.IV.1933, ч.8, ст.4.
849. Маланюк Евген, "З закарпатського парнасу. Гренджа-Донський: 'Тернові квіти полонин'. Поезії. ДВУ 1928; ст.68. Зореслав: 'Зі серцем в руках'. Книжка поезій. Ужгород 1933, ст.56. В-во оо.Василіян." - Вістник, Л., р.I, 1933, ст.924-28. [Рецензія на дві збірки].
850. Зореслав, "Поете, тям!" - У кн. Зі серцем в руках, Поезії. У., 1933. [Вірш присвячений Гренджі-Донському].
851. Hartl Antonin, "Písemnictví podkarpatských Rusinů". - У зб. Československá vlastivěda, Díl VII, "Písemnictví", Praha, 1933. Редактор д-р Вацлав Дедіна. Ст.288-90

1934

852. —, "Святочний вечір квілею". - **Свобода**, У., 22.III.1934, ч.11. [Коротка згадка про виступ поета з деклямацією вірша "Ворцєві"].
853. —, "Підкарпатський літературний журнал." - **Українське слово**, У., 21.VI.1934, ч.25, ст.4.

1935

854. Присутній, "Просвітний рух - Великі Лази." - **Українське слово**, 28.III.1935, ч.12, ст.3.
855. —, "Історія хустського замку преміована." - **Українське слово**, 9.V.1935, ч.17, ст.3.
856. —, "Puskin vagy Chopcy". - *Uj Kézíró, naplár, Ungvár*, 134 sz. 1935, június 15.
857. —, "Пушкин або Чопей?" - **Українське слово**, У., 20.VI.1935, ч.23, ст.4.
858. Olbracht I., "Hory a staletí!" - *Kniha reportáží z Podkarpatska "Země bez jména"*, s.85.

1936

859. —, "Червона скала" по-чеськи." - **Українське слово**, У., 30.I.1936, ч.4, ст.4.
860. —, "Нові підкарпатські казки". - **Українське слово**, У., 20.II.1936, ч.7, ст.4.
861. —, "Загальні збори філії "Просвіти" в Тячеві". - **Українське слово**, У., 25.VI.1936, ч.24, ст.3.
862. —, "Загальні збори ужгородської окружної на-родопросвітньої ради." - **Українське слово**, У., 30.VII.1936, ч.27, ст.3.
863. И.Т., "Нові книжки: В. Гренджа-Донський 'Тобі, рідний краю'. - **Світло**, М., 1936, р.4, ч.5-6, ст.11.
864. —, "Ілько Липей" по-чеськи". - **Українське сло-во**, У., 5.XI.1936, ч.39.
865. —, "Загальні збори Товариства українських пи-сьменників і журналістів в Ужгороді." - **Україн-ське слово**, У., 26.XI.1936, ч.42.
866. —, "Пластовий рух." - **Українське слово**, 10.XII. 1936, ч.44.
867. Birčák Volodymyr, "Dnešní stav podkarpatoruské litera- tury", - У зб.: "Podkarpatská Rus", vydal Klub přátel Podkarpatské Rusi v Bratislavě, 1936, s.194, 201.

868. Hartl Antonin, "Přehled literárního hnutí na Podkarpatské Rusi". - У зб. "Podkarpatská Rus", vydal Klub přátel Podkarpatské Rusi v Bratislavě, 1936, s.183,184,186,194-196,201.
869. Недзільський Євген, "Литература и издательская деятельность на Подкарпатской Руси послѣ переворота". - У кн. Подкарпатская Русь, за годи 1919-1936, издание Р.Н.Г., У., 1936, ст.131-134
870. З-ко В., "?" - **Українське слово**, У., 1936, ч.39 [Рецензія на збірку "Тобі, рідний краю"].

1937

871. —, "Просвітянський курс в Ужгороді". - **Українське слово**, У., 7.I.1937, ч.1, ст.2.
872. —, "Успіх повісти В. Гренджі-Донського 'Ілько Липей'." - **Українське слово**, 7.I.1937, ч.1.
873. —, "Роман Гренджи-Донського заперещен." - **Русский народный голос**, У., 19.I.1937, ч.9.
874. —, "Конфіскація повісти 'Ілько Липей'." - **Українське слово**, У., 21.I.1937, ч.3, ст.1.
875. —, "Historický román o Podkarpatské Rusi (Petro Petrovič)". - A-Zet, Užhorod, 10.II.1937, č.35.
876. —, "Друге видання повісти В. Гренджі-Донського 'Ілько Липей'." - **Українське слово**, У., 25.II.1937, ч.8.
877. —, "Прощальна вечірка Андрія Кістя". - **Українське слово**, У., 25.II.1937, ч.8.
878. —, " —". ("В місяцю квітню...") - **Карпатська Молодь**, С., 1937, ч.6/7, ст.8-9. [Про 40-літні уродини В. Гренджі-Донського].
879. Граничка Л., "В. Гренджа-Донський: 'Ілько Липей - карпатський розбійник'." (Рецензія). - **Вістник**, Л., 1937, р.У, кн. 5, ст.393.
880. —, "Збори Союзу батьків в ужгородській гімназії. Д-р Сулінчак закликав на батьків поліцію". - **Українське слово**, У., 30.IX.1937, ч.35, ст.2.
881. —, "Ужгородская гимназія за русскость. Демонстрація українцев разогнана поліцією." - **Русский народный голос**, У., 30.IX.1937, ч.203.
882. —, "Вже вийшла з друку історична повість Гренджі-Донського 'Петро Петрович'." - **Українське слово**, У., 30.IX.1937, ч.35, ст.4.
883. Hartl Antonin, "Podkarpatoruský roman" (Il'ko Lypej). - Podkarpatoruská revue, Bratislava, 1937, I. 1, s.8-10.

884. —, "Провалилися табор українофілов в Ужгородѣ".
- **Русскій вѣстник**, У., 3.Х.1937, ч.40.
885. —, "Чистку в Подкарпатской Руси!" - **Русскій вѣстник**, У., 3.Х.1937, ч.40.
886. —, "Гаряче бажання підкарпатських українців."
- **Українське слово**, У., 14.Х.1937, ч.37, ст.4.
[Про появу повісти "Петро Петрович"].
887. —, "?".- **Українське слово**, Пж., 17.Х.1937.[Рецензія на повість "Петро Петрович"].
888. —, "?". - **Новий час**, Л., 18.Х.1937, ч.231.
[Рецензія на повість "Петро Петрович"].
889. **Hartl Antonin**, "?". - **Lidové noviny**, Brno, 26.Х.1937.
[Рецензія на повість 'Петро Петрович'].
890. —, "Нові книжки". - **Земля і воля**, М., 29.Х.1937, р.4, ч.18, ст.4. [Рецензія на повість "П. Петрович"].
891. —, "З письменства. Оцінки 'Петра Петровича' В. Гренджі-Донського." (Спиридон Черкасенко; **Українське слово**, Париж; **Новий час**, Львів).
- **Українське слово**, У., 4.ХІ.1937, ч.40, ст.4.
892. —, "?". - **Діло**, Л., 7.ХІ.1937, ч.246. [Рецензія на повість 'Петро Петрович'].
893. **Лінтур П.**, "Историческая повѣсть в карпаторусской литературѣ". - **Русскій народний голос**, У., 9.ХІ.1937 і 10.ХІ.1937, чч.234, 235. [Рецензія на повість 'Петро Петрович'].
894. —, "В. Гренджа-Донський: 'Петро Петрович'." - **Свобода**, У., 11.ХІ.1937, ч.36. [Рецензія].
895. —, "Роман 'Ілько Липей' по-чеськи." - **Українське слово**, У., 25.ХІ.1937, ч.43, ст.3.
896. —, "Українська радіопрограма з Кошиць." - **Українське слово**, У., 9.ХІІ.1937, ч.45, ст.3.
[Про відчит Гренджі-Донського про 'Петра Петровича'].
897. —, "В. Гренджа-Донський: 'Підкарпатські казки'." - **Українське слово**, У., 23.ХІІ.1937, ч.47, ст.4.
898. **Бірчак Володимир**, "**Літературні стремління Підкарпатської Руси**", 1937. Видання друге. В-во Педагогічного Т-ва Підкарпатської Руси в Ужгороді, ч.45, ст. 5, 157-162, 179, 182.

899. Ревай Юлій, "Доки ще нам чекати?" (З голосів дискусії). - **Українське слово**, У., 13.І.1938, ч.2, ст.1.
900. —, "Ревай критикует Гренджу-Донского". - **Русский народный голос**, У., 18.І.1938, ч.9, ст.1.
901. —, "Украинец чи руский. - Лекція для народа". - **Русский народный голос**, У., 15.ІІ.1938, ч.31, ст.4.
902. М. Л., "Доки ще нам чекати?" (З голосів дискусії). - **Українське слово**, У., 24.ІІ.1938, ч.8, ст.1.
903. —, "О новой украинской партии". - **Русский народный голос**, У., 15.ІУ.1938, ст.2. [Реакція на статтю Гренджі-Донського "Доки ще нам чекати?"]
904. —, "Об историческом романѣ и истории Подкарпатской Руси." - **Русский народный голос**, У., 23.ІУ.1938, ст.2. [Критика на 'Петра Петровича' і напади на його автора].
905. —, "Свято в Перечині. Величавий окружний про-світянський з'їзд." - **Нова свобода**, У., 28.УІ.1938, ч.12.
906. —, "Чесько-мадярська критика проти української літератури". - **Нова свобода**, У., 16.ІХ.1938, ч.74. [Напад на повість "Петро Петрович"].
907. —, "Тріюмфальна остання дорога А. Ригана". - **Нова свобода**, У., 19.Х.1938, ч.100.
908. Пачовський Василь, "Підкарпатська Русь в історії". - **Нова свобода**, У., 28.Х.1938, ч.108.
909. —, "За єдність і неподільність Підкарпаття." (Маніфестаційні збори Першої Центральної Української Народної Ради в Ужгороді). - **Нова свобода**, У., 1.ХІ.1938, ч.111.
910. Гой В., "Василь Гренджа-Донський". - **Мета**, католицький тижневик, Л., 27.ХІ.1938, ч.46.
911. —, "Лекції для війська." - **Нова свобода**, Ху., 30.ХІ.1938, ч.125.
912. —, "Славний похорон Миколи Аркаса". - **Нова свобода**, Ху., 17.ХІІ.1938, ч.140.
913. —, "По селах і містах Карпатської України (с. Нанково, с. Влагово)." - **Нова свобода**, Ху., 30.ХІІ.1938, ч.150.
914. Jirásek J. "Vasyl Grendža-Donskyj 'Červená skala', - Podkarpatoruské revue, В., 1938, VI, 69.
915. Hartl A., "Historický román podkarpatoruský", - U.-čtvr-letník skupiny Blok. Praha, 1938, No. 3, 66-69.

916. —, "По селах і містах Карпатської України (с. Рипинне)." - **Нова свобода**, Ху., 1.I.1939' ч.1.
917. —, "Український Хуст натхненно вітав поета Олеся." - **Нова свобода**, Ху., 7.I.1939, ч.4.
918. —, "Величаві демонстраційні збори українського народу проти іменування міністром чеха генерала Прхали". - **Нова свобода**, Ху., 19.I.1939, ч.11.
919. Ревай Федір, "На прощання". - **Нова свобода**, Ху. 26.I.1939, ч.16, ст.2. [Згадка про назначення Гренджі-Донського відповідальним редактором 'Нової свободи'].
920. —, "Галицки емігранти "украинизують" Подкарпатську Русь". - **Лемко**, ЗСА, 31.I.1939, ч.1.
921. —, "По селах і містах Карпатської України (с. Нове Давидково, с. Страбичово)." - **Нова свобода** Ху., 10.II.1939, ч.29.
922. Учасник, "Виклад про хустський замок - на руїнах замку". - **Нова свобода**, Ху., 17.II.1939, ч.35.
923. —, "Карпатська Україна в загребському радіо." - **Нова свобода**, Ху., 1.III.1939, ч.45.
924. Краль Франьо, "За Гренджом-Донским" (вірш-некролог). - В журн. **Словенске погляди**, Турчанський св. Мартин, III.1939, ч.3, ст.135.[Слов.мовою].
925. Пеленський Є., "Письменство". - У кн. **Карпатська Україна, географія, історія, культура**, Л., 1939.
926. Бірчак Володимир, "**Карпатська Україна**", спомини й переживання. Вид. Нація в поході, Пр., 1939, ст.66-67.
927. Грицай Остап, "Що зробили мадяри з Гренджою-Донським?" Звіт очевидця. - **Свобода**, Дж.,ЗСА, 19.VII.1939.
928. Шеґежди Л., "Д-р Бонкало Шандор професор", інтерв'ю з д-ром Бонкалом. - **Радіо Уйшаг**, Бу., 21.VII.1939. [Мадярською мовою].
929. Чирський Микола, "Тюрми й табори". - У кн. **Карпатська Україна в боротьбі**, Ві., 1939. Видання Української пресової служби, ст.166.

930. Лепкий Богдан, "В. Гренджа-Донський". - У кн. **Наше письменство, короткий огляд української літератури**, Кр., 1941, Українське видавництво, ст.122.

1943

931. Лелекач Н. і Гарайда И., "Загальна Библиографія Подкарпатя". Періодика. - **Литературна недѣля Подкарпатського общества наук**, 1.III.1943, У., ч.5.
932. Лелекач Н. і Гарайда И., "Библиографія Подкарпатской русской литературы" (уришок з кн. Загальна Библиографія Подкарпатя, ст.518-19). - **Зоря**, часопис Подкарпатського общества наук, У., 1943 р.III, ч.1-4.
933. Лелекач Н. і Гарайда И., "**Загальна библиографія Подкарпаття**", видання Подкарпатского общества наук в Унгварѣ, У., 1943, Литературно-наукова библиотека ч. 30, ст.44, 48, 49, 518, 519.
934. Кемень Гавриил, "Мадярсько-руські духовні взаємини". - **Вісти Меншинового Університетського Інститута в Пейчу**, 1.У.1943, р.VII, ч.5. Народностна прилога, р.VII, ч.1, ст.14.
935. Б. Д., "З нових видань". - **Краківські вісти**, Кр. 29.X.1943. [Рецензія на віршовану казку "Манюсінька"].
936. Геровский Георгій, "**История угро-русской литературы в изображении Володимира Бирчака**". У., 1943, 64 сторін; ст.49, 54.

1946

937. Патрус-Карпатський А. "Голос і сумління Закарпаття". - **Закарпатська правда**, У., 16.I.1946, ч.11, ст.4.
938. Кошовий Л. "Про деякі помилки наших письменників. Ідейний зброєносець 'батька' Волошина." - **Закарпатська правда**, У., 6.X.1946.

1947

939. Жупан Йосиф і. Бездомний Лев, "З корінням викорчувати буржуазно-націоналістичний чортополох". (Лист письменників). - **Закарпатська правда**, У., 15.XII.1947, ч.249, ст.7.

1950

940. Славутич Яр, "Українсько-карпатські поети". - У кн. **Модерна українська поезія**, В-во Америка, Ф., 1950, ст. 42-43.

1954

941. Краль Франьо, "За падлим басніком". - У кн. **Верше**, В., 1954, ст.153. [Вірш-некролог слов. мовою. Оригінальна назва вірша "За Гренджою-Донським".]

1955

942. Лісовий Павло, "Українська художня література на сторінках комуністичної преси Закарпаття 20-30-х років". - У кн. **Радянське Закарпаття, літературний альманах**, I, рік видання 9-ий. Закарпатське обласне видавництво, У., 1955, ст.221 (Видано теж угорською мовою).

1957

943. Кубійович В., **Енциклопедія українознавства**, гол. ред. д-р В. Кубійович, Пж., 1955-1957, том II/2, ст.480.
944. **ak.**, "Výsledky literárnej súťaže". - Praca, В., 1957. [Про рішення Словацького літературного фонду призначити нагороду поетові за поезії і драму 'Скам'янілі серця'. Слов. мовою.]

1958

945. Балега Ю., "Розвиток прогресивної художньої прози на Закарпатті у 20-30-х роках ХХ ст." **Доповіді та повідомлення**. Ужгородський державний університет. Серія філологічна ч.11., У., 1958, ст.5.

1959

946. Кукуруза Павло, "Червона скала". - **Український голос**, В., 1.IV.1959, ч.13.

1960

947. Мольнар М., "Про авторів". (Життєписи співавторів). - У кн. **Ластівка з Пряшівщини**, К., 1960. Видавництво Радянський письменник. Упорядкував Михайло Мольнар. Ст. 240-242.
948. —, **Українська Радянська Енциклопедія**, перший наклад. К., 1960, том 3, ст.427.

1961

- 949. Бача Юрій, "Ластівка з Пряшівщини". - **Дукля**, П., 1961, ч.1, ст.118.
- 950. Пагиря Василь, "Ластівка з Пряшівщини". - **Прапор перемоги**, М., 10.I.1961.
- 951. Лісовий П. **"Літературознавство"**. - Ужгородський державний університет. Доповіді та повідомлення. Серія філологічна, ч.7, У., 1961, ст.4-5.

1962

- 952. Мишанич О., "В боротьбі за волю", до 65-ти ліття з дня народження В. Гренджі-Донського. - **Дукля**, П., 1962, ч.2, ст.22-26.
- 953. М.Т., "Ластівки Пряшівщини". [Інтерв'ю зі вступною статтею редакції з приводу 65-ліття поета]. - **Піонерська газета**, П., 1.IV.1962, ч.7.
- 954. Kozak M., "Dukl'a v novom tuchu". - **Ljud**, B., 30. VIII. 1962, No. 3.
- 955. Маланюк Е., "З закарпатського Парнасу". - У кн. **Книга спостережень**, То., 1, 1962, ст.504-511. В-во "Гомін України". [Передрук із ЛНВ, р.I, 1933].
- 956. Балега Ю., "Розвиток культури на Закарпатті". - У кн. **Література Закарпаття 20-их 30-их років ХХ століття**. Розділ I. Радянський письменник, К., 1962, ст.48-50, 69-70, 72-74.
- 957. Балега Ю., "Поезія". - У кн. **Література Закарпаття 20-их 30-их років ХХ століття**, Розділ II. Радянський письменник, К., 1962, ст.82, 101, 115-128.
- 958. Балега Ю., "Художня проза". - У кн. **Література Закарпаття 20-их 30-их років ХХ століття**. Розділ III. Радянський письменник, К., 1962, ст. 221-231.
- 959. Лісовий П.М., "Тичина і Закарпаття". - у збірці **Павло Тичина**, О., 1962. Видавництво Одеського університету, ст.158-172.

1963

- 960. Мацинський І., "Тернові квіти полонин", до сорокаріччя поетичного дебюту Гренджі-Донського". - **Дукля**, П., 1963, ч.3.
- 961. Зореслав, "Поете, знай!" - У зб. **З ранніх весен поезії**. Нью Йорк, 1963. [Вірш присвячений Гренджі-Донському. Оригінальна назва "Поете, тям!"]

962. Мишанич О. "З увагою до фактів". - **Радянське літературознавство**, К., 1963 (окремий відбиток ч. 2). [Рецензія на книгу Ю. Валеги 'Література Закарпаття 20-30-х років ХХ століття, 1962].
963. Вишневський І., **Традиції та сучасність**, монографія. - Л., 1963. Книжково-журнальне видавництво, ст. 28,95,112,113,219,223,224,228. [Про Альманах підкарпатських українських письменників, 1936 і журнал "Наша земля".]

1964

964. Мишанич О., "Тернові квіти полонин". - **Вітчизна**, К., 1964, ч.1, ст.158-163.
965. Мольнар М., "Доля співця полонин" (Причинок до творчої біографії В. Гренджі-Донського). - У кн. **В. Гренджа-Донський: 'Шляхом терновим', вибрані твори**. Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ Української літератури в Пряшеві, 1964, ст.3-52.
966. Микитась В., "До питання про розповсюдження творів Шевченка на Закарпатті і про його вплив на місцевих літераторів". - У кн. **Тези доповідей та повідомлення наукової конференції професорсько-викладацького складу, присвяченої 150-річчю з дня народження Тараса Шевченка**. - Ужгородський державний університет, У., 1964, ст. 12.
967. Поп В., "Шевченко в творчості письменників Закарпаття". - У кн. **Тези доповідей та повідомлення наукової конференції професорсько-викладацького складу, присвяченої 150-річчю з дня народження Тараса Шевченка**. - Ужгородський державний університет, У., 1964, ст.13-14.
968. Мольнар М., "Примітки". - У кн. **В. Гренджа-Донський, Шляхом терновим, вибрані твори**, 1964, ст. 366.
969. Неврлі М., "Шляхом терновим" (рецензія). - **Дукля**, П., 1964, ч.4, ст.93-95.
970. —, "Шляхом терновим". - **Піонерська газета**, П., 20.X.1964.
971. Kurminský J., "Trnistou cestou". - **Pravda**, Б., 11.XI. 1964, No. 314.
972. O.R., "Trnistou cestou". - **Večerník**, Б., 22.XII.1964, No. 301.

973. Koška J., "Sl'achom ternovým". - Směna, B., 5.I.1965.
974. —, "Štatné vyznamenania". [Повідомлення про призначення нагороди "за заслуги в розвитку української літератури в ЧССР"]. - Правда, Б., 13.V.1965.
975. —, "Štatné vyznamenania". [Повідомлення про призначення нагороди "за заслуги в розвитку української літератури в ЧССР"]. - Руде право, Б., 13.V.1965.
976. —, "Виступ піонерів на читацьких конференціях", [Про читацьку конференцію в Гуменному до повісті "Ілько Липей" з кн. В. Гренджі-Донського "Шляхом терновим" дня 20.III.1965 та в Пряшеві 10.IV.1965.] - Піонерська газета, П., 20.V.1965.
977. Мацинський І., "В. Гренджа-Донський". - У кн.: **Розмова сторіч**, Словацьке педагогічне видавництво, П., 1965, ст.235.
978. Микитась В. і Рудловчак О., "Поети зелених Карпат" (вступна стаття). - У кн. **Поети Закарпаття**, антологія закарпато-української поезії XVI ст.до 1945 р. Словацьке педагогічне видавництво, Б., 1965, ст.42-45.
979. Микитась В. і Рудловчак О., "Поети журналу 'Наша земля'" (Примітки і коментарі). - У кн. **Поети Закарпаття**, антологія, Словацьке педагогічне видавництво, Б., 1965, ст.625-626.

980. Пагиря В., "Мої пражівські друзі".- Прапор перемоги, М., 14.XII.1966.

981. Мольнар М., "Скромний ювілей" (з приводу 70-ти ліття). - Дукля, П., 1967, ч.2, ст.32-36 [з трьома віршами і карикатурою поета].
982. Неврлі М., "Ювілей закарпатського бояна", до 70-річчя від дня народження Гренджі-Донського. - Піонерська газета, П., 10.IV.1967.
983. —, "Sedemdesatiny spisovatel'a", - Večerník, Б., 21.IV.1967.
984. Іванчов Ф., "Верховина - мати його" (з приводу 70-ти ліття). - Нове життя, П., 22.IV.1967. [З одним віршем і фотографією поета.]
985. —, "Вельмишановний Василю Степановичу!" (Привітальний відкритий лист від Українських письменників в ЧССР з приводу 70-их народин). - Нове життя, П., 22.IV.1967.

986. —, "Mladý sedemdesiatnik". - Hlas L'udu, B., 22.IV.1967.
987. Неврлі М., "Ювілей закарпатського бояна", до 70-річчя від дня народження Гренджі-Донського. - **Наше слово**, Ва., 23.IV.1967.
988. —, "Važený súdruh Vasyľ Grendža-Donský", (привітальний лист від Союзу Словацьких письменників з приводу 70-ти ліття). - **Правда**, В., 23.IV.1967.
989. Вобак М., "Літературний медалйон: В. Гренджа-Донський" (з приводу 70-ти ліття). - **Нове життя**, П., 25.IV.1967, ч.15.
990. —, "Урочисте свято", (з приводу 70-ліття). - **Нове життя**, П., 29.IV.1967.
991. Мишанич О., "Обличчя полонини" (з приводу 70-ліття). - **Літературна Україна**, 30.IV.1967, ст.3, [з фотографією].
992. Шерегій Ю.А., "Бард Закарпатської України", до 70 років народження В. Гренджі-Донського. - **Шветлосц**, НС, IV.1967, ч.2, ст.141-143.
993. Мишакич О., "Літературні портрети - Василь Гренджа-Донський" (з приводу 70-ти ліття). - **Радянське літературознавство**, К., 1967, ч.4, ст.69-75.
994. Мольнар М., "Співець карпатських полонин" (з приводу 70-ліття). - **Дружно вперед**, П., П., 1967, ч.4, ст.10 [з карикатурою поета і 4 поезіями].
995. Nevrlý M., "Jubileum ukrajinského spisovatel'a", - **Pravda** В., 23.IV.1967.
996. Харківський Є., "В. Гренджа-Донський - у 70-ту річницю поета". - **Свобода**, Дж., 12.V.1967.
997. Чаварга Г., "Приходьте частіше!" - **Нове життя**, П., 13.V.1967.
998. Харківський Є., "В. Гренджа-Донський у 70-ту річницю поета." - **Наша Ватківщина**, 31.V.1967, ч. 153.
999. Неврлі М., "Ювілей закарпатського бояна", до 70-річчя від дня народження В. Гренджі-Донського. - **Вільне слово**, То., 10.VI.1967 [в скороченні].
1000. —, (Без назви) [Вступна стаття про фестиваль драми і художнього слова 3-7.V.1967; згадка про "Скам'янілі серця" на 70-ті уродини поета]. - **Дружно вперед**, П., 1967, ч.6, ст.1. [З фотографією артистів із п'єси].
1001. Зеркаль С., "В. Гренджа-Донський у 70-ліття народження. - **Українське життя**, 9.VII.1967, ч.15.
1002. —, "В 70-ти річчя В. Гренджі-Донського". - **Український голос**, В., 1967, ч.20.

1003. Небесний І., "Настане наше свято". - **Жовтень**, 1967, ч.8, ст.128-132.
1004. —, "Братиславські студенти в Празі". - **Нове життя**, П., 4.XI.1967. [Про виступ товариства українських студентів з п'єсою "Скам'янілі серця".]
1005. Микитась В., "Образ князя Корятовича в художній літературі Закарпаття". - **Матеріали ХХІ. Наукової конференції Ужгородського державного університету. Серія філології. Вид. Київського університету**, 1967, ст.83.

1968

1006. Вайда-Копанський М., "Згадаймо журнал "Наша земля". (До 70-річчя В. Гренджі-Донського). - **Календар 'Нового шляху' на 1969 р.**, То., 1968, ст.161-167.
1007. Копанський М.В., "Привіт Пряшівщині від земляків в Америці". - **Новий шлях**, То., 21.IX. і 5.X.1968.
1008. —, "V. Grendža-Donský zaslužilým umelcom", [повідомлення про одержання державного відзначення з титулом "заслужений мистець".] - **Правда**, Б., 14.XII.1968.

1969

1009. Пестременко А., "Прозова творчість В. Гренджі-Донського". - **Нове життя**, П., 18.IV.1969, ч.16.
1010. Пестременко А., "Переклади В. Гренджі-Донського". - **Дружно вперед**, П., IV.1969, ч.4, ст.27.
1011. Пагиря В., "Місячні ґруні" (Рецензія). - **Дукля**, П., 1969, ч.5, ст.70-72.
1012. Засць Г., "Співець полонин". - **Літературна Україна**, К., 30.IX.1969, ч.78, ст.2. (У відділі "Поезії друзів".) [Коротка стаття з двома віршами.]
1013. Мольнар М., "Над вибраним з поетичного доробку В. Гренджі-Донського". - У кн. **"Місячні ґруні"**, П., 1969, ст.181-200.
1014. Штець М., "Українська літературна мова на Закарпатті". - У кн. **Літературна мова українців Закарпаття і Східної Словаччини. Педагогічний збірник** ч.І. Словацьке педагогічне видавництво Б., 1969, ст.35, 40-41, 52, 75-79, 82-83, 86-90.
1015. Балега Ю., **Художні відкриття чи правда факту?** - У., Видавництво "Карпати", Ужгород, 1969, ст. 15-18, 25-26, 33, 37-39, 44, 63.

1016. Мольнар М., "В. Гренджа-Донський, до 70-річчя від дня народження (з фотографією). - **Науковий збірник Музею української культури у Свиднику**, П., 1969, кн.І, ч.4, ст.370-378. [Виголошена автором на ювілейному святі поета в Празі, організованому Українським культурним товариством у Карлових Варах 22.IV.1967 р. та в Братиславі на академії присвяченій 70-річчю поета, організованій Інститутом світової літератури та мов Словацької Академії Наук, Спілки словацьких письменників дня 24.V.1967.]

1970

1017. Пестременко А., "Перлини закарпатського регіоналізму". (Рецензія на збірку "Місячні ґруні"). - **Нове життя**, П., 1.V.1970, ч.17, ст.3.
1018. Сенько І., "У фарватері чужих здобутків". - **Молодь Закарпаття**, У., 2.VIII.1970, ч.91. [Критика на книжку "Під мечем Дамокля" Пастушенка, що взяв дані з "Ілька Липця".]
1019. —, (Без назви) "Після 30-річної перерви..." - **Радянська Верховина**, 15.VIII.1970, ст.4. [Про першу візиту поета в Міжгір'я. З п'ятьма віршами.]
1020. Буряк В.С., "Українська література Західної України, Буковини і Закарпаття (1918-1932)". - У кн. **Історія української літератури**, у 8-ми томах. Видавництво "Наукова думка", К., 1970. АН УРСР, Інститут літератури ім. Т. Шевченка. Том 6, ст.490-492, 494.
1021. Лісовий П., "Вплив Ідей Жовтня на розвиток прогресивної літератури Закарпаття в 20-х - першій половині 40-х рр." - У кн. **Великий жовтень і розквіт возз'єднаного Закарпаття**. Матеріали наукової сесії, присвяченої 50-річчю Великої Жовтневої соціалістичної революції. 29.VI.-2.VII. 1967. У., Видавництво "Карпати", 1970, ст.513-514.

1971

1022. —, (Без назви) "Не можемо з пошаною не згадати..." - **Веселка**, П., 14.VI.1971, ч.20. [Згадка про співпрацю поета з "Веселкою". З фотографією.]
1023. Буряк В.С., "Українська література в Західній Україні, Буковині і Закарпатті". - У кн. **Історія української літератури**, у 8-ми томах. Видавництво "Наукова думка", К., 1971. АН УРСР, Інститут літератури, том 7, ст.371, 375, 381.

1024. Пестременко А., "Публіцистична творчість Василя Гренджі-Донського". - **Дукля**, П., 1972, ч.2, ст.50
1025. —, "Заслуженому діячу мистецтв В. Гренджі-Донському 75 років". - **Дукля**, П., 1972, ч.3, ст. 38-41. [Включає фотографію поета, два привіти і промову М. Мольнара; Привіт від представників української літератури на Словаччині; привіт від східнього правління Союзу словацьких письменників; "Кілька думок з виступу М. Мольнара" та вірш "Вам, рідні гори".]
1026. мі., "Нова збірка В. Гренджі-Донського". - **Нове життя**, "Новини книжкової полиці", П., 1972, ч.3 [Рецензія на збірку "Шляхом терновим", К., 1972]
1027. Фединишинець В., "З гірських плаїв" (на 75-ліття поета). - **Літературна Україна**, К., 25.IV. 1972, ч.33.
1028. —, "Ювілей письменника" (коротка згадка з фотографією). - **Нове життя**, П., 28.IV.1972.
1029. —, "Василь Гренджа-Донський". - **Квіти**, Пр., 20.V.1972. [Згадка в календарі журналу про 75-ліття чеською мовою.]
1030. —, "Tyždeň v zrkadle dejin (22.V.-28.V.1972)." [Згадка про 75-ту річницю поета]. - **Svet Socializmu**, В., 20.V.1972.
1031. Стефанко А. "Ратай полонин - 75 років життя письменника В. Гренджі-Донського". - **Дружно вперед**, П., 1972, ч.5, ст.19.
1032. —, "75-річчя В. Гренджі-Донського". - **Америка**, Ф., 17.VI.1972, ч.113.
1033. Стефанко А., "Ратай полонин - 75 років життя письменника В. Гренджі-Донського". - **Вільне слово**, То., 11.XI.1972.
1034. Мольнар М., "Співець карпатських полонин". - У кн. В. Гренджа-Донський, "Шляхом терновим", К., 1972, ст.13-15.
1035. В-ць В., "Співцеві Верховини". - **Лемківщина**, 1972, ч.? [Передрук статті з "Нашого слова", Ва., травень 1972, ч.? Стаття з нагоди святкування 75-ліття поета 29.IV.1972 р. в щецінському клубі УСКТ, Щецін, Польща.]
1036. Лісовий П., "Через Бескиди. Літературна бесіда" - У., 1972. Видавництво "Карпати", Ужгород. Ст. 29, 39-40, 43.
1037. Пеленський Е., "Письменство". - У кн. **Карпатська Україна. - Географія, історія, культура**. НЙ. 1972. Видання Карпатського Союзу, ст.117-121. [Перевидана без змін з львівського видання 1939 р.]

1038. Пагиря В., "Карпатський бунтар". - **Дукля**, П., 1973, ч.3, ст.69-71. [Рецензія на збірку "Шляхом терновим", К., 1972.]
1039. Стефанко А., "Ратай полонин - 75 років життя В. Гренджі-Донського." - **Вісник Карпатського Союзу НІ.**, I-IV.1973, ст.16.
1040. Пестременко А., "Цікава книга для молоді". - **Нове життя**, П., 20.VII.1973, ч.29. [Рецензія на повість "Петрик", П., 1973.]

1041. —, "В. Гренджа-Донський", - **Піраміда**, енциклопедичний журнал модерного чоловіка (слов.мовою) В., 1974, р.IV, липень, ст.1176.
1042. —, "Zomrel V. Grendža-Donskyj". - **Směna**, B., November 1974, No. 279.
1043. —, "Odišiel Grendža-Donskyj". - **Večerník**, B., 28 November 1974, No. 235.
1044. —, Посмертна згадка. - **Бюлетень Української Православної Церкви св. Михаїла**, Мн., 1.XII.1974
1045. —, "В Братиславі помер поет і письменник Василь Гренджа-Донський." - **Свобода**, Дж., 3.XII.74
1046. Роман М., "Помер В. Гренджа-Донський". - **Нове життя**, П., 6.XII.1974, ч.49.
1047. —, "Помер письменник Василь Гренджа-Донський". - **Америка**, Ф., 6.XII.1974, ст.1.
1048. —, "Помер В. Гренджа-Донський". - **Вільне слово** То., 7.XII.1974 (з портретом).
1049. —, "В Братиславі помер В. Гренджа-Донський". - **Народна воля**, Ск., 12.XII.1974 (з портретом).
1050. Мольнар М., "Письменник не вмирає". - **Нове життя**, П., 13.XII.1974.
1051. —, "Помер поет В. Гренджа-Донський". - **Шлях перемоги**, Мю., 15.XII.1974.
1052. —, "Помер В. Гренджа-Донський". - **Вільний світ**, В., 23.XII.1974.
1053. —, "Carpatho-Ruthenian poet dies". - **Prosvita Enlightenment**, McKeesport, PA, December 1974, No. 12.

1054. Мольнар М., "В останню дорогу..." - **Дукля**, П., 1975, ч.1, ст.46. [Надгробна промова виголошена автором на похороні поета 29.XI.1974 р.]
1055. —, "Василь Гренджа-Донський". (Некролог). - **Дукля**, П., 1975, ч.1, ст.40-47. [Включає некрологи В. Іванчова, В. Пагирі (див. нижче) та вище згадану промову М. Мольнара "В останню дорогу..."]
1056. Іванчов Ф., "Син Верховини". (Некролог). - **Дукля**, П., 1975, ч.1, ст.41-42.
1057. Пагиря В., "Останні листи". (Некролог). - **Дукля**, П., 1975, ч.1, ст.43-44.
1058. Мольнар М., "Пам'яті В. Гренджі-Донського". (Некролог). - **Дружно вперед**, П., 1975, ч.1, ст.18-19 [з віршем "За сонцем за росю"].
1059. Штефан А., "Василь Гренджа-Донський". - **Америка** Ф. Чотири частини: 4.I.1975, 10.I.1975, 11.I.1975, 14.I.1975. [Життєпис з приводу смерті, з двома фотографіями].
1060. Кундрат Ю., "До питання української літератури для дітей та молоді в ЧССР". - **Дукля**, П., 1975, ч.1, ст.61-67. [Рецензія на повість "Петрик", П. 1973.]
1061. —, "На Пряшівщині спом'янули в. Гренджу-Донського". - **Свобода**, Дж., 15.III.1975, ч.51.
1062. Роман М., "Шляхи 30-річного розвитку української літератури Чехословаччини". - **Дукля**, П., 1975, ч.4, ст.65-66.
1063. —, "Відзначать річницю смерті В. Гренджі-Донського". - **Свобода**, Дж., "Хроніка", 26.XI.1975. [З приводу першої річниці смерті.]
1064. Лісовий П., "Закарпатський літературний журнал "Наша земля". - **Радянське літературознавство**, 1975, ч.7, ст.74-78.
1065. Зореслав, "Поете, тям!" - **Свобода**, Дж., 2.XII.1975. [Вірш присвячений В. Гренджі-Донському.]

1976

1066. Гренджа-Донська З., "Василь Гренджа-Донський". - **Православне слово**, ВБ., 1976, ч.2, ст.22.
1067. Гренджа-Донська З., "Василь Гренджа-Донський". - **Вільне слово**, То., 6.III.1976.
1068. Зеркаль С., "Присвячую". - У кн. **Українська земля і нарід за Карпатами**, Пж., 1976. Видання української громади у Франції.
1069. Іванчов Ф., "Син Верховини". - У кн. **Дорогами життя. Вибране**. П., 1976, ст.258-261.

1070. Кундрат Ю., "Художні твори В. Гренджі-Донського в журналі 'Наша земля'". - **Дукля**, П., 1977, ч.3, ст.58-64.
1071. —, "Найближчих сім днів". - **Праца**, відділ "Хроніка", 18.IV.1977. [До недожитих 80 років. Словацькою мовою.]
1072. —, Коротка згадка про недожитих 80 років. - **Веселка**, у відділі "Календар", 20.IV.1977, ч.16.
1073. —, "До недожитих 80-их уродин". - **Нове життя**, П., 22.IV.1977, ч.15, ст.5. [З карикатурою поета і двома віршами.]
1074. Мольнар М., "Поетичний літопис - Пам'яті Василя Гренджі-Донського" (з приводу недожитих 80-их уродин). - **Дружно вперед**, П., 1977, ч.4, ст.22. [Із спільним портретом М. Мольнара і поета.]
1075. Мольнар М., "Братислава в українській поезії". - **Дружно вперед**, П., 1977, ч.9, ст.22. [У відділі Поетичний літопис чехословацько-української дружби.]
1076. Гренджа-Донська З., "Про автора". - **Лемківські вісті**, То., XI.1977, ч.11, ст.8. [Короткий життєпис разом з віршем "В світ за очі".]
1077. Романенчук Б., "Василь Гренджа-Донський". - **Америка**, Ф., в продовженнях: 10, 13, 17, 20, ЗІ.XII.1977, та 6 і 13.I.1978. [Життєпис і огляд творчості.]
1078. Гренджа-Донська З., "Бібліографія творів Василя Гренджі-Донського". - **Українська книга**, Ф., Видавець Богдан Романенчук. В продовженнях: 1977, ч.3, ст.71.

1079. Гренджа-Донська З., "Бібліографія творів Василя Гренджі-Донського". - **Українська книга**, кварталник бібліографії. Видає Б. Романенчук, Ф. В продовженнях: 1978, р.8, ч.2, ст.32; 1978, ч.3 ст.80; 1978, ч.4, ст.118.
1080. Ковач Ф. і Ілюк М., "Автори журналу 'Дукля' - В. Гренджа-Донський". - **Дукля**, П., 1978, ч.1, ст.63.
1081. Кушинський А., "В річницю слави Карпатської Січі." - **Українське козацтво**, Ч., I-III.1978, ч. 1-2, ст.43.
1082. —, "В. Гренджа-Донський". - **Наше слово**, Ва., 18.VI.1978. [У відділі "З історії та культури лемків". З портретом.]

1083. Пугач С., "У мадярській тюрмі". - Видання Карпатського Союзу, НЙ., 1978, ст.23.
1084. Magocsi P., "The Shaping of National Identity", Subcarpathian Rus', 1848-1948. Harvard Ukrainian Series, published under the sponsorship of The Harvard Ukrainian Research Institute, Harvard University Press, Cambridge, Mass., London England, 1978, pp. 109, 125, 146-148, 151-154, 164, 210, 230, 231, 250, 260, 278, 303, 304, 346, 384, 417, 458, 500, 505, 511, 512.

1979

1085. Гренджа-Донська З., "Гренджа-Донський - лволяний маляр?!". [Стаття в оборону чести поета у зв'язку з неправдивими твердженнями П. Магочія в кн. "Формування національної свідомості..." (див. вище).] - **Вільний світ**, В., 26.II.1979; **Українські вісті**, Д., 28.II.1979; **Америка**, Ф., 6.III.1979; **Вільне слово**, То., 10.III. і 17.III.1979; **Українська думка**, Ло., 22.III.1979; **Шлях перемоги**, Мю., 20.III.1979; **Визвольний шлях**, Ло., кн.5, 1979, ст.628; **Гомін України**, То., 6.VI.1979; **Голос Лемківщини**, Й., ч.7, липень 79.
1086. —, "Дочка письменника В. Гренджі-Донського протестує". - **Українське народне слово**, Пі., 22.III.1979.
1087. Мишанич О., "В. Гренджа-Донський". - **Українська Радянська Енциклопедія**, К., 1979. Видання друге Том 3, ст.153.
1088. Гірняк Л., у кн. **На стежках історичних подій**. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріяли. Нью Йорк, 1979. Обкладинка М. Михалевича. Ст.219.

1980

1089. Сабол С., "Пам'яті Співця карпатських полонин". - **Америка**, Ф., 22.I.1980.
1090. Попадюк В., "Про В. Гренджу-Донського". - **Голос Лемківщини**, Й., III.1980. [У відділі "Листи до редакції". В справі оборони імени поета.]
1091. —, "Свято художнього слова". - **Нове життя**, П., 23.V.1980, ч.21. [Про твори Гренджі-Донського на фестивалі драми і художнього слова.]
1092. Мольнар М., "Братислава в українській поезії". - У кн. **Зустріч культур**, В., 1980, ст.338-339. Словацьке педагогічне видавництво.
1093. Мольнар М., "Доля співця полонин" (Причинок до творчої біографії В. Гренджі-Донського). - У кн. **Зустріч культур**, В., 1980, ст.388-447.

1094. Сірка Й., "Розвиток національної свідомости лемків Пряшівщини у світлі української художньої літератури Чехословаччини." Український Вільний Університет, Мю., 1980. Серія: Монографії, ч. 3І, ст.31-35, 120.

1981

1095. Романенчук Б., "Василь Гренджа-Донський". У кн. **Твори В. Гренджі-Донського, том І.** (Вступ). Видання Карпатського Союзу, Вашингтон, 1981. Ст. ХІ.
1096. Сабол С., "Співець карпатських полонин". - **Альманах Українського Народного Союзу, Дж.**, 1981, ст.173.
1097. Коваль Ф., "Звеличник карпатських полонин". - **Шлях перемоги, Мю.**, 17.У.1981. [Рецензія на Твори Гренджі-Донського, Том 1.]
1098. Корбутяк Д., "В. Гренджа-Донський". - **Народна воля, Ск.**, 28.У.1981. [Рецензія на Твори Гренджі-Донського, Том 1. З портретом поета.]
1099. Стерчо П., "Твори В. Гренджі-Донського". - **Америка, Ф.**, 9-10.УІ.1981; **Голос Лемківщини, Й.**, УІ.1981; **Вільне слово, То.**, 27.УІ.1981. [Рецензія на Твори Гренджі-Донського, Том І.]
1100. Одарченко П., "Співець Срібної Землі". - **Свобода, Дж.**, 1, 2 і 4.УІІ.1981; **Визвольний шлях, Ло.** УІІІ.1981, ст.1004-1011. [Рецензія на "Твори".]
1101. —, "Появилися твори В. Гренджі-Донського". - **Свобода, Дж.**, 27.УІІ.1981.
1102. Одарченко П., "В. Гренджа-Донський - Твори". - **Українська книга, Ф.**, 1981, ч.2, ст.52-53. [Рецензія на Твори Гренджі-Донського, Том І.]
1103. Кушинський А., **"Закарпаття в боротьбі"**, спогад. Видавництво Середяка, БА., 1981, ст.22, 30-33, 78.

1982

1104. Одарченко П., "Співець Срібної Землі". - **Нові дні, То.**, ІІ.1982, ст.30. [Рецензія на Твори, Том І.]
1105. Стерчо П., "Голос співця Срібної Землі". - **Америка, Ф.**, 9-10.ІІ.1982. [Рецензія на Твори, Том ІІ:"Поеми", Вашингтон, 1982.]
1106. —, "Появився другий том творів В. Гренджі-Донського". - **Свобода, Дж.**, 16.ІІІ.82; **Вільне слово То.**, 2.ІУ.1982; **Вільна думка, Си.**, 14.ІІІ.1982.
1107. Стерчо П., "Голос співця Срібної Землі." - **Вільне слово, То.**, 10.ІУ.1982 і 1.У.1982. [Рецензія]

1108. Корбутяк Д., "Епічні поеми В. Гренджі-Донського" - **Народна воля**, 25.III.1982. [Рецензія.]
1109. Одарченко П., "Поеми В. Гренджі-Донського". - **Свобода**, Дж., 28.V.1982. [Рецензія.]
1110. Одарченко П., "Поеми В. Гренджі-Донського". - **Визвольний шлях**, Ло., 1982, ч.11, ст.1405.
1111. Сабол С., "Пам'яті Співця карпатських полонин". - **Літопис Войківщини**, Ф., VII-XII.1982, ч.2/36, ст.22.
1112. Гутник Ю., "Літературний вечір на пошану В.Гренджі-Донського". - **Народна воля**, Скр., 9.XII.1982.
1113. Гутник Ю., "Літературний вечір співця карпатських полонин". - **Свобода**, Дж., 30.XI.1982.
1114. Kovač F., "Ukrajinská literatúra na Slovensku po roku 1945". [Післяслово і життєписи співавторів]. - У кн. *Srdce ako Slnce, antologia poézie básnikov ukrajinskej narodnosti v ČSSR. Slovenský spisovateľ*, В., 1982, s. 111, 115, 118.
1115. Фединишинець В., "Плач за Гренджою-Донським". - У кн. **Забута земля**, збірник творів зарубіжних письменників, У., Видавництво "Карпати", 1982, ст.237. [Переклад вірша Франя Краля із словацької мови та примітки.]
1116. Бендзар Б., "З літопису надії і боротьби". - Післямова до збірника **Забута земля**. Видавництво "Карпати", У., 1982, ст.361.
1117. Michaels P., "Vasyl Grendža-Donskyj (1897-1974)". - *Carpatho-Rusyn American*, Fairview, NJ, Winter 1982, vol. 5, No. 4.

1983

1118. Жила В., "Співець Карпатської України". - **Визвольний шлях**, Ло., 1983, ч.3, ст.378-382. [Рецензія на Твори В. Гренджі-Донського, Том I і II, Вашингтон, 1981 і 1982.]
1119. —, "Появилися твори В. Гренджі-Донського." - **Свобода**, Дж., 27.VII.1983.
1120. —, "Появився третій том творів Гренджі-Донського." - **Свобода**, Дж., 16.XII.1983.

1984

1121. —, "Появився третій том творів Гренджі-Донського". - **Вільне слово**, То., 4.II.1984.
1122. —, "Новий том творів В. Гренджі-Донського". - **Шлях перемоги**, Мю., 1.IV.1984.
1123. Мишанич О., "Література Закарпаття дорадянського періоду." - У кн. **На Верховині**, збірник тво-

рів письменників дорадянського Закарпаття, У., 1984, Видавництво "Карпати", ст.5, 20-23, 495, 508-509, 514.

1124. Химинець Ю., "Мої спостереження із Закарпаття". Видання Карпатського Союзу, НЙ., 1984, ст. 109-111, 116, 121.

1985

1125. Гренджа-Донська З., "Похорон В. Гренджі-Донського". - **Визвольний шлях**, Ло., січень 1985, ч.1, ст.99; **Літопис Бойківщини**, Ф., I-UI.1985, ч.1/41, ст.49-53.
1126. Чопик Б., "Збірник творів для дітей". - **Народна воля**, Ск., 31.I.1985. [Рецензія на кн. Твори В. Гренджі-Донського, Том III, Вашингтон, 1983.]
1127. Чопик Б., "Збірник творів для дітей." - **Свобода**, Дж., 13.II.1985.[Рецензія.]
1128. Чопик Б., "Збірник творів для дітей." - **Новий шлях**, То., 23.II.1985. [Рецензія.]
1129. —, "Children's books" - **Америка**, Ф., 25.II.1985. [Повідомлення про видання 3-го тому Творів В. Гренджі-Донського. Англійською мовою.]
1130. —, "Вийшов четвертий том творів Гренджі-Донського." - **Свобода**, Дж., 24.V.1985.
1131. Жила В., "За рідну мову українських дітей". - **Свобода**, Дж., 11.VI:1985. [Рецензія.]
1132. Гостиняк С., "Співець рідного краю." - У кн.**Те-че потік з бережечка**, П., 1985. Словацьке педагогічне видавництво, Б., Відділ Української літератури у Пряшеві, 1985, ст.5-6.

1986

1133. —, "Появився 5-ий том творів Гренджі-Донського". - **Новий шлях**, То., 1-2.I.1986.
1134. —, "Вийшов 5-ий том творів Гренджі-Донського." - **Свобода**, Дж., 11.II.1986.
1135. —, "Grendzha-Donskyj's writings in UCI Library". - **Ukrainian Cultural Institute Newsletter**, Dickinson, N.D. Vol. VI, No. 3, July 1986, p.13.
1136. Гренджа-Донська З., "Дещо про видання творів В. Гренджі-Донського." - **Свобода**, Дж., 22.VII.1986
1137. —, "Появився історичний роман В.Гренджі-Донського". - **Свобода**, Дж., 24.VII.1986.
1138. —, "Нові книжки - В. Гренджа-Донський, Твори. Том 6." - **Новий шлях**, То., 16.VIII.1986.

1139. —, "З українського життя." - **Гомін України**, То. 17.ІХ.1986. [Про появу 6-го тому творів поета.]
1140. —, "В. Гренджа-Донський". - **Український радянський енциклопедичний словник**, Том 1. Калібр. Видання друге. К., 1986. Головна редакція Української радянської енциклопедії. Ст.447.

1987

1141. Надтисянський П., "Зібрана творчість В.Гренджі-Донського". [Рецензія на перших 6 томів творів] - **Самостійна Україна**, Ч.-То., І-ІІІ.1987, ч.1/422, ст.65-68.
1142. —, "Вийшов з друку 7-ий том В.Гренджі-Донського". - **Свобода**, Дж., 12.ІІІ.1987.
1143. Гренджа-Донська З., "В. Гренджа-Донський, в 90-ту річницю з дня народження". - **Свобода**, Дж., 20.ІІІ.1987; **Українські вісті**, Д., 26.ІV.1987; **Народна воля**, Ск., 30.ІV.1987.
1144. Гривняк Ю., "Василь Гренджа-Донський" (у 90-ти ліття). - **Українське слово**, Пж., 5.ІV.1987.
1145. Надтисянський П., "Появився сьомий том творів В. Гренджі-Донського". - **Америка**, Ф., 16.ІV.87.
1146. Ілюк М., "Полонила його рідна Верховина" (з приводу 90-ліття). - **Нове життя**, П., 17.ІV.1987.
1147. Лев В., "Про книжку В. Гренджі-Донського". - **Свобода**, Дж., 18.ІV.1987. [Рецензія на збірку "Тече потік з бережечка", П., 1985.]
1148. Мишанич О., "Співець полонини". (З приводу 90-ліття). - **Закарпатська правда**, У., 23.ІV.1987. [Подано і російською мовою в тому ж числі.]
1149. Шерегій Ю.А., "Мої спогади про барда Закарпатської України". - **Новий шлях**, То., 25.ІV.1987; **Шлях перемоги**, Мю., 26.ІV.1987. [З приводу 90-ти ліття поета.]
1150. —, "Літературний вечір в. Гренджі-Донського." **Українські вісті**, Д., 26.ІV.1987. [Про запланований вечір в Чикаго для вшанування 90-ліття з дня народження поета.]
1151. Панчук Н., "Пам'яті В. Гренджі-Донського". - **Закарпатська правда**, У., 29.ІV.1987. [Про літературний вечір з нагоди 90-річчя поета у Спілці письменників в Ужгороді, де виступили О. Мишанич, І. Чендей, Ю. Шкробинець і брат поета Іван Гренджа. Статтю поміщено і російською мовою в тому самому числі.]
1152. Мальцовська М., "В. Гренджа-Донський, 1897-1974" (з приводу 90-ліття.) - **Дружно вперед**, П., 1987, ч.4, ст.18-19. [З портретом і 4-ма віршами.]

1153. Гиряк М., "Вечір присвячений ювілею поета в 90-річчя". - **Нове життя**, П., 1.У.1987.
1154. Гренджа-Донська З., "Поет очима дочки". - **Визвольний шлях**, Ло., У.1987, ч.5, ст.612.
1155. Гривняк Ю., "Василь Гренджа-Донський". (У 90-ти ліття). - **Сучасність**, Мю., УІ.1987, ч.6, ст.35.
1156. Надтисянський П., "Появився сьомий том творів В. Гренджі-Донського". - **Самостійна Україна**, Ч.-То., ІУ-УІ.1987, ч.2, ст.64-65. [Рецензія.]
1157. Гренджа-Донська З., "Дещо про видання творів В. Гренджі-Донського". - **Літопис Бойківщини**, Ф., І-УІ.1987, ч.1, ст.71-73.
1158. Фединишинець В., "Іронія долі". - **Закарпатська правда**, У., 18.УІІ.1987. [Теж російською мовою в тому самому числі].
1159. Панько Ю., "Відбиття давнини в літературі." - **Нове життя**, П., 24.УІІ.1987, ч.30.
1160. Шерегій Ю. А., "Василь Гренджа-Донський". - **Літопис Бойківщини**, Ф., УІІ-ХІІ.1987, ч.2/46, ст.44.
1161. Жила В., "За рідну мову українських дітей." - **Визвольний шлях**, Ло., УІІІ-ІХ.1987, ч.8-9, ст. 1044. [Рецензія на 3-ий том творів В. Гренджі-Донського.]
1162. —, "З історії та культури лемків." - **Наше слово**, Ва., 16.УІІІ.1987, ч.33.
1163. Мудра О., "Літературний вечір, присвячений В. Гренджі-Донському" (з приводу 90-ліття з дня народження. В Чікаго, 2.У.1987 р.) - **Свобода**, Дж., 12.УІІІ.1987; **Народна воля**, Ск., 3.ІХ.1987; **Екран**, Ч., 1987, ХХVІ, ч.139-140, ст.20-22. [З 13 фотографіями].
1164. Мудра О., "В. Гренджа-Донський визначний письменник Закарпаття". - **Український голос**, В., 5.Х.1987. [Про літературний вечір в Чікаго.]
1165. Мудра О., "У 90-річчя Гренджі-Донського". - **Українські вісті**, Д., 8.ХІ.1987, ч.42, ст.5. [Про літературний вечір в Чікаго.]
1166. Мудра О., "Літературний вечір в Чікаго, присвячений В. Гренджі-Донському, визначному письменникові Закарпаття і літературний огляд поетової спадщини." - **Самостійна Україна**, Ч.-То., липень-серпень 1987, ч.3, ст.44-51. - **Новий шлях**, То., 14.ХІ.1987, ч.46, ст.9-10. (Уривок). [З фотографією.]
1167. Стерчо П., "Передмова" до 8-го тому Творів Василя Гренджі-Донського. - **Твори В. Гренджі-Донського, "Щастя й горе Карпатської України"**, Том 8, Видання Карпатського Союзу, Вашингтон, 1987, ст.5.

1168. Гренджа-Донська З., "Мій батько". - **Самостійна Україна**, Ч.-То., IV-VI.1987, ч.2, ст.45-52. [З портретом поета.]; **Вільна думка**, Си., у 8-ох частинах: Від 11.X.1987 до 27.XII.1987, чч.41-52, і від 3.I.1988 до 7.II.1988, чч.1-6. [Доповідь прочитана на літературному вечорі в Чікаго 2.V.1987 р. з приводу 90-ліття поета.]
1169. Химишинець В., "Спогад про земляка-поета". - **Ленінська правда**, Ху., 12.XII.1987, ч.149.
1170. Нірода П., "Співець Карпат в Руському домі." - **Нове життя**, П., 18.XII.1987, ч.51. [З приводу 90-ліття поета.]
1172. Струк Д., "Василь Гренджа-Донський". - **Енциклопедія України**, Том 2, 1987, ст.98. - Торонто-Балфало-Лондон. [Англійською мовою.]
1173. Мальцовська М., "Шукач істини". - **Репертуарний збірник ч.2**, П., Видання КСУТ, 1987, ст.3-6. [Вступна стаття до "Збірника", виданого з приводу 90-ліття з дня народження поета.]
1174. Мальцовська М., "Був для мене всім". (Інтерв'ю з дружиною поета, Марусею.) - **Репертуарний збірник ч.2**, П., Видання КСУТ, 1987, ст.50-52.
1175. Кузьмяк А., "Збірник до ювілею." - **Нове життя**, П., 1987, ч.32. [Про Репертуарний збірник ч.2.]

1988

1176. Мудра О., "Літературний вечір в Чікаго, присвячений В. Гренджі-Донському - визначному бойківському письменникові Закарпаття." - **Літопис Бойківщини**, Ф., I-VI.1988, ч.1/47, ст.66.
1177. Ребрик І., "Гренджа-Донський - талановитий і суперечливий." - **Молодь Закарпаття**, У., 28.V.1988, ч.21.
1178. Латко І., "Увічнити пам'ять." - **Радянська Верховина**, Мі., 8.IX.1988. [Про старання назвати вулицю ім. Гренджі-Донського.]
1179. Керита Х., "Залишатися самим собою". - **Закарпатська правда**, У., 19.X.1988. (Інтерв'ю з Юрієм Балею).
1180. Гренджа-Донська З., "Твори В. Гренджі-Донського на конвенції славістів." - **Америка**, Ф., 13.XII.1988.
1181. —, "Появився ще один том творів В. Гренджі-Донського". - **Свобода**, Дж., 31.XII.1988. [Про появу 10-го тому творів поета.]

1182. Довгальук П. і Новиченко Л., "Література Західної України, Буковини та Закарпаття в умовах буржуазного ладу (1917-1939, 1940-1945)." - У кн. **Історія української літератури**, у 2-ох томах. Том 2. Радянська література. Видавництво "Наукова думка", К., 1988, ст.134, 135.
1183. Мишанич О., "В. Гренджа-Донський". - **Українська літературна енциклопедія**, том I (А-Г). Головна редакція УРЕ ім. М.П. Бажана, К., 1988, ст.484.

1989

1184. Рудницький Л., "Український науковий світ був сильно заступлений на конвенції славістів." - **Свобода**, Дж., 5.I.1989, ч.2. [Про панель і виголошені доповіді про В. Гренджу-Донського].
1185. Густі В., "Кого я знав, кого люблю" - **Молодь Закарпаття**, У., 4.II.1989, ч.5; **Карпатська зірка**, ВВє., 14.IX.1989. [Спогад про зустріч із поетом].
1186. Гренджа-Донська З., "Твори Гренджі-Донського на конвенції славістів." - **Свобода**, Дж., 15.III.1989, ч.48.
1187. Красняник М., "Верховинський соловейко". - **Радянська Верховина**, Мі., 1.IV.1989; **Молодь Закарпаття**, У., IV.1989, ч.17. [З приводу 92 р. з дня народження поета].
1188. Лях М., "Присвячено поету-земляку". - **Радянська Верховина**, Мі., 20.IV.1989.
1189. Красняник М., "Товариство рідної мови". - **Радянська Верховина**, Мі., 27.IV.1989.
1190. Балега Ю., "Автор тернових квітів." - **Закарпатська правда**, У., 25.VI.1989, ч.146.
1191. Гренджа-Донська З., "Поет очима дочки". - **Літопис Бойківщини**, Ф., I-VI.1989, ї.1/49, ст.56-66. [Спогади з приводу 90-ліття поета].
1192. Токар Д., "Вулиця імені земляка." - **Радянська Верховина**, Мі., 1.VII.1989, ч.78.
1193. Химинишинець В., "Прикра помилка чи вигадка". - **Радянська Верховина**, Мі., 6.VII.1989. [Подано мильні факти про Гренджу-Донського].
1194. Фединишинець В., "З Духновичевого кореня". - **Радянська Верховина**, Мі., 3.VIII.1989.
1195. Пагіря В., "Василь Гренджа-Донський". - **Прапор перемоги**, М., 6.X.1989.
1196. Селянський Я., "За ініціативою товариства". - **Молодь Закарпаття**, У., 21.X.1989; **Закарпатська правда**, У., 26.XI.1989. [Про найменування вулиці в Міжгір'ї іменем В. Гренджі-Донського.]

1197. Гренджа-Донська З., "Гренджа-Донський - провідна постать модерної карпато-української літератури" - **Свобода**, Дж., 22.XI.1989. [Про твори поета на конференції славистів у Чикаго в листопаді 1989]
1198. —, "Появився 9-ий том творів В. Гренджі-Донського". - **Свобода**, Дж., 22.XI.1989.
1199. —, "Лист із США". - **Молодь Закарпаття**, У., 25. XI.1989. [Про нав'язання контакту з дочкою поета. Включає спомин дочки про похорон батька.]
1200. Гренджа-Донська З., "Остання путь батька" (з приводу 15-ої річниці смерти.) - **Молодь Закарпаття**, У., 25.XI.1989. [Опубліковано і мадярською мовою в тому ж числі.]
1201. Красняник М., "Пам'яті Гренджі-Донського" (до 15-ліття смерти поета). - **Радянська Верховина**, Мі. 2.XII.1989.
1202. Гренджа-Донська З., "Сумна річниця" (до 15-ліття смерти поета). - **Радянська Верховина**, 2.XII.1989.
1203. Фединишинець В., "Письменницький клуб-музей." - **Закарпатська правда**, У., 3.XII.1989. [Опубліковано і російською мовою.]
1204. Фединишинець В., "Ще один крок". [Післяслово автора.] - У кн. **Перспектива**, У., Видавництво "Карпати", 1989, ст.392.

1990

1205. Гренджа-Донська З., "Сумна річниця". - **Жіночий світ**, В., січень 1990, ч.1, ст.38; **Свобода**, Дж., 24.I.1990; **Визвольний шлях**, Ло., III.1990, ч.3, ст.332.
1206. Пагирия В., "Червона скала" В. Гренджі-Донського" - **Прапор перемоги**, М., 9.I.1990, ч.5; **Трембіта**, сторінка Літературно-мистецької студії ім. Василя Гренджі-Донського в газеті **Радянська Верховина**, Мі., 27.I.1990, ч.12.
1207. Лендєл С., "'Карпати' - 90". - **Закарпатська правда**, У., 28.I.1990. [Про заплановане видання творів В. Гренджі-Донського.]
1208. Заброварний С., "Пам'яті Василя Гренджі-Донського". - **Наше слово**, Ва., 11.II.1990, ч.6. (З приводу 15-ліття смерти поета.)
1209. Поп В., "Оживає в слові Верховини" (Т. Шевченко в творчості письменників Закарпаття). - **Закарпатська правда**, У., 7.III.1990, ч.55.
1210. —, "Лист із США". - **Молодь Закарпаття**, У., 17. III.1990, ч.11. [Відгуки на статтю того самого імени в листопаді 1989. Включає статтю М. Красняника "Пам'яті поета" та лист від брата поета, Івана.]

1211. Красняник М., "Пам'яті поета". - **Молодь Закарпаття**, У., 17.III.1990. [Опубліковано і мадярською мовою].
1212. Вегеш М., "Августин Волошин: ким він був?" - **Радянська Верховина**, Мі., 24.III.1990. [Згадка і про участь В. Гренджі-Донського в житті Карпатської України, його працю як редактора газети].
1213. Латко І., "На республіканський конкурс". - **Радянська Верховина**, Мі., 24.III.1990.
1214. Красняник М., "Літописець тернового шляху." - **Радянська Верховина**, Мі., 31.III.1990.
1215. Божук Г., "Великий корифей Закарпаття". (До 93-річчя від дня народження поета). - **Радянська Верховина**, Мі., 28.IV.1990.
1216. Олексів В., "Застій пам'яті". - **Радянська Верховина**, Мі., 22.V.1990.
1217. Пагіря В., "В. Гренджа-Донський за кордоном". - **Дукля**, П., 1990, ч.5, ст.78.
1218. Фединишинець В., "Сплачуючи духовий борг." - **Трембіта**, сторінка Літературно-мистецької студії ім. В. Гренджі-Донського в газ. "Радянська Верховина", Мі., 26.V.1990, ч.61. [Включає вірш "Капітан-король", присвячений В. Гренджі-Донському].
1219. Пагіря В., "Карпатська замана". - **Прапор перемоги**, М., 2.VI.1990. [Про видання антології і публікацію творів поета].
1220. —, "Карпатська замана". - **Літературна Україна**, К., 7.VI.1990. [Про появу антології].
1221. Гренджа-Донська З., "Віщі слова поета". (Думки з приводу 93-ої річниці з дня народження поета). - **Америка**, Ф., 16.VI.1990; **Жіночий світ**, В., VII-VIII.1990, ч.7-8, ст.35.
1222. Павличко Д., "Карпатська замана". (Вступна стаття). - У кн. **Карпатська замана**, антологічний збірник творів сучасних українських письменників Чехословаччини. Радянський письменник, К., 1990, ст.5, 8, 12. [Включає 15 поезій поета на ст. 20-38.]
1223. Гренджа-Донська З., "Пам'яті дорогого друга". (З приводу смерті Ю. А. Шерегія). - **Свобода**, Дж., 13.VII.1990.
1224. Пагіря В., "Гренджа-Донський за кордоном". - **Закарпатська правда**, У., 18.VIII.1990. [Також російською мовою в тому ж числі].
1225. Красняник М., "Січовики Верховини". - **Радянська Верховина**, Мі., 1.IX.1990.

1226. Валега Ю., "Сини свого народу. Традиції О. Духновича в творчості В. Гренджі-Донського." - **Ужгородський університет**, двотижневик, газета Ради Ужгородського державного університету. У., 1.IX.1990, ч.19-20 (1427).
1227. Пагіря В., "З останніх листів В. Гренджі-Донського до дочки Зірки в Америку". - **Радянська Верховина**, Мі., 4.X.1990.
1228. Бажанський М., "Поет В. Гренджа-Донський у моїх спогадах". - **Свобода**, Дж., 4-5.X.1990, чч. 190, 191.
1229. Красняник М., "Волове/Міжгір'я - моя батьківщина." - **Радянська Верховина**, Мі., 27.IX.1990.
1230. Гренджа-Донська З., "Дві свіжі могили". - **Свобода**, Дж., 9.X.1990, ч.193. [З приводу смерти Марусі Гренджі-Донської і Анни Гренджі.]
1231. Пагіря В., "Остання зустріч." - **Радянська Верховина**, Мі., 9.X.1990.
1232. Густі В., "Принадливість 'Карпатської замани'!" - **Закарпатська правда**, У., 12.X.1990. [Рецензія на антологію].
1233. Красняник М., "Слово про рідний край" (з приводу 575 р. Міжгір'я). - **Радянська Верховина**, Мі., 13.X.1990, ч.121.
1234. Горицвіт В., "На порозі до прем'єри". - **Ленінська правда**, Ху., 20.X.1990. [Про пляни поставлення на сцені поеми Гренджі-Донського "Князь Богдан" (Червона скала).]
1235. —, "Князь Богдан" у віршах." - **Закарпатська правда**, У., 26.X.1990, ч.247. [Про постановку хустським народним театром поеми Гренджі-Донського "Червона скала" з приводу 900-ліття Хусту в 1990 р.]
1236. Нірода П., "Померла Маруся Гренджа-Донська". - **Нове життя**, П., X.1990, ч.?
1237. Іваньо В., "На вічний відпочинок". (З приводу смерти Марусі Гренджі-Донської). - **Радянська Верховина**, Мі., 1.XI.1990. [Передрук статті П. Ніроди з "Нового життя", Пряшів.]
1238. Вобинець С., "Сумна вістка". (З приводу смерти Марусі Гренджі-Донської). - **Радянська Верховина**, Мі., 1.XI.1990.
1239. Лазар Д., "Співець возз'єднання". - **Ленінська правда**, Ху., 23.X.1990, ч.127.
1240. Вегеш М., "Перший літописець Карпатської України." - **Радянська Верховина**, Мі., 22.XI.1990.

1241. Василенко П., "В. Гренджа-Донський за кордоном." - **Плай**, літературний додаток до газ. **Молодь Закарпаття**, У., 8.XII.1990, ч.49. [Також мадярською мовою в тому ж числі].
1242. Селянський Я., "Сприяти духовному відродженню народу." - **Радянська Верховина**, Мі., 20.XII.1990
1243. Пагіря В., "Василь Гренджа-Донський." (Короткий життєпис). - **Ватіг**, альманах газ. **Молодь Закарпаття**, 29.XII.1990, випуск 2, ст.2. [Тамже мадярською мовою в перекладі Алберта Газди.]
1244. Гренджа-Донська З., "Дві свіжі могили." - **Ватіг**, альманах газ. **Молодь Закарпаття**, У., 29.XII.1990, випуск 2, ст.7. [Тамже мадярською мовою].
1245. Гостиняк С., "Свідок минулого". - У кн. **Науковий збірник ч.15, Музею Української Культури**, відділ "Літературознавство". Видання Словацького педагогічного В-ва в Братиславі, відділ Української Літератури в Пряшеві, 1990. [Вступна стаття до "Моїх спогадів" В. Гренджі-Донського]
1246. Ольбрахт І., **Гори і століття**. Книга репортажів з Підкарпаття. Переклад з чеської мови. Ст. 223, 487. - У кн. **Микола Шугай, розбійник**, В-во "Карпати", Ужгород, 1990.
1247. **Твори Василя Гренджі-Донського. Похорон поета; Огляд творчости**. Том XI. Вашингтон, Д.К., 1990. Видання Карпатського Союзу, Відділ у Вашингтоні. Зібрала і впорядкувала Зірка Гренджа-Донська. Редактор: Проф. д-р Василь Лев. Обкладинка: Проф. Михайло Михалевич. 596 стор. 26x18 см.
 ЗМІСТ: Розділ I: З. Гренджа-Донська, Похорон поета. М. Мольнар, Надгробна промова. М.Роман, Помер В. Гренджа-Донський. М. Мольнар, Пам'яті В. Гренджі-Донського. Ф. Іванчов, Син Верховини. В. Пагіря, Останні листи. А. Штефан, В. Гренджа-Донський.
 Спогади знайомих: Д-р В. Комаринський, Кілька фрагментів з нашої співпраці. Й. Грунік, В. Гренджа-Донський. А. Кушинський, В. Гренджа-Донський в мадярському концетраку. М. Бажанський, Поет В. Гренджа-Донський у моїх спогадах. В. Пазуханич, В. Гренджа-Донський у моїй пам'яті. М. Кукурузова-Король, Чарівна Срібна Земля. М. Теслевич, Приємні спогади.
 Розділ II: Огляд літературної творчости: В. Гой, В. Гренджа-Донський. І. Мацинський, Тернові квіти полонин. М. Мольнар, Доля співця полонин. М. Мольнар, Примітки. А. Пестременко, Прозова творчість В. Гренджі-Донського. А. Пестременко, Переклади В. Гренджі-Донського. М. Мольнар, Над вибраним із поетичного доробку В. Гренджі-Донського. А. Пестременко, Публіцистична творчість Василя

